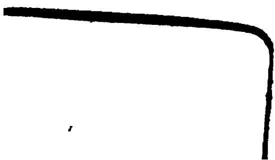

Werner Söderhjelm

Johan Ludvig Runeberg

Första Bandet

1, Nome (Runeberg)

·1804–1904·

98

JOH· LUDV·
RUNEBERG

HANS LIF OCH HANS DIKTNING

AF

WERNER SÖDERHJELM

I

HELSINGFORS 1904

·SKRIFTER·UTGIFNA·AF·
SVENSKA·LITTERATURSÄLLSKAPET·I·FINLAND·
·LXI·

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
i distribution för Sverige.

HELSINGFORS
Tidnings- & Tryckeri-aktiebolagets tryckeri
1904.

Förord.

*Sedan Svenska Litteratursällskapet i Finland beslutit att till hundrade årsdagen af **Johan Ludvig Runebergs** födelse utgifva en fullständig skildring af skaldens lefnad och verk, samt statsrådet C. G. Estlander afböjt uppdraget att utarbeta densamma, blef detta värf af sällskapets bestyrelse öfverlämnadt åt undertecknad. Väl medveten om den hedrande uppgiftens innebörd och svårigheten att foga något väsentligt nytt till hvad af de sakkunnigaste forskare sagts om Runebergs lif och om hans diktning, har jag dock låtit alla betänkligheter vika för det utomordentliga intresse, hvarmed ämnet såväl i vetenskapligt som i fosterländskt afseende lockat.*

Mitt arbete, hvaraf det första bandet här föreligger, stöder sig, hvad själfva lefnadsteckningen beträffar, naturligtvis främst på J. E. Strömborgs Biografiska Anteckningar. Därutöfver har jag genom fröken Ida Strömborgs synnerliga tillmötesgående fått taga del af hennes aflidne faders outgifna anteckningar från Runebergs sjukdomstid. Såvidt möjligt har jag dock äfven anlitat primärkällorna, särskildt i vidsträckt mån Runebergs efterlämnade handskriftsamling i Borgå, samt, i enlighet med min plan att komplettera den

biografiska framställningen med skildringar af tidsförhållandena, för detta ändamål begagnat tillgängligt material, tryckt och otryckt.

I afseende å den litterära och estetiska granskningen är det mig en glädje att erkänna den stora nytta jag haft och de många väckelser jag erfarit af min vördade lärare C. G. Estlanders arbeten, särskildt hans framställning af Runebergs skaldskap i Normalupplagans tom VIII.

Det blefve för långt att uppräkna alla de olika personer, hvilka hjälpt mig med upplysningar, ställt till mitt förfogande bref och andra handskrifter m. m. De flestas namn skola återfinnas i noterna till min bok; jag begagnar tillfället att här rikta till dem alla min lifliga tacksägelse.

För Svenska Litteratursällskapets bestyrelse vill jag uttala min uppriktiga erkänsla ej blott i anledning af dess visade förtroende men ock för den utmärkta beredvillighet och välvilja dess medlemmar under arbetets fortgång låtit komma mig till del.

Helsingfors den 14 januari 1904.

Werner Söderhjelm.

Innehåll.

Skaldskapets utveckling.

Litterära uppsatser.

Den svenskspråkiga vitterheten i Finland före Runeberg tillhör endast till hälften Finlands litteraturhistoria. Huru mycket än hos dess bästa representanter, Frese, Creutz, Choræus, Franzén, drag kunna skönjas, genom hvilka det finska nationallynnets större enkelhet och innerlighet tryckt på deras diktning en viss, från samtida svensk poesi afstickande prägel, så glida de dock alla in i den svenska litteraturen såsom svenska skalder. Största delen af deras lif förflyter i Sverige, och de förlora så småningom känningen med sitt forna fädernesland, hvars förhållanden ju ej heller äro egnade att utbilda en från moderlandet skild litteratur på svenska. Den ende, som kunnat få en verklig betydelse för Finlands nationallitteratur, Franzén, blir efter eröfringen svensk, och de strängar på hans lyra, i hvilka fordom susat vinddrag från de finska skogarna och ekon af finsk folksång, stämmas småningom i andra ackord. Men likafullt är han mest vår bland de nämnda, redan därför att hans tidigare diktning med dess finska karaktär gifvit förebilden till Runebergs.

Runeberg är i alla fall den förste, som vi fullständigt fått behålla. Orsakerna tyckas icke behöfva någon lång utredning: Runeberg lefde kvar här, i en tid, som såg grundvalarna läggas till en självständig utveckling af Finlands politiska och kulturella lif, och hans poetiska snille bidrog med sin mäktiga insats till utvecklingsarbetet. Men måhända förtjänar just hans ställning i vår kulturhistoria att närmare skärskådas. Huru formades och växte hos honom patriotismen, som blef urkällan till hans diktning? Hvilka omgifningens inflytelser voro därvid af betydelse? Ur hvilka förhållanden, närmare och fjärmare, hade hans skaldskap sugit sig näring, och huru verkade hans dikt själf på förhållandenas utveckling, på nationalmedvetandets stärkande, på omgifningens tillit till fosterlandets kulturella framtid?

Det vore förvisso fåvitskt att söka framställa Runeberg såsom en produkt af «miljön», äfven om man som faktorer i hans daning där bredvid inrymmer de för honom lika viktiga, «rasen» och «momentet». En gestalt som Runebergs trotsar fullkomligt hvarje dylik teoretisk inramning, och ville man ur förutsättningar af antydt slag leda sig till enskilda diktalsters uppkomst, så funne man snart, att man sväfvade i luften. Runeberg är i detta afseende oåtkomlig som få andra skalder. Hos få står skenbart dikten i så ringa samband med lifvet. Ett enformigt lif, hvars yttre växlingar äro tecknade på några rader, hvars djupaste innehåll synes så godt som från början till slut afrundas i en enda helhet och harmoni och där skiftningarna i hvarje händelse nästan fullständigt undandraga sig äfven de närmastes blickar — ett sådant lif lämnar ingen psykologisk forskarfiness tillfälle att öfverallt smyga fatt verkets förhållande till personligheten. Det ena efter det andra af dessa verk uppstår, man

vet ej huru; personlighetens del i arbetet skymmes oftast af konstnärens. Men denna diktning stiger dock fram mot en bakgrund, utan hvilken den icke kan förstås; den står i samband med så många andra af tidens företeelser, yttringar, liksom den själf, af makter, hvilka voro verksamma vid skapandet af det nittonde århundradets Finland; den utvecklar sig i en andlig atmosfär, hvars beståndsdelar äro för den gynnsamma. Allt detta fordrar att uppmärksammas af den litteraturhistoriska framställningen, och blott i en sådan belysning kan den utomordentliga nationella betydelsen af Runebergs skaldskap äfven för en framtid bli fullständigt fattbar.

Hvad Runebergs konstnärskap beträffar, så har det granskats i skildringar, utmärkta af samma möda och kärleksfulla omsorg, som kommit skildringen af hans lefnad — i detaljrikedom nära nog enastående i den biografiska litteraturhistorien — till del. Men det ligger i sakens natur, att en skaldegärning af denna omfattning och detta värde skall blifva föremål för ständigt nya undersökningar så länge ett litterärt forskarintresse lefver hos oss, vi som dock äro de närmaste att förstå hans diktning; och likaså skall den ständigt låta se sig från växlande synpunkter. Ju friare dessa synpunkter göras från dem, hvilka så gärna behärska oss, när vi med en från barndomen invand traditions, med vår fosterlandskärleks ögon betrakta Runebergs diktning, ju mera den rent litterära och litteraturhistoriska kritiken söker att tränga fram till verkens värde i och för sig och ju mindre den skyr att samtidigt framhålla, hvad dem möjligen brister, desto klarare skall Runebergs stora gestalt äfven som konstnär stå för oss.

I.

«Det brukar växa poesi i Österbotten», skref Runeberg på gamla dagar i ett bref till Vasa gymnasister, däri han uppmuntrade dem att själfva dikta en sång, om hvilken de bedt honom.

Finlands litteraturhistoria vittnar i själfva verket om hvilken fruktbar jordmån detta landskap afgifvit för vitterheten. Vår svenskspråkiga litteraturs största namn bäras af män, som vuxit upp på den österbottniska slätten eller hört Bottniska vikens böljor slå mot sin barndoms stränder. Högst i norr, i Uleåborg, såg Franzén dagens ljus; de invid hvarandra liggande kuststäderna Jakobstad och Nykarleby äro Runebergs och Topelii hem; Choræus och Stenbäck föddes i Sydösterbottens bördiga inland. Så stammar i grunden hela den mest betydande delen af svensk-finsk poesi från det nordliga och nordvästliga Finland, liksom vår finska folkdikt stammar från öster och sydost. Skulle icke de nämnda männens lif, stundom redan vid tidiga år,

ryckts upp ur hemortens torfva och kastats i armarna på mångahanda olika inflytelser, så kunde i deras poesi ett gemensamt hembygdsmärke måhända urskiljas — gifvet af de ljusa sommarnätternas klarhet eller den långa vinterns mörker, af hafvets majestät och slättlandets vida ro, af det österbottniska lynnets frimodighet och utåtvända handlingslust — till jämförelse med det mera kontemplativa karelska draget, som i vår finska folkdiktning otvifvelaktigt träder ett erfaret öga till möte. I alla händelser måste det väl bero på den österbottniska befolkningens intellektuella lifligheten, att vår nyare konstpoesi just i denna trakt har sin egentliga vagga — liksom att den kraftigaste gestalt, vår kulturella och statliga historia under det nittonde århundradet öfver hufvud känner, stammar från samma bygd.

Den stad, där Johan Ludvig Runeberg den 5 februari 1804 föddes, hade vid århundradets början icke samma betydelse som Franzéns födelseort, men den var likafullt en idog stad, och handeln med den österbottniska kusttraktens sedvanliga exportartiklar, trä och tjära, stod också där jämförelsevis högt. Anlagdt år 1653 af Jakob de la Gardies änka, Ebba Brahe, hade Jakobstad 1714 och 1721 totalt förstörts och bränts, men sedermera åter uppbyggts och 1793 förvärfvat sig fullständig stapelrätt.

Fyra årtionden före skaldens födelse skildrades stadens förhållanden utförligt i en akademisk disputation om Pedersöre socken, hvilken vid Åbo akademi författats af en jakobstadsbo, magister Aspegren. De allmänna omdömena i denna afhandling, hvilka tala om varm kärlek till fosterbygden, men därför ej behöfva vara öfverdrifna, finna kanske, åtminstone delvis, sin tillämpning ännu på senare tider. Det heter där först om stadens läge: «Ibland andra

store förmoner, med hvilka denna ort af naturen är begåfvad, räknas billigt, at den ligger under et sundt climat; omgifven med rena och friska Källwatn, samt äger en af de ljufvaste prospecter. Västra och N. V. sidan af staden omgifves af friskt Hafs wattn; de låga skär och kulriga holmar, hvilka här och där af naturen i en behagelig ordning ses strödde, och om Sommartiden, med Löfskog och Blomster äro öfvervuxne, kunna ej annat än lämna inwånarena det nöje, andre genom kostsamma anläggningar twinga sig til; På Södra och Östra sidan omgifves den af bebygde och upådlade högder, sirlige skogstrakter, fiskrike insiöar, samt täcka gräsbevuxne dälder . . .». Författaren prisar vidare sin hemstad såsom särdeles hälsosam: «Folkets tilltagande, och flere härstädes personers ansenliga ålder, äro ojäfaktiga bevis till ortens sundhet . . . de, hvilka öfverkommit barna åren, innom hvilken wanskötseln ofta afhänder mångas lif, hafva, där de annars fört en måttelig diæt, gemenligen kommit till hög ålder». Sedan han talat om stadens handel och näringsfång, om «skogsproducters föryttrande på Stockholm, besynnerligen af Skeppswerke, tjära, beck och bräder» samt dess skeppsbyggeri, ger han följande trohjärtade bild af jakobstadsbornas enkla vanor och arbetsamma lif: «Hwad Inwånarena sjelfwe beträffa, äro de allmänt fallne för idoghet, nykterhet och sparsam lefnad. Idoge i sine göremål, måttelige i mat och dryck, samt nyttja aldrig prunkande kläde-drägt; et wist tekn til deras goda hushållning är, at de aldrig nyttja det, som öfwergår deras wilkor, som annors i wår tid blir nog sällsynt: Deras mat och dryck består ej i utländske kräseligheter; 10 Riken behöfwa ej taga del i deras Högtidsklädnad, eller matkarne hos Perserne och Chinenserne arbeta för deras gångkläder; deras handel, afwel och åker föder dem, samt linne, ylle-tygen

och pälsar conservera bättre deras hälsa, i en kulen nord, än den konstigaste Siden och Bomulls drägt; häraf följer, at de kunna aflåta sine egne waror utan at tarfwa synnerligt af andra; Öfwerskottet gjör dem förmögne, förmögenhet och fördel orsakar drift och lust, hvaraf lättian och wårdslösheten förgår, samt antalet förmeres af de närande lemmarne . . . Hvad stadens Ungdom angår, upfostras den icke i lättia och weklighet, utan så snart åldern medgifwer, underwises de i nödigt läsande, och wänjes tidigt til nyttigt arbete, alt efter deras böijelse. För öfrigt äro Innewånarena redelige, hjelpsamme, wälmenande och wänlige».

Litet senare, 1783, har dock redan en viss förändring i lefnadssättet inträdt. Åtminstone berättar en insändare i Åbo Tidningar, att «välmågan och förledande efterdömen hafva gifvit invånarena anledning att gå ifrån den fordna tarfligheten till en mera beqvämlig lefnad, i prydliga hus och snygga bohags ting». Han fortsätter: «Uti klädepragt går könet, om ej öfver, åtminstone ej under sit stånds höfva. När det, som man säger, skal vara; så spara de intet; deremellan lefva de borgerligt. Umgänget är något fritt, men altid välmenande; de äro gode gästgifvare, hjelpsamme, vårda sig om ålderdomen, idoge i sin handtering och uti alt oförtrutne». Det anmärkes ock att invånarena alla äro svenska, ja, rätt många förstå ej ens finska.[1])

Efter tidpunkten för magister Aspegrens skildring går i alla fall handeln ständigt uppåt. Att vara köpman i Jakobstad måtte anses rätt efterfikansvärdt, ty man ser ståndet rekryteras af personer från de högre bildningsklasserna: under sjuttonhundratalet förekomma sju handlande med

[1]) Å. T. 1783, s. 291, 227 n. 1. — Jfr L. H. Sandelin, Arkeologisk och historisk beskrifning öfver den svenskspråkiga delen af Pedersöre härad. F. Fornminnesföreningens Tidskrift XV, 1894, s. 26 f.

akademisk bildning, i slutet af århundradet etablerar sig en häradshöfding i Korsholms norra domsaga såsom köpman i staden, och 1806 beträder en «stadsfysicus» samma väg. I hvilken mån fartygens mytologiska namn «Thetis», «Flora», «Amphion» m. fl. peka i samma riktning, må lämnas oafgjordt.

Stadens förnämsta hufvudnäring vid tiden för Runebergs födelse var likväl skeppsbyggeriet. I medeltal byggdes årligen i staden omkring ett tiotal skepp, hvilka sedan, lastade med ortens exportvaror, afgingo till utländska hamnar och där försåldes jämte sin laddning, medan importvarorna togos in med främmande fartyg. Under åren 1782—1807 byggdes och afyttrades sålunda icke mindre än 171 fartyg, däraf 39 fregatter. Härefter märkes en tydlig minskning, och äfven sedan skeppsbyggeriet vidpass 1812 åter begynner blomstra, inskränker sig tillverkningen till mindre fartyg; från 1817—1824 finnes icke mera ens ett jaktbygge annoteradt.[1])

Från Runebergs uppväxttid, 1814—1815, har man i behåll en officiell, af borgmästaren Häggström affattad redogörelse för stadens förhållanden, hvilken i många afseenden är belysande.[2]) Invånarantalet stiger till något öfver tusen; gårdarnas antal är 210, ett enda stenhus finnes i staden, men sjutton hus i två våningar, af hvilka fyra äro «lerslagna, rappade med kalkbruk och hvitlimmade». Stadshuset, som bland de publika byggnaderna intager ett fram-

---

[1]) För många upplysningar om Jakobstad, liksom för kommunikation af det strax nedan omnämnda aktstycket, står jag i tacksamhetsskuld hos redaktör E. Ottelin. — Jfr äfven hr Ottelins föredrag, tryckt i Till minne af Jakobstads 250-års fest den 27 oktober år 1902.

[2]) Strödda underrättelser om Jakobstad, samlade i slutet af juli månad 1815, utarbetad af L. J. V. Häggström (Stadsarkivet i Jakobstad; en kopia i F. Hushållningssällskapets arkiv).

stående rum, har en kryddgård, men bebos för tillfället af tullförvaltaren. Lakoniskt slutar skildringen i denna del med följande uppgift: «Men inga trädgårdar eller krogar äro till finnandes.»

Med fattigvården är det lika lyckligt beställdt som med utskänkningen af spirituosa. Af invånarena finnas inga, som äro att anse för alldeles utarmade. Förteckningen å stadens fattiga upptager endast tolf stycken — «af hvilka likväl fem äga egna hus»! Fattigdomen är sålunda ganska relativ. «Då dessa», heter det vidare, «hvarken äro sjuka eller sängliggande, och uti den belägenhet att de genom arbete till någon del kunna förtjäna sig födan . . . hafva de sitt uppehälle utan att behöfva besvära stadens innevånare med betlande». Minderåriga fattiga barn «gå i handlande borgerskapets hus för att njuta daglig föda».

Den inländska handeln betecknas såsom föga betydande, om man undantar spannmålshandeln med «tavastlänningen och Savolaxbonden, såsom de största saltafnämare». Äfven utrikes handeln och sjöfarten, hvilka «till krigsutbrottet 1808 någorlunda florerat», äro i aftagande i samma mån skogarna utödas och tjärtillverkningen minskas. Handlandenas antal i staden är tjugo, hvaraf tolf hålla öppen bod, kofferdiskepparnes tjugufem. Exporten är plankor, bräder, beck, pottaska, talg, smör, harts, saltkött, harskinn m. m., och importen mest sådana varor som tillgodose allmogens behof, i synnerhet järn och salt. Handtverkare finnas trettiosex, med åtta lärgossar och tretton gesäller. De flesta «borgare af nedra Classen» söka sin utkomst till sjöss, bland annat som lotsar till Stockholm och i utrikes fart. Hamnen, där fartygen äro fullkomligt skyddade, «är förträffelig och föga hafver sin like vid någon stad i Österbotten».

Om klimat och läge uttrycker sig Häggström på samma sätt som Aspegren: «Climatet är ganska sundt hvarföre stadens Innevånare för några svåra Farsoter aldrig besväras. Därtill bidraga såväl de rena och friska Källvattn som dett friska Hafsvattnet som omgifver staden, hvarförutom hafsvindar ej sällan rensa luften från osunda dunster. De nära staden belägna Låga Skär och vackra Holmar med Löf-skog och blomster bevuxne, och som här och där i behaglig ordning ses strödde, lämna Innevånarena ett särdeles nöje under den tiden deras omständigheter tillåta dem at roa sig med Jagt och Fiske».

I sin år 1833 skrifna prosaberättelse Lurendrejaren, hvilken utom allt tvifvel har sin skådeplats förlagd till författarens hemstad,[1]) talar Runeberg om dess kommersiella ryktbarhet såsom grundande sig mera på tradition än på verklighet. «En tid hade varit, då den utredde skaror af stora skepp, som dels med landets solida produkter, dels i utländska frakt spekulationer besökte alla reddar och kommo hem med tungt salt från Medelhafvet eller med barlast från någon närmare plats, sen de der föryttrat sin på långa vägar medhafda goda laddning.[2]) I stället för dessa skepp såg man i hamnen nu ett hvimmel af skonertar och små briggar,[3]) som med lätta segel gjorde sina sommarturer, och ofta, till betydligare belopp än deras effektiva last, medhade assignationer och kredit, för att åter importera utländningens småkram och glitter». Man finner, huru denna skildring stämmer öfverens med ofvan anförda uppgifter om att skeppsbyggeriet

---

[1]) Namnen äro visserligen fingerade, utom Rönnskär, som förekommer, men icke i den tillämpning Runeberg ger det.

[2]) Jämför ofvan uppgiften, att skeppen i regeln såldes jämte lasten.

[3]) Jämför också i Den väntande: «en förskräcklig hop jakter och slupar, som ligga vid hamnbodarne».

under Runebergs barndomstid inskränkte sig till smärre farkoster. Den förfullständigar äfven de knapphändiga meddelandena rörande importen af utländska varor, och ger vid handen, att — såsom ju också insändaren från 1793 antyder — invånarenas i Aspegrens disputation framhållna enkla och fosterländska smak uppgrumlats af en viss böjelse för främmande modekram. Vid den tidpunkt, i hvilken Runebergs berättelse faller, hade väl redan utvecklingen af seder och lefnadssätt gått i den, i synnerhet för en med utlandet i ständig beröring stående ort, högst naturliga riktning, att äfven hos småstädernas borgarfruar vaknat längtan efter litet «konstigare» dräkter än dem, hembygdens enkla industri kunde åstadkomma, liksom efter annat, som föll utom gränserna för lifvets oumbärligaste kraf.

Till hemstaden och dess omnejd förlägger Runeberg också scenen för händelserna i sina berättelser Den väntande och En julqväll i lotskojan samt i den lilla «anekdoten» om Blind-Måns, hvilken ingick i Helsingfors Morgonblad 1832 och sedermera tryckts i de efterlämnade skrifterna. I den sistnämnda kallar han stadens skärgård «en af de vackraste man kan tänka sig», och i Den väntande skildrar han något, som han under sin barndom ofta varit med om att upplefva — de hemmavarandes oro för familjefadern, som är ute på långfärd till främmande land och om hvars öde ingenting på länge försports. Några topografiska detaljer äro här af intresse: hamnen med de många flaggstängerna, udden, förbi hvilken farkosterna måste styra, bryggan innanför redden, och Flygermans «båken, båken syster» — allt omedelbara hågkomster från födelsestaden. Och när författaren talar om klockstapeln, som var «stadens enda observatorium», berör han en för hvarje jakobstadsbo ännu i dag lätt igenkännlig lokal egendomlighet. — En julqväll i lotskojan

tillåter, äfven den, åtskilliga identifikationer. Holmen ute i hafvet med lotsarnas koja är utan tvifvel densamma — nu Mässkär — om hvilken det i Häggströms relation heter: «Lots Byggnaden, för några år sedan af Borgareskapet uppsatt å Yttersta klippan vid Båttniska Viken af en Stuga och Kammare. Å samma Klippa finnes en mycket hög Landkännings Båk, som synnes flere mihl i öppna Hafvet». Dessa holmar i yttre skären voro af ålder och äro ännu kända för sin rikliga tillgång på hare — man minnes att sällskapet, som Runeberg skildrar, är ute på harjakt. Skeppsnamnet Juno påminner om alla de mytologiska benämningar, med hvilka Jakobstads redare (däri visserligen icke ensamma) betecknade sina fartyg, och ägaren till det skepp, som gumman i lotskojan räddat på julaftonen för länge sedan, «gamla herr Adolf», är ortens i slutet af 1700- och början af 1800-talet störste skeppsredare, den bekante rådmannen, handlanden och donatorn, sedermera kommerserådet Adolf Lindskog — för öfrigt befryndad med Runebergs mor.

Härtill inskränka sig, skulle jag tro, de mer eller mindre direkta antydningar om födelsestaden och dess förhållanden, hvilka man kan finna i Runebergs diktning. Det är anmärkningsvärdt, huru litet han i den öfver hufvud berör hembygden och dess befolkning. I sin uppsats om naturen och folket i Saarijärvi gör han en jämförelse mellan kusten och inlandet. Den, säger han, «som haft tillfälle att lefva någon längre tid under inflytelsen af de olika trakterna, skall djupast i sitt hjerta förvara en af dem och icke tvenne, han må äga i hvilkendera som helst sin fosterbygd och de mest dyrbara af sina öfriga förhållanden». Ett sinne, som är stämdt för den «lugna, poetiskt religiösa betraktelsen», tilltalas främst af upplandsbygden, medan det lefnadsfriska, djärfva och tilltagsna lynnet älskar hafsstranden. I hänförda ord talar

han om, huru intet uttryck af det gudomliga är klarare, härligare och mera upplyftande än det, som inlandet ger genom sin storartade teckning, sin enslighet och sitt djupa, ogenomträngliga lugn, medan hafvet endast sällan, blott i sin omätliga stillhet, förlänar ett intryck af oändligheten. Och emedan det poetiskt religiösa sinnet sannast mottager och mest medvetet bibehåller intryck af naturen, så kunde, «i afseende å högre intressen», den natur i allmänhet tillerkännas företräde, som mest inverkar på ett sådant lynne. Bakom denna skenbart teoretiska utläggning vill man gärna skönja Runebergs egen personliga tanke: på hvem passar det bättre än på honom, hvad han säger om ett sinne, hvars kännetecken är lugn och böjelse för den poetiskt religiösa naturbetraktelsen?

Men den bygd, där hans första barndom förflöt och dit han sedan under skolåren till ferierna ständigt återvände, gaf honom naturligtvis många intryck, hvilka på ett medelbart sätt komma till synes under hans lif. Det är ju orimligt svårt att bestämma, från hvilka olika håll alla de drag leda sitt ursprung, som sammantagna slutligt forma karaktären, temperamentet, den konstnärliga anden. Men om det är visst, att, såsom Runeberg själf en gång yttrat, «våra första förnimmelser, våra barndomsminnen äro af ovärderlig vikt och värde» och att «det är erinringen af de första sensationerna, som ger åt alla senare förnimmelser i lifvet deras sanna färg och dager», så har väl detta ock sin tillämpning på honom själf och hans förhållande till den yttre omgifning, i hvilken han vuxit upp. Den ständiga åsynen af hafsstrandens fria horisont lärde hans blick att se vidt, det ständigt af företeelserna omkring honom vaket hållna medvetandet, att lifvet var en kamp mot naturmakterna, utvecklade det fysiska och andliga modet, det långvariga ljuset värmde och lyste

upp en själ, som från början stod längtansfullt mottaglig för hvarje slags ljus. Somrarna i den omgifvande vackra naturens sköte, i ständig förtrolighet med den, lärde honom älska det fria lifvet under himlen och den nordiska skärgårdens skönhet. Liksom denna natur, detta lif och detta klimat — hvars sundhet ju redan i den gamla afhandlingen prisades — säkert hade sin stora förtjänst i att Runeberg från ett sjukligt barn utvecklades till en ovanligt kraftfull yngling, så voro de icke heller utan betydelse för den sunda, harmoniska och kraftiga grund, på hvilken hela hans andliga människa var byggd.

Själf intygade ju Runeberg, när jakobstadsborna skänkte honom hans faders fiskarstuga på Nissasön, att ett Kalifornien icke kunde varit honom kärare än denna skådeplats för hans barndoms idrott och sommarfröjd. Och kärleken till hembygdens minnen är det, som talar i de härliga verser i Hannas första sång, där den unga flickan frågar sig, om det på jorden finnes en nejd att förlikna vid den, där man föddes och där man «sin barndoms dar har plockat som blommor af tiden». Låt oss slutligen, i sammanhang med hvad här ofvan citerades af Runebergs yttrande om barndomsintryckenas betydelse för lifvet, ihågkomma hans vackra reflexion: «Såsom svanen i sitt klara sund, så behöfver menniskan ofta dyka ner i sin barndoms rena minnen, för att få stoftet bortsköljdt från sin mannaålders verksamma lif».

När en gång, vid slutet af Runebergs lif, hans syster i bref sände honom en skildring af hans födelsedags firande i hemstaden, läste han den under mycket djup rörelse och försjönk därpå i tankar, som tycktes söka sig långt bort — ända till barndomsminnena, säger ett ögonvittne.[1]

---

[1]) Strömborgs handskrifna anteckningar.

Man kunde tycka, att en sådan uppväxtort med dess lifliga utländska förbindelser skulle i ett ungt fantasibegåfvadt sinne amma en nästan obetvinglig längtan att följa med skeppen, se främmande länder och lära känna olika folks seder och lif — såsom Bergen gjorde det med Holberg. Men hos Runeberg iakttages en dylik håg alls icke; man känner ej en handling, ej ett yttrande af honom från tidigare år, som skulle kunna tydas därhän, och senare vet man ju, att den enda utländska resa han företog var den till Sverige vid nära femtio år. Icke heller synes bland all idrott han älskade, den som var hans faders yrke och af hvarje person i hans födelsestad öfvades, någonsin för honom ägt en större lockelse. Hans skildringar af segelfärden i En julqväll i lotskojan visar icke någon särskild förtrogenhet med facket, medan återigen scenerna i Lurendrejaren med deras fläkt från hafvet omöjligt kunde ha skrifvits af någon, som icke vuxit upp vid dess strand och genomträngts af dess storhet.

Runebergs farfar, landtmätaren Ludvig Anton Runeberg eller Runneberg,[1]) som var född 1725 på Drottningholm, hade 1757 flyttat öfver till Finland[2]) och gift sig med en dotter till Malaxadjunkten Göran Tengström, farfar till ärkebiskopen, också han född i Sverige, öfverflyttad 1722 och gift med kyrkoherdedottern Anna Cederberg från Pedersöre. Skaldens far hade således på fäderne- och mödernesidan svenskt blod i sina ådror — om man ej tager i betraktande, att hans farmors båda föräldrar voro

[1]) Ännu på skaldens föräldrars tid stafvades namnet än på det ena, än på det andra sättet, enligt Schalin, Biografiska Silhuetter II (mig godhetsfullt meddelade i manuskript).

[2]) Se Renvalls stamtafla. Strömborg I, 14 säger »omkring 1768».

emigrerade franska hugenotter. Hans moder, Lorens Ulrik Runebergs hustru, Anna Maria Malm, härstammade från en släkt, som redan kort efter Jakobstads grundläggning, i slutet af sextonhundratalet, påträffas bofast därstädes och representeras af en borgare i staden, Johan Malm, kommen från moderlandet, men om hvilken man för öfrigt ingenting synes veta.[1]) Dennes son, Runebergs morfarsfar, «Stor-Malmen», intar redan en mycket bemärkt ställning, och hans hustru, «Stor-Malmskan», har rykte om sig att vara en ovanligt klok och kraftfull kvinna, som regerar hela släkten «likt en kejsarinna». Deras son, Anna Marias fader, Johan eller Johannes, är handlande och rådman liksom hans far, och representerar tre österbottniska städer vid riksdagen i Stockholm 1789. Det är en i praktiska värf förfaren, dugande släkt; det inflytande, som den tidigt vann i Jakobstad, har den allt till senaste år bevarat.

Inom fädernesläkten kunna såsom typiska drag möjligen fastställas å ena sidan anlag för naturvetenskap, å den andra ideella intressen. Farfarsfadern, Lars Runneberg, son till en karolin, var präst, tre af hans söner egnade sig åt fysikaliskt-topografiska sysselsättningar, och två af dem blefvo ledamöter i Svenska Vetenskapsakademin. En af släktens manliga medlemmar utmärker sig genom frisinnadt nationalekonomiskt skriftställeri, en annan författar «Tankar om människans själ», en tredje gör sig känd som musiker och blir ledamot af Musikaliska Akademin i Stock-

---

[1]) Jfr Finsk biografisk handbok och Bergholms Sukukirja. Strömborg I, 16 uppger oriktigt, att det varit denne Malms son, Nils, som grundlagt jakobstadssläkten. Denna uppgift härrör kanske däraf, att Nils' (eller Niklas') broder Carolus Malm år 1730 vann burskap som handlande och då uppgafs kommen från Sverige. Men han — och hans broder — kunde, som så många andra, hafva flytt öfver hafvet under stora ofreden och sedermera återvändt.

holm.[1]) Åtskilliga uppnådde en mycket hög ålder — 94, 83, 82 och 78 år — men det är å andra sidan att märka, att både skaldens far och farfar, liksom han själf, träffades af slag, långt innan de dogo.

Med större tydlighet framställer sig för senare generationer bilden af Runebergs föräldrar.

Fadern, Lars eller Lorens Ulrik Runeberg, hade kommit till världen den 17 januari 1772 under ett besök, som hans föräldrar gjorde på Alunda prästgård i Uppland. Student i Åbo 1791, skulle han vandra i sin farfars teologiska fotspår, men efter fem års fåfänga sträfvanden fick han tillåtelse att slå tankarna på predikstolen ur hågen och i stället klifva upp i tackel och tåg, såsom han länge begärt. Det gick bättre. Redan tre år senare, 1799, är han antecknad som redare för ett skepp, «Neptun», hvilket detta år byggdes i Jakobstad; 1800 bygger och reder han skeppet «Lovisa», troligen det första han själf förde, och 1812 briggen «Thetis», som går förlorad 1819. Därefter finner man honom ännu 1821 nämnd som redare för ett fartyg från Viborg.

I Jakobstad äktade Lorens Runeberg år 1803 rådmannen Johan Malms och Anna Maria Stens dotter. Kort efter bröllopet begaf han sig på långtur, och det berättas, att han såg sin äldste son, Johan Ludvig, först då denne var tre år gammal, hvarvid den försigkomna ungdomen presenterade sig för fadern — rökande pipa. Faderns första åtgärd i uppfostringsväg blef att med en radikal kur förtaga honom lusten att fortsätta. — Det har tidigare antydts, att situationen i berättelsen Den väntande godt kan vara byggd på något minne från Runebergs barndom — måhända skildringar af hans mor om hennes sinnesstämning, när maken

[1]) Renvalls stamtafla.

någon gång länge varit borta och oroligt väntades hem med sitt skepp. «Den vidtbefarne kaptenen» i fragmentet Midsommaraftonen för likaså tanken på Runebergs far. Och kanske är också i Julqvällen dotterns födelse under faderns frånvaro ett motiv, som hvilar på hvad Runeberg hört omtalas om förhållandena i sitt hem, när han själf kom till världen.

Till yrket således skeppare eller sjökapten, liksom Johan Vilhelm Snellmans far, stod Lorens Ulrik Runeberg, som denne, i bildning högt öfver sitt stånd. Men var gamle Snellman en utprägladt filosofisk ande, så riktade sig kapten Runebergs intellektuella böjelser åt annat håll. Af far och farbröder hade han ärft fallenheten för matematik och mekanik och var i dessa fack grundligt hemmastadd. En uppenbar sympati för vitterheten var honom dessutom medfödd. Han gladde sig åt sonens anlag, var mycket lifligt intresserad af hans försök, granskade dem strängt och såg och påpekade felen. När han ligger på sin sjukbädd, fröjdas han otåligt öfver sonens löfte att sända honom verser samt önskar, med en undertryckt känsla af stolt förhoppning, lefva så länge, att han får se «hvad det blir af Ludvig».

Hans deltagande i sonens första vittra bemödanden blef helt säkert icke utan betydelse för dennes framtida självkritik eller för den stränga granskning, Runeberg ständigt, ännu under sina sista lefnadsdagar, egnade formen, det tekniska arbetet, hos andra diktare. Men också faderns håg för exakt vetenskap, egen för släkten, såsom vi sett, har kanske lämnat en arfvedel åt skalden: hans ytterst följdriktiga sätt att uppfatta alla företeelser i deras enkla verklighet, eller, med andra ord, den sunda realism, som ledde hans öga och genomträngde hans ande och som ger hela hans skaldskap dess nyhet.

Det finnes från faderns sjukdomstid — han fick slag 1821 och dog 1828 — två bref till sonen, hvilka tyckas visa oss den kärnfulle gamle sjöbussen just sådan han var, rättfram och kärf i sitt sätt att ge luft åt sina känslor, men gömmande dem innerst djupa och varma. Det förra af brefven är skrifvet 1824, medan sonen var på kondition i Saarijärvi. «Allra mest af alla bekymmer» oroar det honom att icke kunna bispringa Ludvig det minsta, och tillika fruktar han, att denne hindras i sin «Carier», emedan han ej får vara vid akademin och därborta i landsbygden har så långt till alla böcker. Han citerar «notarien Chydenius», som sagt Ludvig «hafva utmärkt ansats att studera, såsom hans ord föllo i fleres presens». Han längtar efter utlofvade verser: «glöm ingalunda att traktera mig med den delisen med det alra första möjliga», — han vill lära känna hans förhållande till professor Lagus' och biskop Tengströms familjer, men lägger medels understrykning och spärrning af bokstäfverna mera vikt vid att erfara «Saarijärvi smörpris». Hans lifliga lynne och handlingslust låta honom icke förlika sig med att vara fjättrad vid sängen. Glömmande sitt tillstånd och sangviniskt tänkande på förbättring fantiserar han: «i nästa sommar skall jag resa till Dig i Sarijervi och jaga, tror jag». Hans jakthundskoppel har förökats med en valp, «Jason», som är ämnad åt Ludvig, och det är denna tilldragelse, som väckt hans gamla sporthåg igen. Han slutar med några originella och präktiga rader, hvilka andas en lika stor kärlek till sonen som innerlig förtröstan på hans framtid: «Vi må i anseende till omständigheterna förträffligt, och ännu har min olyckliga stjärnas mildare verkningskrets ej tillåtit mig att förlora humeuret. Åtankan af Dig och Ditt goda förhållande har den kraft, att ingen olycksstjärna kan hvälfva en fars humeur ikull. Ludvig! nu

är jag åter i den öfvertygelse, att inga landtnöjen drar Dig från boken, så Du blef vanstämd; det är litet qvar af skalet än å den hårda nöten, men braf har du gnagat, din råtta!» Och värmd af tankarna på den präktige, lofvande sonen, hans tröst i sjukdomen och hans kamrat, när han skall bli frisk, undertecknar han därpå brefvet: «Jag är din vän Runeberg». Det verkar som ett stadigt, trofast handslag.

Det andra brefvet, från 1826, visar redan i det yttre, att krafterna mycket aftagit. Till innehållet är det nedstämdt; de forna glimtarna af hopp om bättring hafva nu nästan helt och hållet slocknat. «Jag måste försöka på att skrifva Dig till, fast jag nog märker min oförmögenhet i både stil och concepter; men Du får åtminstone se att jag lefver, fast det är med $^1/_2$ lif . . . Vänta ej bref af mig så ofta, ifall jag ej komme att tillfriskna desto mera; få nu se» . . . «Få se om jag är i stånd att skrifva, så du förstår mig. Emellertid skall jag bjuda till». Sonen gör honom fortfarande lika stor glädje som förr. «Din flit är för oss ganska antaglig och berömvärd . . . Du skall hafva tack för Din flit och arbetsamhet». Endast det oroar honom åter, att han ej kan sända några penningar. Han skämtar, icke utan bitterhet, om hur han nu icke är i tillfälle att innesluta 1 000 banco, «som Du förtjänte af mig», men lofvar att nästa gång minnas sin «villiga skyldighet», och han är bekymrad för, hur Ludvig skall «slå sig igenom så många kostnader», nu, när han ämnar öfverge sin kondition hos biskopen. Två särskilda gånger ber han att få några «kärnor af sibiriska äpplen som hushållningssällskapet i förårs almanackan rekommenderar» — kanske skulle själfva bispen kunna anmodas om dem, han som just är caput i sällskapet. Modern intygar i ett tillägg till detta bref, att «gubben haft mycket arbete innan det blef färdigt, men

han gjorde det så gerna, ty han håller så grufligt af dig», och hon ber om ett snart svar, «så att vi må få glädja oss åt din välmåga».

Det är mycket i dessa bref, som påminner om major A-skölds epistlar till sin son i Runebergs «Fragment af en novell från 1808 års krig».[1])

Runebergs far skall, enligt samtidas vittnesbörd, varit en «vacker och ståtlig karl med brunt, vågigt hår och rask, martialisk hållning». Ett miniatyrporträtt i Runebergshemmet i Borgå visar ett långsmalt ansigte med snarare stripigt hår,[2]) stor näsa och öppna, blacka ögon. Uttrycket är intelligent, men sorgset, nästan lidande. Axlarna äro smala och sluttande, gestalten magerlagd. Den, som skrifvit de ofvan citerade brefven, vill man icke gärna föreställa sig sådan utan kraftigare och robustare.

Modern hade icke erhållit någon metodiskt bildande uppfostran. Men hon var åt många håll begåfvad af naturen. Hon hade en ypperlig, i hela hemstaden beundrad förmåga att förtälja, med andra ord både fantasi och formsinne; hon var i hög grad musikalisk, så man i hennes ungdom ämnat låta utbilda hennes vackra röst i Stockholm, samt så begifven på att läsa, att hon, efter hvad Topelius berättat, inom sin praktiskt lagda umgängeskrets fick rykte att för romanerna försumma familj och hushåll. I själfva verket synes hon mera hafva älskat friheten än en alltför petig ordning, och icke så synnerligt brytt sig om praktiska detaljer. Med stickordet: «söta och goda som Runebergs frusna potäter» plägade de ordentliga grannfruarna göra sig lustiga öfver detta drag hos henne — från hvilket sonens

---

[1]) Estlander, Runebergs skaldskap, s. 169, tror sig i faderns bref återfinna en viss torr humor, som erinrar om sonens.

[2]) Inom medaljongen bevarade prof äro af en vacker brun färg.

motvilja mot allt pedantiskt tvång kanske stammar.[1]) Men andra vittnesbörd förtälja, att hon i sin vård om hemmet liksom i sitt förhållande till alla sina medmänniskor, utvecklade en hjärtegodhet, en välvilja och en oegennytta, som i förening med hennes glada lynne gjorde hennes väsen till en solig uppenbarelse för alla, som kommo henne nära. Något porträtt af henne finnes icke i behåll. Hon säges varit lång och mager, haft vackra drag och stora blå ögon.

Huru mycken värme hon hade att skänka sin förstfödde son, kan man förstå, och hans sjuklighet under de tidigaste åren gjorde henne naturligtvis dubbelt öm. Det berättas — såsom det berättas om många mödrar till framstående män — att hon i hans barndom förnummit en profetia om hans blifvande storhet. En spåkvinna hade förtalt för henne en dröm, i hvilken hon sett en guldkrona fäst öfver stadsporten i Jakobstad; alla gossar i den Malmska släkten hade täflat att lyfta den ner, men ingen lyckats nå den, utom den lille Johan Ludvig Runeberg, och han krönte segerstolt sitt hufvud med guldkronan. Det behöfdes knappast tidens öfvertro — ännu mer utbredd i Österbotten än annorstädes — för att modern med stilla glädje skulle i denna dröm se ett järtecken för sin gosses framtid och troget gömma det djupt i sitt hjärta.

Hennes bref till honom, skrifna med en mycket bristfällig ortografi, öfverflöda af kärleksfulla och tacksamma ord. Hvar dag är så lång, sedan han rest, säger hon efter hans sista besök i hemmet, så hon aldrig «måtte ha fått honom till ända». Den dagen, då hon får höra af honom, «är en högtidsdag». Liksom fadern är hon innerligt lycklig, när det går honom väl. «Du kan aldrig föreställa dig hvad

---

[1]) Schalin, Biografiska silhuetter II.

högtid det är för oss föräldrar att höra dig vara af aktningsvärda menniskor upptagen». — «Vi här hemma mår efter vanligheten bra nog och önskar att vår beskedlige Ludvig må trifvas och lyckas väl uti allt sitt företagande, ty du är oss så kär». Hon skämtar litet emellanåt och citerar Kellgren: «för öfrigt går här efter vanligheten, så ingen anmärkning äger rum, därför slutar jag presist der jag stannar som Dumbom sade» — . . Hon frågar efter hur det går med hans kondition: «du må tro att jag har min vanliga plåga qvar att vara nyfiken, och det måste du tillfredsställa, ty eljest är jag inte din gamla goda vän, en puss får du till slut som kommer från hjertat. A. M. Runeberg».

Både här och i senare bref framstår dock penningefrågan såsom den viktigaste näst sonens «välmåga», och ju längre tiden lider, desto tätare bli anspråken på Runebergs klena tillgångar. Modern tycker nog, att det är «obilligt att imponera på din lilla förtjenst, men om du tycker dig utan saknad kunna lemna till oss några riksdaler, så vore det oss ganska kärt — men för Guds skull för dig sjelf ingen olägenhet, ty då sörjer jag döden på mig». Efter faderns död är det idelig bön om hjälp och ideligt tack för remisser. I januari 1830 skrifver modern djupt nedstämd: «Humöret är icke detsamma hos mig som fordomdags, då allt var så lätt, min verld har de senare åren varit så bitter och svår så jag ofta glömmer bort allt hvad som omger mig». Hon är dock säker på att «alla qval blefve glömda», om Ludvig engång ville hälsa på henne, hon tackar för hvad hon fått och för löftet att få mera, när hans första arbete kommit ut. Men bristen blir allt större, och den unge konsistoriiamanuensen kan ej sända mycket åt gången. I oktober 1830 har det varit besök af stads-

tjänare och auktion. Därefter blanda sig än böner och än tacksägelser med omsorgen om sonen och hans familj och bekymret att ej få bref. Hon ber honom akta sig för koleran: «var du mycket försiktig med ditt eget hushåll och äfventyra ej att färdas på de ställen der sjukdomen är». «Söta Ludvig», heter det en annan gång, när remissen af 25 rubel ej åtföljts af något bref, «fräls mig från denna oro med några rader, du vet ju hur hjerteligen jag håller af dig». Och en gång har hon en egendomlig anledning att längta efter det länge uteblifna brefvet. Man känner genom Topelii anteckningar en oroväckande händelse i Runebergs hem 1833, då en tjänstejungfru i hastigt påkommet vansinne höll på att stifta olycka. Härom har modern redan tidigare talat, men skrifver ytterligare i februari: Ett rykte som gått och som hon af en händelse häromdagen fick höra «att Fredrika stackare (Runebergs hustru) utaf skrämsel för den förbannade pig-skjutsen fått skrattsjuka» föranleder henne att bevekande be om bref och fråga, hvarför hon «alltid skall glömmas af honom». Hon ville nu så gärna vara närmare, hon skulle «pösla» om dem, medan hon nu blott kan «fälla sina tårar». Och i ett P. S. tillägger hon ännu: «skrif för Guds skull snart söta Ludvig».

Hon dog året därpå, 1834, ej mer än 54 år gammal.

Hade Runeberg, liksom Goethe, af fadern «die Statur», så ärfde han, liksom denne, af sin mor «die Frohnatur» och lusten att fabulera. Men af fadern fick han ännu hans öppna sinne för naturens lif, hans manligt kärnfulla, sunda temperament, hans rättframhet och ärlighet. Det stora och varma hjärtat var en skänk af båda: hos fadern klappade det kraftigt och taktfast under en sträf yta, hos modern yppade det sig, rent kvinnligt, i hela hennes innerliga väsen.

Hågen för litterära sysselsättningar fanns hos modern i den lättare formen af lust för romanläsning; hos fadern framträdde den i en naturlig förkärlek för poesi och i ett allvarligt medvetande om vitterhetens värde och betydelse. Moderns musikaliska begåfning gaf ett ytterligare tillskott till de konstnärliga anlagen. Förfullständigande och förstärkande hvarandra på ett sällsynt lyckligt sätt, blandade sig sålunda detta dubbelarfs olika beståndsdelar samman hos den blifvande skalden.

Fem syskon, alla yngre än Johan Ludvig, växte upp i hemmet jämte honom, två bröder och tre systrar. De förra valde faderns yrke och dogo vid unga år. Runeberg satte värde på dem för deras manliga duktighets skull. Om den äldre skrifver skaldens maka efter hans död: «det var ett varmt och ett redligt och frimodigt, ett riktigt sjömanshjerta i sin vackraste gestalt». När han afled 1849, vid 40 års ålder, vände sig hans änka i ett förtvifladt bref till skalden, och denne åtog sig äfven hans tvenne döttrars uppfostran.

Viktor Runebergs egna bref visa honom såsom ett grand fantastisk och deklamatorisk. Kort efter moderns död skrifver han om en sin »fiende» i Jakobstad, «en vild i människoskepnad», hvilken gör det omöjligt för honom att få plats. «Mamma är lycklig som slapp se mig gå på ett dylikt sätt (overksam). Jag har låtit gräfva en egen graf åt Mamma och offrade en tår ännu åt slafven, som slet för sex olyckliga, nära sagdt». Senare har han inlåtit sig i, som det tyckes, mycket vidlyftiga och sangviniska affärsspekulationer, och då han icke har medel att komma tillrätta med dem, begär han af brodern ett lån på hela 600 riksdaler. Han får hvad denne kan afstå, 350 rubel banko.

Men som bevis på Viktors goda hjärta tjänar, att äfven han understödde modern; hans änka kallar honom i ett bref till svågern «så god att hans make finns ej på jorden». Och om hans mod och rådighet bevarar traditionen månget vackert minne.

Den yngre brodern, Nestor, hade en mycket lycklig begåfning och goda poetiska anlag, och allmänt beklagade man, att han ej fick utveckla dem genom en ordentlig skolgång. Tidigt stod hans håg åt sjön. Fruktan för sjölifvet och minnena af hvad hon genom det fått pröfva, dikterade synbarligen moderns oro, när hon skref till sin äldste son om Nestors önskan att «komma på flottan»: «om han ännu har den tanken, så må du i Jesu namn afråda honom, det vore alldeles att taga lifvet af mig, jag har nog redan haft mina vidrigheter så tillräckligt att de ingalunda må rågas från den handen som jag håller så kär». Nestor fick emellertid sin vilja fram, men moderns onda aningar slogo in, och 26 år gammal fördes han af sjömansyrket i grafven.

Om den äldsta systern skrifver modern till Johan Ludvig, medan han är på kondition i Saarijärvi, att han för hennes räkning borde efterhöra, om icke kaptenskan af Enehjelm vore i behof af en «husmamsell»: «Carolina ville så gerna hemifrån för att lära sig hur det går till hos främmande . . . ty våra vilkor äro sådana, så hon alltför litet kan här lära . . . hon är intet dum, endast det vore förnuftigt folk som tager emot henne så tror jag vist att de blefve nöjda med hvarandra».[1]) Emellertid blef häraf ingenting, och Carolina egnade sig liksom de andra systrarna åt barnaundervisning. Hon har publicerat ett litet häfte dikter. Den näst äldsta systern, Emilia, den som synes stått högst

[1]) Alla de anförda brefven i original bland Runebergs efterlämnade papper i Borgå lyceum.

i begåfning och varit mest lik skalden, hängaf sig senare åt den österbottniska pietismen och blef vid öfver fyratio års ålder gift med den 65-årige prosten i Malax, den för sin lärdom och sina äfventyr under 1808 års krig bekante filosofie, medicine och teologie doktorn Jakob Wegelius. Den yngsta systern växte upp vid en tid, då husets tillgångar ej mera medgåfvo skolgång för en dotter, och senare, när hon efter moderns död flyttade till Helsingfors jämte sin syster Carolina, åtog sig fru Runeberg den då adertonåriga, såsom synnerligt ståtlig och vacker skildrade flickans bokliga uppfostran. I likhet med de öfriga syskonen var hon brodern kär. Det finnes ett bref, skrifvet af honom med anledning af hennes förlofning — som sedermera bröts — och uppfylldt af deltagande i hennes lycka. Vackert säger Runeberg där: «Det är få menniskor, som det unnas att vara rätt lyckliga, och det är dock så viktigt för hvarje menniska att någon gång hafva fått vara rätt lycklig. Jag menar, att det fåfänga och platta i lifvet aldrig sedan kan få en allvarsamt fästad, om man någon gång lärt sig veta hvad en stor lycka eller olycka vill säga». Alla tre systrarna öfverlefde brodern.

Skillnaden i ålder mellan Runeberg och hans syskon var så pass stor, att under uppväxtåren i hemmet den andliga beröringen mellan dem föga kunde blifva af betydelse å någondera sidan. Förhållandet till syskonen var, såsom sagdt, under lifvets lopp hjärtligt och godt, utan att något intellektuelt utbyte af anmärkningsvärdare slag ägt rum ens mellan Runeberg och den syster, som var honom andligt mest vuxen, Emma Wegelius.

Medan fadern ännu var i stånd att föra och reda skepp, hade familjen, synes det, sin om också icke rundliga, dock

tillfredsställande utkomst. När Carolina och Viktor 1817 intagas i Jakobstads pedagogi, betecknas hvardera i matrikeln med epitetet «behållen», medan det om Emilia och Nestor 1820 och 1821 heter «fattig».[1]) Affärerna gingo nedåt, ju längre det led, och måhända var fadern ej ensam skuld därtill. I det ofvan citerade brefvet från Viktor till Johan Ludvig säger den yngre brodern: «Ludvig, nu först begynner jag känna Pappas förföljare», och en af familjens gamla vänner tillägger ett postskriptum, i hvilket han berättar, huru han varit bekant med föräldrarna Runeberg sedan ungdomen och vid mognare år med dem delat «äfven mödorna och menniskornas infernaliska bemötande». Det ser sålunda ut, som om Lorens Ulrik Runeberg haft att kämpa mot illvilliga afundsmän — och om man får tro Viktors yttranden, hörde de till moderns släkt.

Huru som helst, så gjorde naturligtvis slaganfallet 1821 slut på all verksamhet. Att Mathilda, yngsta dottern, alls icke kom i skola, berodde, som sagdt, på att tillgångarna allt mera sinade af. Redan 1823 blef den gård vid Storgatan nära kyrkan, som kapten Runeberg sedan 1815 ägt, tagen i mät för skuld och å auktion försåld till en annan skeppare.[2]) Vi hafva sett, huru modern med sina fem barn lefde nästan i torftighet. Om den Malmska släkten redan då lagt grunden till sin sedan så lysande ekonomiska ställning, så tillhörde Johan Malm i alla fall icke den förmögnare grenen. Bouppteckningen efter honom visar, att skulderna öfverstego tillgångarna. Att äfven andra medlemmar af släkten voro ytterst fattiga, kan man öfvertyga sig om genom en blick på några till Runeberg senare riktade allmose- och tacksägelsebref.

[1]) Schalin, Biografiska silhuetter I, 139. (Sv. Litt.skpts FU. 15).
[2]) Schalin, a. a. II.

Runeberg lärde sig sålunda tidigt att försaka detta lifvets materiella goda, och denna lärdom kom honom i framtiden väl till pass. Om man undantager den korta episod, under hvilken han i farbroderns burgna hem i Uleåborg gjorde bekantskap med yppigare lefnadsvillkor, räckte det ju ända till gränsen för ålderdomen, innan hans förhållanden gestaltade sig sådana, att brödbekymrens börda fullständigt kunde fjärmas. Men äfven då bibehöll han de enkla lefnadsvanor, som voro en tradition från barndomen och för öfrigt stodo i samklang med hela hans natur.

När Runeberg nyss fyllt fyra år, drog kriget genom hans hembygd. I olika repriser och under olika lyckoskiften såg Österbotten den finska och den ryska hären tätt efter hvarandra tåga från söder till norr och från norr till söder och åter tillbaka i den första reträttens tröstlösa spår. Jakobstad låg visserligen ett stycke åt sidan från den stora stråkvägen, men trupperna veko dock stundom in där för att rasta. På den segerrika nedmarschen var den finska arméns hufvudkvarter under ett par veckor, från den 26 juni till den 11 juli, förlagdt till denna stad, och dess innevånare hade sålunda tillfälle att dagligen se spetsarna af befälet bland sig. Måhända var det då, som Runeberg, jämte mycken annan af den yngsta ungdomen beundrad militärisk ståt, beskådade en parad, som Döbeln höll med sina björneborgare, och hörde honom under samspråk med officerarne knytande näfven mot himlen, kalla dess herre för »tusan djäfvul» för det han icke gaf regn. Att intrycket af scenen med förskräckelse gräfde sig in i barnets själ, har skalden senare själf bekräftat; men när detta minne af krigets kanske mest lysande gestalt en gång hos honom tog form i dikten, hade barndomsintrycket gifvit vika för hvad sägen och

historia lärt om hjälten, och Döbelns vanvördnad mot en högre makt fick sin förklaring och sitt försvar ur en varmhjärtad humanitets breda, förstående uppfattning.

Ett egendomligt sammanträffande är det, att den man i den andra armén, hvilken nämnes som Döbelns jämlike i mod och fältherreskicklighet och hvilken så ofta i krigets historia återfinnes vid sidan af honom — låt oss minnas deras förhandlingar i Kauhava om skydd för befolkningen, striderna vid Siikajoki och Lappo, reträtten öfver isen till Grisslehamn — att just Kulneff skulle med den svenske härföraren förknippas i Runebergs personliga hågkomst. En ofta upprepad och, som jag tror, till först af Rancken antecknad tradition[1]) kommenterar Runebergs skildring af den ryske husaröfversten med att berätta, huru Kulneff, när han i mars 1808 under den första uppmarschen en tid stod med sitt regemente i Jakobstad, tillvann sig sympatier i staden, huru han ofta besökte Runebergs far, visande lika stort intresse för väggskåpet med «knäppen» som för barnen, af hvilka Carolina den tiden låg i vaggan, och huru han på en bal tvang den förskräckta mamsell Roos att taga af sig skon, fyllde den med punsch och drack hennes skål ur den.

Allt detta tyder ju redan på ett förhållande mellan befolkningen och den tätt i finska arméns spår framtågande eröfraren, hvilket förefaller egendomligt familjärt. Historiker må afgöra, om ett motstycke kan upptes i andra liknande fall, och på hvad det berodde, att man icke visade en större fosterländsk stolthet gentemot fienden — om på fruktan, om på frånvaro af patriotisk känsla, om därpå, att man var trött vid det dåliga svenska regementet eller att man lättsinnigt lät blända sig af yttre ståt eller smickra sig af

[1]) J. L. Runeberg och Fänrik Ståls Sägner, s. 142 f.

politisk och världsvan artighet. Men ett faktum är det, som på många sätt är tillräckligen styrkt, att kordialiteten var stor. I Jakobstad aflöste redan nu baler och herrbjudningar med de ryska officerarne som hedersgäster hvarandra, och den sköna mamsell Maria Roos var icke den enda ungmö i staden, hvars hjärta blef ett lätt rof för den ryska uniformens glans och som i äktenskap bortfördes till eröfrarens land. Huruvida det i alla öfriga österbottniska städer tillgick på samma sätt, kan jag icke säga; men äfven om vasaborna efter härjningen, som öfvergått deras stad midsommartiden 1808, icke hade lust att dansa med plundrarne, så vet man, att underrättelsen om slaget vid Siikajoki anlände till denna stad under en bal, som de ryska officerarne höllo för stadsborna. Om förhållandena i Uleåborg ger Sara Wacklin en mycket liflig föreställning; de likna i stegrad grad dem i Jakobstad. Man läse blott hennes beskrifning på den sista svenska balen och hennes satiriska citat af de unga «patriotiska sefirernas» löften att aldrig dansa mer, att sitta i sin kammare, så länge de «otäcka ryssarna» stannade kvar, att taga på sig det fulaste de hade. «De visste ej då, de oskyldiga», tillägger den gamla damen icke utan bitterhet, «att deras «aldrig», likasom deras fruktan och löften ej skulle räcka längre än knappt sex veckor; ty efter denna deras evighets tid såg man dem helt förtjusta efter den skönaste regementsmusik svänga om i polonäser, angläser, valser, mazurkor, potpourrier och kadriljer med de tappraste och artigaste ryska generaler och officerare på de briljanta baler, som dessa tillställde för att trösta de sörjande skönheterna». Och efter en gripande skildring af den sista finska truppens, Savolaks jägares, aftåg från Uleåborg, beskrifves ryska arméns inmarsch och de känslor, som åsynen af de «vackra och nätta» officerarne hos stadens unga damer

väckte. Därefter finner man både mammor och döttrar lika hastigt fördrifva sin fruktan som sina patriotiska beslut, och det vimlar af tékalaser, baler, slädpartier och andra tillställningar, vid hvilka lysande uniformer, granna namn, vackra utseenden, elegant danskonst och klingande musik jaga på flykten de sista minnena af landsmän och svenskar, där de i drifvor och köld, utmattade af törst och hunger, på sitt hemska återtåg streta allt längre upp mot norden. Detta otroliga tillmötesgående tyckes, om ock på personliga skäl, icke hafva gillats af den manliga befolkningen. Författarinnan i fråga berättar nämligen, att en viss rivalitet bland stadens civilklädda herrar gjorde sig gällande gentemot officerarne, i synnerhet som de förra åtminstone till en början fingo nöjas med att stå utanför ballokalen till inpå morgonen och «utfrusna och med blåbleka anleten» fröjda sig som kusken åt smällen; men hon nämner ock om en stor bal, som stadens handlande borgerskap gaf för generalerne Suchtelen, Buxhövden, Schuvaloff, Kamenski, Tutschkoff med flera och konstaterar, att de civila snart lugnade sig.[1])

Likasom i Jakobstad stannade det icke heller i Uleåborg vid dans och galanteri: äktenskap med de nya herrarne blef på modet, och så gifte sig exempelvis under brinnande krig hela två fröknar Ehrenstolpe, döttrar till landshöfdingen och systrar till tullförvaltaren Runebergs hustru, med ryska officerare.

Om ock sålunda Runebergs hemort och den del af dess befolkning, som tilläfventyrs icke stridde i leden, visade sig till en rentaf förvånande grad oberörda af tilldragelser, hvilka länkade fäderneslandets öde in på all-

[1]) Sara Wacklin, Hundrade minnen från Österbotten.

deles nya banor, och om knappt någon skillnad gjordes på försvarare och eröfrare, på vän och fiende, så har det dock sin betydelse, att han, som i odödlig dikt skulle föreviga krigets djupaste innebörd och dess hjältars bragder, själf, ehuru blott ett barn, fick se det lefvande för sina ögon. Den historiska händelse, hvilken varit utgångspunkten för hela vår nations självständiga utvecklingslif under det nittonde århundradet och med hvilken därför också Runebergs diktning till sin väsentligaste del — jag menar ingalunda blott Fänrik Ståls Sägner — hänger oupplösligt samman, ur den växte han själf upp, dess skiften omgåfvo hans barndom, och under förhållanden, som blefvo dess närmaste följder, utvecklades han till man och till skald.

II.

Runebergs skoluppfostran blir efter tidens resurser och i jämförelse med syskonens rätt fullständig. Han besöker icke hemstadens «pedagogi», såsom dessa, utan går i småbarnskola hos en gammal svenska, hvars energiska disciplin — understödd af en öfver hela skolrummet räckande spragga — han behåller i minne allt till sina sista år och hos hvilken han perfekt lär sig abc-boken jämte de första grunderna i kristendomskunskap. Men hans behof af vetande blir snart större, än att det kan tillfredsställas å födelseorten. Vid åtta års ålder sändes han till Uleåborg och tillbringar i dess trivialskola trenne terminer. Han bor hos sin farbror tullförvaltaren, hvilken önskar upptaga honom som fosterson och sörja för hans framtid. Måhända hade denna, åtminstone hvad beträffar studentåren, gestaltat sig mindre mödosam, än hvad fallet blef, om icke farbrodern redan 1814 aflidit. Runeberg återvände till föräldrahemmet och sändes därifrån 1815 till trivialskolan i Vasa, som om-

sider kommit i sina gångor igen efter att under krigstiden i nio särskilda repriser hafva varit tvungen att afbryta sin verksamhet. Den lämnar han med dimission till universitetet i juli 1822.

Från skolan i Uleåborg synes den 8—10-åriga pilten icke hafva bevarat några minnen, och det är knappt troligt, att hans korta elevtid där blef af någon betydelse för hans utveckling.[1]) Snarare kan man tänka sig, att han mottog intryck af lifvet i staden, som näst Åbo var den största i Finland och hvars omfattande handel och sjöfart gåfvo den en vida rörligare och mera storstadsmässig prägel, än hans födelsestad hade. Likaså var kontrasten helt visst stor mellan lefnadssättet hos föräldrarna och i farbroderns förmögna hem, där gossen, såsom Sara Wacklin berättar, blef »förnämt bortklemad» och sannolikt fick se en del af det »främmande länders och världsdelars öfverflöd, som på ett sällsamt sätt afstack mot det enkla lefnadssättet, de enkla okonstlade sederna» och hvilket stadens »väldiga skepp» enligt samma vittnesgilla skildrarinna medhämtade från sina vida färder till främmande hamnar. Själf mindes han ännu sent hvarjehanda upptåg — vi skulle kalla dem ganska näsvisa — som han ställde till med husets aristokratiska anförvanter, men trots hvilka han var ej blott sin »gode farbroders ögonsten och älskling», men också alla andras gunstling. »Frimodighet och oqväst lifflighet lyste ur hans stora blåa ögon», säger Sara Wacklin, som sett honom, »småleende af skalkaktig barnglädje vid hans lyckade små puts och upptåg. Helsans rosor logo på det öppna ansigtet, bekransadt af lockigt hår.

[1]) Johan Vilhelm Snellman, som kom till Uleåborgs skola tvenne år efter det Runeberg lämnat densamma, har i en intressant uppsats (En gammal skola, i Joukahainen VII) skildrat studierna och lifvet där.

. . . Den lille Ludvig var en af de vackraste, raskaste och ostyrigaste gossar man kan se».

Af ojämförligt större betydelse blefvo naturligtvis de sju åren i Österbottens andra stora stad, Vasa.

Sannolikt gaf skolan själf därvidlag icke det mesta. Bland lärarne fanns väl knappast någon, hvars undervisning och personlighet skulle, såsom ju stundom plägar hända, varaktigt inverkat på elevernas daning och lifsmål. Rektorn Jacob Bange, som förestod skolan så länge Runeberg besökte den, har fått eftermälet af en «högeligen intresserad och nitisk skolman, hvars veka hjärtelag väckte elevernes varmaste kärlek»[1]), och själf betecknade Runeberg honom som en «glad, frimodig och godsinnad man», men han var, åtminstone under Runebergs senare tid, redan ett grand för gammal. Andra lärare omnämnas såsom dugliga pedagoger och intresserade forskare — exempelvis förste kollegan Sadelin, hvilken bland annat författat en Fauna fennica, men hvilken Runeberg senare betecknade som en «sölkorf» — medan andra åter hvarken i lärdom eller annars stodo på höjden af sin uppgift[2]) och någon enstaka till och med var sådan, att minnet af honom ännu på gamla dagar bragte Runeberg i uppror. Latinet var, i enlighet med Fredrik I:s skolordning, undervisningens grundval, dess alfa och omega. Af romerska auktorer lästes en hel mängd. Bredvid Cornelius Nepos, Virgilius och Cicero figurera i programmet

---

[1]) H. E. Aspelin, Vasa stads historia, s. 396.

[2]) Läraren i ryska fick bl. a. af rektorn vitsordet, att han «ej känner någon grammatik, hvarken i ryska eller annat språk». Visserligen var rektorn inkompetent att bedöma förhållandet, då han icke «egde lyckan» att kunna språket, men «infödde ryssar hade sagt honom det». H. E. Aspelin a. a. s. 373. Ryskan var sedan 1812 införd i skolan, men lärarne voro i allmänhet ytterst klena. K. Svanljung, Österbottens pedagogier och trivialskolor, s. 154 ff., Laurén, Vasa trivalskola s. 313.

sådana författare som de sentida, i den äldre skolan rikligt använda kompilatorerna Eutropius och Justinus (Trogus). Dessutom skrefvos på de högre klasserna fyra latinska temata i veckan, och undervisningen i teologi, logik, prosodik, retorik och grekiska försiggick på detta språk, medan i modersmålet ingen annan lärdom meddelades, än att på de två högsta klasserna någon gång de skriftliga latinska öfningarna utbyttes mot sådana på svenska. Profan grekiska synes icke förekommit. I tyska lästes Stridsbergs krestomati — som innehåller endast några små moraliserande berättelser och ett barnsligt teaterstycke — i franska höjde man sig till Télémaque, det enda litteraturverk, som i den sparsamma franska undervisningen i dessa skolor synes kommit till användning och som sökte sig väg ända till pedagogin i Torneå.

Bland skolans läroämnen var latinet Runebergs starkaste sida; ja, han fick äran att, då han kommit till högsta klassen, förbereda «konrektoristerna» i den latinska textläsningen, och erhöll tvenne gånger anspråkslösa penningepris för sina korrekta latinska skrifprof. Men ej blott i detta ämne var han en framstående elev. På de tre högre klasserna hade han primus-platsen såsom den bäste i kunskaper, och när han dimitterades till universitetet, gaf honom hans gamle gynnare rektor Bange en alldeles särskild anbefallning på grund af hans utmärkta naturgåfvor och berömliga flit. Runebergs sidokamrat Ahlstubbe — som blef hans nära vän genom lifvet — gjorde honom täflan svårast. Här, som i den gamla lärda skolan i allmänhet, hade troligen ett «selectus ingeniorum», ett «andarnas urval», försiggått enligt påbudet i kanslikollegii bref från 1744 till domkapitlet, att de skrala eleverna skulle «sändas tillbaka och till andra näringsmedel förvisas»; man

hade därför att göra med någorlunda jämnstarka kamrater, och segerns heder var så mycket större.

Men om också undervisningen, framför allt i latinet, lade en god grund för framtiden, så tillförde säkert kamratlifvet i skolan och utom den en karaktär, som Runebergs, ännu viktigare utvecklingsmoment.

Med allt, som kan sägas emot den ofta rått tillämpade penalismen, så hade den åtminstone en negativ förtjänst, att väcka och stärka rättsmedvetandet hos de yngre, och det var i kraft häraf, som Runeberg, medan han ännu var utsatt för den, modigt uppreste sig mot de äldres orättvisa förtryck, och senare, när han själf öfvergått till deras kategori, genomdref, att penalismens råaste former afskaffades eller mildrades. Om det ständiga krigstillståndet mellan olika åldrars medlemmar tvang att hålla sinnen och krafter spända, så utvecklades de fysiska egenskaperna dock på ett sundare sätt genom umgänget med naturen. Såsom Snellman i sin ofvan citerade uppsats prisande framhåller, lämnade den gamla skolans praktiska arbetsordning tid öfrig för andra sysselsättningar, och dessa sökte man framför allt i den fria naturens sköte. Runebergs ärfda håg för jakt, fågelfänge, sport och utelif i alla former utvecklades härigenom än ytterligare; samlifvet med naturen är för honom tidigt ett formligt existensbehof, liksom den hänförda naturdyrkan, hvilken blir en del af hans religion, leder sitt ursprung redan från hans ungdom. På mångfaldiga sätt kommer ju allt detta till uttryck under hans lefnad: rent personligt, genom en förvånande och sällsynt intim samhörighet med naturen och dess väsen; i dikten, genom de många ämnena ur naturen, genom bilderna, i hvilka dess lif får en poetisk personifiering, och genom den förkärlek, han egnar sådana gestalter, som i likhet med honom

själf älska naturen och idrotten — man lägge exempelvis märke till huru många af hans hjältar, som äro goda skyttar.

De knappa tillgångarna medförde sammanslutning i stora «bolag» inom mycket begränsade lokaliteter. Det förde kamraterna tillsammans, man lärde känna hvarandra och mottaga af hvarandra, och en öfverlägsen ande kunde inom en sådan liten krets utöfva ett inflytande, som väckte och befäste hans egen ansvarskänsla. Så vet man ock, att den «division», till hvilken Runeberg hörde, sönderföll i tvänne grupper, en liberal och en konservativ, och att Runeberg var chef för den förra.

I de talrika anekdoter från Runebergs skolår, hvilka hans biograf så sorgfälligt samlat, kan man se, huru starkt personligheten framträder redan hos gossen och ynglingen. Dess mest utpräglade egenskap är måhända en utomordentligt liflig rättskänsla, som hastigt flammar upp vid ringaste kränkning och på österbottniskt vis utan betänkande kan välja de allra handgripligaste uttrycksmedel — man påminne sig blott den nästan komiska berättelsen om hur den 11—12-årige gossen icke skydde att drifva en dörrnyckel i pannan på en rektorist i Vasa skola, och hur han hotade att «köra knifven» i den första, som vågade röra honom. Härtill kommer en självständighetskänsla, som uppreser sig mot hvarje påtryckning; en ärlig frimodighet, som låter honom utan omsvep säga sin tanke, vore det än i ansiktet på den värsta skolbuse, och följa sin första ingifvelse, när någonting icke behagar honom; ett mod och en sinnesnärvaro, som dristigt gå bröstgänges mot hvarje fara och bringa allt öfversitteri att förstummas, och på samma gång en skonande och beskyddande känsla för den svagare. Och dessa manliga drags stundom brådmogna allvar omramas af det uppsluppnaste skämtlynne, den hänsynslösaste spek-

takellust, en tjufpojksaktig uppfinningsrikedom i fråga om att ställa till öfverraskningar och bryderier för andra. Man skönjer af allt, hvilken fullhet af lif där rör sig inom detta unga väsen, och huru allting redan nu tränger till att skaffa sig uttryck i klara och hela former.

I Runebergs skolhistoria Eldsvådan är säkert det mesta kopieradt direkte efter verkligheten. Det däri skildrade upptåget belyser bjärt, hvilka friheter man kunde taga sig. Den vänlige rektorn med sitt «så sant Herren lefver!», sina latinska fraser och sin beredvillighet att gripa till handplaggorna är ingen annan än den gode gubben Bange, och skulle icke skildringen vara af Runeberg själf, kunde man taga honom för modell till «generalen». Kanske var det någon kamrat med samma läggning som han, kanske också blott en fantasifigur, i hvilken han förkroppsligar själsegenskaper, som han aktade högst och af hvilka han själf var i omedveten besittning. — När han i denna skiss berättar om hur de olika klassernas lektioner samtidigt försiggingo i ett rum, så öfverensstämmer det ock med hvad vi veta om Vasa skola, att alla dess klasser voro inrymda inom samma fyra väggar.[1])

Ett par för Runeberg betecknande anekdoter från skoltiden må ännu efter Strömborgs outgifna anteckningar här meddelas. Vid någon inspektionsresa, som senatorn, sedermera ordföranden i finska kommittén i Petersburg, Knut von Troil, företog i Österbotten, fjäskade stadsborna i Vasa för honom på ett sätt, som förtröt ungdomen. Hans ankomst saluterades med sex kanoner, uppställda framför hans logis; skolpojkar, bland dem Runeberg, användes till

[1]) Svanljung, a. a. s. 82. — Jfr. Laurén, a. a. s. 292: «Skolhuset i Vasa bestod af ett stort rum, der alla klasser läste och surrade, vid handplaggorna klagade, medan lärarne demonstrerade och sporde om hvarandra».

att fyra af dem, och de sköto så, att alla fönsterrutor i huset gingo sönder, till stor fröjd för dem alla. Där fanns en gammal major Roos — misstänkt för att 1788 hafva levererat en kanon till ryssarna — som förehöll de kringstående, att de borde taga af sig mössan, och på hans uppmaning begynte länsmannen handgripligen slå hufvudbonaderna af folket. Då framträdde Runeberg, förklarade, att Roos icke hade någon rätt att befalla, och frågade hånfullt, till stor gamman för de andra, efter kanonen från 1788. — Med tillfredsställelse mindes Runeberg ock, att man i Nykarleby upprest en äreport, på hvilken inskriften kommit att, antingen af misstag eller vanvördig skämtlust, lyda: «Alexander och Triol».

Runeberg plägade bland minnen från denna tid omtala historien om sin första sup. När fadern en gång afhämtade honom från skolan i Vasa och de rastade på ett gästgifveri, slog han i brännvin och räckte på skämt glaset åt Ludvig, som fattade det utan krus, tömde det i ett drag och då han såg faderns mycket förvånade min, helt lugnt sade: «jag brukar så!»

Till ferierna väntades han alltid hem med största otålighet. För syskon och lekkamrater var han ledare och förebild, och hans hemkomst blef signalen till alla möjliga förlustelser. Där spelades teaterstycken, som deltagarena själfva författat, man täflade i att göra vers, man klädde ut sig, Ludvig Runeberg berättade spännande sagor och hittade ständigt på nya upptåg. Hans närmaste medverkande voro, utom de äldre af syskonen, några gossar och flickor Westerstråhle, medlemmar af en med Runebergs nära bekant, litterärt och musikaliskt anlagd familj.[1])

*

[1]) Schalin, a. a. II. — I den Runebergska handskriftsamlingen förvaras ännu ett bref från hans mycket goda väninna, lilla Johanna (Westerstråhle), där det heter: «vi må bra och hoppas ni gör detsamma — nu isynnerhet då ni så snart får låf från skolan, då ni får komma him och kokell och giykel efter vanligheten».

Snellman räknar i sin nämnda uppsats den tidens skolundervisning till förtjänst, att den lämnade själen «öppen och mottaglig för studier con amore», väckte längtan till vetandets lockande länder och därigenom medelbart utvidgade elevernas bildning långt bortom skolans egna gränser. Måhända ligger i detta uttalande någon öfverdrift, föranledd af Snellmans benägenhet att ställa gamla tiders skola med dess större koncentration framom den nyas splittrande mångläseri; sist och slutligen berodde det väl dock af lärarne och hela undervisningssättet, om eleverna fingo lust att utvidga sin kunskap eller ej. Hvad Runeberg beträffar, så vet man icke, att han under skoltiden skulle sysslat med «studier con amore» utanför skolrummet; själf omtalar han inga erfarenheter liknande Snellmans, och hans biograf medger ock, att hans insikter exempelvis i naturvetenskaperna voro grundade på omedelbar observation och icke alls på läsning och teori. Svårare är att säga, i hvilken mån hans sysselsättning med svensk litteratur under skoltiden stod i samband med väckelser från skolan. Det förefaller dock, som hade de närmast föranledts af en naturlig böjelse, hvilken fått sina första impulser i hemmet.

Där hade hans fader, medan han ännu var barn, sjungit för honom Franzéns mest bekanta visor, utan att han någonsin hört skaldens namn; ja, icke ens i Uleåborg hade det mött honom annat än som benämning på ett par af stadens framstående köpmän. Det var väl först efter återkomsten därifrån 1814 eller i Vasa, som han såg Franzéns 1810 utkomna dikter. Man vet, att bland de stycken, han helst hörde reciteras, var 'Den gamle knekten' ett.[1]) Choræus åter hade känt hans mor och skrifvit vers till

[1]) Schalin, a. a. II.

henne, och en frisk tradition bevarade ännu i liflig hågkomst alla de roliga satiriska diktstumpar, med hvilka skalden förtretat Jakobstads unga tärnor. Det förefaller således mer än sannolikt — fastän Strömborg ej vill medge det — att Runeberg känt till Choræus redan, innan dennes dikter 1815 utgåfvos af Franzén, och han då under ferierna såg dem hos modern.

Hans ställning till de två finska skalderna är snart gifven. Choræi poetiska snille inger honom icke den ringaste respekt, och han sätter sig ned att skrifva vers i den självsäkra öfvertygelsen att kunna göra det lika bra — han, skolpojken — som den beundrade skalden. Med Franzén är det helt annat. Också honom efterliknade Runeberg i sina tidigaste försök, men omedvetet, och emedan han i hans dikter fann sitt poetiska ideal förverkligadt. Hvad som så afgjordt drog Runeberg till Franzén, därom skall i ett annat sammanhang bli fråga. Men det var en af de saker, i hvilka han tidigast vann klarhet, liksom det i Runebergs utvecklingshistoria är det första beviset på huru föga han förändrade åsikt och smak, när de en gång slagit rot. Så ofta han senare i recensioner, i bref, i litterära afhandlingar uttalar sig om sin tidiga beundran för Franzéns ungdomsdiktning, sker det med en obegränsadt djup och hänförd öfvertygelse, såsom man talar om en helig barndomstro, hvars renhet under tidernas lopp ingenting fördunklat. Af en sådan nästan religiös vördnad för Franzéns första sånger var Runeberg gripen, och orubbligt fast bevarade han detta sitt ungdomsintryck lifvet igenom. «En del af Franzéns arbeten är det bästa som finnes», yttrade han en gång under sin sjukdomstid, medgifvande på samma gång, att en del «är mycket dåligt». 'Den enda kyssen' och en del af sången till Creutz voro för honom det högsta

i poesi. Och när han låtit binda in Franzéns arbeten — hvilket egentligen, sade han, bort ske i läderband med guldsnitt — lade han handen på volymerna, yttrande: «här är mitt allt!»[1]) Ett par af dessa band lågo ständigt på hans nattduksbord, såsom de göra än.

Den tredje bekantskapen inom svensk litteratur var Bellman — en bekantskap, som, också den, förde till lifslång beundran. Den gjordes vid 12—13 års ålder i kamratbolaget i Vasa, dit mera försigkomna besökare införde Fredman, med både ord och musik. Han lärdes utantill och sjöngs regelbundet, såsom sig borde, strof för strof, utan fubbel och sannolikt utan censur, till ackompanjemang af fiol. Något senare lästes Kellgren och Leopold samt Lidner; det syntes varit Runeberg, som inom den «liberala» klicken gaf påstöten till deras studium, liksom det var han, som öfver hufvud hos sina kamrater väckte smaken för vitter lektyr. Kanske hade han själf i familjerna, där han umgicks, hos sin anförvant kyrkoherden Tengström och hos handlanden Granberg, fått se dessa diktares arbeten. Om det sistnämnda huset heter det, att man där «lifligt följde den svenska vitterhetens utveckling och icke blott läste dess nyaste alster, utan kunde dem utantill». Det må emellertid antecknas, att såsom ur ett af de ofvan citerade brefven framgår, Runebergs mor hade reda på 'Dumboms lefverne', hvarför åtminstone bekantskapen med Kellgren kunde hafva begynt redan i hemmet.

Sådan var Runebergs första vittra uppfostran. Utom med Franzén, sympatiserade han bland de nämnda skalderna mest med Lidner och Bellman. Och när man inventerar det litterära bagage, han från skoltiden förde med sig ut i

---

[1]) Strömborgs handskrifna anteckningar.

lifvet, bör man icke förglömma, att Eneiden nästan fullständigt ingått i trivialskolans kurs.

Att de litterära böjelserna under skolåren äfven slogo ut i en annan form, det poetiska skapandets, därpå har man det säkraste vittnesbörd i Runebergs egna ord i det märkliga självbiografiska brefvet till Grot från 1839: «under min skoltid hade jag skrifvit små lyriska stycken». Traditioner, byggda på andra sagesmäns minnen, veta förtälja, att satiren och skämtet bildade grundtonen i en del utgjutelser på vers, som Runeberg tillsammans med en kamrat sammanskref för att drifva gäck med andra kamrater och vasabor och af hvilka ingenting mer än ett par af Strömborg efter minnet meddelade, intetsägande rader finnes i behåll;[1]) likaså berättas det, att Runeberg under vasatiden författat sitt första episka poem Vargen, hvaraf tvenne olika versioner äro bevarade.

Estlander[2]) har gjort sannolikt, att den intressanta tradition, som kvarlefver angående det tidigaste af dessa manuskript till Vargen — den, att det af en kamrat till Runeberg med handkraft räddats undan förstörelsen, såsom man ännu kan se af att papperet är bortslitet i ett hörn — beror på ett minnesfel. Dikten, sådan den i nämnda handskrift föreligger, kan ej vara författad tidigare än 1823, då Runeberg befann sig på kondition hos professor Lagus i Lundo och var med om ett ungefär liknande äfventyr som det, hvilket föranledt honom att såsom skolpojke smida hexametrar om en roflystens vargs ändalykt. Det kunde nu visserligen tyckas egendomligt, att samma tilldragelse i två särskilda repriser gaf vingar åt Runebergs slumrande

[1]) Strömborg och efter honom E. Vest beteckna dessa satirer öfver kamraternas dåliga excercis såsom på sätt och vis föregångare till — Sven Dufva.

[2]) a. a. s. 175 f.

episka anlag; men då man å ena sidan ej har skäl betvifla det hufvudsakliga innehållet i kyrkoherden Kurténs — kamratens från Vasa — berättelse och då å andra sidan det ifrågavarande manuskriptets redaktion visar alldeles tydliga spår af att författaren i original läst Homeros, hvilket Runeberg icke kunnat göra under skoltiden, så råder knappast något tvifvel. Stommen och en stor del af själfva skildringen i Vargen, sådana diktens tidigare manuskript visa dem, måste emellertid anses härstamma från den österbottniska jakten, som Kurtén bevarat i minnet.

Finnes då af de «små lyriska stycken» Runeberg själf omtalar, något enda kvar?

Man är tvungen ge Estlander rätt, när han säger, att något poem, som med säkerhet kan förutsättas vara från Runebergs skoltid, icke finnes i behåll. Beskaffenheten af några bland de ungdomsdikter, hvilka Runeberg senare samlade i den såkallade «Blåa boken»[1]), gör en visserligen böjd att hellre tillskrifva dem skolpojkens produktion än studentens, men vissa omständigheter tala i de flesta fall snarare mot ett sådant antagande. En skolvisa, 'Scholan', hvilken självfallet tyckes böra dateras från vasatiden, är i manuskriptet uttryckligen underskrifven 1823, och äfven om man med stor sannolikhet kan hänföra detta datum till inskrifningen i häftet af en något omarbetad version[2]), så saknar dock Estlanders hypotes, att visan från Åbo sändts af Runeberg till de gamla kamraterna i skolan, icke allt berättigande. I hvarje fall blir saken oviss. På inre kriterier är vid dess

---

[1]) Se mina Anteckningar om och ur handskrifterna till Runebergs lyriska dikter (Sv. Litt.skpts FU. 13).

[2]) Jfr. mina Anteckningar, s. 8 ff. — Den efter traditionen af Lauréen, Minnen, s. 279 ff. och i Hufvudstadsbladet 1874 meddelade lydelsen kan vara en senare förvanskning; den representerar ingalunda alltid den ursprungliga eller gröfre versionen.

ungdomsförsök icke att bygga. Ett i alla afseenden så utomordentligt klent stycke som 'Graföls tillredningen', hvars hela habitus (t. ex. Bellman-imitationen) skulle förvisa det till skoltiden, är utan något tvifvel — jag återkommer senare till bevisen — författadt så sent som under konditionstiden i Saarijärvi 1825. Det enda, man har att hålla sig till, är, att den «blåa boken» i själfva verket synes iakttaga en viss kronologisk ordning,[1]) och då den börjar med 'Afsked från Frigga', skrifvet då Runeberg står i beråd att resa «så långt, så långt från dig», det vill säga till Åbo, så få vi nöjas med att räkna Runebergs för oss bekanta litterära alstring från sommaren 1822 eller hans nittonde år.

Liksom trenne af de i «blåa boken» bevarade dikterna med uttrycklig adress till «Frigga», så voro väl Runebergs «små lyriska stycken» från skoltiden egnade denna unga flicka — nummer ett i raden af de kvinnliga väsen, om hvilka han på äldre dagar, skämtande med sig själf, sjöng:

Älskat har jag många, många, än en ful och än en skön,
Unga, gamla, korta, långa, hvilken blef väl sen min lön?
Tvenne feta, resten skrikor: en Augusta, en Sofi,
Två Marior, två Fredrikor och en Emeli.

Denna första Fredrika — dotter till kapellanen i Vasa, Juvelius — var en lång, blåögd, poetisk och sentimental flicka, född 1803 och således på gränsen mellan skol- och mogenhetsåldern, när Runeberg, själf femtonårig, för henne yppade sina känslor. När man af Lauréns anteckningar inhämtar, att Runeberg var skolkamrat med hennes bror,[2])

[1]) Redan anmärkt af Estlander.
[2]) Laurén, a. a. s. 154.

så kan man ur tusen andra liknande fall sluta sig till hur bekantskapen uppstått och underhölls. Den förde till en ömsesidig böjelse, om hvilken Runeberg själf erkänt, att den räckte i sju år, det vill säga ett stycke in på hans studenttid. Men tidsgränsen gäller hans vidkommande. Det finnes vittnesbörd om att hon, ännu sedan den i världsvimlet försvunne vännen funnit sin andra Fredrika, på grund af rykten om kyla i deras förhållande med ett sakta flämtande hopp kallat fram i minnet hans försäkringar.[1]) Och denna ungdomskärlek blir naturligtvis för henne en källa till vackra och stolta om ock vemodiga hågkomster under hela hennes lif. Hon gifte sig med en präst, Venman, också han skolkamrat till Runeberg, och när han dog efter lång tids elände och lämnade henne i torftighet, fick hon erfara, att skalden icke glömt henne: han sände henne — ej direkte utan, såsom det framgår ur hans brefväxling, genom en anförvant — en summa penningar då och då. Hon ägde en liten talang att rimma; den blef hennes tröst på ålderdomen, och hon använde den dels till att ge form åt sina religiösa betraktelser, dels till att besjunga sin ungdoms ideal, som blifvit hennes lands store skald, eller dikta i hans ton. Hennes lilla, år 1871 i Vasa utgifna samling «Bleka blommor» innehåller sådana direkta hyllningsdikter som 'Till vårt lands skald', 'Till Apollos gunstling', och 'Till Apollo', en hängifven apoteos af sångarguden, hvars bild i hennes tankar

---

[1]) Schalin, a. a. I, 147. — Runeberg själf uttalar sig om detta förhållande, som han nyss förut synes ha brutit, i ett bref till Henrik Kurtén, dateradt Saarijärvi den 3 juli 1825. Det är hållet i en ytterst vemodig ton. Färden hit upp hade varit den ledsammaste han gjort, men «skakningen» var dock ett intet mot de kval, hans hjärta led vid tanken på färderna till Kronoby. Han ber sin vän icke framlämna en biljett, som han bestämt för Frigga och som var en «pant» på hans kärlek, och han vill ej heller mera sända de många verser, han skrifvit till henne. (Brefvet, i enskild ägo, mig godhetsfullt meddeladt).

man har lätt att identifiera. En annan gång kväder hon utan angifven adress:

Han som nått Parnassens högsta topp
Hoppets, lyckans ljusa, glada höjd! —
Har hans hjerta ännu qvar ett hopp,
Än att vänta någon önskad fröjd?

Kan en sällhet ännu återstå
På den väg, som Han har qvar att gå,
På en jord, der allt så vanskligt är?
Hvad kan hon åt honom bjuda här,
Han, som lönen i sitt hjerta bär!

Men hon anställer också mycket sorgsna betraktelser med ungdomsminnena som bakgrund. I en efterbildning af 'Källan', som bär titeln '2:dra October' (Ludvigsdagen), reflekterar den ensamma gamla frun öfver lifvets lopp:

En dag går bort, en tändes ny,
En mörk, en annan klar,
En efter annan ser jag fly,
Men Minnet stannnar qvar.

I en annan efterbildning bekänner hon:

«Otaliga vågor vandra» —
Jag kände dem i mitt bröst
— — — — — — — —
Då sönderslets detta hjerta
Der sorgen hade sitt hem,
Af evigt brännande smärta,
O, skulle jag glömma dem.

Men hon tänker icke med bitterhet på den, som vållat smärtan:

Icke har mot mig du felat,
Ej mot mig du bröt,
Ödets jernhand har så delat,
Lyckan mig försköt.

«Bleka blommor af F . . . . a.» återfinnas bland oinbundna broschyrer af alla slag å en hylla i Runebergs bibliotek. Den, som ett halft sekel tidigare gifvit hans lyriska alstring dess första varma väckelser, hade dock ej mod att med egen hand teckna en tillegnan i häftet.

Men när Runeberg år 1869 händelsevis erfor, att i Vasabladet för 1868 ingått verser af hennes hand, ville han nödvändigt se dem. I Borgå råkade finnas ett mycket bristfälligt exemplar af årgången; dock voro de nummer i behåll, där dikterna stodo — bland andra en, 'Ynglingen och Mannen', med reminiscenser från Hanna. Runeberg läste dem med största intresse, och när han sände tillbaka årgången, bad han att få behålla de blad, där verserna voro tryckta.[1])

Om Runebergs förhållande till den österbottniska prästdottern småningom bleknade och om hennes bild i hans hjärta med lätthet undanträngdes af en annans, ens, som var honom andligt mera vuxen, så hade själfva denna böjelse likväl fyllt en för stor del af hans första brytningsperiod för att icke lämna djupa spår i hans väsen. Ty det är nog sant, som Estlander framkastar, att den utomordentligt vackra, nästan eteriska hymnen till den första kärleken, hvilken inleder Hanna, afspeglar minnet af Runebergs känslor för

---

[1]) Strömborgs handskrifna anteckningar.

Frigga Juvelius. Men icke blott det: hela denna ungdomskärlekens höga visa med sin solbelysta framtidstro och sin doft af nyutsprucken sommar är, såsom skalden en gång själf för en gammal vän omtalat, byggd på samma minne. Det var färderna till Kronoby, dit Fredrikas fader blifvit förflyttad från Vasa, som lekte i hans håg, när han skref Hanna, han själf gjordes till den unge studenten, som gästade vännens hem och nalkades hans syster med blyga men starka känslor; och hon, som i sig förkroppsligade naturens unga skönhet, den tillbakadragna men varma sjuttonåriga flickan, som fyllde vindskammaren med konvaljer, hans älsklingsblommor, «att ljuft för de komna natten skulle förgå och drömmarna gladare nalkas», hon hade till urbild hans första kärleks föremål.

Konvaljen — det var för Runeberg ungdomskärlekens symbol, konvaljen med sin hvita oskuldsfärg och sin skära vällukt. När han två år före sin död skrifver ner sitt sista stycke, det enda, som han själf upptecknade under hela sin sjukdomstid, så är det en parabel om Liljekonvaljen, hvilken han ser förblifva sig oförgängligt lik i himlen som på jorden, medan alla jordiska blommor, som han känt förr, äro mot de himmelska, som om de vuxit i månsken i stället för i solljus. Det är hans höga föreställning om den första ungdomskänslans oförvanskligt rena minne, som här, vid hans lefnads slut, åter träder för hans ande, och det är tillika den sista tanke, åt hvilken han förmår gifva poetisk skrud.

*

Om sommaren 1822 dimitterades Runeberg från Vasa skola, hvarvid Jacob Bange på afskedsbetyget, som ännu finnes i behåll, jämte sin varma rekommendation antecknade, att han var «dotibus naturae felicioribus praeditus» — utrustad

med synnerligen lyckliga naturgåfvor. I september begaf han sig till universitetet i Åbo. Med denna färd vände han icke blott sin första utvecklingsperiod ryggen för att gå en ny, helt annorlunda fruktbringande till möte: han tog också ett, man kan säga lifslångt farväl af sin hembygd, ty Österbotten skulle han därefter endast vid ett par flyktiga besök återse.

III.

I fjorton år hade Finland varit underkastadt det nya väldet, när Runeberg kom till hufvudstaden för att vid dess universitet lägga grunden till sin framtid.

Hvar och en vet, huru lätt man funnit sig i den viktiga förändringen. Redan vid krigets början yppades ju hos en stor del af befolkningen, främst adeln och ämbetsmännen, en förkänsla af att landets öde var beseglадt och en däraf följande resignation. Och sedan, när kampen hastigt var ändad och förhållandet till Sverige, hvilket ju lidit en svår knäck genom regeringens bristande omsorg om landets försvar, fullständigt brutits, befann man sig, yrvaken, förflyttad i en verklighet, om hvilken man, trots allt, dock icke hade kunnat göra sig en riktig föreställning. «Ingen», säger en så vittnesgill sagesman som Rehbinder, «uppgjorde för sig en plan för sin verksamhet, ingen kombinerade det förflutna, det närvarande och framtiden, ingen ändtligen ville belasta sig med någon ansvarighet utöfver

kretsen af sina bestämda åligganden. En del misströstade om allt, andra sviktade mellan fruktan och hopp, — en ringa bråkdel omsider skådade emot en förnyelse af den gyllene åldern. Denna fraktion, som leddes af gammalt partisinne, var föga talrik, men i sanning fyndig och vaksam. Dess ingifvelse å ena sidan och undfallenhet å den andra bedrog lika mycket segrare och besegrade».[1])

Med den finska deputationens mottagande af Alexander I och framför allt med landtdagen i Borgå hade emellertid ställningen betydligt klarnat. För de finska statsmän, som på ett eller annat sätt voro kallade att medverka vid genomförandet af kejsarens goda afsikter, framstod det som en sak af yttersta vikt, att den nye härskaren skulle från början blifva öfvertygad om det finska folkets förtroende; och om en Rehbinder, en Tengström, en Aminoff i detta afseende utvecklade ett nit och en försiktighet, som stundom kunde få sken af inställsamhet eller rädsla, så måste man väl dock i de flesta fall antaga, att grundmotivet låg i omsorgen om att icke stöta Alexander, af hvilken man hade skäl att hoppas så mycket för fosterlandet. Men äfven andra kretsar af befolkningen började inse, att det gällde att bevara hvad man nu fått, och bygga vidare på denna grund på ett helt annat sätt än förr. Föga drömde någon mera efter Norges införlifvande med Sverige, — och knappast därförinnan — om en återgång till de forna förhållandena, och när Rehbinder försäkrade kejsaren, att något «svenskt parti» icke fanns i Finland, så hade han helt visst rätt. På samma gång han sade detta, framhöll han dock, att sinnesstämningen i en viss trakt af landet, i Vasa län, var «dålig», emedan detta landskap, ursprungligen en koloni från Sverige, alltid

[1]) Souvenirs de ma vie, i Finlands Statsarkiv. Öfvers. i anslutning till G. Frosterus, En vändpunkt i Alexander I:s regering (Sv. Litt.skpts FU. 11, s. 42 f.)

varit sympatiskt fäst därvid och dessutom lidit så mycket under kriget. För att råda bot härpå uppmanade han monarken ifrigt till den resa, som verkligen företogs 1819.[1]) Resultatet visade att Rehbinder sett utomordentligt riktigt. Alexanders färd blef det största triumftåg, någon monark gjort i vårt land. Det behöfdes icke professor Myréens öfverdrifna och svassande utläggningar i Åbo Allmänna Tidning om nyttan af föreningen med Ryssland — «de l'encensoir au travers du visage», som Ehrenström, citerande Boileau, om dem skrifver[2]) — ej heller de andra välmenta men högst servila hyllningarna på vers och prosa, för att hvar och en skulle inse, att all tvekan var aflägsnad och att Finland under den utomordentligt älskvärde fursten gick en ljus framtid till mötes. Till och med en sådan inbiten oppositionsman som Arwidsson kan, efter att hafva sammanträffat med Alexander, utgjuta sig: «nu fruktar jag att till och med alla bönder äro med själ och hjerta slitna från Sverige. Man kan ej se honom utan att älska honom, och den som talat med honom utan att förtjusas är ej en menniska.»[3]) Men redan i företalet till kalendern Aura 1817 hade Linsén yttrat: «den af Gud välsignade Förste, i hvars hand spiran bäres, och hvars visdom ryktet förkunnat längre än till Saba, har med svenska lagens helgd befästat den honom svurna trohet, och genom vården om nationalbildningens engång tagna riktning starkare knutit kärlekens band i allas hjertan.»

Med insikten, att Finland i skydd af ett mäktigt rike och under ett gifvet kejsarords hägn kunde utveckla sig

---

[1]) G. Frosterus a. a. s. 108.

[2]) G. Frosterus a. a. s. 119 n. D. Myréen artiklar i Åbo Allm. T. 1819. n:o 125 ff.

[3]) Mnemosyne 1819, 12 oktober.

självständigt, växte naturligtvis fosterlandskänslan. Man förnimmer uppriktiga uttryck af den till och med i torra diplomatiska akter, och man fäster sig så mycket mera därvid, som ju den finska patriotismen intill denna tid manifesterat sig nästan uteslutande i handling och, så att säga, omedvetet. Porthans sträfvanden, så djupt rotade de än voro i kärleken till hembygden, hade icke omedelbart gifvit fosterlandskänslan någon högre lyftning eller bredare innebörd, och — för att taga ett exempel ur en helt annan krets — de finska krigarnes hjältemod under fosterlandets sista strid framstod ännu icke för dem, hvilka sågo händelserna på nära håll, såsom en yttring af ädel patriotisk entusiasm utan som en plikt. På diktens vingar hade denna känsla knappt gjort försök att svinga sig från mun till mun och från hjärta till hjärta. Porthans och Gadds inledningspoem i Åbo Tidningar 1771 är visserligen genomträngdt af en djup och förtröstansfull värma för fosterbygden, men ter sig i alla fall mera som en transkription i rim och meter af de båda författarnes vetenskapliga sträfvanden. En helt annan betydelse, såsom uttryck för en självmedveten fosterlandskärlek, har Franzéns stora poem 'Finlands uppodling', från 1800; men äfven det är till sin ton öfvervägande historiskt, det saknar den fosterländska diktens makt att tjusa och elda. Efter kriget kläder sig den magra poesi, som syftar åt fäderneslandet, nästan uteslutande i formen af hyllningsdikter till Alexander I. Ännu i Åbo Underrättelsers nyårskväde 1824 hör man Linsén utropa: «Hell Dig, Rysslands Fader, Hell Dig Du Finnars Förste! Bland Herrskare den störste, Till Menskors wällust krönt!»

Om emellertid den fosterländska anda, för hvilken förutsättningarna lågo alldeles färdiga, icke genomträngde

samhället, såsom man kunnat vänta, så berodde detta på många omständigheter. Vid sidan af den verkliga patriotismen hade i de ledande kretsarna lycksökeriet med fart skjutit upp ur detta, liksom ur alla upplösningstillstånd; missbruk och lagstridiga öfvergrepp från tjänstemännens sida, högres som lägres, nedslogo modet; den i nationallynnet liggande trögheten och böjelsen för slentrian motverkade tankens och handlingens flykt; de ledande männen saknade dels förmåga, dels inblick i ställningen för att kunna föra folkets sinnesstämning in på de rätta banorna, och framför allt felades en mäktig röst, kring hvars maningar alla kunnat samla sig ur förvirringen.[1])

Mot bakgrunden af dessa missförhållanden, denna osäkerhet, denna andliga och moraliska försoffning stiga så mycket ljusare några starka utbrott af fosterländsk hängifvenhet, hvilka sökte sig form vid den gamla bildningshärden i Åbo. Ständigt bemärkta af dessa tiders tecknare och till sin betydelse erkända, vänta likväl dessa första yttringar af tro på ett eget Finland ännu att ställas på sin rätta plats i vår nationella odlings hittills oskrifna utvecklingshistoria. Det synes, som om den, icke blott till tiden, främsta af dessa yttringar, J. J. Tengströms märkliga uppsats i Aura 1817 och 1818 «om några hinder för Finlands litteratur och kultur»[2]) förtjänade att framhållas med ännu större eftertryck, än hvad som skett. Nu, nära ett sekel senare, är det förvånande att konstatera, med hvilken säkerhet författaren blottar alla fel i folkets uppfostran och

[1]) Jfr G. Frosterus, a. a. s. 75.

[2]) Af G. Lagus m. fl. ansedd att vara af Linsén. Rätta förhållandet uppgifves hos Renvall, Finlands Universitet och framhölls af Estlander redan 1893, Adolf Ivar Arwidsson som vitter författare s. 25, men det gamla misstaget har dock efteråt gått igen.

karaktär, som hämma dess lyckosamma utveckling, och hur han föreslår botemedel, hvilkas vikt efteråt, delvis sent omsider, till fullo blifvit insedd. Han klandrar bristen på litterär bildning: de akademiska studierna hafva endast brödfödan till mål, skolornas undervisning går ut på att dana präster, moderna språk äro okända och de klassiska läsas utan förstånd. Han framhåller med stark tonvikt den svårighet, som ligger i nationens tudelning och de inhemska språkens olikhet samt hänvisar beklagande på saknaden af självständiga traditioner. Han talar öfvertygande och varmt om litteraturens och vetenskapens betydelse för ett folks kultur. Han vill att fantasin skall underhållas och näras, att begreppen skola vidgas, att ungdomens uppfostran skall bli en viktigare faktor i folkmedvetandet än hittills och att allmänandan skall stärkas genom privatundervisningens ersättande med skolan, där åter en nationellare riktning måste införas. Han fordrar att folkets poetiska minnesmärken skola bevaras från förstöring, att också «ståndspersonerna» må lära sig att värdera dem och att folkets språk må inhämtas af de svensktalande, särskildt af ämbetsmännen, som stå i ständig beröring med detsamma. Och ännu mer: som ett nödvändigt villkor för framgångsrikt arbete i kulturens tjänst påyrkar han i alla afseenden en närmare sammanslutning mellan de bildade och själfva folket. Början af det ståtliga inledningsstycket har en klang, som återfinnes först i en senare tids fosterländska diktning: «Vi bebo ett skönt, af strömmar och sjöar, af berg, höjder och skogar genomskuret land. Det är för herrligt, att ej af sina invånare innerligen och med förtjusning älskas. Det är i ett sådant land, som redlighet och sjelfständighet i tänkesätt, allvar och pålitlighet i sinnelag födas och trifvas.» Låter det icke som ett förebud till Vårt land?

Samma tankar föras sedan vidare. Tidskriften Mnemosyne, som börjar 1819, framgår omedelbart ur de af Tengström förkunnade lärorna. J. G. Linsén, som jämte Fr. Bergbom grundlagt densamma, inleder den med en varmt känd sång 'Till Fosterbygden', som innehåller en maning att taga det egna i akt, äfvensom med ett förord, i hvilket han betonar, att tidskriften uppstått ur «tillgifvenheten för ett älskadt fädernesland» samt har till mål att verka för en ingående sysselsättning med Finlands historia och språk. Och i sin uppsats «Om finsk nationalitet» i tidskriftens första årgång drager han följdsatserna ur Tengströms resonemang, i hvad som angår utvecklingen af det nationelt-folkliga.

Det är ju vanskligt att säga, om den sålunda tända fosterländska lågan skulle hafva kunnat hållas vid lif och elda sinnena i vida kretsar, i händelse den fortfarande vårdats af så varsamma händer som Linséns, och om ett stilla och jämt reellt arbete småningom kunnat utföras vid dess värma. Men säkert är i alla fall, att saken icke vann på att det blef Arwidsson, som tog den i sin vård. Man vet, med hvilken hänsynslöshet han dref Tengströms satser till det yttersta. I den goda afsikten att höja medborgarandan blåste han upp Auras allvarliga men lugna ord om den likgiltiga stämningen i landet till ett våldsamt klander af allt och alla; och medveten om nödvändigheten att höja folkets bildning men blind för hvarje annan faktor i dess utvecklingslif, rusade han i väg mot ett nationalitets-ideal, som var sammanfogadt uteslutande af finsk forndikt och finskt tungomål. Såsom det ofta plär hända, skymdes i denna strid stora förtjänster, renhjärtade sträfvanden, träffande omdömen af egenskaper, hvilka till en del voro af underordnad art, men skrikande tydliga och förargelse-

väckande nog för att verka frånstötande. Hvem ville höra på maningen att förnya sig till grundsatser och åsikter, på frambesvärjelsen af ett nytt släkte »med manlighet i hugen, allvar i sinnet och kraft i alla handlingar», på flammande ord om offret af all själfviskhet och egennytta för ett älskadt fosterlands väl — när i samma andedrag en häftig och svidande kritik for fram öfver en själf? Det var dålig psykologi, om Arwidsson verkligen trodde, att de, som han så illa gick åt, skulle bikta sina synder och följa hans fana. Och ännu mindre hopp kunde han ju hafva, att de bildade, uppvuxna i så nära samhörighet med Sverige och, trots den politiska skilsmässan, bundna i så starka traditionella band, plötsligt skulle kasta öfver bord allt detta för att med hans egen hängifvenhet gripa i hans skenbart så fantastiska teorier om det finska folkelementets betydelse för landets kulturella framtid. Också entusiasmen måste kalkylera för att uträtta något: det goda Arwidsson ville fann redan i hans egna öfverdrifter en hämsko för sitt förverkligande, och liksom hans starkt fosforistiska vittra böjelser, så skaffade honom ock hans fosterländska propaganda vedersakare redan i hans närmaste omgifning.[1])

Men dessa öfverdrifter hade ännu ödesdigrare följder. De unga universitetslärarne vid Auras strand lefde fortfarande i en sorglöst lycklig tro på alla framtidsdrömmars förverkligande och märkte icke, hur den ljusa härskarblick, i hvilken man sett Finlands kommande välfärd speglad, allt mera begynt förmörkas. Reaktionens skuggor hade efter Alexanders resa i Finland allt tätare lägrat sig öfver hans sinne och format sig i skräckfulla spökbilder för hans syn. Finland och dess universitet skulle icke dröja att erfara

---

[1]) C. G. Estlander, Arwidsson som publicist i Åbo. Sv. Litt.skpts FU. 8.

detta. Indragningen af Arwidssons tidning Åbo Morgonblad började 1821 raden af obstruktionsåtgärderna. När den eldfängde patrioten icke lät rätta sig, utan i Mnemosyne fortsatte, som om intet händt, förvisades han i maj 1822 från universitetet och såg sig följande år tvungen att lämna det fosterland, för hvars väl han så öfvertygadt och energiskt dragit i fält. Vid samma föredragning, där Arwidssons dom föll, blef också jurisprofessorn Afzelius' afsättning beslutén, och som en konsekvens af dessa händelser tvangs professor Johan Bonsdorff 1828 att begära ständig tjänstledighet.

Nästan vettskrämda af kejsarens misstänksamhet hade en del af hans finska förtroendemän nu ändrat ton. I sig själfva obetydliga händelser, såsom vanliga studentslagsmål och ett löjligt «attentat» af en fåne mot en professor, stegrade deras fruktan och gaf näring åt undfallenhetsböjelserna. Oppositionen — ty en sådan hade nu verkligen utbildat sig, om ock ej alltför synlig eller omfattande — såg detta med förargelse och ringaktning. Johan Bonsdorff försöker i starka färger utmåla landets och universitetets representanter vid tronen.[1]) Det är kanske till en del personlig animositet som spelar in, när han gång på gång klandrar Rehbinders «feghet och dåliga grundsatser»;[2]) men den nye vicekanslern, grefve J. F. Aminoff, lade åtminstone

---

[1]) «Min akademiska bana». Till allra största delen otryckt manuskript, välvilligt ställdt till mitt förfogande af prof. E. G. Palmén.

[2]) Han berättar om huru under hans rektoratstid, då en parentation skulle hållas öfver aflidne grefve Wachtmeister, f. d. kansler för universitetet, Rehbinder, hade förmanat honom, «att talaren måtte iakttaga all försiktighet: att inga jämförelser mellan förr och nu må ske, och i synnerhet att det förra ej må få företrädet; samt att en kompliment för kejsaren uti talet med delicatesse borde insmygas; allt detta på det Rehbinder ej skulle bli komprometterad». Den utsedde talaren var Afzelius, men hela parentationen inställdes, då han blef afsatt.

i dagen ett nit, lika obekymradt om värdighet som om laga former, och på honom och kanske ännu andra — dessa tiders historia är icke fullt belyst, så länge man ej känner de ryska arkivens innehåll — kunde kanske med mera fog tillämpas Arwidssons yttrande om landets ombud vid Borgå landtdag: «man ryckte tänderna ur munnen på sig och nedlade dem på sidenhyenden inför herskarens tron».

Alltnog, man hade fått känna örnens grepp. Och under smärtan af de undfångna såren lefde man i en dof och dyster fruktan att med en hviskning ånyo väcka den rufvande faran.

Men det som hade sagts, stod i alla fall kvar. Maningsrop som Tengströms, Linséns och Arwidssons hade icke kunnat förklinga i toma rymden. Det var, har man yttrat, förtidiga vårbud, som glömdes när kölden kom åter; och man kan ju ha rätt, ty någon blomning slog där ju icke ut och hängifvenheten hölls icke på samma sätt uppe. Men redan det, att i den gamla hufvudstadens tidningar, särskildt i Turun Wiikko Sanomat, alltjämt dock uppdök ett och annat som röjde ett nytt slags folkligt, medborgerligt och kulturellt intresse, visar att tankarna voro vakna. Och alldeles utan betydelse kan det ju omöjligt hafva varit, att Runeberg, Snellman och Lönnrot blefvo studenter några månader efter det Arwidssons sak hade väckt ett så stort uppseende, och ett år innan han för alltid lämnade landet. Det kan icke råda något tvifvel om att de, trots sin ungdom, berördes af dessa händelser lika mycket som alla andra, att de tänkte öfver grunderna till dem, att de togo reda på hvad Arwidsson skrifvit — hans bekanta bref till Nya Extra Posten 1820 hade ju spridts öfver Finland i otaliga exemplar och Morgonbladet och Mnemosyne voro lätt tillgängliga —, att de rönte intryck af hans glödande

hänförelse och att de, om också ovana vid och föga fallna för stora ord, icke kunde undgå att beundra hans åtminstone här exempellösa vältalighet och stilistiska konst — huru mycket än de gamla omkring dem stämplade honom som en «excentrisk fantast». Och hvad de öfriga fosterlandsifrarne från Aura och Mnemosyne beträffar, så var Bergbom kurator för österbottniska afdelningen 1822, J. J. Tengström efterträdde honom följande år, och med Linsén kom åtminstone Runeberg såsom hans elev snart i lika nära beröring som med dessa andra.

*

Den vetenskapliga lifligheten vid universitetet måste naturligtvis i sin tur lida af den black, som politiken lade på allt. Men visserligen voro äfven annars förutsättningarna för ett blomstrande och produktivt vetenskapligt lif icke synnerligt stora. Bland de akademiska lärarne funnos vid denna tid endast tvenne utmärkta vetenskapliga förmågor, professorn i fysik Hällström, som var inspektor för Runebergs afdelning, den österbottniska, och professorn i «praktisk kemi», den bekante läkaren Israel Hwasser. För öfrigt några talangfulla och kunskapsrika män, som dock icke gjort eller skulle komma att göra sig något större namn i forskningens historia, samt en hel del personer, hvilka hyste större ifver för intrigerna i konsistorium eller odlingarna på sina annex-pastorat, än för vetenskapligt arbete och akademisk undervisning.

I egenskap af universitetets högste styresman på orten kvarstod J. F. Aminoff under hela Runebergs studenttid, den förste i raden af generaler, som under det förgångna seklet beklädt vicekanslersämbetet, och i sina förutsättningar för platsen föga lyckligare än de flesta af dem. «En man», säger om honom Johan Bonsdorff, «som stän-

digt förde på tungan sitt nit och sin värma för fäderneslandet, men likväl aldrig ännu förmått uppfatta dess sanna interêt, och nu, då han icke mera stod i fronten för en soldathop, snart blottade sin oduglighet» ... Af den forne gustavianen, som suttit fången för sin öfvertygelse, hade blifvit en föga modig man, hvars enda grundsats, såsom ofvan framhållits, tycktes vara att icke förtörna monarken. Genom sitt inskridande till förmån för sina forna vapenbröder hade han gjort dem och sitt land en ovärderlig tjänst; men det förefaller nog annars, när man läser hans tallösa, svassande bref, som om han i allmänhet haft rätt långt från ord till handling, och från hans sexåriga prokanslerstid bevarar åtminstone häfden icke något drag, som skulle röja, att han verkligen uppfattat fäderneslandets och universitetets »sanna interêt» — om man icke såsom sådant anser den ytterligaste undfallenhet för högsta maktens såväl uttryckta som anade önskningar. — Från början betraktades Aminoff, i synnerhet af de yngre vid universitetet, med föga blida ögon; men hans hofmannalater och hans nedlåtande sällskaplighet bländade många. I båda dessa afseenden är ett bref från Alexander Blomqvist till A. J. Sjögren 1821 upplysande. Blomqvist — som just förberedde sitt docentspecimen — skrifver: «Hvar man känner eller tror sig känna att Gr. Aminoff härstädes är en stor spion, och likväl har han nu här blifvit (sic!) allas Gud, så att man till och med tager i försvar hans spioneri och anser det ej blott såsom ett nödvändigt ondt, utan till och med såsom ett nödvändigt godt. Men förmodl. beskrifver detta sig därifrån, att han blifvit en trägen auditor på sångsällskapet och tillåter sina söner gå dit med. De hafva der en grefve till, en ung Piper. Det tyckes ej litet smickra Pipp[ingsköld] och vår I. I[lmoni] att hafva sådana consortes ...» På andra

håll möter man gäckeri med Aminoffs hushållsaktighet. «Enslingen på Ispois» antecknar hösten 1822, att vicekansler skrutit med att han på sin landtegendom Rilax använde endast oxar för att därigenom hindra folket «från skjutsningar och lustresor», och en annan gång berättar samme flitige memoarförfattare, att på en bal, som grefve Armfelt gifvit å societetshuset, alla varit klädda «i hvita underkläder, utom Gr. Aminoffs söner, hvilkas far dock betygat sitt välbehag öfver de andras artighet, ehuru han själf ej ville spendera på sina söners klädsel».[1])

Rektor för året var vid Runebergs ankomst till universitetet professorn i historia J. H. Avellan. Tidigare adjunkt i filosofi, förestod han under större delen af Runebergs studenttid en professur i samma ämne, till hvilket håg och fallenhet närmast hänvisade honom. Vetenskapens lagrar eftersträfvade han icke, att döma af hans magra produktion; snarare tänkte han sig i sin ungdom diktkonsten som sin äras fruktbaraste mark, men den ringa framgång hans i själfva verket nästan oläsbara promotionspoem 1810, hans «Vintersång i Finland» och andra enstaka i tidningar offentliggjorda kväden hade, tog honom kanhända från villfarelsen, och hans flesta dikter sägas blifvit förstörda som manuskript. Mest bekant blef han genom sin besynnerlighet och sina distraktioner; historien om Runebergs och Nervanders tentamen hos honom vittnar snarast om att han var föremål för studenternas «drift».[2])

Bland öfriga ledamöter af filosofiska fakulteten var professorn i orientalisk litteratur H. H. Fattenborg den, som Runeberg först, redan vid sin studentexamen, kom i beröring

---

[1]) Statsrådet J. P. Winters dagbok, manuskript i Finlands Statsarkiv. Jfr R. Hausen i Hufvudstadsbladet 1899.

[2]) Strömborg, II, 69 f.

med. Hans rättskänsla sårades djupt, när han och hans kamrater Snellman och Ahlstubbe fingo ett i deras tycke alltför lågt vitsord, detsamma som gafs åt de öfriga tio kandidaterna, och från detta ögonblick betraktade han Fattenborg såsom en i uppfyllandet af sina åligganden föga samvetsgrann person. Han fick fyra år senare nytt bränsle för denna animositet, som han icke glömt; när han då aflade stipendiatexamen, råkade Fattenborg tentera i både grekiska, latin och historia och gaf Runeberg i alla dessa ämnen sammanlagdt blott en röst. Händelsen förtröt honom så, att han var besluten lämna hela filosofiekandidatexamen, till hvilken han just förberedt sig, om denne professor också där skulle förhöra honom i hans hufvudämne, grekiskan; lyckligtvis fick han aflägga sin examen för Sjöström. — Kunde Fattenborg vara en tråkig tentator, så framstår han i stället helt annorlunda såsom lärd och som medlem af det akademiska konsistoriet. Han har frisinnade och humana åsikter, han hyllar rationalistiska strömningar i teologin, sluter sig till oppositionsmannen Johan Bonsdorff, när det gäller att bekämpa Aminoff, söker inprägla i ungdomen självfuppfostrans och frihetens principer och bevara åt universitetet domsrätten öfver studenternas disciplinära förseelser.[1])

En helt annan typ var det beryktade «kanslirådet», eloquentiæ och poeseos professorn J. F. Wallenius, hvilken Runeberg aktade ännu ringare än Fattenborg. Äfven för denna tid, som ännu var full af traditioner från mångkunnighetens gyllene dagar, framstod omfattningen af Wallenius' kunskaper och begåfning såsom vidunderlig. Han var botanist och läkare, filolog, arkeolog och numismatiker, historiker och bibliograf, vältalare på latin och svenska

---

[1]) Jfr L. A. Heikel, Filologins studium vid Åbo universitet, s. 273, Estlander, Arwidsson som publicist i Åbo, s. 156.

samt poet med utbildad formtalang, och i konsistorium visade han grundlig insikt i juridiska detaljer. När till denna lärdom kom en betydande skärpa i bevisföringen och en motsvarande grad af hänsynslöshet, så är det ej att undra öfver om «kanslirådet» hade en ganska stor makt bland kollegerna vid akademin. Men sympatier fick han af ingen, och minst af allt bland ungdomen. Man behöfver blott kasta en blick på det porträtt af honom, som hänger i fakulteternas sessionsrum å universitetet, för att frapperas af det osympatiska drag, som strålar ur hela denna plussiga, pösande, knarriga, egenkära och själfviska fysionomi. En polismaktens och censurens inkarnation gentemot alla yngre, det må hafva gällt disciplin, vitterhet eller vetenskap, var han nog så foglig i att handla höga vederbörande i lag, och det onda, som sagts om Aminoffs «tjänstgörande verkliga geheimeråd», är väl knappast öfverdrifvet. Detta kände nog också studenterna till, och det höjde icke Wallenius i deras aktning.[1]) Runeberg, som framför allt stöttes af karaktärens vank, hade sålunda sina fulla skäl att ställa denne man lägst af alla dåtidens akademiska fäder.

En fördelaktigare inverkan på honom måtte väl sådana lärare haft som Fr. Bergbom, professor i teoretisk filosofi sedan 1823, en af de stilla i landen men varmt fosterländskt sinnad, samt den arbetsamme och kunnige lärdomshistorikern F. W. Pipping, hvars föreläsningar i litteraturens häfder man ock måste antaga att Runeberg åhörde. Med säkerhet vet man det om adjunkten i romersk litteratur J. G. Linsén, Franzéns elev, den talangfulle, starkt estetiskt anlagde tolkaren på prosa och vers af romersk vitterhet, den som

---

[1]) En betecknande nidvisa, i hvilken raderna börja med bokstäfverna i hans namn, skrefs under ett examensprof af en svensk löjtnant, som studerade i Åbo, och meddelas af Kapten Puff, Små berättelser och Tidsbilder II, 130.

under hela Runebergs akademiska bana måhända stod honom närmast och lifligast arbetade för hans fortkomst vid universitetet. Och utan allt tvifvel begagnade han sig af den undervisning, som gafs af J. J. Tengström, då docent i litteraturhistoria men framför allt intresserad af grekiskan, och helt visst rönte han redan nu starka intryck af denne utmärkte mans djupa klassiska bildning, hans upphöjda fosterländska tänkesätt och i alla afseenden ädla personlighet.

Studenterna hade icke något godt namn för flit den tiden. Undantag funnos, som alltid: man kan öfvertyga sig om hur ett järnhårdt arbete med försakelser och umbäranden vid universitetet bedrefs, om man läser A. J. Sjögrens självbiografiska anteckningar och brefven från den klick, till hvilken han hörde — Blomqvist, Nykopp, Ilmoni m. fl. I sina memoarer skryter Johan Bonsdorff med att under hans rektorat 1820—21 ordningen bland studenterna varit exemplarisk. Men allmänandan bland ungdomen hade småningom blifvit så dålig, att rektorn, prof. Pipping, i januari 1824 ansåg sig tvungen anhålla om konsistorii ingripande. Alltför många bland de studerande, säger han, befatta sig litet eller alls intet med studier, «utan förnöta sin tid samt förslösa sina penningar på hvarjehanda ej blott onyttigt utan ock skadligt sätt, under vandring på stadens gator, vistande uppå värdshus och vinkällrar långt inpå nätterna, samt många andra oskicks föröfvande». Detta öfverdådiga och utsväfvande lefnadssätt hade under senare tider oftare än förut gifvit anledning till klagomål öfver de studerandes uppförande. Det var nödvändigt att «hämma ett sådant oskick och förekomma dess olyckliga följder», samt om möjligt få till stånd en bättre anda bland ungdomen. Saken hänsköts till en kommitté af afdelningarnas inspektorer.

Denna föreslog hvarjehanda medel: att nationsinrättningarna finge en fastare organisation, att förordningen om värdshusens stängande kl. 9 skulle strängare efterlefvas, att «de studerande ville aflägga den sed, som isynnerhet bland de förmögnare gripit omkring sig, att icke vilja spisa hemma, men i stället dagligen besöka offentliga näringsställen, ej blott middag, utan ock morgon och qväll« — ett självsvåld, som leder till mycket ondt. Vidare föreslogs, att studenterna skulle förses med något utmärkande tecken; «men framför allt synes det vara af nöden, att de s. k. studentkalasen, som i åtskilliga nationer gifvas af de nyss inskrifne åt deras äldre landsmän för att, såsom det heter, sig hos desse insinuera, måtte blifva allvarligen förbudna, och nationerna anbefalda att med correction anse dem som sådana tillställa eller bevista». Konsistorium afböjde emellertid i de flesta punkter att inskrida och öfverlämnade saken åt nationerna självfva.[1])

Detta ger ju en ganska åskådlig föreställning om studentlifvets svagare sidor. Man kunde ytterligare skärpa bilden i konturerna. Arwidsson skrifver 1819 till Crohns om en slagsmålshistoria mellan sjömän och studenter, hvilken behandlades af konsistorium, och berättar om en ännu «fulare» sak, en backanalisk orden, som stiftats inom studentkåren med «bestämmelsen att supa hvar afton». Villkoren för intagning voro sådana, att de ej anständigtvis kunna citeras. «Har du hört på maken djur!» utropar brefskrifvaren. «Saken är inför rektorn. Alla nationer hafva contribuerat med ledamöter härtill utom Wiborgska». Praeses för orden blef straffad med att icke återväljas till senior bland borealerna — det var allt. Man kunde också beskrifva någon af

[1]) Konsistorii protokoll d. 14/1, 21/2, 13/3 1824.

tidens dryckeskämpar — såsom själfva universitetssekreteraren, den ryktbare Plantin Cavander, hvars alkoholistiska dröm, att en gång få bada i bischoff, han kunde förverkliga, när han erhållit ett arf och ställde till en stor bjudning för rektor magnificus, konsistorium och hela staden samt till slut lät bära in ett badkar med den älskade drycken och af vännerna varsamt lades däri[1]). Men det är hugnesammare att hänvisa till Snellmans och Runebergs minnen från ett annat slags studentlif, som var deras eget: de tidiga uppstigningarna, den tarfliga födan, de anspråkslösa namnsdagsfirningarna på förmiddagen med salt mat samt brännvin och öl, visiterna hos «grötmostrarna» med aptiten tillfredsställd för billigt pris och de sällsyntare värdshusbesöken med deras «trebankobål».[2]) Att dessa sistnämnda dock icke alltid aflöpte så beskedligt, därom vet en så ordentlig yngling som Sjögren att förtälja ett och annat — visserligen från en tidigare period, men säkert tilllämpligt också på denna.

Den som hade råd, kunde deltaga i societetens subskriberade baler eller gå på de rätt talrika konserterna. Musikaliska sällskapet hade återuppstått 1828; både från väster och öster kommo virtuoser, den ryska garnisonen hade god regementsmusik och en utmärkt violinspelare, en till soldat degraderad officer; ett par sångerskor funnos dessutom bland stadsborna. Det kunde hända, att när någon förnämitet ställde till bal, ett antal dansanta studenter kommenderades upp. Därvid behandlades de icke alltid med tillbörlig hänsyn: på samma bal, där, som ofvan omtalats, alla voro klädda i «hvita underkläder» utom Aminoffs söner,

---

[1]) Kapten Puff, a. a. II, 113.
[2]) Rein, a. a. I, 39.

hade grefvinnan Armfelt, värdinnan, «svarat Pipers informator Vallenius, som på hennes vägnar ditbudit några okända studerande, på fråga om han före dansen borde presentera dem för de fruntimmer de skulle uppbjuda, att detta ej behöfdes då hon låtit ditkalla dem»![1])

Teater fanns det också. Allt sedan 1813 hade Bonuviers trupp spelat, först i ett gammalt kavalleristall, sedan i egen byggnad, hvarjämte en «ånyo inrättad teater» fanns «i professoren Gadolins gård vid Slottsgatan, eller tobaksfabriken.[2])» Men då inga spektakler fingo gifvas under läseterminerna, blef den dramatiska konsten otillgänglig för en stor del af den studerande ungdomen.

Bland omtyckta förlustelser intogo för öfrigt menagerier och dylikt ett anmärkningsvärdt rum. På hösten 1822 — Runebergs första termin i Åbo — förevisades och besöktes ifrigt «Freses vaxgalleri i Richterska nya huset». Bland «pjeserna» förekommo: den sköna Zuleima, mördad af Saidi, Kotzebue, mördad af Sand (man förvånar sig, att denna så fruktade tilldragelse fick framställas offentligt), Ney före sin arkebusering, Napoleon, den förlorade sonen, m. m. samt «i särskildt rum den blottade Venus af Medicis». «Skådningen kostade 1 rubel och för Venus 1/2 d:o».[3]) Det var i alla fall en afgift, man kunde bära. Konserterna kostade i regeln två rubel.

*

De rent vittra intressena i Åbo omkring 1820 och senare erbjuda en trogen men mycket blekare bild af strömningar, som gjort sig gällande i Sverige under närmast föregående tid.

---

[1]) Winters dagbok.
[2]) (Weckström), Anteckningar om teatern i Finland, s. 80.
[3]) Winters dagbok.

Vi hafva sett Tengström i Aura-uppsatsen beklaga sig öfver obekantskapen i Finland med utländska språk och därigenom med all annan litteratur än den svenska. För så vidt han menar den bildade klassen i allmänhet, hade han troligen rätt; men dem, som vid universitetet sträfvade framåt i vetenskapens tjänst, träffar hans omdöme icke. Kanske hade Tengström framför allt fransk litteratur i sikte, för hvilken ju tiden icke mer var benägen. Icke heller den var dock fullständigt utesluten från dessa unga mäns intresse: Arwidsson talar om sjätte och sjunde delen af de franska klassikerna, som han inköpt, och Blomqvist nämner då och då bland sin lektyr en fransk bok[1]).

Men företrädesvis är det tysk och engelsk vitterhet som odlas, jämte svensk. Det finnes knappt en sida i korrespondensen och anteckningarna från denna tid, där det ej skulle talas om litteratur. Böcker begäras och sändas med en ifver, som gällde det lifvets viktigaste ting, och omdömen fällas, hvilka visserligen tyda på en rätt inskränkt estetisk horisont, men ändå på sitt vis äro personliga nog. I filologen A. J. Sjögrens «Ephemerider», lika väl som i Arwidssons «Lefnadshändelser», i Blomqvists, Ilmonis, Nykopps, Mannerheims och andras bref till den förstnämnde, i Arwidssons till Crohns, i Sjöströms till Rancken, öfverallt är det fråga om böcker. Bredvid fosforisternas kalendrar och journaler och deras motståndares publikationer träffas

---

[1]) I Mnemosyne 1821, n:o 11, beklagar sig en insändare öfver att en sådan diktare som Creutz blifvit glömd. Förut var Atis och Camilla ungdomens favoritläsning. Men hur är ej allting nu förändradt! Denna dikt «hvilar icke mera på våra nuvarande unga skönas nattduksbord, därifrån förträngd af de Moustiers tomma och sliskiga Lettres sur la Mythologie eller af några romaner, lika usla som de». Ins. vill «återföra sina landsmäns uppmärksamhet på detta sköna stycke.»

Leopold, Bellman och Thorild, men knappast Tegnér.[1]) De tyska romantikerna gå jämsides med klassikerna — bröderna Schlegel, Novalis, Jean Paul, Schiller och Goethe. Vid sidan af Shakespere sysslar man med Walter Scott och med Goldsmith.[2]) Redan som helt ung har Arwidsson frossat i Lafontaines och Kotzebues gråtmilda borgarromaner och Spiess' och Müllers grufligheter. Och Young, som redan på Kellgrens tid var gouterad i Åbo,[3]) blef J. V. Snellmans måhända tidigaste litterära passion.[4])

Men ännu tydligare röja sig dessa riktningar i tidningspressen. Teorierna bryta sig mot hvarandra genom Arwidssons häftiga angrepp på akademisterna i Mnemosyne 1819 och Linséns försvar. I öfversättningar och uppsatser genomgås, om också fragmentariskt och sporadiskt, hela skalan af den utländska litteratur, från hvilken företrädesvis vapnen hämtats till kampen mot de fransk-akademiska gustavianska idealen. Det kan vara skäl att minnas, att redan mycket tidigt, i medlet af 1770-talet, Ossian i Åbo Tidningar tolkats på svenska af Kellgren, Clewberg, Tengström och Tidgren. Om vi hålla oss blott till den nya ærans tid, finna vi redan 1808 Jean Paul — som sedan ända in på trettiotalet synes hafva en orubblig ställning i den finska allmänhetens gunst — elegikern Matthisson och sentimentalikern Goldsmith jämte Rousseau. Mnemosyne har i sin första årgång en öfversättning från Ossian, Dartulas grafsång — anmärkningsvärd, emedan ju Runeberg senare tolkat samma stycke;

---

[1]) Blomqvist skrifver till Sjögren 1822, att Tegnér utgifvit Axel, »som skall vara ypperligt». Det är enda gången, jag funnit honom nämnd.

[2]) Jfr. Estlander, Arwidsson som vitter författare; min uppsats Ur Åbotidens litterära lif, Finsk Tidskrift 1896, och A. G. Sjöström och hans vittra värksamhet, Sv. Litt.skpts FU. 9, 1895.

[3]) Se hans brefväxling med Clewberg.

[4]) Rein a. a. I, 42.

dessutom uppträda Hölty med flere elegier, Matthisson, Novalis, Jean Paul och Fouqué, vidare Körner, Salis Sevis och Kosegarten samt både Goethe och Schiller. Den tyska romantiken för med sig sydromanisk poesi: Sjöström öfversätter flitigt spanska skalder, både Calderon och lyriker, hvarmed han sedermera fortfar i Åbo Tidningar. Där publicerar han också en tolkning af Camoens, den första på svenska, medan Idman i Åbo Underrättelser något senare för första gången återger Byron på samma språk. En lång redogörelse för tysk litteratur läses i Mnemosyne, likaså uppsatser om italiensk, fransk och engelsk vitterhet, och Sjöström berättar i sin tidning om Petrarca, om trubaduren Pierre Vidal, om Cervantes, med flera.

Ännu svagare ekon från andra sidan hafvet ljuda i den självständiga diktningen i Finland under de första decennierna efter eröfringen.

Den finne, som var kallad att sjunga in nya melodier i svensk lyrik, med färger från naturen själf och något af den finska folkvisans klang, hade öfvergifvit sitt fosterland 1811. Franzén lämnade visserligen sina första och vackraste sånger kvar, och de gingo från mun till mun, dels på traditionens väg, dels genom hans litterära testamente till Finland, Åbo-upplagan af 1810. Men hans mantel upptogs af ingen bland vitterlekarne, som närmast efter hans tid knäppte sina lyrors svaga strängar vid Auras strand. Den enda, från hvars läppar man hör ett beundrande eftermäle om honom, den trogne lärjungen Linsén, har, trots alla goda afsikter och högstämda tankar, icke tillräckligt stark lyrisk begåfning för att gå i hans spår.

De ledande finsk-svenska skalderna från denna tid äro rena fosforister. Egentligen äro de blott två: Arwidsson

och Sjöström. Båda äro eklektiker, poeter i andra hand, den ena lifligt påverkad af göternas poesi och nordisk folkdikt, den andra snarast af Atterbom, båda i saknad af en stark och ursprunglig lyrisk känsla och icke heller alltid rätt lyckliga i behandlingen af de mångskiftande former de försökte sig på; bådas alstring har dock att uppvisa enstaka stycken af enklare läggning och verklig poetisk halt. Arwidssons diktarbana blef kort, emedan andra sysselsättningar trängde poesin i bakgrunden; om Sjöströms kan sägas detsamma, ty efter en viss tid förmärkes i hans vittra alstring samma dekadens som i hans lif. Men han är, betecknande för tiden, i hela landet bekant och öfvermåttan omtyckt.

Rimmerier af ännu andra, i officiellt som privat syfte, förekomma i tidens periodiska litteratur och vid akademin. Men deras författare måste räknas som i rätt led nedstigande från de poeter under Porthans och den praktiska nyttans tid, hvilkas alster, tillkomna mer eller mindre mot Minervas vilja, endast hade till syftemål att i vissa metriska former kläda vissa mer eller mindre opoetiska tankar och läror.

Ett namn, som gaf löften, bör dock icke glömmas. Bland öfversättare, hvilka vågade sig på egen alstring, fanns en ung tjänsteman, Gustaf Idman, hvars signatur —f—n ofta är synlig i tjugutalets press. Han lämnade snart poesin för juridiken, men han har skrifvit åtminstone ett par mjukt formade, enkla och känsliga dikter, som visa en vacker talang och hvilkas egenhet tyckes mig vara, att de mer än något annat i finsk-svensk lyrik påminna om vissa af Goethes ungdomssånger.

*

Sådan var den poetiska, vetenskapliga och litterära atmosfär, i hvilken Runeberg inträdde, när han kom till Åbo. Man ser: öfverallt samma brist på lif, på lyftning, på mod och självständighet. Undantag göra blott några hastigt kväfda yttringar, hvilka dock redan utpekat en väg för framtiden. Men den andliga nivån är i stort taget nästan lika låg på alla områden. Man lefver på gammalt lån; och det nya man kunde hämta inifrån sig själf, har knappt ännu ett dunkelt medvetande förmått väcka. Först långsamt stiger det upp i några sinnen, hvilka liksom självfva växa sig till det, emedan de äro tillräckligt friska och framsynta för att undvika de utnötta gängorna. Det går mer än ett halft sekel, innan man i politiken kan anknyta vid förhoppningarna från 1809. Men under tiden begynna maningsropen om tillvaratagande af de nationella egendomligheterna i kulturen att åter vakna ur sin tystnad. Och öfver hela den tomma, talanglösa epigonlitteraturen, som frodas i skötet af ett osundt och inskränkt känslofrosseri, söker Runeberg Franzéns hand och går att med hans ledning, stödd på en ur starka, nya ingifvelser sprungen fosterlandskärlek, bygga upp ett eget tempel åt Finlands diktning.

IV.

Runeberg sändes från hemmet med några tiotal riksdaler — det enda understöd föräldrar och släktingar någonsin skulle gifva honom — en matsäck för resan och någon omgång af faderns gamla kläder i utrustning.

Ett par dagar efter ankomsten till Åbo tog den magra reskassan slut, och han kände sig som en himmelens fågel. Men ödet drog vänligen försorg om honom. En pedagog i Vasa hade lämnat honom ett bref att framföra till professor A. J. Lagus. Det innehöll, ehuru Runeberg icke visste af det, en rekommendation, och Lagus erbjöd honom genast att läsa läxorna med en af sina döttrar samt skaffade honom några lektioner i skolan, där hon gick. Alltsammans inbragte tolf riksdaler i månaden; för det måste han bo och lifnära sig. Både han själf och hans dåvarande rumkamrat Ahlstubbe hafva berättat, att det gick helt bra, fast man ej rätt kan förstå hur. Det blef ännu litet öfver

att sända till hemmet, och dessutom efter någon tid en besparing af sexton riksdaler — hvilka en kamrat for af med som långlån. Dessutom kunde man tillåta sig en god kvällsvard på ett värdshus då och då, och någon gång «sammanskott med några vänner för en treflig afton». Det är sant, att de materiella krafven däremellan tillfredsställdes med skåpmat, bröd, smör, «palfvadt» (varmrökt) fårkött och mjölk, som man själf höll sig med till frukost och kväll, och att man egenhändigt köpte de kaffebönor, som uppassarmadamen på morgonen tillredde.

Söndagar och helgdagar var Runeberg en gång för alla bjuden på middag till ärkebiskop Tengström, till hvilken han medfört hälsningar från sin far, biskopens kusin. Det är osäkert, om han genast dristade uppvakta en så stor magnat, men i alla fall kom han honom närmare genom sin förbindelse med det Lagus'ska huset — professorns yngre bror var gift med ärkebiskopens dotter. Och säkert gjorde han redan nu bekantskap med hela den stora krets, som bildades af den åldrige prelatens anförvanter och af hvilken så många medlemmar tillhörde akademin. Först under den sista tiden af Runebergs vistelse i Åbo blef emellertid denna beröring förtroligare och i alla afseenden för honom betydelsefull.

Ärkebiskop Tengström var nu i det närmaste sextiosju år gammal. Hans skiftesrika lif hade flutit in i ett «otium cum dignitate» — en hvila, förbunden med den värdighet, som kanske icke alltid omgifvit honom i den kraftiga handlingens tid. Hans roll vid de stora händelserna under och efter kriget är väl till sina hufvuddrag känd, men mångt och mycket synes ännu återstå att tillägga, innan hans ställning till de politiska tilldragelserna blir i enskildheter

klargjord. För sin utmärkta begåfning, sina kunskaper, sitt urbana väsen och sitt inflytande hade han alltid varit omgifven af dem som beundrade, lydde och kanske också fruktade honom. Men vedersakare fanns det nog också, i synnerhet den tiden, då han redan som professor, men ännu mera som prokansler hade så mycket att säga i akademins angelägenheter. Man stöttes i synnerhet af hans väld och alltför utpräglade böjelse att drifva fram sina talrika släktingar och andra närstående, något hvari han i själfva verket icke tyckes inlagt tillräcklig försiktighet, ej ens i fråga om medlen.[1]) Bekant redan genom traditionen är historien om hur han genom att icke afträda sökt förmå konsistorii pluralitet att rösta på sin brorson och svärson till en adjunktur och hur G. M. Armfelt, när han hörde det, utropade: «hvarför körde ni icke ut den svarta djäfvuln!» Ett ögonvittne, Johan Bonsdorff, bekräftar i sina anteckningar denna historia, hvilken han relaterar utförligt och med en synbar belåtenhet.[2]) Bonsdorff är icke god på Tengström. Han kallar honom «den svarta korsräfven», «till sitt intricata lynne och sin nepotism, i alla lifvets åldrar, lika så oföränderlig som Aethiopiern, den der icke förvandlar sin hud, och Pardern, som icke förbyter sina fläckar», och han tröttnar icke att rada upp bevis på hans egenmäktighet.

De stormiga tiderna voro emellertid förbi, och de politiska liksom de akademiska mödorna hade gifvit plats

---

[1]) Johan Bonsdorff säger: «I synnerhet var biskopen angelägen derom att hans son, brorson, f. d. eller varande informatorer i hans hus, med flere andra clienter skulle utan uppskof skjutsas fram, och ve den som satte hinder deremot».

[2]) I sammanhang därmed tillägger han: «Äfven berättade doctor Ignatius i lifstiden mig, att H. Exc. (Armfelt) sista gången han före sin död var på Åminne, vid en stor middagsmåltid hos brodern på Viurila farit gräseligen ut emot Biskopen och ändteligen, då värden i huset erinrat, att Biskopen dock hade sina goda sidor, tillagt: «han har inga sidor, den djäfvulen, han är rund och hal som en ål.»

för de lärda. Ej mer synnerligt intresserad af sitt biskopliga kall, inskränkte han småningom dess utöfning till sammanträden med sitt stifts prästmän och egnade hufvuddelen af sin tid åt fosterländsk forskning, sökande att egga den nya generation som omgaf honom till att, i likhet med honom, föra hans mästares, Porthans, traditioner vidare till yngre släkten.

Runeberg smittades snart af den hängifna beundran, hvarmed ärkebiskopens omgifning såg upp till honom. Han kom blott i beröring med de bästa egenskaperna hos denna märkliga personlighet, och han bevarade hela lifvet igenom en varm tacksamhet för hvad han fått lära af den mångkunnige och vidterfarne mannen.

I Lagus fick han, som vi sett, en verksam beskyddare. Och äfven här tycktes sympatierna varit ömsesidiga; efter Runebergs långa bortavaro från Åbo finner man honom åter i ett förtroligt förhållande till Lagus' familj. Huruvida han i andligt afseende mottog någon starkare påverkan af denne, kan lämnas osagdt. Dock hade det väl sin betydelse, att Lagus börjat sin akademiska bana som docent i grekiska och alltid bevarade ett lifligt intresse för detta språk, hvilket han grundligen kände. Han hade emellertid från de klassiska studierna öfvergått till teologin och filosofin, varit professor i logik och metafysik, hvarvid han innehade Lundo pastorat som prebende, satt nu vid professuren i praktisk filosofi samt blef 1824 fjärde teologie professor, då han utbytte Lundo mot Pemar. I sitt filosofiska betraktelsesätt anslöt han sig till Kant, såsom teolog saknade han icke en böjning åt rationalism.[1])

I sin forskning klartänkt och modern, har Lagus fått eftermälet af en human och varmhjärtad personlighet. Han

---

[1]) Råbergh, Teologin vid Åbo universitet s. 206 ff.

ställde sig på studenternas sida i den bekanta affären 1817, då en nyutfärdad polisordning hotade att i disciplinärt afseende försätta den akademiska ungdomen utom universitetets räckvidd. En samtida till Runeberg kallar honom «den hedervärda mecenaten» och berättar, att han bland lärarne snart sagdt var den ende, «som jemte ett välvilligt uppmuntrande af fliten och ordentligheten sökte, der han så kunde, att efter förmåga afhjelpa bristerna äfven i ungdomens utgiftsposter». Vid hans bord såg man ständigt tre eller fyra unga studenter, hvilka hjälpte hans barn med läxorna.[1]) Hans karaktär och föregåenden belysas visserligen på ett helt annat sätt i Johan Bonsdorffs memoarer, men författaren har icke heller här fullt vitsord, emedan Lagus i konsistorium hörde till det af Bonsdorff så bittert hatade «ortodoxa partiet», hvars chef var dåvarande prokanslern Tengström. Han skulle, enligt denne subjektive minnestecknare, bland annat hafva uppgifvit orätt födelseår i en ansökan om tyska lektoratet, — för att öka åldersmeriten — och när han jämte Mikael Choraeus sökte en teologie profession, skulle han, beskyddad af Tengström, burit sig ohederligt åt. Bonsdorff tillämpar på honom Ciceros karaktäristik af ett visst slags människor: 'maxima pestis hominum, qui cum maxima fallunt, id tamen agunt, ut viri boni esse videantur', och förmäler, att han slutligen «dog af tvinsot, apparement, emedan hans samvete sent omsider råkade i suppuration»![2]) Sistnämnda anmärkning förråder

[1]) Kapten Puff, a. a. V, 96.

[2]) Han refererar ett yttrande af prof. Törngren: «man har svårt att i psykologin förklara huru en sådan bof som Lagus kunde i så många år äga så mycken inflytelse uppå sina kamrater», och svarar härtill: «det blinda förtroendet till den eljest talangfulla Biskopen såsom Chef hade i följe med sig ett lika blindt förtroende till dess vapendragare» . . . Sit tamen ambobus terra levis!»

karaktäristikens art, men någon skymt af sanning kunde ju ligga i anklagelsen för intrigspel och alltför uppenbar lust att komma framåt. Äfven Arwidsson talar i sina bref om en period af jäsning mot Lagus bland de yngre.

Runebergs egna studier voro väl under detta första år närmast riktade på hans laudatursämne, grekiskan. Men utan tvifvel hänför det sig ock till hans tidigaste universitetstid, hvad han i brefvet till Grot säger om sin bekantskap med Tegnér, Atterbom och hela den nya skolan — att han gjorde den först i Åbo.[1]) Dikten 'Till Frigga', som är en af hans tidigaste, röjer i sin form ett inflytande från romantikerna. Hvad för öfrigt af hans ungdomslyrik kan hänföras till denna tid, anger egentligen icke någon medveten sträfvan mot poetens kall. Det är, utom 'Afsked från Frigga', som väl redan skrefs i Vasa, och det nämnda rimbrefvet, som han sände till Fredrika Juvelius i Kronoby och i hvars kvarlåtenskap det fanns, endast tre dikter: en alldeles obetydlig sexradig grafskrift 'Öfver B — — —',[2]) omöjlig att identifiera, ett i delvis helt klangfulla, men fullkomligt akademiska alexandriner skrifvet stycke 'Försynen', reflexionspoesi i Choræi stil och icke sämre än dennes,[3]) samt ett annat liknande, som under rubriken 'Namnsdags-

---

[1]) Härmed må ock jämföras ett yttrande i bref till v. Brinckman, att han icke hört dessa dikters namn före 1822. Efterl. skrifter II, 308.

[2]) Ljuf Bröder är friden
Som råder i griften
Och rolig är hvilan i mullhögens famn,
Med sår utaf striden
Mot ödenas skiften
Dit stapplade Hjelten och glömde — sitt namn.

[3]) Estlanders omdöme. Runebergs skaldskap s. 174. Dikten tryckt i Efterl. skr. s. 50.

verser' firar en viss Catharina, «en lycklig mor, en prydnad för de bygder, som med dess egna barn delt frukten af dess dygder», och som befinner sig i ålderns höst. Till henne säger den unge studenten förnumstigt:

Må alla åldrars år Cathrina lycklig finna
Blif ingen dygd så hög, den icke hon kan hinna
Och då dess höst här flytt må vinterns sena dag
Hos henne skördadt se blott kindernas behag . . .
Cathrina skulle ock dig ödets stormar hota
Fäst hoppet vid din dygd så skall du lugn dem mota,
Och då när grafvens famn står öppen emot dig
Skall du blott finna den ett slut på mödans stig;
Och döden blott en vän som räcker åt dig handen
Att segla med din hamn upp till de sälla landen
Och lämna dig åt Gud, som ler mot dig på stranden.

Då i diktens början kriget i Grekland nämnes till jämförelse med det fridfulla lugn, som härskar i «vårt lilla tjäll», kan man antaga, att den är skrifven den 25 november 1822. I den Lagus-Tengströmska kretsen förmår jag emellertid icke finna någon med namnet Catharina, som kunde vara föremålet.

Om sommaren blir det friluftslif hos professorn, hvilken tager Runeberg med sig till sitt prebende i Lundo, strax nordost om Åbo. Han inbjuder honom att deltaga i sina dagliga promenader, och anställer under dem filosofiska betraktelser öfver alla möjliga ting. Men situationen är sådan, att informatorn kanske icke alltid kan lyssna med tillbörligt allvar: sällskapet är nämligen ständigt ökadt med en gris, som följer den trippande professorn i hälarna lik en hund. Och det gamla tjufpojkslynnet vi känna från

skolan, förnekar sig icke. Spratt och upptåg tillställas, för hvilka själfva professorn stundom är föremål, och informatorn roar sina elever med namnsdagsvers och andra öfverraskningar. Studierna förglömmas dock ej, den vittra lektyren icke heller. Läsningen af Homeros är hufvudsysselsättningen, åt honom egnas allvaret i de stilla morgonstunderna, när lifvet på prästgården ännu icke riktigt vaknat, men favoritskald under ferietimmarna är denna sommar Lidner, och Runeberg deklamerar «Spastaras död» med en entusiasm, som påminner om Thorilds.

Så händer det, att en varglo rifver några kreatur, och hämnd och jaktifver vakna hos de unga. Man sätter ut en åtel och vakar i spänning vid den. Det är ett utmärkt uppslag för en hjältedikt, där frukten af de episka studierna kan användas, och kanske också en del af de hexametrar, som tidigare smidts ihop om en besläktad händelse: så uppstår 'Vargiaden' eller 'Vargen', som detta Runebergs första epos kallas i hans efterlämnade manuskript. Där skildras familjefaderns bekymmer — hans figur är en blandning af professor Lagus och Homeros' Nestor! — hans samtal med sin «älskade» maka, som dignar i hans armar vid den sorgliga underrättelsen, men snart åter fattar mod, vidare sönernas tappra beslut att förgöra odjuret, faderns stolthet öfver deras mod, riskojans byggande, vargens fall och faderns glädje — upplösningen kanhända lyckligare i dikten än i verkligheten, ty åtminstone talar Lagus' son i sina minnen om «den förgäfves använda mödan». Man kan tänka sig, att den roliga epopén hade framgång: gubben kände med tillfredsställelse igen de homeriskt högtrafvande vändningarna, och för de andra erbjöds någonting alldeles nytt i poesiväg genom de omedelbart naturalistiska detalj-

målningarna från skogen och gården, från förrådsboden och sängkammaren.

En annan dikt från denna tid är 'Qvinnans skapelse', tillegnad professor Lagus' syster Mina.[1]) Mer än någonting Runeberg hittills skrifvit, pekar den mot en poetisk verksamhet för dess egen skull och har därför sin plats markerad — liksom den är anmärkningsvärd för sin tydliga anslutning till Franzén.

Höstterminen 1823 blef väl en af de svåraste tider Runeberg någonsin upplefvat. Själf har han berättat, att han ofta icke hade bröd utan lefde på potäter, som han stekte i kakelugnsaskan, litet salt fisk, en doft af smör och mjölk. Och då icke några utsikter förefunnos att erhålla inbringande «akademisk» kondition, mottog han ett anbud, som förmedlats af docenten i rysk litteratur Ehrström — den kände deltagaren i den s. k. ryska fejden i Mnemosyne, där han ådagalade ett formligt svärmeri för detta språk — att komma upp till Saarijärvi och läsa med några pojkar för 250 riksdaler om året.

Mot slutet af december 1823 lämnade han Åbo, dit han först i början af 1826 skulle återvända. En samtida karaktäriserar hans personlighet under denna period sålunda: «En hjertlig godmodighet — för att icke tala om snillet och humorn, som öfverallt blixtrade fram i det vackra anletet — upptäckte man vid sidan af ett öfverväldigande allvar i den unges väsende».[2])

* * *

[1]) Publicerad, så när som på två strofer (af hvilka åtminstone den ena är nödvändig för att fullborda tanken) Efterl. skrifter I, 53. De två felande stroferna i mina Anteckningar s. 8.

[2]) Kapten Puff, a. a., V, 97.

Runebergs lärarverksamhet i Saarijärvi var fördelad på tvenne familjer, kapten af Enehjelms å Kolkanlahti, på sju kilometers afstånd från kyrkbyn, och kronofogden Danielsons å Kalmari, en mil längre uppåt Österbotten längs Karstulavägen. I hvardera familjen funnos två små gossar att undervisa. Informatorn dröjde tre månader i sänder i hvartdera huset; vid flyttningen tog han alltid de två eleverna från det ena med sig till det andra. Sålunda fortgick det ända till sommaren 1825, då Enehjelms flyttade till Ruovesi, där kaptenen inköpt Ritoniemi hemman. Danielsönernas privata undervisning upphörde samtidigt, och de sattes i skola i Vasa, dit Runeberg följde dem. På återvägen därifrån och efter det han gjort en utflykt till Jakobstad för att än en gång se sina föräldrar, stannade han i Ruovesi under den återstående delen af sommaren samt höstterminen 1825.

Resan från Åbo till Saarijärvi var en långfärd, helt visst också för den tidens uppfattning. Med Tammerfors som närmaste mål och hvilopunkt, gick den troligen sedan genom Ruovesi, Keuru och Multia socknar till Saarijärvi kyrkby. Redan under denna färd genom det stora ödsliga vinterlandskapet, genom djupa skogar, där mellan de långa skjutshållen ingen enda boning mötte, och öfver milsvida isar, kunde hos den unge studenten fästa sig intryck, hvilka efteråt allt mera stärktes och hvilka han så ypperligt återgifvit i sin skildring af nejderna, folklynnet och lefnadssättet där uppe.

Hvar och en, som är främmande för denna del af inlandsnaturen, skall i själfva verket stanna slagen af beundran, så fort den träder honom till mötes. Mindre än naturen kring södra Tavastlands och Savolaks' vackra sjöar karaktäriseras den egentligen af verkningsfulla utsiktspunkter,

där ögat famnar taflor af tjusande, idyllisk skönhet, i synnerhet när lugn och solsken hvila öfver dem. Ingalunda, som om här de vida utsikterna skulle stängas af skogarnas dunkel; tvärtom, just de gifva landskapet dess väsentligaste prägel. Men hvad man skymtar mellan tallarna på mon, där vägen går fram, eller hvad som breder sig för ens blick, när man från skogen träder ut på en hög och fritt liggande backe, det är icke en leende tafla som den man ser vid Saimen och i Kangasala, det har ingenting af täckheten, hvilken alltid ingår som ett element i insjönaturens skönhet, huru stor den än annars må vara. Icke heller har den någonting af linjernas sväfvande och försvinnande obestämdhet, som förlänar denna natur dess drömmande drag. Mäktiga och storslagna, i olika skiftningar af ljus och skugga, ligga ofvan hvarandra höjd vid höjd, tecknande sina gränser skarpt och rent, och högst uppe, på ett oändligt afstånd, drager den sista blånande åsen, mjuk som en skugga men dock i en klar och bestämd linje, sin kontur mot himlen. Mörk breder sig tallskogen så långt ögat skådar. Blott här och där skymtar på sluttningen såsom en ljusare fläck, hvilken man först vill taga för en ängsflacka, en klunga af alar eller björkar. Och stundom har skogen verkligen lämnat rum, stort nog för ett torp med ett par uthusbyggnader och en täppa åkerland; det är allt grått i grått och skulle knappast varsnas mot tallbackens grågröna färg, om icke brunnens svängel stucke upp sin smala linje, som snedt skär horisonten öfver trädtopparna, fästande blicken och tillkännagifvande, att hit förirrat sig ett stycke odling.

Genom dessa nejder stryker Saarijärvi-stråten med stundom vida, stundom trängre fjärdar, och andra stora sjöar äro skilda från dem blott genom näs och smala åsar. Men dock är det åsarna och skogarna, som mera än vattnen förläna

äfven sådana delar af landskapet den egentliga karaktären. Fjärden ligger som inramad af höjdsträckningarna omkring den, vattnet speglar den mörka skogen och blir därigenom självt dunkelt och allvarligt. Och gärna drager det sig samman till strömmar, hvilka med hvarandra förbinda de närliggande sjöarna och ofta i trånga dalsänkningar förvandlas till skummande forsar. En lodrät stig stupar ner till dalbottnen, där deras brus höres, men uppe från strandvallen kan ögat följa strömmens slingringar mellan granklädda branter, och längst borta vidgar sig perspektivet och blåskimrande konturer antyda kullarna, som omsluta en ny fjärd.

Allt är tilltaget i stort. Hvarje afstånd är som gjordt för jättars sjumilssteg. Att genom skogen hinna upp till krönet af en ås, som tyckes resa sig midt emot en, skulle taga en dag. Från en backe åtta kilometer söder om kyrkbyn, ser man denna ligga framför sig, och horisonten rundt omkring har en vidd i samma förhållande. Den oändligt klara luften drager det fjärmaste nära till en, såsom i alperna. Allt synes breda ut sig och icke behöfva någon gräns, ty det finnes godt om plats i denna rymd utan slut. Man träffar i en öde trakt ett hemman, liggande på en kulle vid sjön och behärskande med en min, som vore det ett slott, de vida fälten omkring sig — en egendomlig motsägelse mellan den stolta attityden och draget af fattigdom, som lyser igenom både i byggnaderna och hela den omgifvande naturen själf.

Tystnaden verkar med gripande makt. På den vida mon, där man åker fram, höres ej något ljud utom hjulens rassel. I de ödsliga trakterna kan man färdas länge utan att se någon människa. Ripan trippar så lugnt öfver vägen med sina ungar, att man måste stanna hästen för att ej

skada dem. När skjutskarlen förtäljer om mord och illgärningar, som skett just på detta ställe, om landets värsta banditer, som här haft sitt tillhåll, så föreställer sig fantasin lätt, att sådana ödemarkens gärningar kunna upprepas i den stund, som är. Men också kring de sparsamma boningarna, som man skymtar bland höjdernas tallar, är det som utdödt.

Denna tunga storhet verkar icke öfverväldigande, detta dystra, tigande allvar är icke tryckande eller beklämmande. Horisonten är ljus och vid, hela landskapets teckning är plastiskt mjuk, luften så underbart välgörande, allting så harmoniskt och rent. Blicken njuter af hvilan vid dessa breda, behagliga linjer. Man försjunker i stilla beundran och andakt, man känner sig närmare naturen och sitt ursprung och därigenom sund och hel; tankens frid störes af intet, och öfver sinnet sänker sig en obeskriflig ro.

Det var detta mäktigt ursprungliga — naturligtvis ännu mycket mera framträdande för åttio år sedan än nu — det var det enkelt storslagna, det plastiskt klara och harmoniska i denna natur, som var ett med Runebergs ande och därför så mäktigt talade till den.

Vägen från kyrkbyn till de två ställen Runeberg bebodde, är rik på växlande utsikter. Flere af de enskilda drag i Saarijärvi-naturen, hvilka han i sin uppsats nämner, kunde han således varsna i sitt närmaste grannskap.

Långt innan man kommer till Kolkanlahti, färdas man vid stranden af samma fjärd, i hvars närhet stället är beläget. I den präktiga sjön skjuter ut en lång udde, där prästgården ligger utomordentligt vackert, inbäddad i grönska. Från Kolkanlahti, hvars hufvudbyggnad under Rune-

bergs tid stod tätt vid vägen,[1]) kunde man se hela sjön med prästgårdsudden och långt ut öfver höjderna, som resa sig bakom den i söder och sydväst. Ett litet stycke norrut stiger vägen ansenligt. Helt nära densamma, på höger hand, där nu reservkasernerna stå, är en ansenlig, vildt vacker skogssjö, en sådan, «till hvars brådstupande, trädbevuxna bädd», såsom Runeberg säger, «ingen vindfläkt irrat, och hvars yta aldrig krusats af annat, än abbortroppens lek eller den ensam jagande lommens simning.» Många dylika smärre sjöar ligga ännu nära vägen. Från den höga åsen, längs hvars rygg den går fram, kan man se deras blå vatten glittra djupt nere mellan tallarnas blanka stammar, medan på andra sidan skogar och höjder breda sig i ständigt skiftande former och konturer. Så högt kommer man upp, att vägen utför sedan är en oafbruten, kilometerlång backe, och ändå ligger Kalmari på en ansenlig höjd, dominerande på ena sidan ett litet träsk, på den andra vidsträckta ängar och åkrar samt i bakgrunden Kalmari sjö, med skogsbackarna och de blånande linjerna öfver sig. Denna vy har man från manbyggnaden, tätt invid landsvägen. Den står kvar fullkomligt sådan den varit, med spår af den gamla, kända herrgårdstypen, röjande sig ännu utanpå i den urblekta gula färgen och fordom hvita fönsterlister. Inne på gården en liten röd flygelbyggnad med ett stort rum till vänster om förstugan, hvilket var Runebergs. Allt hvad stället, nu tillhörigt en bonde, äger af odlingar, har kronofogden Danielson upptagit, liksom han byggt själfva gården och grundlagt egendomens många torp, hvaraf en

---

[1]) De två björkarna, hvilka Strömborg ännu 1880 såg beteckna stället, äro nu borthuggna, och endast ett par buskar vid åkerrenen angåfvos såsom märke.

del långt borta i vildmarken. Minnet af den duktige mannen lefver ännu oförbleknadt i trakten.

Om dessa omgifningar kan det gälla, som Runeberg säger: «Ingenting kan imponera mäktigare på sinnet än djupet af de omätliga ödeskogarna. Man vandrar i dem, som på bottnen af ett haf, i en oafbruten, enformig stillhet, och hör blott högt öfver sitt hufvud vinden i granarnas toppar eller de skyhöga furornas kronor.» Och på ströftågen med bössan på axeln, under hvilka han mottog sådana intryck, kom han väl ofta till något af de öde torpen där borta på sluttningarna och träffade där mänskor, hvilkas ursprunglighet anslog honom lika mycket som naturen och bakom hvilkas trumpna fåordighet han kunde skönja egenskaper, värda att beundras och besjungas. Äfven hos dem tilltalades hans sinne af det enkla och storslagna, som kunde finnas i deras karaktär: han såg en godhet, som var lagd i deras sinne af naturen och saknade hvarje själfvisk beräkning, en manlig och duktig håg, som stod i samklang med hela omgifningen, i hvilken de lefde, och slutligen en egendomlig, stundom häpnadsväckande djup och sund filosofi — det, som Runeberg i brefvet till Grot kallar «en medfödd klar blick i lifvets innersta förhållanden».

Härifrån medförde han minnet af bonden Paavo, och här hade han säkert hört berättelser, som gåfvo honom anledning att förlägga dikten om Thomas Hane och hans söner till Perho, skildt från Saarijärvi blott genom bådas grannsocken Karstula.

Men också andra krigsminnen, mera omedelbara och lefvande, hörde Runeberg här förtäljas. Kapten af Enehjelm hade själf varit med i Finlands sista fejd; självfallet rörde sig samtalet om vinterkvällarna kring den. «Där jag som ung student befann mig på kondition hos en af sista krigets

bussar», säger Runeberg i ett bref till Montgomery 1849, «hade jag tillfälle att höra och läsa åtskilliga kortare relationer om krigshändelserna». Detta nyktert hållna meddelande uppger visserligen intet om känslorna, som hos den unge studenten väcktes af dessa «relationer», men hvad han därom sagt i 'Fänrik Stål', är naturligtvis icke att hänföra ensamt till beröringen med denne. På prästgården bodde för öfrigt som närmaste granne prosten Roschier, hvilken vårdat Döbeln i sitt hem, då denne i slaget vid Porrassalmi 1789 erhållit sin blessyr i pannan, och som från sitt åttioåriga lif kunde berätta ännu mycket annat.[1]) Huru skulle icke allt sådant prägla sig in i den blifvande diktarens sinne!

Den gamle prostens vackra hem där ute på udden nära Kolkanlahti hade också en annan dragningskraft för Enehjelmarnes informator. Hans dotter Juliana Katarina, «Nana» kallad, en gång det tionde i ordningen af hans barn, var nu, efter alla de äldres död, den äldsta och i moders ställe för sex ännu yngre syskon. Runeberg hyste för henne den djupaste tillgifvenhet och vänskap. Dikten 'Sommarnatten', som innehåller hennes namn och besjunger en båtfärd med henne, skulle, bokstafligt tolkad, tyda på att hans känslor voro af ännu varmare art. Fastän åldersskillnaden — hon var omkring femton år äldre än han — tyckes alltför stor, så ligger det ju dock ingenting ovanligt i att en tjuguårig ynglings kärleksfantasier sträfva högre, än ålderns förutsättningar bära. Men den erotik, som andas ur dikten, förutsätter dock en större harmoni i känslornas art, än mellan henne och honom kunde finnas, och måste därför härröra ur senare ingifvelser.

---

[1]) E. N(ervander) i Hufvudstadsbladet 1901 n:o 256.

Traditioner inom en släkt, som varit bofast i dessa nejder, veta att förmäla om ännu ett tycke, som Runeberg här skulle haft. De hafva synbarligen under tidernas lopp utsmyckats med vissa fantastiska och från andra håll komna tillsatser, hvilka det är öfverflödigt att beröra. Sägnens stomme, sådan den meddelats mig af direkta hemulsmän, är den, att Runeberg, medan han konditionerade i Saarijärvi, förlofvade sig med en ung flicka vid namn Julie Nygren, som — enligt några redan då, men åtminstone på 1830-talet — var hushållsmamsell å en egendom i Rautalampi. Han korresponderade en tid framåt med henne, och till hennes älsklingslektyr hörde Svartsjukans nätter, som han sändt henne — däraf en förmodan hos traditionen, att just detta förhållande gifvit upphof till dikten. Förlofningen hade i all vänskaplighet upplösts och föremålet för denna öfvergående känsla hade långt senare råkat ut för olyckor och sorger af hvarjehanda slag.

Någonting bestämdare har härom icke kunnat uppdagas. Ur Runebergs uppsats om Saarijärvi framgår, att han besökt Rautalampi, men en längre vistelse där eller upprepade resor dit äro föga sannolika. Att Svartsjukans nätter först några år efteråt nedskrefvos, behöfver däremot ej motsäga traditionen, ty Runebergs konceptioner lågo ju länge och mognade, innan de togo form.

Ruovesi kyrkby, invid hvilken Ritoniemi ligger, erbjuder andra slags utsikter än ställena vid Karstulavägen. Också här är landskapet utomordentligt vackert, men karaktären är dock mera den finska insjönaturens vanliga: vidsträckta fjärdar med en massa löfklädda holmar. Horisonten är sällsynt vid, ty äfven Ritoniemi är beläget på en höjd, därifrån man skådar miltal omkring. Men land

skapets teckning är mindre klar, och släta linjer öfverväga, såsom alltid vid de stora stråtarna. Det är det lyriska finska landskapet i en af sina fagraste former, 'Den femte juli's landskap — «Virdois sjöar» ligga icke långt härifrån; men det är icke det episka Saarijärvi-landskapet, som finnes i 'Molnets broder' och 'Bonden Paavo'. Dock, äfven här behöfver man icke gå långt för att i ödeskogen träffa platser af ursprunglig och vild skönhet.

Sannolikt har man rätt i att beteckna Ruovesi såsom Elgskyttarnes egentliga hem. Där Runeberg talar om sina original, hänför han dem visserligen hvarken till den ena eller den andra hälften af sin tvååriga vistelse i inlandet; men det rörliga lifvet, som skildras i dikten, synes lämpa dess handling bättre för den sydligare, mera bebodda socknen, än för den nordligare — äfven om skalden, som troligt är, icke tänkt sig någon bestämd skådeplats. Både Keuru, såsom «det fågelrika kapellet» benämndes i det första utkastet, och Kuru, som det med större rätt sedan fick heta, ligga mycket närmare Ruovesi än Saarijärvi, medan åter Soini, tiggaren Arons hemvist, är ett stycke åt norr från sistnämnda socken — ett nödens hemvist, därifrån hjälpbehöfvande godt kunde komma hit ner. Såväl inhysingen som Aron föra ock tanken tillbaka till skaldens egen beskrifning af sådana individers lefnadsförhållanden i uppsatsen om Saarijärvi; men sådana burgna hemmansägare som Mathias, kunde vara talrikare i denna sydligare trakt; ett nöje som älgjakten tillställdes väl lättare här, och säkert räknade arkangeliterna på större omsättning för sitt gods hos de mera välmående Ruovesi-borna än i de fattiga bygderna nordpå. Och minnas kan man ju ock, att Runeberg själf varit med om en älgjakt i Keuru, som kunde gifvit påstöten, fastän den var resultatlös.

Till intrycken från naturen och folkets lif kommo här, som i Saarijärvi, intryck från berättelser om folkets kamp och lidanden i fält. Ännu starkare än där trängde de sig på Runeberg genom att han fick en sagesman, som varit med i ledet, hvilken han obekymradt kunde spörja och hvilken alltid var färdig att berätta, sedan en gång isen brutits och den gäckande ynglingen förvandlats till en utomordentligt intresserad åhörare. «Fänrik Stål är», säger Runeberg själf, «till en viss grad historisk». Han menar med uttryckets reservation att, såsom han omedelbart därpå tillägger, fänriken förtäljt honom mycket «genom andras mun» och äfven, att hvad han låter honom i sägnerna hafva upplefvat, icke alltid stämmer med verkligheten. Men sådan han skildras i sägnernas inledningsdikt, sådan såg honom Runeberg på Ritoniemi: en gammal, halft afsigkommen veteran från underbefälets led, hvilken hans anförvant på långt håll och forne vapenbroder, kapten af Enehjelm, tagit upp hos sig och gifvit en varm vrå, där han band sin not och sög sin knaster — en vresig och kärf figur, som retades af den öfvermodige studentens «gunstiga gyckel» och for honom i luggen, när han karrikerat gubbens örnnäsa i ett profilporträtt, men snart blef blidkad af vänliga ord och en doft kardus och fullständigt smalt, när kriget kom på tal. Så har Runeberg själf, i fullkomlig öfverensstämmelse med diktens skildring, beskrifvit denne fänrik Pelander, när en gång en sonson till fänrikens bror förestälides för honom af Fredrik Cygnæus, och sådan bevarades hans bild inom familjetraditionen.[1]) Ingen häfd har för öfrigt fört den af skalden odödliggjorde mannens dater till eftervärlden; ingen krigs- eller litteraturhistoriker har uppgifvit hans lefnads

[1]) Jfr G. C(ygnæus) i Åbo Tidning, 19 jan. 1899.

början och slut, och ingen mönsterrulla från krigets tid låter oss mera veta, om han verkligen «var furir vid gubbens (von Törnes) trupp den tiden» eller hvar han tjänat.[1]) Det kan ju ock vara likgiltigt; sin betydelse har han dock uteslutande som Fänrik Stål, det vill säga som en viktig förmedlare af Sägnernas tillblifvelse. Ty äfven om det är att tillskrifva ett konstnärshandens skickliga grepp, när Runeberg låter honom intaga en centralplats i detta verk, så kan man lätt tänka sig, att nätterna, då han i det mystiska halfmörkret «vid pertans matta flamma» lyssnat till berättelserna af denne man, som sett fälttågets vedermödor på allra närmaste håll, i hans fantasi kvarstodo som det djupaste bland alla hithörande intryck. Och den bild af hans besök och de långa samtalen, som dikten ger, är alltför lefvande för att icke vara sann.

Självfallet var det under dessa tider icke rart att träffa på deltagare i kriget, som ju låg knappast mer än halftannat årtionde aflägset. Från denna trakt hade Ruovesi kompani vid Björneborgs regemente rekryterats, under befäl af den tappre J. F. Eek, och kvarlefvor af detsamma funnos naturligtvis ännu i bygden. En sådan, en fänrik vid namn Polviander, bodde nu i Kuru, och Runeberg hade honom till jaktkamrat, så ofta han kom för att närmare skärskåda «det fågelrika kapellets» tillgång på vildt. Han deltog också i den ofvan omtalade fruktlösa älgjakten. Ännu en löjtnant Palmroth, också han en björneborgare från 1808

---

[1]) J. O. I. Rancken förblandar honom med en broder. — På förfrågan hos kyrkoherdeämbetet i Ruovesi har ej erhållits något svar. I en enda af de å Statsarkivet bevarade mönsterrullorna har jag funnit namnet: Johan Pellander, vid andra majorskompaniet af Björneborgs regemente, född i Björneborgs län 1762.

och nu bosatt i Ruovesi, kom han i beröring med. Och där ej ögonvittnen funnos, där funnos de allra omedelbaraste traditioner, ty kriget hade ju gått fram också här. En af dess mest lysande episoder, Roths och Spoofs guerillakrig i juli och augusti 1808, hade till skådeplats vattendragen från Virdois till Tammerfors; Kauttu bro som brändes, Ruhala gästgifveri, där proviant eröfrades, ligga några kilometer från kyrkbyn, och den sista skärmytslingen utkämpades på självfva Ritoniemi ägor. I Teisko, icke långt från Ruovesi, bodde ännu, i all sin fattigdom, Roth, visst icke omgifven af den ärofulla gloria hans bragder förtjänat, men väl af rykte för djärfheten i sina dåd, för sitt personliga mod och sin styrka.

Så lefde Runeberg i en luft, som ännu var full af hågkomster från «våra segrars, våra sorgers och vår äras gyllne tid». Minnenas stolthet och sorgernas vidd gåfvo väl icke sin bakgrund åt dessa naturligtvis helt anekdotiska berättelser, och den unge lyssnaren kunde själf icke ana, hvilken betydelse de genom honom en gång skulle få. Men fröet, ur hvilket Fänrik Ståls Sägner skulle skjuta upp, hade med dem funnit väg till hans själ och låg där troget bevaradt, tills tiden blef mogen.

*

Runebergs biograf omtalar flere drag, som visa, hur omtyckt han var af de båda familjerna, hvilkas söners uppfostrare han blifvit, och hur han å sin sida kände sig som medlem af dem. Till kronofogden Danielson skrifver han efter sin flyttning till Ruovesi följande bref, som förtjänar att i sin helhet meddelas:

Ruovesi den 8 November 1825.

Min gode Farbror!

Om jag varit så trägen att i bref afbörda min erkänsla för Farbrors så öfverflödigt mot mig bevista godhet, som att i sjelfva verket tacksamt hågkomma den, så tror jag Farbror längesedan fått anledning att ledsna vid mina complimanger. — Att jag så länge uppskjutit med min skrifning bör Farbror således ej anse såsom et bevis på tacklöshet eller köld mot vänskapen, utan för en följd af — skall jag säga? — någon liten försumlighet eller rättare af den svåra communication som är oss emellan. Jag vet ej vidare urskulda mig, helst jag är viss på att såväl Farbrors eget medvetande om att vilja mit väl som min öfvertygelse derom och min alltid hysta, ehuru sällan röjda värme för Farbror och hans familie, tilräckligt skola bevittna omöjligheten för mig att kunna glömma eller ens med liknöjdhet se tilbaka på en förbindelse, som både under den tid den varade och äfven ännu genom åtanken, skänkt och skänker mig så mycken glädje. Sedan vi åtskildes i Storkyro, dröjde jag der nästan en hel vecka, den jag under jemna lustvandringar och förströelser tilbragte rätt angenämt. Jag hade således flera orsaker att vara nöjd med min Wasa färd och vore det min innerliga önskan att Farbror ej skulle vara aldeles obelåten med densamma. —

Här på orten är mit lefnadssätt så likt det jag förde i Sarijärvi, att, om jag började omständligen beskrifva det, tror jag Farbror skulle troppa ned til vår förra läskammare i tanken att finna mig der ännu. — I Februari ärnar jag resa till Åbo och lär kanske komma att för längre tid bli vinterliggare der. Jag har såder temmeligen godt courage att kämpa emot svårigheter och, ehuru nästan öfvergifven af

taskboken, är jag lugn nog ty jag har i alla mina dar fått lära mig att ej särdeles lita på den kamraten. När jag kommer dit torde det bli någonting mera intresserande i mina förhållanden, och jag skall ej spara att anförtro dem, de må vara bättre eller sämre, åt Farbrors deltagande.

Jag har alt skäl att nu som förr vara nöjd med herskapet här; man måste dock tilstå att jag, ju närmare det lider mot den tid då det Academiska lifvet förestår mig, mer och mer gripes af längtan dit; ty jag erkänner att jag, åtminstone hvad min böjelse angår, är född för Academien ehuru omständigheterna funnit godt att drifva smått gyckel med sin ödmjuka tjenare.

Om Farbror en gång gåfve sig tid att med några rader underrätta mig om sitt tilstånd och sina anhörigas, isynnerhet om gossarnes fortkomst i Wasa, så skulle det af hjertat fägna mig. Jag är bekymrad om de båda små passagerarne och har ej hört något om dem sedan de lämnades åt sit nya lif. Ibland annat har jag äfven uraktlåtit att skrifva dem til, men jag ärnar vid första tilfälle godtgöra mit fel. —

Kunde jag hoppas att medföljande stycken, såsom en åminnelse af mig skulle vara välkomna hos Herskapet, så vore det mig angenämt; äfven de skulle då vara lyckliga nog att få lefva i sin fosterbygd. —

Under en tacksam helsning til Farbrors famille, får jag äran innesluta mig i dess åtanke och med aktning och tilgifvenhet försäkra min goda Farbror om att altid finna en

upriktig vän i

Ludvig Runeberg.[1])

[1]) Brefvet har vänligast meddelats mig af mottagarens dotterson, fil. dr. E. Hagfors.

Man lägge märke till den vårdade stilen, de afrundade perioderna, den litet lillgamla tonen — och sedan den unge studentens öfvertygelse, att han är född för akademin, och hans sändning af verser, hvilka skola få lefva i sin fosterbygd! Tyvärr ha dessa dyrbara manuskript ej bevarats.

Ännu på gamla dagar hade Runebergs elever honom i godt minne från den tiden. De framhöllo såsom betecknande för hans väsen redan nu den blandning af uppsluppen skämtsamhet och orubbligt karaktärsfast allvar, som städse skulle utmärka honom. Han gaf dem icke allenast vetandets första element, han sysselsatte dem på sina andjakter, där de gjorde tjänst för den felande hunden, han ställde till allsköns rolighet med dem, tecknade, musicerade och skref tillfällighetsvers.

För sin matmoder, kaptenskan af Enehjelm, hyste Runeberg en särskild sympati. Hon var österbottning som han, och i lynnet hade de åtminstone det glada grunddraget gemensamt: när han roade sig med upptåg och mystifikationer, betalade hon med samma mynt. Ett par bref af henne från senare år antyda, att det goda förhållandet icke upphört med Runebergs afresa från Ruovesi och visa tillika hennes tacksamhet för hvad Runeberg varit för hennes söner.[1]) På hösten 1830 ha de båda gossarna blifvit studenter, den ena vid sjutton, den andra vid endast femton års ålder, och Runeberg har antagit sig dem i Helsingfors. Hon gläder sig åt att de ej glömts af honom, «hvilken de har att tacka för de första goda grunder de af honom inhämtat och som ej sparde hvarken möda eller flit för deras förståndsbildning». «Bästa Magister Runeberg», fortsätter hon, «visa oss den

[1]) Handskriftsamlingen i Borgå.

vänskapen och skänk oss det nöjet att passera nästa jul hos oss»; hon försäkrar om sin och sin mans vänskap och tillgifvenhet för honom: «ofta ha vi med Enehjelm sagt hvad det vore roligt att språka med Magister Runeberg»; hon tycker sig ha tusen saker att säga. — Det andra brefvet är från 1832, kort efter mannens död. Hon är olycklig öfver sin fullkomligt rubbade ekonomiska ställning; för sista gången kan hon nu sända sina söner till Helsingfors, och hon ber Runeberg hålla ett vakande öga öfver «dessa värnlösa plantor att de i framtiden kunde bära den lofvade frukt hvarföre Magister Runeberg så mycket bemödat sig och som för mig är det enda band för hoppet att kunna uthärda mina ännu återstående lidelser —»

Ett kvart sekel efteråt är den ena af Runebergs elever, som på 50-talet var fängelsepredikant i Helsingfors, skalden behjälplig, då han för sin 'Adlercreutz' insamlar uppgifter rörande slaget vid Siikajoki. Några år förut har han till sin stora glädje erhållit en påminnelse om Kalmari-tiden genom sin jaktkamrat från den tiden, sedermera kronofogden Grönlund, som bjuder honom på sitt bröllop med den forne gemensamme principalen assessor Danielsons yngsta dotter och i trohjärtade ordalag påminner om de lyckliga dagarna för längesen.[1])

*

Det blygsamt påbegynta arbetet i sånggudinnans tjänst fortsattes också under dessa år, men fåfängt skall man i utgjutelserna, som den »blåa boken« gömmer, finna något spår af de starka intrycken från naturen och krigets minnen.

---

[1]) Strömborg IV, 3, 239, IV, 4, 261.

I teckningen af Runebergs skaldskap har dess författare framhållit denna period såsom nästan steril i afseende å poetisk produktion, upptagen som den var af friluftslif och rön angående folkets förhållanden [1]. Det nyss citerade brefvet visar redan, att en sådan förutsättning icke är riktig. Några bland de stycken, som af Estlander hänföras till tiden efter återkomsten, röja dessutom genom sitt innehåll, att de tillhöra denna tid. Men också dikternas ordningsföljd i häftet, hvilken, såsom ju Estlander själf antager, är kronologisk, bevisar detta. Då nu emellertid styckena 'Namnsdagsverser', riktade till Nana, och 'På A. E. Enehjelms graf', skrifvet om sommaren 1825, då den lille gossen dog, — de två enda, Estlander vill räkna hit — i häftet föregås af en hel del andra, så är det tydligt, att dessa också höra till inlandsalstringen. Hvad åter innehållskriterierna beträffar, äro de första namnsdagsverserna [2], på Karlsdagen, utan något tvifvel tillegnade den äldre af Runebergs elever, Carl Emil, och högst sannolikt skrifna den 28 januari 1824; och i 'Graföls-tillredningen', det sjätte stycket i ordningen efter det nyssnämnda, talas icke blott om »grannas pappa« som skall få likstol — hvilket vill säga prosten — utan också om »mamsell Juljana«, som har hela bestyret med begrafningen på torpet: — och hon är naturligtvis ingen annan än Nana, prostens äldsta dotter och prästgårdens matmor.

Med stöd häraf anser jag, att vidpass ett dussin af det blåa häftets dikter härrör från konditionstiden och att endast något enstaka stycke däri införts efter återkomsten till Åbo. I sammanhang härmed bör nämnas, att 'Torpflickan', om också icke författad i Saarijärvi, likväl har sitt

---

[1]) Estlander, a. a. s. 199.
[2]) Anteckningar s. 10.

ämne därifrån, såsom ortsnamnen angifva: Kandal är Kantala, som ännu existerar, Wanhais är Wanhala, i närheten af det förra stället[1]), och Lanna kan vara Lahnajärvi, beläget nära Kalmari, liksom de nämnda ställena; ett Wanhala (Wannais) och ett Lannevesi förekomma längre borta från kyrkan. »Lannas grottor« kunna ha afseende på grottformationer, som i själfva verket finnas på en kilometers afstånd från Kalmari[2]).

De två små namnsdagspoemen till Carl af Enehjelm och Juliana Roschier hafva redan nämnts; det förra är skrifvet i *ottave rime*. 'Grafööls-tillredningen', ett så till innehåll som form mycket skralt stycke, är också ett slags tillfällighetsdikt; en mer än egendomlig, burleskt skämtsam behandling af det i och för sig tragiska stoffet gör den tämligen onjutbar. En strof må tjäna som prof:

Nå kära hjertandes rör det väl er
Om förplägningen här blir mindre eller mer
Värden traktere på värden jag ser
Då min strupe sig tillfreds ej ger
Nej men för tusan hvi brådskar hon så
Skall det bära till liket? — får jag se uppå?
Pilten skall neder till Fäderna gå
Han en högtidsdrägt behöfver då —

Himmel se der
Hvar han är
Hur slumrar han stilla
Den lilla

[1]) Former på -ais, -ois omväxla ofta med former på -ala, -ola (jfr. Ohkois och Ohkola i Mäntsälä m. fl.).

[2]) Estlander har förlagt lokalen till Pargas; men några motsvarande namn finner jag icke där.

Blommor tillreds
I en krets
Ej något bättre setts.

Ack men se den stjernan sköna
Klipt af Cambrits rödt och hvitt
Himlen må mamseln belöna
För besväret sitt —
Än den kransen der på stolen
Än bouquetten, aj lull lull!
Hur den skiner klar som solen
Som det röda guld!

Minnet af Frigga, bruden från skolåren, återkommer i den nätta och naturliga lilla dikten 'Med en förgät mig ej till Frigga' [1]) och i en annan kortare dikt i fyra strofer, kallad 'Till — — —', där poeten framställer sig som den »blott i flydda dagar« lefvande och önskar, att hans suck i »vindens susning, källans sorl och bäckens brusning« någon gång måtte nå henne för att bringa till henne hälsningen: »o var säll och glöm ej mig!« Det förefaller nästan som ett afsked, riktadt till en, hvars vägar skola gå långt bort. Utan tvifvel har också tanken på den förlorade Frigga dikterat några strofer i det annars så abstrakta stycket 'Minne' [2]): i den tredje af de offentliggjorda stroferna heter det: »jag mins en vän — ack! till dess bröst — jag knöts med vårens krans« och »jag mins en lund — der mången dag — i vårens milda smek — vi sutto troget, du och jag« — och ett par strofer, som stannat i manuskriptet, variera samma tema: »jag mins ett ord, som föll så ömt — och helgades

[1]) Anteckningar s. 10 f.
[2]) Efterl. skr. under rubriken 'Minnen'.

åt mig — jag ända sen blott derom drömt — och, hulda, blott om dig« o. s. v.[1]). Dikten är tydligen skrifven just då Runeberg upplöst den ohållbara föreningen med sin barndomsväninna.

Sedan komma de två imitationerna i folkvis- och balladstil, 'Jungfrun' och 'Emma', den ena om fjorton sexradiga strofer med refräng, den andra ej mindre än tjugusju strofer lång. Det första af dessa försök i olika stilarter behandlar jungfruns stolthet och felslagna förhoppningar från år till år, från decennium till decennium, tills hon fyller ett halft sekel, då det ändtligen är slut, då »dess öga är släckt . . . och tänderna runka i svartan drägt — och sörja de fallna förvanter;« »ledsen och trött vid det bräckliga lif« längtar hon då »att dö med sitt trogna vif med frossen«. Dessa rader kunna tjäna som prof på den högst orädda realistiska stilen. Då emellertid förut intet af dikten meddelats, må ännu några strofer stå här:

Ju mera hon åldras dess mera galant
Hon väntar båd drängar och kungar —
Och hemma agerar hon blomstrande Tant
För systerns små sötsura ungar — —
Med halfnaken barm men så blyg och så fin
Hon skildrar sitt välde för söta Cousin,
På manfolk.

Och jungfrun hon fyller så fyrtio år
Och friare komma till huset;
Pupillerna blomstra i skimrande vår
Och Tanten är skymd bakom ljuset —
Men vet hon deraf? nej i flammande hopp
Hon vrider sitt spräkliga öga opp
Att välja.

---

[1]) Anteckningar s. 16 f.

Men ack så de narra en gammal mö
De unga arglistiga sällar!
»Med er vill jag lefva med er vill jag dö.«
Det hör hon från mårnar till qvällar;
Men bäst som hon lagar sin hedersskrud
Så blifver der bröllop, och hvem är brud?
Pupillen!

Balladen 'Emma' handlar om kärlek och död, om gränslös hängifvenhet för den älskade, om faderns förbannelse samt om en graf, redd af en främmande vandringsman »vid källans himmelsblå«. Det kan intressera att höra Runeberg besjunga ett sådant stoff. Låt oss taga förbannelsescenen:

En morgon då i bön hon låg
Med sorgset bröst, med krossad håg
Kom hennes fader vred;
Hans blick var stirrande och vild
Och på hans kind en dödferg spild
Med blodets lågor stred.

Bort, röt han, djefvul härifrån
Gif afgrunden igen sitt lån
Förförda skynda dig!
Förbannelse min gåfva är
Åt dig åt den ditt sköte bär
Fly djefvul skynda dig.

Nu grep han i den spädas arm,
Och stötte så i gruflig harm
Den ömma Emma ut —
Och än en gång förbannelse
Han gjöt uppå den döende
Och slöt sin dörr till slut. — —

Och utan stöd och utan vän
Med brusten blick mot himmelen
Hon sen vid källan ber;

Der segrade den själ som stred,
Der tystnade det bröst som qved;
Och Emma — var ej mer. — — —

I dessa tvenne dikter är Estlander böjd att se en förlustelse af den unge poeten, väl någonting liknande det, när han, enligt egen uppgift, företog sig att efterapa Choraeus för att visa, att han kunde skrifva lika bra. Jag undrar, om man nu redan kan förutsätta hos Runeberg den säkerhet på sig själf och den öfverlägsenhet, som en dylik medveten lek betingar. Snarare förefaller det mig som om dessa, liksom andra hans ungdomliga efterbildningar af än den ena än den andra författaren eller stilen, skulle ange, att hans mottaglighet var lika stor som hans osäkerhet om den väg, hans poetiska anlag borde följa. De fosforistiska och götiska imitationerna kunna ställas på alldeles samma nivå som Runebergs efterbildningar af Tegnér och Stagnelius, blott att de beteckna ett tidigare stadium än dessa. En ballad af det patetiska slag som 'Emma' hade gällande kurs i tidens litteratur; men den unge poetens smak var icke ännu tillräckligt utvecklad för att låta honom inse hur faran att falla från det sublima i det löjliga här låg nära.

Formen af en liten skämtsam anekdot — utan synnerlig udd — ger Runeberg sedan åt en Franzén-imitation, kallad 'Den bestulna' — tjufgodset är en kyss, och förebilden är 'De små'. Viktigare är dikten 'Budorden', som i manuskriptet står efter 'På A. E. Enehjelms graf', men sannolikt uppstått i sammanhang med den nyssnämnda efterbildningen. Mönstret är Franzéns 'Tio Guds bud', af hvilken dikt den runebergska egentligen blott utgör en omarbetning, hållen i en pompöst rik form och mycket klart genomar-

betad.[1]) Och sist må nämnas 'Svanesång', hvartill Atterbom gifvit uppslaget; i manuskriptet omedelbart föregående den ofvan nämnda lilla grafskriften, har den därstädes en strof mera än i Helsingfors Morgonblad 1832 och de efterlämnade skrifterna. Utan denna mycket klena strof är dikten förvånande mjuk i diktionen och vacker i tanken. Man skulle icke gärna räkna den till samma tid som de flesta här ofvan karaktäriserade omogna stycken, om man icke såge i den, — liksom man kunnat se det redan tidigare i 'Qvinnans skapelse' — en gnista bryta fram af den poesins flamma, som ännu blott brann fördold på djupet. Och här, liksom där, visar sig ännu oförmågan i den bristande genomarbetningen.

Runeberg hemförde sålunda sin «blåa bok» tämligen fylld och säkert därjämte idéerna till andra lyriska dikter. Men för hans poetiska alstrings framtid var detta af en försvinnande ringa betydelse i bredd med alla de nya intryck hans sinne här uppe mottagit och af hvilka en gång skulle bildas grundvalen till hans fosterländska diktning. Tillfälligheten hade fört honom hit; men han, som var född i Finlands svenska bygd och stammade från en svensk släkt, hade i sin personlighets väsen något, som var andligt förbundet med naturen och folkkaraktären här, i det ursprungligaste finska Finland. Däraf kom det sig, att han lärde känna dem så väl och älska dem så högt. Men just denna gemensamhetskänsla och denna kärlek är det, som gjort Runeberg till Finlands nationalskald.

---

[1]) För dessa dikter se mina Anteckningar s. 15 ff.

V.

När Runeberg återkommer, är han tjugutvå år gammal. När han lämnar Åbo och följer med den unga flicka, hvars kärlek han vunnit för lifvet, till Helsingfors, har han ännu icke fyllt tjugufem. Men för hans utveckling innebära dessa år ofantligt mycket. De kunna förliknas vid vårsommarens tid, när växten skjuter ur marken längtande efter sol och vattning, svällande fullare för hvar dag och skyndande mot sin mognad. Den andliga verksamheten inom honom är oändligt liflig; men tills vidare spelar den ännu åt alla håll, osäker om sin riktning, sökande efter sympatiska beröringar, sträckande sig ut efter befruktning. Så suger hans ande i sig näring af olika slag, och i hans inre samlas ett brokigt och mångskiftande material i väntan på förarbetning. Men först när ett starkt känslolif, förbundet med tro på diktarens kallelse och ett ljust framtidshopp, format resonnansbottnen för allt detta, först då vinner det fördjupning och klarhet, intrycken siktas, det lätta faller undan,

det som är värdt att behållas blir kvar och smälter samman med de härliga gåfvor, som från början nedlagts i hans väsen.

Denna korta tid af icke fullt tre år sönderfaller i två hälfter. I det yttre bilda kandidatexamen och promotionen gränsmärket, och den oroliga sommaren 1827 flyter mellan dem som en förbindande ström. Den förra hälften är hufvudsakligen den intellektuella utvecklingens tid; under den senare blir det framför allt hjärtat, som mottager och vidgas.

Studierna riktades till först på stipendiatexamen, som, i likhet med alla examina den tiden, omfattade ett otal ämnen — klassiska språk, nyare språk, historia, religion, sedelära, logik, naturalhistoria, geometri och aritmetik. Det fordrades ett allvarligt arbete för att på en termin sätta sig in i allt detta, om också ingen vetenskaplig fördjupning behöfde komma i fråga. Runeberg såg snart, att han ej kunde behålla en hemlärarebefattning, som ärkebiskopen genast efter hans återkomst erbjudit honom, och efter ett par månader gjorde han sig fri från den. Han presterade sin examen med goda kunskaper, åtminstone i alla hufvudämnen. Det är att märka, att han af grekiska auktorer, utom Homeros och Tukydides, redan nu läst Sofokles. Och likasom han i behandlingen af den latinska stilen blott genom sitt ingående studium af Virgilius tillegnat sig en så stor färdighet, att han kunde undervisa studenter i latinskrifning, så hade han också i och med sysselsättningen med Homeros i en så förvånande grad trängt in i språket, att han, icke blott som vi sett, i 'Vargen' på svenska imiterade de homeriska uttrycken men också på grekiska skref ett litet komiskt epos, benämndt *Επος γελοιον*, i nära hundra hexametriska

verser behandlande ett examensuppträde hos den fruktansvärde J. F. Wallenius.[1]) Det börjar med en åkallan till sångmön att besjunga Johan Wallenius' grufliga, sinnesförtärande, rysliga vrede, för hvars skull ynglingar, härliga blomster vid akademin, ledo grufliga smärtor. Så berättas huru dessa med gladt mod kommo till tentamen i Johannes' välbyggda boning och mottogos af honom, som flåsande bad dem öppna den ljufliga romerska «jungfrubegaparen» Ovidii Ars amatoria. Men vid den första hexametern far den gamle ut mot ynglingen för hans dåliga skandering och uppmanar honom att tiga, emedan han ingenting kan. Denne svarar under stigande vrede och slutar med att kalla Wallenius «elakast bland alla kräk som på jorden andas och krypa», samt vill, efter ännu ett par repliker, taga till flykten, men den berömde handkraftige professorn rusar hotfull upp, brusande af «modet hos ett svin, hvars styrka är störst ibland allas», får tag i ynglingens lockar, sparkar honom «med ett lyckligt träff midt uti höften», så han störtar ut och omkull med «bördan af alla romerska skatter» öfver sig. De andra resa sig förskräckta, och «Krokben» (Wallenius var låghalt) går flåsande af och an i rummet, medan ögonen stå åt olika sidor i hufvudet på honom — tills slutligen hans «aktningsvärda hushållerska, som för sin flitiga möda ständigt utaf den gamle i öfvermåtto var älskad» uppträder och förmanar sin husbonde att tänka på mat och dryck, emedan det hvarken för läraren eller ungdomen är godt att fasta, hvilket råd «Krokben» tigande lyder; och så slutar tentamen.

Enligt sakkunnigt omdöme röjer detta egendomliga bidrag till «Kanslirådets» karaktäristik som lärare och exa-

---

[1]) Icke något «privat kollegium», som Strömborg säger.

minator, trots vissa språkliga och metriska fel, en mycket stor förtrogenhet med det homeriska uttrycks- och kompositionssättet; men författaren går också utom förebildens språk och begagnar då synnerligt väl funna, ehuru stundom alldeles ovanliga, ord.[1])

Hvarken i stipendiat- eller kandidatexamen tenterade Runeberg, enligt Strömborg, för Wallenius. Den besjungna händelsen var i och för sig väl knappast annat än ett af de vanliga uppträdena hos denne examinator, hvilka omtalades och belogos af studenterna. Men skildringen är rolig, och satiren helt säkert väl träffad; hushållerskans inskridande och matens förmåga att tysta munnen på den förskräcklige införa dessutom ett litet motiv af finare ironisk art än det föregående.

När denna grekiska originaldikt skrefs, kan icke med bestämdhet uppgifvas. Säkert härstammar den från någon tid af mycket trägen sysselsättning med Homeros; kanske var det en förströelse mellan några af de tråkiga ämnena, som måste inpluggas för stipendiaten.

Professor Lagus, Runebergs förste beskyddare, måtte snart ha märkt att han misstagit sig, när han förutspått, att denne på grund af sin lättja i den finska landsbygden skulle bli lika dum som stockarna i Saarijärvis skogar, eftersom han erbjöd honom en sommarvistelse i Pemar, sitt nya prebende[2]). Runeberg mottog anbudet, som väl

---

[1]) Välvilligt meddelande af prof. I. A. Heikel, som också ställt till mitt förfogande en af honom utarbetad metrisk öfversättning af skämtdikten.

[2]) Estlander, a. a. s. 192 o. 233, låter Runeberg åter vistas i Lundo; men Lagus hade 1824 öfvergått till en teologisk professur, som var förbunden med Pemars pastorat (se ofvan s. 80.)

åtföljdes af någon undervisningsskyldighet, och tillbragte sålunda sommaren 1826 åter i Lagus' familj.

Läseåret 1826—27 var fullständigt egnadt åt studierna. I slutet af höstterminen undangjordes progradu-profvet med en liten uppsats, benämnd »Ignoscito saepe aliis, numquam tibi« (förlåt ofta andra, aldrig dig själf), hvilken ännu finnes i behåll[1]). Det är ett virtus-ämne af allmän typ, behandlande den mänskliga skröpligheten, som fordrar ömsesidigt öfverseende, ömsesidig vänskap och hjälp, samt nödvändigheten af sträng självfuppfostran. Skrifvet på lätt flytande latin, innehåller det ett par ställen med försök till en viss poetisk flykt i stilen: »— ty såsom molnen på himlen än synas begjutna af glans, än höljda af skugga, så lefva vi vårt förgängliga lif, än utmärkta af dygder, än fläckade af fel« ... »En stilla fred, ett gladt och ljuft hopp, vänskapens tröst, de söka alla självfmant upp ett sinne, som är fritt från hat, och fästa där för evigt sitt bo«.

I januari började tentamina för kandidaten, sedan Runeberg försäkrat sig om att hans buse från student- och stipendiatexamen, Fattenborg, icke skulle blifva tentator i hufvudämnet, grekiskan. För detta fall hade han planerat att lämna hela graden och slå sig på någonting annat, en föresats, från hvilken Nervander väl slutligen dock kunnat förmå honom att afstå, likasom han nu på allt sätt dref och sporrade honom att skynda. Den obekväma andliga öfverlastningen med de elfva ämnena bars helt visst af Runebergs starka skuldror utan svårighet. Så synnerligt noga tog han det väl icke heller med biämnena. Själf mindes han ännu mycket länge, huru han balanserat sina svar på de skriftligt framställda frågorna i kemi så, att de kunde tolkas

[1]) I Runebergs-biblioteket i Helsingfors.

i hvilken anda som helst, och huru examinatorn, den bekante kemisten P. A. von Bonsdorff, med anledning däraf förutsatte, att han måtte hafva mycket svårt att uttrycka sig i skrift. I grekiskan fick han utan möda sitt laudatursvitsord af Sjöström, i latinet och fysiken hade han cum laude, men i alla öfriga åtta ämnen endast en röst, icke ens i litteraturhistoria flera. Bland dessa ämnen fäster man sig vid den orientaliska litteraturen samt geometri, aritmetik och naturalhistoria. Hebreiskan kunde han väl någon gång senare hafva behöft — kanske för att examinera präster vid domkapitlet i Borgå. Men matematiken låg hos honom alltid, plägade han själf förklara, i hans tio fingrar, och hvad hans kännedom om naturens varelser beträffar, så var den ju ovanligt säker, men fullständigt förvärfvad genom umgänge med naturen själf.

I sista minuten blef han färdig: dagen före den offentliga examen, den sista som föregick promotionen, undanstökades ännu i hast två tentamina. Sedan stod han lyckligen »blank» den 13 juni, i sällskap med Nervander, promotionens blifvande primus, hvars lysande vitsordsresultat ännu ett halft sekel efteråt omtalades som ett under och ett oupphinneligt föredöme.

Nära en hel månad senare gick promotionsfesten af stapeln. Att Runeberg under tiden var ute på landet tyckes framgå däraf, att midsommaren gifvit honom anledning att påbegynna ett landtligt epos. I promotionen hade han icke ämnat deltaga, men gjorde det dock efter stark öfvertalning af sina vänner och examenskamrater, som icke gingo in på att sakna honom ibland sig. Kanske bidrog det ock till hans beslut, att ärkebiskop Tengström promoverades till jubelmagister. De granna persedlarna, som behöfdes, hade han icke råd att lägga sig till, men de sammanskaf-

fades från olika håll — den guldbroderade blå fracken, de «hvita underkläderna» eller knäbyxorna, de långa strumporna och skorna —, ringen blef för liten, lagern togs på höft från en tunna i akademifarstun, och delinkventen kom in i salen efter de andra; men han var i alla fall med. En ödets ironi måste det tyckts honom att bli bekransad af Fattenborg, som han bar agg till och så sorgfälligt undvikit, samt att kvädet till de unga magistrarnas ära var diktadt af den så djupt ringaktade Sjöström: det hette «Hjertats hemlighet», hade rakt ingenting att göra med tillfället utan behandlade en historia om kärlek och mannamod, utspelad på italiensk botten, och var så till innehåll som form oändligt tarfligt. Dock medgaf Runeberg, när han på sin ålderdom citerade ett par verser därur för att visa «huru små poeter skrifva nonsens», att han då ej fäst sig så vid dem, ej så «skakat om dem» som nu [1]. — Något djupare intryck gjorde icke heller ceremonin på Runeberg, att döma af hans lakoniska anteckning i sin almanack om de två festdagarna och den tredje, som behöfdes för att sofva ut glädjen.

Denna promotion skall emellertid alltid hafva en enastående plats i våra akademiska häfder. Med den var den filosofiska fakultetens nära tvåhundraåriga verksamhet vid Åbo universitet till ända. Det är i sanning en egendomlig länk i ödets utvecklingskedja, att denna fakultets sista handling blef att förläna inseglet på slutad förberedelse för lifvet åt en man, hvars lifsgärning var bestämd att, som ingen annans, väcka och upprätthålla fosterlandskärleken i det växande nya Finland, kärleken till dess folk och dess minnen.

---

[1]) Strömborgs handskrifna anteckningar.

Mycket mer än af studier och examina mottog Runeberg af kamratlifvet under denna tid. Icke af det vanliga kamratlifvet, som bullrar och stimmar omkring den akademiska medborgaren, hvar han än vill söka upp det — fastän Runeberg å andra sidan icke heller var någon eremit, utan gärna kunde deltaga i ett gladt lag, då liksom senare, och till och med i någon het batalj —, men af den slutna vänkretsen, där harmoni rådde i intressen och tycken och hvilken nu, liksom under hela hans lif, var hans egentliga element. Redan nu slöto sig många af dem tillsammans, hvilka vi i framtiden skola se bilda Runebergs förtroligaste umgänge. Det var ju icke så underligt, de tillhörde alla ungefär samma generation och arbetade just nu vid universitetet på genombrottet från «gulnäbbsåren» till de allvarliga sträfvandenas tid. Studentmängden var icke så stor, att ej valförvanta själar kunde finna hvarandra, äfven om de hörde till olika «nationer». Sporadisk vistelse utom universitetsstaden — såsom just Runebergs egen informatorstid — och andra omständigheter gjorde emellertid, att kretsen fullständigt fann sig samlad först då, när Snellman återvändt till Åbo från sina läxläsningsår i provinsen, nämligen i början af 1827. Men redan tidigare hade Runeberg trädt i nära förbindelse med de flesta andra, som tillhörde den, framför allt med Nervander — det namn, som bör nämnas främst, då fråga är om vännernas inflytande på Runeberg, nu och säkert äfven några år framåt i tiden.

De hade utan tvifvel träffats i «nationen» redan under de första studentåren, ty båda voro österbottningar. Johan Jakob Nervander var född ett år senare än Runeberg, men hade blifvit student två år tidigare, vid femton års ålder. Han var för öfrigt fosterson hos sin morbror, adjunkten, sedermera professorn Fr. Bergbom, och denne hörde ju

genom sitt giftermål med ärkebiskopens brordotter till det Tengströmska umgänget. Men under den korta första perioden af Runebergs Åbo-tid synas de icke kommit hvarandra synnerligt nära. Det skedde först 1826, kanske då Runeberg hyrde sig ett eget rum i professor Jakob Bonsdorffs gård och blef närmaste granne till Nervander, hvilken var huslärare för en del af professorns många, inalles nitton, barn. Andra yttre förhållanden befordrade intimiteten: under läseåret 1826—1827 undervisade Nervander i professor Lagus' hus, och tentamensterminen medförde gemensamma upplefvelser i förberedelserna till och afläggandet af examina. Man vet, att i fråga om förhållanden af egendomligt diskret slag, i hvilka Nervander vid denna tid invecklats, Runeberg var hans enda förtrogna.

Nervander står i traditionerna från vår andliga storhetstid såsom snillet framför alla andra, såsom den lysande begåfningen, hvars make icke i Finland setts. Han vacklade ännu vid denna tid mellan sin böjelse för naturvetenskapen och sin håg för skaldekonsten, hvilken han tidigt begynt odla. Äfven andra ämnen drogo hans intresse till sig, särskildt språk och historia, men framför allt svensk och tysk litteratur; «i hänseende till poesi och bildande konst var han», säger Snellman efter hans död, «den utmärktaste kännare Finland egt» [1]). Vid brytningen mellan det gamla och det nya, mellan Åbo- och Helsingfors-tiden, gjorde han ändtligen sitt val och beslöt sig för fysiken. På detta område vann han europeisk ryktbarhet för sina genialiska och djärfva ideer, af hvilka dock en del blefvo orealiserade af brist på hjälpmedel, kanske ock emedan de icke voro tillräckligt fullgångna. När han dog vid 43 års ålder 1848, hade han endast

---

[1]) Lefnadsteckningen i Skrifter af J. J. Nervander 1850.

i två år som Hällströms efterträdare beklädt ordinarie lärostolen i fysik vid universitetet, men i synnerhet genom sin verksamhet vid magnetiska observatorium, tillkommet på hans initiativ, lämnat de otvetydigaste bevis på sin utomordentliga arbetskraft, omsorg och energi.

Vid mycket unga år andligt mognad och fördjupad — «i förtid gammal till förstånd och lefnadsåsigter», säger Snellman — kände han vid 18—19 års ålder ej allenast den svenska och tyska vitterheten utan ock spekulativa författare som Thorild och Ehrensvärd äfvensom hela den kritiska litteraturen. I kunskapers vidd stod han sålunda mycket framom sina flesta kamrater, när han trädde in i den krets här är fråga om. I besittning af en bländande förmåga att framställa sina tankar, skarp i sitt omdöme, liflig och sjudande af kvickhet i sitt samtal, vänfast och varm, men tillika reserverad och klok — sådan var Nervander, och sådan måste han utöfva en obestridd öfverlägsenhet öfver alla, som omgåfvo honom. Tvenne goda porträtt, det ena från hans ungdom, det andra från hans mannaålders början, visa de oemotståndligt fängslande, fina dragen af hans bild: en hög panna, omgifven af vackert fallande hår, en blick, full af renaste intelligens men, särskildt i ungdomsporträttet, tillika speglande det vemod, som tidigt vann insteg i hans själ, en kraftig näsa och ett par fylliga läppar — hela anletet strålande af en klarhet, tankarnas och själens, sådan man finner den blott i dragen af de största andar, såsom Geijer och Goethe.

Nervander, hvilken tidigt knutit vänskapsband med Snellman, förmedlade dennes inträde i kretsen; förhållandena hade gjort, att Runeberg och Snellman dittills icke mycket träffats. Med honom kom ett nytt element in. Visserligen ännu lika osäker om sin framtids riktning som Runeberg

och lika mottaglig för Nervanders ledning, hade Snellman dock redan en utpräglad böjelse för filosofiskt begrundande och för en allvarlig diskussion med skäl och motskäl, liksom han säkert också redan nu kunde låta sina vänner märka sin envishet och sin hetta. Emellertid grundlades under denna samvaro ett nära vänskapsförhållande mellan Runeberg och Snellman; och långa tider framåt blef det bestående, oberoende af all olikhet i temperament, och ehuru deras ideal, hvilka dock gemensamt, utfyllande hvarandra, skapat det nittonde århundradets Finland, så mången gång tycktes riktade åt motsatta håll.

Där funnos ännu flera andra, hvilkas namn i Runebergs lefnadshistoria skulle komma att stå nära hans. Den blide, tjänstaktige och försonlige B. O. Lille, nära fyra år yngre än Runeberg, men student från samma år som han och både kandidat och doktor 1827, sist teologie professor, flitig och sträfsam samt poetiskt begåfvad, en trogen vän till Runeberg lifvet igenom; också han en sammanhållande länk både nu och framgent, och med sin mjuka hand en förmedlare och utjämnare af alla tvistigheter. Jämnårig med Lille och liksom han obunden af de ekonomiska bekymmer, som tyngde flertalet af de andra, var Fredrik Cygnæus, biskopssonen från Petersburg. Vid denna tid nitton år gammal, hade han redan skrifvit en del bombastiska dikter. Han bodde hos J. J. Tengström, ärkebiskopens svärson, alltsedan han ett år efter Runeberg blifvit student, och var dessutom inne i hufvudstadens «beau monde». Vidare L. J. Ahlstubbe, Runebergs mångårige sidokamrat från Vasa skola, blifvande öfverliggare och slutligen medicinare, sällskapets humorist, munter och fet och godmodig, sällsynt slängd i den oratoriska improvisationen, färdig att tala när som helst och om hvad som helst, än gladt och kvickt vid gelag och

utfärder, än storslaget och patetiskt. När Runeberg på sin ålderdom redogör för sin föreställning om Hamlet såsom «en ljuslett, något fet figur, ännu med litet student i sig», tillägger han: «Jag ser honom så lifligt framför mig, han liknar Ahlstubbe, sådan han var under studenttiden». Äldre än de flesta i kretsen, hade Elias Lönnrot en vecka efter Runeberg blifvit akademisk medborgare och utbytt mot ett lugnt studie- och informatorslif sin skiftande första ungdoms öden och vedermödor — skräddarbordet, djäknegången och -sången, och tiggeriet. Också han hade tentamensintressen under vårterminen 1827; han hade redan då begynt studera finsk folkdiktning, hade disputerat pro exercitio om Väinämöinen, fornfinnarnas gud, och förde således med sig en fläkt af de finskt folkliga sträfvandena. Närmare Runeberg i ålder stod Gabriel Geitlin, den blifvande utmärkte orientalisten, vid denna tid sysselsatt med ryska språkstudier. Af de tre bröderna Ehrström representerade åtminstone två den musikaliska talangen, och en var dessutom känd för sin kvickhet. Den äldste, Fredrik, hvars melodier till så många af Runebergs dikter sjungits och sjungas öfverallt i Finland, blef ju en af skaldens «stora läromästare i lifvet». Ännu må nämnas Karl Backman, ett ljust hufvud och en glad själ, i framtiden en af vårt lands största pedagogiska förmågor, Nils Kurtén, liksom två af bröderna Ehrström kamrat och bolagist med Runeberg redan i Vasa, samt bröderna Gabriel och Fredrik Tengström, skaldens blifvande svågrar, några år äldre än han. Och sist Nils Henrik Pinello, den enda egentliga representant i kretsen för de högre sfärerna i Åbo, de som ställde till assembléerna i societetshuset och fyllde salongen vid musikaliska sällskapets konserter. Han medförde ock lifliga dramatiska intressen, annars okända för denna ungdom. Anslagen af dem och

säkert också lockad af den elegante «doktorns» — han hade förvärfvat graden redan 1823 — förbindelser med sällskapslifvet i staden, slöt sig Cygnæus från början närmast till honom. Pinello, som lefde ända till 1879, har, som man vet, under pseudonymen Kapten Puff skildrat många förhållanden och typer i Åbo, med hvilka han kommit i beröring; tyvärr är icke något minne egnadt lifvet i den Runeberg-Nervanderska kretsen, kanske emedan författaren blott under en kort tid och sannolikt mindre intimt deltog i detsamma.

Huru skulle icke dessa olika intressen, studier och sträfvanden, dessa olika arter af lynne och intelligens verka befruktande och utvecklande på hvarandra! Men allt hvad man känner om de unga männens ståndpunkt i allmänna frågor, allt hvad man kan föreställa sig om en krets, där Nervander var den tongifvande, tyder tillika på att deras självförtroende stärkts och att där snart vaknat ett visst medvetande om hvad man förmådde. Man visste, att här fanns den enda andliga sammanhållning bland studenterna, och kände, huru man därigenom stod öfver den stora massan, som krälade framåt mot vitsord och tjänster. Man nagelfor öfverlägset med de akademiska lärarne[1]) både sinsemellan och mera publikt, — Runeberg talade senare om, hur han en gång vid en större kollation öppet uppträdt och i stränga ord angripit jurisprofessorn Eklund, den förste censorn i Åbo[2]); man kritiserade förhållandena i den inhemska vitterheten, allt, med ett ord, som för ens friska syn tedde sig däfvet och dumt, och man kunde visst icke undertrycka en

---

[1]) I sin recension af Cygnæus' minnesteckning öfver Nervander säger Snellman, att denne rönt ett stort inflytande af professor Johan Bonsdorffs opposition mot akademins ledande män.

[2]) Strömborgs handskrifna anteckningar.

tyst tanke, att man var kallad att en gång bringa denna sofvande stillhet i rörelse. Man hade förnimmelsen, att det var en gammal tid, som höll på att sjunka ner bakom synranden, dragande alla perukstockar af ett eller annat slag med sig, och man spanade där bakom en ny, som skulle blifva ens egen. Visserligen framstodo väl hvarken medlen eller kanske ens målet så synnerligt klara. I Sverige skulle ett sådant sällskap gifvit sig stadgar och bildat en orden eller ett litterärt förbund med tydligt uttalade sträfvanden; hos oss däremot föredrager man alltid sväfvande konturer. I detta fall gällde tankarna för öfrigt mera kritik af det bestående, opposition, än egentligen handling för att sätta något i stället. Denna omständighet kan förvåna, när man vet, hvilken nära beröring kretsens mest framstående medlemmar hade med fosterlandsvännerna från den äldre perioden, men den visar, hur tiden verkligen söft in alla föregående ansatser. Det kan ju också hända, att ett enigt program icke skulle uppnåtts — man vet ju, bland annat, huru föga sympatiskt Nervander var stämd för det folkliga.

Ett område fanns emellertid, där det gemensamma intresset också tog sig ett aktivt uttryck, nämligen vitterheten. Den var öfver hufvud medelpunkten i samtal och diskussioner, och det, hvilket alla tycktes äga de största förutsättningarna att bedöma. Nervander hade ju läst allt, hvad han kunnat komma öfver. Snellman hade tillsammans med sin vän Johan Kjemmer studerat tysk litteratur, särskildt den klassiska, och reflekterat öfver Thorilds och Ehrensvärds skrifter, Runeberg sysslade med fosforister och göter, Poetisk Kalender och Iduna, med Atterbom, Tegnér, Stagnelius, Geijer och framför allt Franzén, af hvars dikter 1824 en ny upplaga utkommit. Den kritiska och polemiska litteraturen var också tillgänglig och läst.

Föga rådde någon tvekan om hvilken ståndpunkt man skulle intaga till de två hufvudströmningarna, som under föregående årtionde drabbat samman i den svenska litteraturen. Akademikernas tid var ohjälpligt ute, det kunde icke komma i fråga att söka företaga någon räddning af dem. För romantikernas onatur voro dessa sinnen alltför sunda och enkla, och på nära håll hade de i Sjöström ett afskräckande bevis på hurudan fosforismen kunde te sig, när alla dess afvigsidor ordentligt vändes utåt. Kanske verkade också Arwidssons och Lings exempel, att man icke kunde få någon rätt smak för Idunas nordiskt folkliga poesi, — Runeberg misshandlade ju senare så grymt «Sonen i Örnskog» och om Ling hade han, enligt muntliga yttranden, icke stort bättre tankar, — kanske blott det, att fornnordiskt väsen och nordisk mytologi lågo så fjärran för en. Säkert smickrade det självkänslan, att man fann så mycken anledning till klander hos den beundrade Tegnér. Men det är i alla fall märkvärdigt, att det naturliga hos honom och Geijer, denna «dur-ton», som de bragte in midt i all sentimentalitet och allt känslosvamleri, icke gjorde sig bättre hörd af de unga finnarna, för hvilka dock en återgång till naturen, efter Franzéns föredöme, måste framstå som det enda eftersträfvansvärda. Tyvärr hade Geijers 1826 i bref till Beskow fällda yttrande om nödvändigheten af natursanning i poesin icke kunnat nå till dem — helt säkert hade det tyckts som ett ord ur deras egen själ, när han säger: «Gif fan att både antikisera och romantisera. Det är förbi med bäggedera. Poesin har så länge sett i luften efter mönster, att det är tid hon vänder sig till det verkliga lifvet, till uppfattning, samling, utbildning af dess poetiska element. Det är den äldsta poetiska källan ... Äfven poesien måste, såsom vetenskapen, vända sig från de luftiga teorierna till obser-

vation af naturen och det menskliga lifvet.» Oberoende häraf förefaller det, som om Runeberg just i denne diktares och tänkares temperament bort finna många beröringspunkter med sitt eget. Båda älskade det folkliga, båda hade en starkt religiös läggning, som genom deras dyrkan af naturen fick ett slags panteistisk färg, båda saknade sinne för det pittoreska, det mångfaldiga, och sträfvade att i enkla drag fånga det väsentliga. För Runeberg, liksom för Geijer, var fosterlandskärleken, familjekänslan, känslan för sambandet med naturen, det fundamentala, som nedlagts i människans väsen, för att hennes sedliga lif därur skulle växa upp; det högsta poetiska uttrycket häråt hade den homeriska dikten gifvit; men också i sin beundran för en annan skald, som prisat dessa känslor, Walter Scott, sammanträffa de båda. [1]) Emellertid icke ens nämner Runeberg Geijer i sin stora uppgörelse med den samtida svenska litteraturen några år senare, och hans tanke om honom skulle blifvit oss förborgad [2]), om icke Grot upptecknat ett långt senare fälldt yttrande. Runeberg klandrar, finner man däraf, i Geijers historieskrifning just det, att han skildrar de allmänna dragen «enligt sin egen uppfattning» och ej, som Fryxell, ger fullständiga bilder. Samtidigt uttalar han det egendomliga omdömet, att Geijer till sin personlighet är en — «polack»: han kastar ofta snillrika gnistor, hvilka lysa upp själen och kunna forma sig till ett varaktigt och bestämmande lifsinnehåll, såsom när han uttrycker denna slående tanke: «Vi menniskor sågo på främmande kust *på samma sätt lefva och dö*». Man väntar en andra, inskränkande del af omdömet, men den finnes icke. [3])

---

[1]) Jfr Vedels förträffliga karaktäristik af Geijer i Svensk Romantik.

[2]) Estlander, a. a. s. 204, anser, att Geijers tunga versbildning och «reflexion på sig själf» icke tilltalat Runeberg.

[3]) Strömborg, IV, 3, 104 f.

Vid dessa förtroligt estetiserande samtal hade utan tvifvel hos Runeberg grunden lagts till de åsikter, hvilka han år 1832 proklamerade i uppsatsen 'En blick på Sveriges nu gällande poetiska litteratur'. Det var ju i allmänhet med honom så, att hvad han tyckte, det hade han tidigt lärt sig att tycka, och det tyckte han ända till sin död. Teorierna från 1832 sammanfattade helt visst kamraternas i Åbo tankar om grannlandets vitterhet och återspeglade både synpunkterna och det något summariska sättet att bedöma — likasom ju det ungdomliga förbund, inom hvilket kritiken utöfvades, var, kan man säga, stommen till det ryktbara Lördagssällskapet i Helsingfors.

Som ett utslag af kretsens vanvördnad för Tegnér kan man icke undgå att anse Runebergs parodier på Frithiofs saga. Att de härröra från denna tid, bevisa manuskripten, af hvilka ett sammanfaller med en «Journal för Laborerandet höstterminen 1826». Dessa handskrifter, till antalet sex, af hvilka dock icke alla äro fullständigt utförda, stamma, tvärtemot hvad som sagts,[1]) samt och synnerligen från Runebergs hand; ingen af kamraterna har haft del i utförandet och troligen icke heller i författandet. En del hafva publicerats i Ahnfelts «Ur dagens krönika» 1889, dock icke enligt de originala manuskripten, som utgifvaren trott förlorade, utan efter afskrifter, innehållande åtskilliga varianter.[2]) Detta

---

[1]) Misstaget kommer sig däraf, att å ett af manuskripten R. C—n (Robert Castrén) antecknat, att vid en viss punkt så väl handstil som innehåll synas tyda på en annan författare. Men Runeberg har blott bytt om penna, fortsättningen är med absolut visshet af honom. Strömborg har synbarligen icke sett originalmanuskripten, lika litet som Estlander.

[2]) Utgifvaren, som kallar sig «Björneborgare», har blifvit strängt bedömd för publicerandet. Mig synes, att han från det litteraturhistoriska intressets synpunkt försvarar det tillfylles i sin inledning.

bevisar emellertid, att parodierna voro bekanta och gingo från hand till hand.

De äro icke synnerligt roliga, och minst kunna de anses ställa någon af originalets svagheter i löjlig belysning. Redan själfva uppränningen är föga egnad härför: Ring är en klockare, Frithiof en försupen student, och så vidare. Skämtet är genomgående studentikost, ställvis rätt groft. Estlander har meddelat fyra strofer ur dikten 'Ordspåken', utan tvifvel de bästa. Då det i alla fall kan ha sitt intresse att se, huru Runeberg gjorde slikt, skall jag citera litet mer. Bland Hildings visa tal (i nyss nämnda stycke) förekommer äfven följande:

En dag kan nötas bort under Jungfru Tak,
God mjöd och goda flickor ha samma smak,
Men ankrar du derinne, så tro ej hamnen,
Ty Simsons kraft led skeppsbrott i qvinnofamnen.

Häng ej vid Tärnans blickar, dess falska min,
Dess tårar rusa svekfullt som glödgadt vin,
Lik källans åder jollrar så ljuft en qvinna,
Men orden äro bubblor, som snart försvinna. — — —

Så varnade den gamle i Balders sal [1])
Och starkt som nordens vin flöt hans enkla tal,
Hans anlet sken förklaradt som midnattssolen,
Tills ögat föll i sömn och han damp af stolen.

Frithiof kommer till Cantor Ring — han kastar af förklädnaden:

---

[1]) En krog.

Och nu från gästens hufvud föll fårskinspelsen ner,
I stället för den gamle en hvar en yngling ser,
Ej just alldeles nyckter och icke heller full,
Men frodig till att påse som perla uti gull.

Och präktig stod han för dem med kopparnäsa blå,
Med vinets många under och många finnar på,
I drifvet arbet alla der Bachus bragt dem an,
Och rundt kring hjeltenäsan de jagade hvarann.

Cantorn lofvar «fylla» Frithiof, men gästen åtar sig att «dricka kull en verld»:

Men Cantorn log och sade: helt muntert är ditt tal,
Sitt ner här skall bli lustigt i nordisk klockarsal.
Fyll honom hornet Bolla med öl som du har bäst,
En sådan rolig sälle skall bli vår Julegäst.

Och Ingeborg tog hornet som framför henne stod,
Af gubbens panna brutet, en kostelig klenod,
Med Forntidsbilder sirad och runinskrift omkring
Som viste allt hur Frithiof besvek den gamle Ring.

Så drickes det skarpt; hvar och en tar sig ett ärligt julerus och far sedan hem att sofva, — «men Frithiof den filuren sof hos skön Ingeborg».

När sedan klockarevalet skall förrättas, och Frithiof lyfter upp pilten, Rings och Ingeborgs son, för allt folket —

Då ropa böndren högt på ting:
Stig ner, stig ner!
Den pilten liknar föga Ring,
Han liknar er!

*

De flesta af kretsens medlemmar hade försökt sig på rimmeriets konst — det hörde nästan till allmän bildning — men naturligtvis förstummades de öfriga snart för dem, som visade den större kallelsen, Nervander, Runeberg, Cygnaeus, och äfven, fastän i andra rummet, den flitigt poetiserande Lille. Fåfängt skulle man dock i deras lyriska produktion från denna tid söka tydligt medvetna ansatser åt håll, där deras poetiska framtidsideal låg. Den skapande fantasin och den diktande förmågan höllo icke jämna steg med de förnuftiga tankarna om poesins rätta gestalt. Samma ämnen behandlas, hvilka man återfinner i de svenska kalendrarna och hvilka ju i flera årtionden utgjort en så omtyckt källa till rörelse: det är samma elegiska klagan öfver barndomens försvunna sällhet och lifvets hårda vedermödor, samma prisande af ålderdomens lugn och grafvens ro och slutligen samma hyllningar till blommor och fåglar. [1]) I en enklare diktion, ett naturligare tonfall skönjer man dock skillnaden, fastän det visserligen måste medges, att äfven i så enkelt anlagda och genomförda dikter som Nervanders 'Jag minnes dig' påträffas en del granna uttryck, hvilka icke plockats långt ifrån den fosforistiska allmänningen.

Nervanders första i hans skrifter tryckta dikt är författad redan i hans femtonde år, 1819. Han var vid denna tid, 1826—27, af alla den mognaste i poesin, liksom i annat. Han hade redan skrifvit en stor del af de stycken, som öfver hufvud utgöra hans lyriska alstring. De äro, såsom antyddes, icke själfständiga till sina ämnen, men dock mestadels sprungna ur en varm poetisk känsla, formen är, om icke alltid säker, så åtminstone behaglig och ofta melodisk, stun-

---

[1]) Jfr Estlander, a. a. s. 198.

dom manligt klangfull, som i dikten till professor Hällström (1826), hvilket tillfällighetsstycke på samma gång har en vacker fosterländsk lyftning; i det mesta han nedskrifver, märker man den goda smaken och det goda hufvudet. Det förefaller, som om man skulle ha rätt att tillerkänna denna Nervanders ungdomsdiktning ett visst inflytande på Runebergs, icke allenast, såsom Estlander gjort, betrakta dem såsom jämnbördigt inspirerade af samma förebilder. Hvarför skulle icke den högt ansedde kamratens exempel här, som i annat, hafva gjort intryck på Runebergs ännu så bildbara sinne? Ett visst gemensamt drag, ehuru obestämdt, skall man påminnas om, när man läser dikter som Nervanders 'Ynglingen', 'Morgonhelsning', 'Reflexion', 'Förändringen', och 'Troubadouren'. Det framträder tydligare, om man jämför hans 'Klockan och hjertat' med en del af Runebergs skämtsamma dikter framför allt i hans manuskriptsamling, hvilka hafva samma slags något banala och uddlösa lustighet, men allra tydligast, om man ställer bredvid hvarandra Nervanders 'Till min första kärlek' och Runebergs 'Till Frigga'. Här finnes icke blott samma asklepiadeiska versmått men också samma svallande känsla, visserligen hos den ena gäckad, hos den andra jublande, men uttryckt i samma patetiska, högt öfver den vanliga stilen lyftade form, med later och ord, som stämma till meterns pompöst deklamatoriska gång.

Det är icke alldeles lätt att säga, hvilken del af Runebergs tidigare lyrik som uppstått under denna period. För ett par stycken är datum med säkerhet angifvet. 'Till solen' publicerades i december 1826 och var den första dikt Runeberg tryckte. 'Barndomsminnen' är skrifvet den 2 juni 1827. 'Till en ros' uppgifves vara från sommaren 1826 och tillegnadt professor Lagus' syster Minna — såsom tidigare

'Qvinnans skapelse', — men diktens helgjutna tanke och form tillåta tvifvel om uppgiftens riktighet. Bland den «blåa bokens» dikter härstammar kanske psalmen 'För ett faderlöst barn' från denna tid.[1]) I öfrigt kan man blott göra antaganden. Estlander hänvisar på den romantiska personifikationen i 'Majsång' och tillskrifver den därför möjligen denna efterbildningsperiod; jag tror man med säkerhet kan förlägga den hit. Af samma skäl — denna gång är Stagnelius mönstret — och på grund af en del omogna och klena partier synes det berättigadt att föra 'Till en flicka' till denna grupp. Härtill komma, enligt hvad jag förmodar, 'Mina dagar' och 'Simningen'.

Den förra af dessa dikter räknar jag hit, emedan den lider af ungefär samma svagheter som de nämnda styckena, men särskildt på grund af dess form. Denna är ett slags *ottave rime* med kvinnliga rim i stället för manliga i andra, fjärde och sjätte verserna. Nu har Runeberg användt denna sydländska strofbyggnad endast uti tvenne tidigare omtalade dikter, 'Till Frigga' från 1822—23 och 'Namnsdagsverser' från Saarijärvi-tiden, samt dessutom i en längre, i handskrift bevarad dikt, 'Himlakropparnas uppvaktning', om hvilken nedan skall talas och som med all sannolikhet är skrifven hösten 1827.[2]) I denna dikt förekomma därjämte också modifierade *ottave rime*, med kvinnliga rim i de jämna raderna, ett versslag, som Runeberg icke heller någonsin

---

[1]) Strömborg IV, 4, 3, förmodar, att denna dikt skrefs 1823 med anledning af dr Prytz' död; detta skulle strida mot dess plats i «blåa boken», hvilket visserligen icke är något bindande bevis; men det förefaller knappast troligt, att Runeberg skulle lagt en sådan utgjutelse i munnen på en af de fyra små flickor, hvilka dr Prytz efterlämnade, utan att ett ord egnades de andra systrarna.

[2]) I sin skämtdikt 'Den siste Candidanden' till Cygnaeus 1832 återupptar han för sista gången detta versmått.

senare använde. Närmast 'Mina dagar' står 'Simningen'. Visserligen är den förra på långt när icke genomträngd af samma sensualism som den senare: —skalden ber sin älskade, henne, som ju dock blottat för honom djupet af sitt hjärta, sina drömmar, sin längtan och sina «tankars alla himlar», att icke förmena hans djärfva blick det yttre omhöljet, «själens blomsterskrud allena», utan låta sig «gungas vid hans händer», likt en skimrande och ung vattenlilja, på den blåa bädden, där böljans och fläktarnas dubbla bad förläna en i parken fåfängt sökt svalka. I 'Mina dagar' är det blott fråga om blyga kyssar, växlade under en fast omfamning 'i dalens skygd', men också där höjes känslan som i 'Simningen' af samklangen med naturen, också där häntydes på att den är ren. Framför allt ger dock formen utslaget. 'Simningen' är otvifvelaktigt den sista lyriska dikt, i hvilken Runeberg användt denna strof af åtta elfvastafviga jambiska rader med kvinnliga rim öfverallt;[1]) men han har här, inseende att det sätt, hvarpå han tidigare gjort bruk af strofen, påminde om en viss slentrian, byggt den annorlunda och ordnat de första sex radernas rim sålunda: *abcabc,* hvilket ger versens struktur en afgjordt konstfullare prägel. Detta bevisar, att 'Simningen' representerar ett något senare skede än 'Mina dagar', hvilket också tydligt framgår af den förstnämnda diktens klangrika, mjuka diktion med sina många allittererande ord.

Men 'Simningen' hör dock ej till en mycket senare period. Dikten kan icke sammanställas med de två starkt

---

[1]) Jag vill ock fästa uppmärksamheten vid en teknisk detaljlikhet: i sista strofen af 'Mina dagar' heter det «Blott rena toner genom altet spela — och rena må mitt eko återföra» och, med samma upprepning af ett adjektiv i början af följande rad, i 'Simningen' (strofen är af mig utelämnad i mitt aftryck af dikten, Anteckningar s. 26): «Se naken sågs ju Paphos' mö sig löga — och naken gick hon ner till grottans fröjder» . . .

sensualistiska, men vida mognare styckena från Pargas-tiden, 'Den väntande', från maj 1828, och 'Till Oron', påtagligen samtidig. I den lilla gruppen af Runebergs sinnligt erotiska dikter synes mig 'Simningen' snarare höra ihop med 'Den älskande'. I båda framträder det sensuella elementet mycket starkt; sistnämnda dikt är dessutom osjälfständig, kanske helst att betrakta såsom en medveten litterär efterbildning — Stagnelius' lyriska dikter i Hammarskölds upplaga hade utkommit 1826 och sysselsatte Runeberg ifrigt. 'Simningens' Zefyr och Paphos' mö och najad kunde knappast förekommit senare, liksom ej heller Cupidos pilar, den rosenvingade kvällen, den fasande tärnan och den rasande stormen i det andra stycket — för att ej tala om hela situationen i detta, med Selma i den trånga cellens öppnade fönster och älskaren, som bryter fram ur parkens galler.

Härmed förnekas naturligtvis icke, att dessa dikter kunna bygga på en verklig stämningsgrundval. Jämför man med dem ännu 'Till en flicka', hvars osjälfständiga hållning och ringa mognad i öfrigt hänvisa till ett datum, som ligger före förlofningstiden, så skulle man vara frestad tänka på den öfvergående böjelsen under konditionen i Saarijärvi, ur hvars minnen äfven den stora erotiska dikten Svartsjukans nätter delvis kan hafva spirat. Allt sökande efter hållpunkter i verkligheten förefaller dock här lika vanskligt som öfverflödigt. Det är nog att fastslå, att i Runebergs ungdomsutveckling funnits en tidpunkt af det slags erotisk känsla, som ingen sund natur kan undgå, emedan den har sin grund i blodets lag, och att dess förnimmelser fått uttryck i hans dikt — med all sin yttre mottaglighet dock själffallet ett språkrör för hvad som försiggick i hans inre. Sensualismen i dessa stycken återklingar sedan i en förädlad poetisk form,

när kärleken till Fredrika Tengström får makt öfver skaldens sinnen.

Till de nämnda dikternas grupp hör på sätt och vis ock 'Elegi', en straffpredikan i distiker, i hvilken samma uppfattning af sinnlighetens förhållande till kärleken gör sig märkbar som i 'Simningen', och hvilken icke blifvit af skalden intagen i hans dikter.[1])

Här bör ännu ihågkommas Runebergs första lärospån på prosa, ett stycke benämndt 'Kajorna', som skrefs 1827 och tryckts i de efterlämnade skrifterna. Det imiterar lyckligt ett slags prediko- och krönikestil och sprudlar af godt lynne, men betydelsefullare är det genom sin tendens. Vare sig föranledt af någon särskild tilldragelse eller icke — man känner sig böjd att antaga det förra — riktar det sig mot konservatismen, väl främst den teologiska, och de gamlas stränghet mot ungdomen. Genomgående är denna tendens för öfrigt icke i det löst hopsatta stycket, men tillräckligt tydlig ändå, såsom framgår af följande citat: »Si, hvadan är förderfvet kommet bland oss, älskelige vänner, och hvarför förföljas vi? Det vållar vår ondska och vår flättja och vårt skriande och skrålande och vår skörlefnad och frosseri. Hvarför lefva vi icke som våra fäder, de der i gluggarna höllos och hvarför sitta vi ej i våra hål, med hufvudet mellan vingknotorna, i tålamod och ruggighet, hängande näbben såsom de, hvilka i bedröfvelse sitta... Låtom oss taga våra barn i upptuktelse och varna ungdomen, att den må förståndig vara. O, I unge hvi prisen I er skarpa syn... Akten eder att icke den saktmodige förgrymmas och hjelten kommer med blixt och dunder till att utrota er och låter sätta ett pris på edra hufvuden och låter mura edra dörrar

[1]) Den är tryckt af mig i Anteckningar s. 28 f.

igen... Hittills hafva vi jublat och sagt: Skrålom och ropom året om, ty nu är kyrkan upprättad åter och har fått en ny väktare... men jag säger: den som glader är, han sjunge, och den som jublar, hans rop vare kra kra och kri kri; hvad deröfver är, det är af ondo.»

I betydelse vida öfver dessa försök står emellertid ett episkt arbete, som Runeberg nu planlade och till en del utförde. Icke blott för den däri noga bestämda tidpunkten utan också för den stämning, i hvilken Runeberg skref sitt första utkast till Elgskyttarne, är det ofta citerade brefvet till Grot, visserligen från en mycket senare tid, viktigt. Det visar, att han begynte sin dikt genast efter återkomsten från inlandet, ännu uppfylld af minnen från de «ödsligt sköna nejder», i hvilka han tillbragt två år, ännu lifligt bevarande intrycket af dessa enkla och groft tillhuggna, men innerliga och allvarliga människor, bland hvilka han lefvat. Flere meddelanden af vännerna, Snellman, Cygnaeus, Pinello, gifva en inblick i arbetets fortgång, och manuskripten till två sånger, den andra och tredje, äro ett dyrbart vittnesbörd för kännedomen om skaldens egen utveckling. När det säges, att han i «förtroliga kretsar» plägat uppläsa stycken ur sin dikt, så menas väl de litterärt intresserade kamraterna; men i alla fall ser det ut, som om Cygnaeus invigts i arbetet först om sommaren 1827. Då berättar han, efter ett besök i Pargas, i bref till sin far, att en viss Runeberg, som blifvit magister vid senaste promotion och nu konditionerade hos ärkebiskopen, läst upp för honom «ett slags idylliskt epos, kalladt Elgjagten» och han betecknar det såsom «kanske det förträffligaste, som någonsin på finsk jord blifvit skrifvet» samt förutspår, att Runeberg kommer att göra «utmärkt heder åt vårt land, som i litteratur är

nästan så fattigt och eländigt som i allt annat». Karaktäristiskt nog för honom, vill han försöka att på något sätt bringa Runeberg under Rehbinders beskydd[1]).

Fr. Cygnaeus var sålunda, såvidt man vet, den första af Runebergs vänner, som uppfattade hvilka framtidslöften lågo i denna ännu omogna dikt. Detta bevisar en intelligent och förutseende blick hos den tjuguårige kritikern; men det bevisar kanske också ett dunkelt medvetande af att det just var något sådant som 'Elgjagten', hvarmed en ny nationell konstpoesi för Finland borde begynna.

Också Snellman, hvilken samma sommar bodde i Pargas, ett litet stycke utåt skären, hörde Runeberg då uppläsa stycken ur sin dikt. Det är helt egendomligt, att Snellman måste påpeka för Runeberg, att hans plan led af en stor brist: kärleken hade icke fått någon plats i den; och skalden tog det goda rådet i akt.

Det andra episka utkast, med hvilket Runeberg nu sysslade, hade icke samma framtidsmöjligheter. 'Midsommarafton' eller 'Midsommarfesten' förblef ett fragment, sådant det, tydligen påbörjadt vid midsommartid 1827, på sensommaren och hösten afslutades — utan slut. Förebådande Hanna, intager detta utkast dock icke till Runebergs fagra, 1836 fullbordade midsommardikt samma ställning som Elgjagten till Elgskyttarne; snarare är det att likställas med Vargen, ehuru vittnande om en märkbar utveckling från detta ungdomsförsök. Men i alla fall är det en verklighetsdikt, eller ämnadt att blifva en sådan, och därför betecknande för skaldens sträfvan. Att han icke fullföljde uppslaget, berodde väl på, att den breda

[1]) E. Nervander, Minne af Fredrik Cygnaeus s. 65 f.

anläggningen inverkade förslappande på hans intresse; och många fruktbarare uppslag sysselsatte samtidigt hans sinne och fantasi.

En föreställning om Midsommarfestens innehåll är i alla händelser icke öfverflödig.

På prästgården smyckas till Johanne. Den fromma pastorskan utdelar sina order åt alla håll; de hörsammas lydigt af «tjenande svenner och mör»: flickorna springa förut, «skogsnymfernas bilder i tunna fladdrande drägter och hattar af halm på vågiga lockar», medan drängarna «trampade fastare fjät och sjöngo melodiska qväden». Just då pastorskan själf skall fästa en rönnkvist ofvan skänken, blir hon varse två buketter af liljekonvaljer, som legat dolda, hon sätter dem i glas och för in dem till sin man. Högvördige pastor Agander sitter försänkt i betraktelser, ty midsommardagen som randas är betydelsefull — hans födelsedag på samma gång som sommarens gladaste högtid, och den skall «betala hans lockar sista återstoden af sjunde decenniens silfver» — hvilket, såsom man senare erfar, betyder, att han fyller sextio år. Han läser i sin foliobibel, när hans maka, den älskade, inkommer och smyger konvaljerna helt nära den heliga boken. Hon förebrår honom att dröja i den kvalmiga kammaren, medan midsommaraftonen ler där ute och blomdoft och fågelsång strömma in i salen. Pastorn ger henne rätt men skyller på nödvändigheten att förbereda sig till predikan och på minnena, i hvilka han försjunkit. De gå tillsamman ut — doktorn och doktorinnan tituleras de numera — möta sina barn och sitt tjänstefolk, utbreda sig i resonnemang om tjänarnes förträfflighet och doktorns dåliga syn, och pastorskan antyder, att hon väntar hem sin son, sin käre Johannes, som nu blifvit magister. Björkarna, som hämtats ur skogen

slås i marken för att bilda en löfsal, och en stäfve skummande dubbelöl belönar de arbetande. Hushållerskan får order att duka för fyra, medan doktorn och doktorinnan gå att möta pastorskan Palmenius, kapellanens änka, som väntas jämte sin dotter Maria. De vandra på besök mellan ägorna längs en spång, Jakobsstegen kallad, emedan för trettio år sen doktor Jakob Agander, då kaplan i socknen, ständigt vandrade längs den till sin förlofvade, prostens dotter, nu prostinna själf. De tala om hur ungdomen var vid den tiden, klok och beskedlig; men nu

Gäller det brottande mest och språng och spektakel och kapplopp
Eller ock kastar man trissar och bryter störar af gärden
Nappar från diket sten att mota dess fart då den kommer
Och ostädar en väg på ett sätt att den knapt kan begagnas.
Ville man roa sig fordom en stund så sprang man på feltet
Enka och kastade boll med hvarann; eller kom der en spelman
Stämde han upp på fiol en artig minett eller pålska,
Sedan svängde man om i en matradrura och slöt med
Först på klack och sedan på tå till glädje för alla.

Det är de många ruskorna och stenarna på vägen som, något oväntadt, ge den åldrige herden anledning att beskärma sig öfver den »lyckliga tid af enfald och tukt», som ej kan saknas tillräckligt; och hans doktorinna påminner med anledning däraf om en gammal bekant, »löjtnanten Widelles, stark hushållare, rik och en ordningsman i sin lefnad», hvilken de en gång spelat ett puts genom att lägga kvistar öfver vägen. — Därifrån vändas deras tankar till den nyss aflidne kapellanen Palmenius, som prisas för sin goda ekonomi och hvars dotter Agander anser vara en mycket eftersträfvansvärd sonhustru, bättre än någon som han kunde få i den flyktiga och yppiga staden: »en del talar Fransyska en annan Tyska; behändigt — kunna de sticka i guld och brodera och knyta och knypla — men

att beställa om sitt och lefva förnöjda med litet — lära de icke på balen och ej i de dyra pensioner». Doktorn klagar emellertid, att hans Johannes icke tyckes visa någon lust för annat än böcker, men modern har haft ett skarpare öga och tror sig veta, att den vackra Maria icke alls är sonen likgiltig — hon har sett, hur troget han följt henne och hur han sökte den ensliga skogen och ej kunde fördölja sin fröjd, när han hoppades träffa henne: «sådant kallar jag kärlek, men du, min gode, har redan — blifvit så gammal och glömt hur du tänkte och kände som yngling»!

Nu möter en kärra med två personer i; det är pastorskan Palmenius och, i stället för dottern Maria, pastorskans bror, «den vidabefarne kaptenen», hvilken man ej sett på länge. Man fröjdar sig öfver återseendet, kaptenen stiger ner, doktorinnan intar hans plats i åkdonet, och herrarna fortsätta gående, under samtal om det lugn, som lifvet på landbacken medför, till skillnad från det oroliga sjömansyrket.

Där, vid den sexhundrasjätte hexametern, afbrytes fragmentet.

Det är tydligt, att fabeln var menad att koncentrera sig kring Johannes och Maria — när de ändtligen skulle framträda på skådeplatsen. Bokmalen, den nyss promoverade magistern, låter en tänka på poeten själf; svårt är att veta, om doktor Agander har något drag af ärkebiskop Tengström.

Poemet lades, som sagdt, å sido. Den dikt, som sedan växte fram ur uppslaget, blef någonting helt annat.

VI.

Fredrika Tengström såg Runeberg första gången, när hon som tretton års flicka, på genomresa från Brahestad till Åbo, kom på visit till hans föräldrar. Det var icke någon poetisk syn: «en lång mager och gänglig figur i en lång brun rock», som vid hennes ankomst hastigt gömde sig bakom en dörr, men förråddes genom de stora, bara fötterna, hvilka stucko fram under dörren. Sådant bevarade hennes eget minne detta sammanträffande. Hon gjorde det, som man ser, icke alls mera romantiskt än det var, och med bästa vilja i världen skall aldrig någon idealiserande biograf kunna från detta första möte datera en blixtlik kärlekslågas antändning i hennes unga hjärta.

Hon var, som han, född i Jakobstad, men fadern, en yngre bror till biskop Tengström, hade flyttat till Åbo, då hon var två år gammal. Hon lärde sig själf läsa efter en alldeles egen metod, fick sin fortsatta utbildning af en broder efter icke mindre besynnerliga pedagogiska grund-

satser, men inhämtade redan nu litet tyska och franska. Så kom hon i skola i Brahestad, sedan i Åbo, fullföljde sina studier för en språkkunnig lärarinna, som till börden var engelska och ännu efteråt skref bref till henne på — en visserligen icke särdeles korrekt — franska, samt behärskade vid sexton års ålder tämligen väl tre utländska tungomål. Det är egna erfarenheter, som senare låta henne så bittert tala om tidens pensionsuppfostran och dess ringa nytta för lifvet: «Jag kom i pension, kunde säga 'oui madame' och 'Dieu vous bénisse', sydde hela året, som jag gick der, på en schattersömstafla, der det stod en mamsell som skolfrun sade hette Lotta, och hon gret vid en graf som skulle vara hennes älskares, Werther hade han hetat, och hon torkade sig i ögonen med ett kläde, som visst var ett lakan ty det räckte ned till hennes fötter, och dessutom stodo på taflan några djur på fyra fötter, men hvad de skulle föreställa, vet jag ej.»[1]) Men hon gjorde åtminstone själf allt för att fördjupa och vidga sitt vetande. Obegränsade områden af skönlitteratur lågo för henne tillgängliga tack vare hennes språkkunnighet; redan som barn hade hon läst en mängd svensk vitterhet, och nu kom den utländska till. Hennes flickår, efter det hon lämnat skolan, uppfylldes af sträfvanden också i andra riktningar. Hon ritade och målade, och hon blef nödgad att efter sin faders död — då hon var sjutton år — använda icke blott dessa talanger på arbete för förtjänsten, utan också sälja konstgjorda blommor och meddela undervisning i förfärdigande af dem. Under dylika bemödanden, hvilka ansågos nedsättande för hennes stånd och därför delvis måste bedrifvas i hemlighet, vaknade visst redan nu hos henne, som brann af begär att själf verka, bittra tankar om

[1]) 'Facetter af qvinnans lif', i Teckningar och drömmar s. 193.

kvinnans ställning i samhället, tankar, åt hvilka hon senare gaf ett personligt och indigneradt uttryck i sina skrifter.

Hon var i hemmet en liten askunge, som helst satt i sin vrå och drömde vid lågornas lek, medan den vackra och glada stora syster gick ut på bal. «Huru ofta», låter hon en gång en af kvinnorna i en berättelse säga, «huru ofta försjunker jag ej i drömmar så sköna, att jag glömmer alla ögonblickets små ledsamheter och känner mig sedan med stärkta sinnen lifvad och rask att vidtaga mina göromål» ... Och hon tillägger: «Stundom drifver mig liksom ett inre våld att anteckna mina fantasier, det är som jag skulle känna ett behof att med någon annan dela dem... Blott någon enda gång har jag nedskrifvit en eller annan af mina funderingar, och de få, som sett dem, tyckas hafva ansett att jag ej öfverskattat deras anspråk.»[1]) — Detta är självbekännelser. I en annan af sina böcker — i företalet till Sigrid Liljeholm — erkänner hon tämligen utan omsvep, att hon vid sjutton år skrifvit ett historiskt sorgespel på vers, som hon brände upp.

Hennes inbillning hade tidigt i det gamla Åbo befolkats med framfarna dagars gestalter. «Mina föräldrars hus» — detta är ett citat ur berättelsen 'En dröm'[2]) — «var ett af dem, som före branden i Åbo, funnos byggda på och af de gamla klosterruinerna. Källrar med göthiska hvalf, andra liknande celler å ömse sidor om en gång, en igenmurad dörr till en källare, allt sådant, i förening med de otaliga spöklika ljud och syner, tjenstefolket beständigt sade sig hört och sett, satte min fantasi i rörelse. Hvad hade jag icke velat ge för att få en tydning af hvad jag såg qvar sedan forntiden, eller af huru man här fordom lefvat och hvilka märkvärdiga

[1]) A. a. s. 202.
[2]) A. a. s. 27.

händelser här tilldragit sig». Dessa fantasier hade väl tagit form i sorgespelet, som hette Clas Fleming; de gingo icke upp i rök med handskriften, utan framträdde många år senare, och säkert fastare fångade, i den roman, hvars titel här ofvan nämndes.

Lyrisk poesi skref hon också, fast i hemlighet, och en berättelse, som hon författat vid femton år, hade hon, till äldre systerns obeskrifliga häpnad, haft djärfheten att en gång plötsligt uppläsa hos farbrodern, ärkebiskopen i Pargas. Ett utomordentligt minne visade hon, och brydde sig blott om allvarliga samtal. Nervander, som genom sin morbror Fredrik Bergbom var släktens släkt med henne och från barnaåren hennes läs- och lekkamrat, kallade henne ett 'underdjur', hvilket säkert i hans mun betydde ett högt beröm.

Hon var en af de tre unga damer, som vid pantleken i hennes farbrors hem i Åbo ålade Runeberg att skrifva en dikt. Den dagen, den 16 december 1826, då 'Till Solen' stod införd i Åbo Tidning och med «allmän öfverraskning och obeskrifligt intresse» lästes vid middagsbordet hos ärkebiskopen, — den dagen riste sig in i hennes minne som början till hennes lifs största lycka. Traditionen låter henne hafva utropat, när hon hörde eller läste dikten, att af honom som skrifvit den skulle blifva, icke Tegnér, men någonting mycket mera. Det var ett omdöme, som bättre vittnar om hennes förtjusta beundran än om hennes kritik. Intresset för den unge skalden var emellertid med ett slag väckt och skulle blott stiga.

Säkert träffades de ännu på vintern ofta hos ärkebiskopen och andra släktingar, fastän terminen var bråd för Runeberg. Om sommaren, efter promotionen, är han från medlet af juli hos Tengströms i Pargas, men gör, enligt anteckningarna i hans almanack, mycket täta stadsresor;

han är mån om att särskildt notera ett besök, som Fredrika Tengström jämte sin mor aflägger hos farbrodern till Jakobsdagen — de anlända fem dagar efter Runebergs egen ankomst och stanna helt visst någon tid. Efter branden i Åbo i början af september — då hon, enligt sin egen skildring på två veckor ej en enda natt hade andra sängkläder än stundom ett bylte, stundom en liten dyna under hufvudet, »och då vi nästan tyckte det var synd då vi råkade få köpa kött af en bonde och hade kött och soppa på vårt middagsbord, då hvar och en som hade potatis och bröd var belåten» — taga Fredrika och hennes mor, liksom så många andra, sin tillflykt till Pargas, där en stor del af deras släkt redan är samlad från sommaren. Runeberg åter, som gjort upp om akademisk kondition i Åbo, har knappast hunnit tillträda den, innan, några timmar senare, den förfärliga eldsvådan begynner. Hans »framtida planer togo en fördömd stöt» skrifver han till sin mor, utan att man ser, om han kunde mena någonting utöfver den fördelaktiga informatorsplatsen i ett förmöget hus, som han gick miste om. — Villrådig om hvad han skulle företaga, begaf han sig ut till Pargas igen och ärkebiskopen, tvungen att behålla hos sig hela den svärm af barn och barnabarn som blifvit husvill genom branden, erbjöd honom då att stanna på prästgården och undervisa hans två faderlösa sonsöner och fyra likaså faderlösa dotterdöttrar. Det faller af sig själft, att Runeberg mottog anbudet med tacksamhet. Han har, tillägger han i brefvet, som är från den 11 september, beslutit att flytta till bispens tillbaka, där hans kondition började samma dag.

Ett helt år räckte den nära samvaron med Fredrika — ett år, som för Runeberg blir ett af de viktigaste i hela hans lif och efter hvilket de bådas vägar icke mera skola skiljas.

Småningom finner han i henne en själ, som är utomordentligt mottaglig för allt hvad nu, under denna tid af stark andlig självfutveckling och fördjupning, sysselsätter hans tankar. Hennes ljusa förstånd uppfattar ej blott hans andes sällsynta gåfvor men också hans sträfvan, och delar den. Hennes kunskaper förvåna honom och förfullständiga hans. Hennes ideer fängsla hans uppmärksamhet, befrukta kanske hans eftertanke och vidga hans synkrets. Så möter denna till sitt väsen som till sitt yttre anspråklösa, i stillhet reflekterande, varmhjärtade, enkla och ädla natur hans, och ur sympatin spirar kärlek. För henne har den högreste ynglingen med de fina dragen, det mörkbruna, lockiga håret, uppstruket från en hög panna, de klara, blå, hjärtegoda ögonen, han som skulle i skaldekonsten bli «mer än Tegner» — för henne har han länge, kanske allt sedan den minnesvärda decemberdagen, då hon läste hans första dikt, i tysthet stått som mannen framom alla andra.

Allt hvad omgifningen för öfrigt ger Runeberg, är blott egnadt att stegra det starkt pulserande inre lifvet. I ärkebiskopens hus härbärgeras öfver tjugu personer, bland dem hans son, botanikern Johan Magnus, och hans måg J. J. Tengström. En annan svärson, professor W. G. Lagus, bor i närheten, likaså fränden professor Bergbom, och man träffas dagligen. Bland de närmaste grannarna är att märka en präst, som varit med i 1808 års krig. Den gamle bispen styr som en forntida patriak hela sin stora släkt, och om där ibland sticker upp materiella svårigheter, så yppar han dem på sin höjd i förtroliga utgjutelser till någon gammal vän, som Franzén. Annars är han jämn i sitt lynne som i sina vanor: «hvar storm af tiden ren sig lagt», sjunger Runeberg senare i 'Den gamle', säkert med hågkomst af sin beskyddare. Det är en bild som man

kommer ihåg, hvilken Strömborg, tydligen efter Runebergs eller hans hustrus skildring, ger af honom, där han hvarje morgon på somrarna i ständigt nyombytt och nytvättad hvit nankinsrock och svart halmhatt med hängande band i nacken beger sig ut på sitt fiske.

De långa vinterkvällarna samlas man än här, än där, men mest kring ärkebiskopen själf, som har tjänstledighet under hela detta år och ostördt kan hänge sig åt sin gamla smak för vittra och lärda spörsmål. Han förtäljer minnen från Porthans och tredje Gustafs dagar, man läser kanske några af hans egna eller hans ungdomsvänners, Kellgrens och Franzéns, dikter, Runeberg frågar intresseradt om Holberg, hvars komedier bispen i tiden öfversatt till latin, och man talar om Ossian, som han varit med om att införa i svenska litteraturen och som Fredrika Tengström redan nu läst i Macphersons engelska öfversättning. Hela kretsen går upp i beundran för den gamle. Där breder sig omkring honom ett skimmer af gustaviansk bildning, i kunskap och i sätt, det susar i hans tal en fläkt från lifvet på vettets och maktens höjder, där han varit med, och omgifningen är tjust och lyftad. Runeberg icke minst; hans vackra hyllningsdikt 'Till den ålderstegne', som den 5 april är införd i Åbo tidningar, egnas den vördade fränden som en gärd af hans beundran och tacksamhet. Äfven af de andra lär han. Där förtälja Johan Jakob Tengström och Fr. Bergbom, männen från Auras och Mnemosynes tillkomstdagar, om den tidens väckelser eller föra de samtalet in på den klassiska litteraturen, ett fält där Runeberg redan är hemmastadd, eller på filosofiska frågor, som också intressera honom. Och när ärkebiskopen utkastar planer för den finska historieforskningens framtid, hvilkas fullföljande han lägger svärsönerna, den nämnde Johan Jakob och

W. G. Lagus, på hjärtat, så får Runeberg en inblick i den Porthansk-patriotiska föreställningen om vetenskapens uppgifter i Finland.

Men andens förströelser äro ingalunda de enda. Runeberg sörjer för att med muntra upptåg tillgodose ungdomens behof af lek, och gubben bispen själf blir icke alltid förskonad. Han lifvar sina elevers håg för sport och utelif, han jagar, fångar och tämjer djur, och om vintern åker han, såsom han skrifver till sin syster, «kälke utför Pargas' backar med hela släpet af barn och blomma» efter sig; han är i sitt element och delar med de unga husmoderns bannor, när det gått alltför lifligt till eller när man presenterar sig rifven och våt efter idrotterna. Inomhus leker han krig och lockar med oväsendet ut från hans rum ärkebiskopen själf, som dock icke, när han ser spektaklet, kan vara sträng, eller ock samlar han barnen omkring sig och fantiserar ihop sagor, hvilka bringa dem att rysa.

Om sommaren företagas promenader i skuggan af den rika, nästan sydländska grönskan, och då ställer man det alltid så, att Fredrika och Runeberg få gå tillsammans, ty de hafva, det vet man sedan länge, så många 'högtrafvande' saker att säga hvarandra, som ingen annan mäktar med. Eller också gör man båtfärder längs djupa sund med höga, vackra stränder, där ek och lind och lönn spegla sitt löfverks runda linjer i det guldbestrålade vattnet och dagen glömmer att gå till hvila natten lång.

Runebergs dikt visar oss egentligen icke utvecklingen af förhållandet mellan honom och Fredrika, innan det slagit ut i ömsesidiga bekännelser. Stycket 'Vaggsång för mitt hjerta' är nämligen knappast att hänföra till uttrycken för denna känsla: dess stämning är snarast besläktad med

Svartsjukans nätter, ehuru den här får en innerligare och mera trovärdig form. Men i 'Vallgossen' träder oss till mötes en glädje åt lifvet, åt naturen och sommaren, hvilken måste vara sprungen ur harmoniska och lyckliga känslor. Solen stiger klar på fästet, fyllande jorden med fröjd och hopp, glädjeljud skalla ur skogar och lundar, herden besöker än en gång de ställen, där han varit van att bida sitt hjärtas vän, och fast sommaren är förgången, sjunger han fröjdefullt sin enkla visa, lugn i medvetandet att icke vinterns stormar kunna isa hans lycka och tänkande blott på hur nästa sommar åter skall grönska. Helt säkert afspeglar dikten, skrifven ett par veckor efter återflyttningen till Pargas, lyckliga stämningar som födts under samvaron med Fredrika i fridfulla, vackra sensommardagars sköte — om också själfva uppslaget möjligen är hemma från inlandsbygden.

Dessa stämningar räcka dock icke länge. Hösten medför sjukdom och missmod för den unge skalden. Hans bröst förefaller allvarsamt angripet, och med den starka känslighet, som är betecknande för en brytningsperiod som denna, ser han framtiden svart i svart. Under sådana intryck koncipieras dikterna 'Höstaftonen' och 'Tröst'; i hvardera anställer han betraktelser öfver de yttersta tingen, och den förra manar redan fram en resignerad bild af döden. Måhända är också ett tredje poem, 'Till trånaden', en sjukdomsfantasi af samma art. Det har samma vemodiga tankar och samma hänvisning till ett lif ofvan stjärnorna, och ett och annat i själfva formen talar också för att icke skilja det från de nämnda tvenne dikterna [1]).

---

[1]) 'Tröst' betecknar Runeberg visserligen i ett bref till Snellman i dec. 1828 såsom hörande till hans 'nya' stycken; men det första utkastet, eller åtminstone stämningen, måste gå tillbaka till ofvannämnda tid. Jfr Estlander, a. a. s. 223. Det var ju icke ovanligt, att Runeberg fullbordade en dikt först länge efter det han fått uppslaget.

Under hela denna vinter bär för öfrigt lifvet i Pargas en vemodig prägel, delvis till följd af sorgliga händelser. Fredrika Tengström skrifver till sin väninna Augusta Lundahl i februari: «det lif jag för här i Pargas är, såsom du väl kan föreställa dig, ledsamt och enformigt. Det går veckor, under hvilka jag icke hör någon skratta, med undantag af skatorna, som föra ett förskräckligt väsen utanför våra fönster, och stundom tyckes det mig, som om jag själf glömt att vara glad... Icke som skulle jag tycka det ledsamt att bo på landet, men det finnes så många andra orsaker, som göra en nästan melankolisk. För tillfället hafva vi i familjen en stor grund till sorg: fru Prytz, Hannas och Marias mor, afled för en vecka sedan. Det var en mycket god människa och en sällsynt karaktär» [1]). Detta dödsfall föranleder Runeberg att skrifva den vackra dikten 'Vid en väns död'.

På våren 1828 kommer, med den återvunna hälsan, åter en ny ton i dikten. 'Vårmorgonen', skrifven utan tvifvel just i vårens första brytning med vintern, är, som 'Vallgossen', en glad och jublande hälsning till naturen. Ingen barm i söder, säger skalden, glöder af en tacksamhet så stor som den, hvilken lifvar oss nordbor, när den sköna våren ändtligen kommer till oss efter att så länge hafva strött sina håfvor vid sydligare stränder. Såsom friheten till fången kommer han till oss och — här kan man skönja en tanke på de genomkämpade sjukdomstiderna och en längtan också efter hjärtats vår — ur «kärleksfulla sinnen» skall han jaga alla kulna minnen, som vintern hopat.

Vid denna tid upphörde Runebergs kondition hos ärkebiskopen. Det var icke lätt att slita sig lös från Pargas,

---

[1]) Originalet på franska, odateradt, i Augusta Lundahl-Wallenius' samling. Brefven äro godhetsfullt ställda till mitt förfogande af fröken Lilli Wallenius.

men någon lämplig förevändning att stanna fanns just icke heller, och så gjorde han upp mer eller mindre vidlyftiga reseplaner: — en segelfärd till Spanien med Henrik Kurtén, för det klena bröstets skull, en resa till Jakobstad sjöledes. Men han kan ej slita sig lös. När alla människor tro honom i beråd att inskeppa sig, uppenbarar han sig plötsligt igen i Pargas. Fredrika, som ensam hyst sina tysta tvifvelsmål rörande resan, är händelsevis den första han möter, när han kommer tillbaka. Detta synes honom ett så öfverraskande järtecken, att hans känsla ofrivilligt röjes. Hon mindes hela sitt lif igenom, att det var första gången, hon fick full visshet om den.

Och nu, när sommaren verkligen kommit, sådan skalden väntat sig den, bryter också denna känsla hvart band af tvekan och skygghet. Som en mäktig, bred vårström brusar den fram i några omedelbara, hela, ståtliga dikter, än fylld af en alla sinnen spännande, till kvalfull pina förvandlad längtan — 'Den väntande' — eller af häftig, fantasin eggande åtrå efter ständigt ny lycksalighet — 'Till oron' —, än lugn och klar — 'Färd från Åbo' — än stolt triumferande, än innerligt glad — 'Till Frigga', 'Hvad jag är säll'. Och med ett belåtet medvetande om sin seger lägger han i den älskades mun — 'Flickans klagan' — några ord till hennes hjärta, i hvilka hon själf erkänner, att det är «otillgängligt stängdt för hvar vänlig hyllning» och öppet endast för honom allena [1]).

---

[1]) Jag finner icke något skäl att med Estlander, a. a. s. 226, datera 'Till oron' från en tidigare period än denna, med hvars dikter den intimt sammanhänger. — Hvad beträffar 'Färd från Åbo' är det långtifrån säkert, att stycket nedskrifvits först i Helsingfors. Detta antagande af Estlander (a. a. s. 230 n.) stöder sig på min uppgift (Anteckningar s. 32) att den adress till ärkebiskopen, som finnes på manuskriptbladets andra sida, vore skrifven med Runebergs handstil, men detta har vid en närmare pröfning visat sig ej vara fallet. Lätt kunde ju detta omslag

Från denna tids stämningar härröra helt visst också tvenne små dikter, af hvilka blott den ena, 'Mötet', blifvit af skalden själf intagen i hans arbeten, den andra däremot, hörande till cykeln Idyll och Epigram, påträffats bland J. V. Snellmans papper.[1]) Om dessa stycken, som båda skildra hemkomsten från en resa och den älskades känslor därvid, hafva något sammanhang med Runebergs våren 1828 påtänkta långfärd till Spanien eller hans sjöresa till Jakobstad samt hans oväntade återkomst till Pargas[2]), må lämnas oafgjordt; det förra synes kunna tillämpas på hvilken af hans Åbo-färder som helst, det senare, skrifvet först i Helsingfors 1828—29, är snarare en fantasi om hvad som skulle händt, ifall resan verkligen blifvit af och poeten sedan om vintern återvändt till sin troget väntande flicka.

Fredrika Tengströms bref visa också, att den dystra vinterstämningen förgått. I april skämtar hon med sin väninna om Nervander, som är informator i Lundahlska huset, i juni skrifver hon, när hennes korrespondent berömt naturskönheten i nejderna kring Tammerfors: «jag kan också skryta med, att jag bor i det vackra Pargas, och jag, som är alldeles galen i vackra utsikter, jag befinner mig som pärla i gull», och i samma bref, det första där hon

---

råka i Runebergs händer i Pargas — han tog hvad som fanns närmast. Denna uppteckning utesluter för öfrigt icke en tidigare. I hvarje fall kan dikten ej gärna återge minnet af någon färd under sensommaren 1827 (Estlander, s. 231); dels passar icke «en natt af silfver bytt mot en dag af guld» på denna årstid, dels hälsar skalden ju den hydda, som är «ärnad honom för den korta sommaren». Allt detta låter snarare antaga, att dikten afspeglar intrycket af en färd från vårsommaren 1828. I detta fall måste man väl betrakta den fjärde strofen, där poeten tar afsked af stadens stolta prål och de larmande vagnarnas dån på de fulla torgen (tio månader efter branden) som en licentia poetica; med det 'stolta prålet' var det nog ej så mycket bevändt ens före eldsvådan.

[1]) Tryckt i Anteckningar s. 31 f.

[2]) Estlander, a. a. s. 231 f.

talar om Runeberg,[1]) ber hon Augusta Lundahl framföra hennes hälsning till Nervander och säga, att hon uträttat hans ärende till den förstnämnde — det bestod i att förebrå honom för försummad brefskrifning — hvarpå hon med stort intresse hör sig för, hvad väninnan tyckt om hennes «kusin».[2])

Under intrycket af den lycka, som målar för Runeberg hans framtid så ljus, fortgår sålunda den poetiska alstringen oafbrutet. Ännu andra dikter än de nämnda kunna föras till denna tid, om också gränserna för hvad som är skrifvet några månader tidigare, hvad några månader senare, och framför allt hvad som är diktadt tidigare och nedskrifvet först senare, äro mycket svåra att draga. Någon sprudlande produktion var det icke; hos Runeberg lågo hvarken känslorna eller den lyriska formgifningen så nära till hands, att han skulle kunnat strö ut sitt hjärtas förnimmelser i kaskader af poesi. I Runebergs utveckling försiggår ingenting med den lätthet, som är talangens gåfva, utan allt arbetar sig långsamt fram inifrån. Därför är icke heller på långt när allting självständigt mästararbete, som han nu skrifver. Men man varsnar godt, huru grunden

---

[1]) I Alexandra Gripenbergs biografi i Finska Qvinnor är uppgiften s. 70 att redan 1826 Runeberg figurerar i brefväxlingen, icke riktig. Det citerade brefvet är från 1829.

[2]) Såsom prof på hennes franska brefstil kan stället citeras:

Quand à moi Vous pouvez aussi le faire mon compliment, si Vous voulez avoir cette bonté, et le dire que j'ai dit à M:r Runeberg ce dont il m'a chargé par ma soeur, et que Runeberg, quoique il a eté comme frappé par la tonnerre sous le poids de mes reproches, a porté sa malheur en philosophe, c'est à dire qu'il n'en s'est pas trop chagriné, et qu'il ne disait que: 'eh oui, je merite bien qu'il est faché de ce que j'ecris si rarement, mais je ne sais, je suis toujours paresseux'. Ce serait bien interessant de savoir si mon cher Cousin a eu le bonheur d'être dans les bonnes graces de ma bonne petite Auguste.

för diktandet förlägges allt djupare ner i ett mognande manligt och personligt känslolif, hur tankarna växa sig större och helare och huru alla anlag slå ut. Samtidigt förnimmer man dock återljud af brytningar i skaldens själ, hvilka icke varit lätta att genomkämpa. Den ytterst personliga, af en djup och bäfvande andakt fyllda dikten 'Bön', i hvilken skalden, nästan gisslande sig själf, faller ner till gudomens fötter med åkallan om förlåtelse, har icke af honom upptagits i någon samling, säkert just för att den är utbrottet af en tillfällig förtviflad sinnesstämning; men den är i alla fall ett mycket viktigt dokument för kännedomen af denna period. Då den i manuskriptet är nedskrifven på samma blad som 'Till Frigga' och 'På ett barns graf', härrör den troligen från samma period som de. Den vackra, innerliga psalmtonen i sistnämnda dikt kan möjligen i sin mån bevisa, att den religiösa betraktelsen vid denna tid icke var Runeberg främmande.

Men diktens ämnen söktes icke blott i ögonblickets intryck. Tidigare upplefvelser och konceptioner förarbetades; till dem ställer sig Runeberg medvetet objektivt, som konstnären, hvilken har att utforma ett gifvet material. Att Elgjagten äfven under året 1828 låg honom om hjärtat, kan man taga för gifvet. På ett annat sätt, och tydligen från rent litterär synpunkt, intresseras han af att föra vidare de tankar, ur hvilka idén till Svartsjukans nätter upprunnit. Han försänker sig i dem, liksom för att pröfva sin fantasis bärvidd, och han lägger in all möjlig glans och kraft i behandlingen af de konstnärliga medlen; men visserligen slösas dessa ansträngningar på en stil, som aldrig skall bli hans egen.

På tal om denna, man kunde säga lek med en teknik, som är främmande för Runebergs hela konst, kan det vara

skäl att beröra en längre tillfällighetsdikt, där på samma sätt tekniska medel — versformer — blifvit använda, hvilka äro ett sista minne af Runebergs sporadiska skolgång hos romantikerna. Detta i och för sig obetydliga stycke har icke förut bekantgjorts eller ens nämnts, ehuru, som sagdt, ett visst litterärt intresse är förknippadt vid detsamma; en kortare analys och några prof må därför här följa.

Det är kalladt 'Himlakropparnas uppvaktning hos — — på hans namnsdag' och skrifvet för att fira Ludvigsdagen den andra oktober, «magisterns» namnsdag. Att denna magister är Runeberg själf, framgår ur skämtets art, och rollerna, fyra kvinnliga — Jorden och hennes döttrar Skogen, Ängen och Sjön — samt två manliga — Solen och Månen — äro tydligen afpassade för hans elever, de fyra flickorna Prytz och de två gossarna Tengström. Hvar och en har fått sig verser inlärda, egnade magistern, som ännu hvilar i sömnens armar. De dröja emellertid att infinna sig, och Jorden uttrycker sin oro i en lång prolog på orimmad vers. Där säger hon bland annat om sina döttrar:

Hvad det skall kosta innan jag dem alla
Har putsat, så de täckas visa sig,
Ty vid den fasliga köldsvådan (sic!) miste
De sina kläder nästan rubb och stubb,
Och ha ej annat än de gå och stå i —

hvilket ju innehåller en tydlig hänsyftning på Åbo brand, som inträffat ungefär en månad tidigare.

Emellertid uppträda, efter en amper dialog mellan Månen, som är en dumbom, och Jorden, som är en sträng moder, döttrarna, af hvilka Sjön yttrar sig i klingande *ottave rime:*

Hvar är han? hvar? den hulda vestanvinden
Han låfte dock besöka mig i dag.
Han dröjer än — med tårar uppå kinden,
Jag räknat dessa långa timmars slag. —
O! kom min älskling, snabbare än hinden,
Och kyss din flickas väntande behag. —
Min mor är vaken, nalkas tyst och stilla;
Jag fruktar blott hon märker dig du lilla.

Så fortgår det i samma versmått genom nio strofer. Jorden kallar sina döttrar 'slynor' och 'tockna amatörer' och påstår att «soupeer, drömmar, glåpord, courtisörer — det är det enda de förstå sig på». Månen störtar fram:

Allarm! allarm! allarm! fort fram och läsa!
Min mor, hvar äro edra verser nu —
Magistern vaknar — krusa, nig och fjäsa!
Fort, fort, så länge det är tid ännu.
Det flög en fluga just uti hans näsa;
Hör hur han nyser — räkna — det var tu.
Tyst det går öfver — mamma mig förlåter
Nu vänder han sig om och somnar åter.

Jorden himlar sig öfver de «herrliga klenoder» hon födt till världen, och Månen ropar igen allarm och upplyser att flugan nu är borta. Jordens hjärta klappar i väntan. Månen åter:

Allarm! allarm! allarm! eld, blixt och dunder!
Nu kann det ej slå felt, nu vaknar han!

Jorden:

Åh! tig, din tölp, med dina gatpojksfunder
Och narra den som tror; men ingen ann!

Månen:

Tron hvad er lyster, respektive kunder,
Men snart i skolen se att jag var sann;
Ty jungfrun kom der nyss och väckte opp'en,
Och redan sitter han vid kaffekoppen.

Ännu vill ej Jorden tro, att magistern stått upp. Men nu märker hon honom och slår in i ett litet förändradt versmått — detsamma som är användt i 'Mina dagar' — samt komplimenterar honom:

Höggunstige magister och högvise
— O, att han ville mig i talet falla —
Wi äro dumma vi och föga vise
— Fördömt den skälfningen och svetten kalla —
Ert namn vi lofve och ert namn vi prise
Sen vi oss engång hunnit samla alla,
Men nu vi stå och vänta här på solen,
Min älsta son, som redan sluppit skolen.

Efter fem strofer af detta slag kommer ändtligen den efterlängtade solen och stämmer upp sin namnsdagsvers. Den lyder sålunda:

Du dagens öga
Som fjerran skickar
De ljusa höga
Och lugna blickar
Dig helsar fången
I mörker sluten
Dig egnas sången
Fast skuggbegjuten.

Omkring dig tåga
De tärnor kalla
Men vid din låga

De värmas alla.
Ja! hvart den sändes
Från norr till söder[1])
En blomma glöder
Ett hjerta tändes.[2])

Stå stolt i ringen
Af stjernedansen
Och lifva tingen
Med kungaglansen
I andra zoner
Min stämda luta
Ditt lof skall sluta
I högre toner.

Jorden, som åter gått öfver till *ottave rime* (häraf följa ytterliga fem strofer) förklarar sin tillfredsställelse, och döttrarna komma fram och sjunga i tur: «De håfvor som jag spar — de fåglar (blommor, fiskar) som jag har — i mitt förvar — jag detta alt, och mycket mer — vill lägga för magisterns fötter ner.»

Sist är det Månens tur, som hela tiden framställts såsom mycket enfaldig. Också får han ej annat till stånd än: «God morgon, o måne, min åldriga vän — du ensam tycks känna min smärta — här måste jag sjunga för skolmästaren —» ständigt afbruten med ovett af modern Jorden, som slutligen efter den tredje raden tystar ner honom fullständigt.

Epilogen framföres af En komet, som träder upp och sjunger följande sonett:

---

[1]) I ms ursprungligen: «Och hvart det flöder», som i 'Till solen'.
[2]) Ms tvekar vid dessa två rader mellan denna ordningsföljd och en omställning, såsom i 'Till solen'.

Ditt mål är högt, förtjusande din bana,
Och flygten djerf på eterkyssta vingar.
I Aftonstjernan än din luta klingar,
I Morgonrodnan svajar än din fana;

Högvise man! Hvart kan din blick ej spana?
Hvar finns den gräns, din segerchar betvingar?
Mer högt än Helios sina blickar svingar,
Du hänryckt flyr att gyllne verldar dana. —

Kring himlahvalfvets vida regioner
Skall jag ditt lof, likt ambradoft, försprida,
Och verldarne din jättestorhet lära.

Och fästet skall dig bädda gyllne troner,
Kometer skola sväfva vid din sida
Och stjerneringen sjunga till din ära.

(«aflägsnar sig. Jord, sol, måne, Skog, Ång och Sjö gapa på hans färd: och rullgardinen faller»).

Det är ett helt arbete, detta tillfälliga och i det hela icke så synnerligt roliga skämt. Och man kan tänka sig huru förtjusta de unga eleverna voro öfver en magister, som skref i hop åt dem någonting sådant.

Anmärkningsvärd är emellertid den skicklighet, med hvilken rimrika versformer här äro behandlade, så mycket mer, som Runeberg senare aldrig gjorde synnerligt mycket af rimmet i verskonsten. Det bästa profvet på hans efterbildningsförmåga lämnar sonetten i slutet med sin granna och tämligen troget efter fosforisterna imiterade diktion. Det är den enda gång Runeberg användt detta versslag. — Man fäster sig ock vid hans förenkling af sin egen sång

'Till solen'. Första strofen är bibehållen så godt som oförändrad, den andra är en sammanslagning af två halfva strofer och den tredje är tilldiktad, emedan upplösningen i originalet var alltför sorgmodig.

För öfrigt kan man ju i 'Himlakropparnas uppvaktning' se den första blygsamma tillstymmelsen till Runebergs dramatiska alstring. Både under sin skoltid och den period som nu genomgåtts, hade han med stor framgång uppträdt som amatörskådespelare, improviserande lustiga tillägg till sin roll; men dessa anlag söka sig för öfrigt icke fram i hans vittra ungdomsalster.

*

Personligen har Runeberg varit mycket förbehållsam rörande hela denna tid. Minnena från sommaren 1828 voro för mycket hans inres tillhörighet för att yppas för andra. De gällde främst hans kärlek, men också vittra drömmar och planer och icke minst de hvarandra korsande, spörjande och oroande tankarna om alla lifvets djupa frågor.

När sedan den stora flyttningen af bildningens centrum till den nya hufvudstaden sker och han, liksom största delen af denna krets, följer med, kan han öfverskåda intrycken från hela det skede, som nu ligger bakom. Den första sträckan af studiernas väg är tillryggalagd, och under intrycket af det lärda och akademiska sällskap, i hvilket han vistats, har säkert hans föresats att fortsätta den i vetenskapens tjänst ytterligare stadgats. Efter mycket famlande och pröfvande af skenfagra dräkter på sin späda sångmö har han småningom begynt skymta ett nytt mål för sin dikt; kamraternas uppmuntran, den närmaste släktkretsens bifall, måhända ock medvetandet att han småningom blifvit upp-

märksammad äfven af andra[1]), gifver honom tillförsikt, och hans egen ständigt stigande skaparlust, hans tankars växande rikedom låta honom hoppfullt ana, att han en gång skall nå det hägrande målet. Ansikte mot ansikte har han skådat kärntrupperna af det folk han tillhör, i dess kamp mot nöden, i dess ursprungliga och bästa egenskaper, han har eldats af dess minnen och lärt sig älska naturen, i hvars midt det lefver; fosterlandets idé har uppenbarat sig för honom helt annorlunda än förr, med ett nytt innehåll, med nya värden och nya uppgifter. Och allt det, som nu kallar och manar, belyses af ett mildt och värmande morgonskimmer från hägringen om ett eget hem.

Sådant kunde väl lifvet, det tillryggalagda och det kommande, te sig för den unge magistern, när han i september 1828 vid sin blifvande svärmors sida tankspridd skakade fram längs landsvägen till Helsingfors, säkert mer än en gång i sitt stilla sinne önskande att få byta plats med trotjänarinnan Lisette, som i den andra tvåsitsiga schäsen åkte efter med mamsell Fredrika.

---

[1]) Alex. Blomqvist skrifver den 24 april 1828 till A. J. Sjögren: «Här i Finland tyckes en ny mycket lofvande skaldeförmåga vilja vakna, nemligen en sistl. år promoverad Österbottnisk magister vid namn Runeberg. Jag har af hans produkter läst 2, som på de sednaste 20 åren i Å. T. icke haft deras likar». Sjögrens korrespondens, H. U. B.

VII.

Medan Consistorium Academicum i Åbo den 25 oktober 1827 i sin provisoriska lokal i Observatoriihuset satt och öfverlade om en ansökan af akademiboktryckaren Frenckell att för sina under branden lidna förluster få lättnader i sitt kontrakt, anlände från Petersburg en stafett. Hvad han medförde var så viktigt, att det under följande paragraf af protokollet genast föredrogs: Hans Kejserliga Majestät hade funnit godt i nåder befalla och förordna, att Kejserliga Universitetet, sedan dess instiftelse förlagdt i Åbo stad, framdeles komme att, under namn af Alexanders-Universitetet i Finland, hafva sitt säte i Storfurstendömets hufvudstad Helsingfors. I ett nådigt reskript till grefve Rehbinder, hvaraf afskrift åtföljde dennes bref till Rector Magnificus, heter det bland annat: «Af detta Läro Säte, i sin första tillvarelse anlagdt å ett för tiden och då vordne förhållanden lämpeligt ställe, återstår nu knapt annat än dess i häfderna fräjdade minne, dess Lärare-personal och grushögarna af

vettenskapernas helgedom». Ledd af samma åsikter, säger kejsaren, som verkade Alexander I:s beslut att förflytta landets hufvudstad till Helsingfors, och öfvertygad om nyttan «af Universitetets närmare samband med Landets Öfver Styrelse och Högre Auctoriteter», hade han velat befalla och förordna flyttningen och «till åminnelse af Finlands oförgätlige Wälgörare» förlänat universitetet dess namn.

Denna åtgärd mottogs såväl af Åbo-borna i allmänhet som särskildt af akademins lärare med nedstämda känslor. Johan Bonsdorff kallar den helt enkelt «orimelig och Finska Statsverket förstörande». Visserligen tillförsäkrades universitetsstaten ett års lön i gratifikation, men det ekonomiska betydde i alla fall intet mot nödvändigheten att nu taga ett evigt farväl af de sekelgamla traditionerna vid Auras strand, mot den tviflande osäkerhet, hvarmed man gick framtiden till mötes i den nya hufvudstaden, där det först gällde att rota in ett medvetande om universitetets betydelse och där högskolans verksamhet skulle vidtaga under påtryckningen af alldeles oberäkneliga faktorer.

Under hela året upptagas de akademiska fäderna af omsorger om universitetets flyttning, där de dag efter dag vandra stigen öfver sina forna hems och gårdars rykande bränder upp till observatoriet, hvilket stod oskadt på sitt höga berg, för att där öfverlägga, huru spillrorna af universitetets egendom borde tillvaratagas och vådorna af en stagnation i undervisningen förebyggas.[1]) I de torra protokollen får man icke veta något om deras känslor, endast då och då förnimmes såsom en vemodig suck en anmärkning af den ena eller andra, att han vid branden förlorat sin boksamling på samma gång som sin gård, och en af konsisto-

[1]) W. Lagus, J. J. Nordström i F. Vet. Soc:s Acta XI.

riets äldre medlemmar har omedelbart nödgats upplåta sitt bo till konkurs. Men oförtrutet vill hvar och en finna på åtgärder till att ersätta hvad som mists och fullständiga hvad som felas i akademins samlingar, och prof på vackra uppoffringar saknas icke. Konsistorium är också benäget att göra sitt möjliga för hvar och en, som underlydt detsamma; trots en vältalig och vidlyftig reservation af W. G. Lagus, som anser, att universitetet icke kan befatta sig med enskilda förluster, får boktryckaren Frenckell i skadestånd för sin gård m. m. det mesta af hvad han i en lång jeremiad anhållit om. Att några docenters begäran om flyttningshjälp tvärt afslås, förefaller icke stå i någon proportion till denna frikostighet; ej heller att sekreteraren Plantin Cavanders piga, Maria Forsberg, som räddat en stor del af konsistorii protokoll samt andra viktiga handlingar, hvilka, i anseende till sekreterarens «frånvaro å landet då den förskräckeliga vådelden utbröt utom bemälte Pigas försorg säkert skulle blifvit lågornas rof», endast erhåller ett «arfvode» af fyratio rubel bankoassignationer. Vid nästan hvarje sammanträde anmälas bokföräringar eller ock anbud att för billig ersättning afstå böcker; de förra antagas med tacksamhet, de senare afvägas och skrutineras sorgfälligt, och bibliotekarien, professor Pipping, har därmed ett vidlyftigt och ansvarsfullt arbete.

Lika mycket som Åbo-borna sörja öfver att mista universitetet, lika angelägna äro Helsingforsarna att bereda det ett godt mottagande. För konsistorium anmäles redan tidigt, att en del af den nya hufvudstadens borgerskap förklarat sig villig att för den första höstterminen hyresfritt upplåta «femtio bättre rum i deras innehafvande gårdar», hvilka de bedja rektor anvisa åt mindre bemedlade studerande. Senare erbjudas ytterligare femton rum, och en handlande «Utscha-

koff» ställer den gamla prostgården till disposition för samma ändamål. Något öfver hundra studenter anmäla sig.

Det sista sammanträdet i Åbo äger rum den 12 september 1828. Det afslutas utan att rektor kastar någon blick tillbaka på den framfarna tiden eller yttrar sig om den kommande. Men tystnaden är vältalig nog. Några dagar förut har man beslutit om invigningen i Helsingfors. Gudstjänst och oration skulle hållas, marskalkar hade redan blifvit utnämnda och direktor Salgé fått tillsägelse att «om musik vid tillfället anstalt foga». Den gamla rektorsmanteln hade blifvit använd till upphjälpande af den vid branden skadade nya, och universitetets silfverspiror, hvilka äfvenledes farit illa vid eldsvådan, hade «blifvit lagade och hos en Guld Smed rengjorda och polerade». Det som man emellertid ej kan ännu afgöra, är «om eller till huru stort antal fruntimmer till högtidligheten kunde inbjudas», och protokollet slutar med den melankoliska anteckning, att «de Rockar, Cursorerna vid Academiska högtidligheter plägat bära, blifvit så illa brända och nerrökta, att de hvarken kunna begagnas eller upphjelpas».

Så skildes man åt och förfogade sig under de par veckor som återstodo, till Helsingfors.

Den 30 september uppvaktade professorerna senatens viceordförande samt t. f. vicekanslern, general Thesleff, af hvilken de presenterades för t. f. kansler, grefve Rehbinder, som anländt till staden. Följande dag ägde högtidligheten rum. Universitetets hela ämbets- och tjänstemannakår jämte alla i staden närvarande studenter sammankommo i det hus — det n. v. generalguvernörshuset — som för ändamålet upplåtits, hvarefter rektor och konsistorium gingo Rehbinder och Thesleff till mötes samt ledsagade dem till konsistorii

sessionsrum, där grefve Rehbinder med ett kort tal i vicekanslersämbetet installerade Thesleff. Därpå upplätos dörrarna till sessionsrummet, den öfriga akademistaten jämte den studerande ungdomen, tillsammans öfver tvåhundra personer, inkallades, hvarefter Rehbinder och Thesleff, hvar i sin ordning, den förre på svenska, den senare på tyska, hälsade den nya högskolans lärare och lärjungar. I högtidlig procession tågade man sedan, med studenterna i spetsen, till kyrkan, där kontraktsprosten Crohns predikade, och, efter slutad gudstjänst, till senatshusets östra flygel, hvarest senaten, civila och militära tjänstemän samt ett antal inbjudna församlat sig. Rektor, professor Myreen, höll en kort bön för det «nya universitetets» — det kallas, betecknande nog, alltid så — välgång och därefter en svensk oration, innehållande «Öfversigt af Nationella Bildningens Utveckling och Fortgång i Finland». Ceremonin slutade med bön och tacksägelse klockan två e. m. Samma dag gaf Rehbinder middag för senatens högre ämbetsmän och samtliga professorer [1]).

Följande dag installerades J. J. Tengström och den 3 oktober J. G. Linsén i sina professurer, filosofin och eloqvensen; vid hvartdera tillfället närvoro både Rehbinder och Thesleff samt en stor del af dem, som bevistat invigningsakten. Föreläsningarna började officiellt den 6 oktober, inskriptionen förrättades den sjuttonde, hvarvid närvoro «314 studeranden och 23 promoti». Till dessa senare hörde Runeberg, som säkert med intresse öfvervarit åtminstone sina vänner och beskyddare Tengströms och Linséns installationsföredrag.

*

---

[1]) Konsistorii protokoll. Jfr. Finlands Allmänna Tidning 7 okt. 1828.

Farhågorna, som så mången hyst vid universitetets flyttning, tycktes emellertid besanna sig. Allt hvad man vet om det akademiska lifvet vid denna tid, tyder på att hvar och en kände sig oviss och alldeles icke hemmastadd. Det akademiska konsistoriets ledamöter besvärades å ena sidan af trycket uppifrån, hvilket på denna ort, där de styrande stodo i tätare förbindelser med Petersburg, säkert kändes ännu starkare än i Åbo; och å den andra af sin egen ekonomiskt ofria ställning, bristen på böcker och undervisningsmaterial — följder af den allting sköflande branden i den gamla hufvudstaden —, saknaden efter den sedvanliga, vid de akademiska traditionerna uppvuxna omgifningen, samt den så föga andliga, men så mycket mer kälkborgerliga atmosfären i den nya hufvudstaden. För de konservativa akademiska fäderna var det naturligtvis i och för sig icke lätt att styra in i de mer eller mindre ovana gängor, en dylik omflyttning medförde, och kanske tyckte sig mången redan se solen sjunka öfver den tid som varit hans, och röda moln bebåda, att vid morgongryningen nya vindar skulle blåsa upp. Däraf också en viss rädsla — hvilken särskildt för Runeberg blir ödesdiger, såsom vi skola se.

Alltnog, det akademiska lifvet var matt, «flau». Den vetenskapliga universitetslitteraturen är under dessa första år ganska ringa. Fakulteternas protokollsböcker äro mycket tunna, och konsistoriets tala mest om ekonomiska och administrativa frågor, de förra till en stor del sviter af branden och flyttningen, men naturligtvis också beroende på akademins invecklade ekonomi med inkomster in natura från olika håll o. s. v.; de senare hufvudsakligen sammanhängande med 1828 års nya statuter. Studenterna klaga öfver bristen på boningsrum och en del borgares fri-

kostighet motväges af att på andra håll hyrorna blifvit «oskäligen uppstegrade». Konsistorium besluter att skrifva till landshöfdingen och be honom spörja magistraten om rumtillgången samt ställa så till, att prisen må falla. Med anledning af kejsar Nikolais förebådade ankomst till Helsingfors har den akademiska senaten ett stort bekymmer för studenternas uniformer, som på långt när icke finnas i tillräckligt antal; man beställer från Petersburg tio dussin broderade uniformskragar och värjor samt «knappar i förhållande därefter». Rehbinder påminner ett par veckor senare om att sjuttio uniformer hastigt måste vara färdiga, men har «Herr Geheime Rådet ansett Värjor och trekantiga Hattar kunna umbäras, emedan det hufvudsakligaste är att se de studerande, då de synas på Universitetet, klädda i Uniform». Konsistorium får sedermera allehanda bråk med att af respektive studenter indrifva betalningen för ståten. En gång kommer platsmajoren in med en skrifvelse rörande huru många af manskapet vid den ryska militären som får biträda vid serveringen af universitetets spruta, en annan gång underrättar finansexpeditionen om ändring af dagen för höstmarknaden i Willmanstrand; man diskuterar inköpet af «några förgiftade pilar från Java» eller drängarnas löner eller trädgårdsmästarens föreslagna resa till Petersburg — för idel sådana obetydligheter tages hela konsistorium i anspråk. Visserligen förekomma några viktiga frågor, såsom grundandet af universitetets änke- och pupillkassa, hvilket föranleder oändliga diskussioner, samt bibliotekets förkofran; men såsom minst lika viktiga betraktas, att döma af de vidlyftiga handlingarna, stipendiifördelningen och fastställandet af nya edsformulär. — Universitetets högste styresman på orten, general Thesleff, är en snäll och välmenande, men rädd man. Hans omsorg om universitetet består i att

varna för konflikter af politisk art. I dess inre lif ingriper han en gång, betecknande nog i en alldeles likadan fråga som den, hvilken föranledde J. F. Aminoffs enda initiativ i konsistorium: han föreslår 1829, att någon «skicklig Danseur« kunde från Petersburg införskrifvas för att förestå den lediga danslärarbefattningen. Konsistorium är med om saken samt anhåller om herr Generallieutenantens och Riddarens personliga biträde vid anskaffande af lämplig man!

Hvad lifvet bland de yngre akademiska medborgarena beträffar, så var det visst lika splittradt och stadgade sig först efter några år. Af det lilla man därom för öfrigt vet, står en händelse främst — en, som hotade att medföra de olyckligaste följder för en del äldre studenter och yngre universitetslärare, bland dem Runeberg och Nervander. Det var den s. k. Tulindbergska affären, då en student i ett gladt lag utbragt en skål för polackerna och angifvits af docenten Tulindberg, som ville göra sig af med den farlige medtäflare till en adjunktur, han hade i Nervander. Kejsar Nikolai hotade att sticka in alla deltagare som gemena soldater i ryska armén, men en undersökning ficks till stånd, Rehbinder kom till Helsingfors och erhöll vid förhöret af Runeberg den fintliga uppgift, att man med «polackerna» menade resterna i urdruckna glas, samt lyckades med denna förklaring blidka majestätet[1]).

---

[1]) Cygnaeus yttrar om denna affär i sin lefnadsteckning öfver Nervander: «En tilldragelse så hemsk, att äfven deras minne, hvilka öfverlefvat den, knappt vågar tro sig sjelft, så skandalös, att tanken endast med vämjelse kan fästa sig dervid. En lömsk anklagelse, smygande fram i skygd af en mot dyster misstänksamhet lutande tid, tros hafva riktat ett förrädiskt skott mot hjertat af finsk intelligens och snille, hvilka ej blott i Nervander men äfven flere andra bland fäderneslandets förhoppningsfullaste män voro ämnade att hembjudas åt nedrigaste förderf.»

Stämningen i universitetets ledande kretsar föranleder bland annat en så utmärkt förmåga som Israel Hwasser att lämna högskolan och flytta öfver till Sverige. För de yngre, som sträfva framåt, medför den närmast en stark isolering. Hvar och en är hänvisad till sig själf, arbetar för sig och väntar på bättre tider. När dessa sedan stunda, är deras lösen gifven just af det yngre släktet; bland de från Åbo komna medlemmarna af universitetets höga råd spela oändligt få en roll vid den nya periodens grundläggande i Finlands kulturhistoria.

* * *

För Runeberg fortsätta de första åren i Helsingfors hvad de sista i Åbo påbegynt: personlighetens utveckling. Men nu, när vägarna en gång äro funna, sker denna utveckling lugnt, målmedvetet och oberoende af yttre inflytelsers växlingar.

Den hastiga mognaden sammanfaller hufvudsakligen med Runebergs förlofningstid. Under de två korta åren medhinner han mycket och förbereder ännu mer. I december 1828 byter han med Fredrika ringarnas insegel på de redan mer än årslånga gemensamma känslorna; när Runeberg i början af 1831 reder eget bo, har han bakom sig sitt första dikthäfte och öfversättningen af de serbiska folksångerna jämte en vetenskaplig afhandling. Kort efter sitt äktenskap offentliggör han stora partier af Elgskyttarne, ännu samma år skrifver han Grafven i Perho och är redan det nästföljande färdig att börja sin publicistiska och kritiska bana i Helsingfors Morgonblad.

Under detta intensiva fördjupande i sig själf är han naturligtvis, som sagdt, blott i ringa grad tillgänglig för andras andliga påverkan. Men lika självfallet är det, att hans andes

starka blomning slog ut under inflytandet af den fulla kärlekslyckans värme.

«Hur lång är vägen, kort för det friska sinnet — men lång, ack lång, för det sjuka hjertats väntan» kunde Runeberg ur sin egen dikt upprepa, när han i sin kammare vid Stora Robertsgatan lät sin längtan söka fästmön, som bodde i andra ändan af staden, i Kronohagen vid Manègegatan. Båda dessa gator utgjorde den tiden så godt som gränser för staden, den senare för det s. k. norra kvarteret, den förra jämte Fredriksgatan för «nystaden» i väster och söder; tätt intill den började redan stadens utkanter. Det var att gå längs den planerade, men ännu icke stenlagda Bulevarden eller öfver «Lagi backe» och förbi det bekanta Laguska huset, och passera Skillnaden, under hvilken promenad man hade en präktig vy öfver Tölöviken och det vattenfyllda Gloet; vidare genom de med pilar planterade esplanaderna, den stora och lilla «Kalfhagen», öfver senatstorget, där arbetena på universitetshuset midt emot senaten pågingo och där Nikolaikyrkan på sommaren 1830 blef grundad, och till Kronohagen, stadens «Faubourg S:t Germain», det aristokratiska kvarteret redan då liksom mycket länge efteråt. Vägen dit var emellertid konstig: den nuvarande Estnäsgatan utgjordes af en gränd, där man hade att stiga uppför en smal och hög trappa i flera afsatser och med många tiotal trappsteg[1]). En del kortare blef afståndet mellan de förlofvade, när Runeberg höstterminen 1829 flyttade till Kaserngatan, alldeles nära Esplanaden; men redan i början af följande år hoppade han öfver alla distanser genom att efter professor Bergboms död taga sin bostad hos sin blifvande svärmor, i ett rum innanför hennes kök.

---

[1]) Jfr A. Schauman, Nu och Förr.

Helsingfors-luften är icke egnad att stärka Runebergs hälsa. Alltjämt krasslar han. I december 1828 skrifver Runeberg till Snellman, att han håller på att »medicinera under Hwasser. Icke som skulle mitt bröst nu vara sämre, men emedan jag ej fick husfred af Cygnaeus, innan jag gick att rådfråga mig med Gubben» [1]). Men på vårvintern 1829 blir det värre. Runeberg hålles instängd på sitt rum af frossan, den tidens moderna sjukdom, under åtskilliga veckor. I sin almanack (eller »Runebergska bolagets» almanack, som Cygnaeus antecknat på dess pärm) konstaterar han: »28 mars märkte jag frossan 29 frisk 30 frös som en hund 1 (april) frös 3 frös och hostade strängt 5 frös och hostade än värre 7 upphörde frossan» [2]). Sjukdomen återvände emellertid, och först den 12 maj fick Runeberg gå ut. Ännu ett recidiv måtte han haft, efter han i september skrifver till Snellman: »Min lekamen har varit frisk öfvermåttan, sedan jag för en sju veckor sen slapp frossan». Det tycktes ej kommit i fråga, att damerna Tengström skulle kunnat besöka patienten. Hela beröringen förmedlades genom biljetter, och äfven dessa måste frambefordras i hemlighet, emedan förlofningen ej var »eklatt». Ännu i mars 1829 skrifver Fredrika till sin väninna, som förfrågat sig angående ett rykte om Runebergs förälskelse: »Föreställ dig att jag icke har den ringaste misstanke om hvem min kusin Runeberg kunde vara förlofvad med, och jag är mycket nyfiken. Jag ser ej något annat sätt än att du än en gång frågar Antoinette Nyman, hon har säkert icke glömt det» [3]). Fredrik Tengström — den blifvande

---

1) Bref i den Snellmanska handskriftsamlingen.
2) Handskriftsamlingen i Borgå.
3) Originalet på franska, dateradt 1828, hvilket är ett misstag för 1829.

svågern —, Nervander och en af Runebergs unga privatelever gjorde tjänst som postillons d'amour. Hos Strömborg kan man läsa några af fästmannens bref, i hvilka hans ledsnad ger sig luft; han är dock aldrig otålig, utan skämtar oftast med sin sjukdom. I dessa bref omtalas och sändas till fästmön ett par nya dikter, 'Begrafningen' och 'Den gamles hemkomst', hvilket tillåter deras noggranna datering. Likaså får man veta, att Runeberg arbetade på sin disputation.

Också Fredrika tyckes under förlofningstiden varit sjuk. Det är mycket sannolikt, att dikten 'Den tillfrisknande', oaktadt det antika versmåttet skulle hänvisa på en tidigare period, tillkommit nu. Skalden talar om att han vill sitta «tyst på din bädd» och se rosorna åter spira upp på hennes kinder, en situation, som väl icke kommit i fråga, om ej förlofningen varit ett fullbordadt och åtminstone af fru Tengström kändt faktum. Troligen hänför sig dikten till mars 1829, då Fredrika skrifver till fröken Lundahl, att hon haft ett anfall af «fièvre pourprée», eller ock till en episod på sommaren 1829, hvilken Runeberg omtalar i det nyssnämnda brefvet till Snellman: «min Fredrika är nyss uppstigen ifrån någonsorts amper (här begagnas ett målande allmogeuttryck), som gjort henne särdeles skral».

Man har i behåll åtskilliga, i det hela mycket obetydliga tillfällighetsdikter, hvilka Runeberg under denna tid roat sig med att utkasta och sända till Fredrika. En gång, i en hel lång dikt på sextiofem rader, som åtföljer sändningen af ett kålhufvud, skämtar han om hur han alltid varit och ännu är trött på lifvet och nu ännu mera tynges ned af sin vedermöda, när han fått «en åttapunds flicka på nacken», samt hoppas, att hon skall göra sig tillräckligt tung för att alldeles tynga ihjäl honom. Såsom

skämt och kvickhetsprof är stycket synnerligen misslyckadt. En annan gång, när han funnit henne hård, sänder han henne verser med en 'dedication', där det heter:

Nu åter, du grymma, förargliga flicka,
Jag fallit på rådet att verser dig skicka
Och allt för att göra mitt bästa dertill
Att få kyssas och smekas så mycket jag vill.
Ty allt sen du svarade ja på min fråga
Jag suckat och brunnit af kärlekens plåga
Men hvar gång jag nalkats din rosende läpp
Så månde du unnat min näsa en knäpp. —
Nog är det väl bra att förlofvad vara
Men man ränner ej långt med förlofning bara,
Och får jag ej kyssa dig ständigt och snart
Så går jag och hänger mig — det är klart.
Åtminstone tänker jag tjuta och gråta
Båd buskar och backar och skogar våta
Och vandra och gapa på månens rund
Så att himmelens kråkor mig flyga i mund.
Ty den bytingen Amor han bor i mitt sinne
Och grasserar som vore det värdshus derinne
Och befaller med hugg och befaller med slag
Och rustar och frossar båd natt och dag.

Olyckligtvis fräter Amor också på hjärnan, och det kan ju sluta illa. För att få henne mildare, sänder fästmannen därför nu verser, som skola beveka'

Din förfärliga tunga till mildare ton
Och lära dig engång rim och reson.
Ty hvar känsla i dem är en glödande låga
För att värma och bränna och sveda och plåga,
Och hvar tanke en väldig stekvändare sen
Som skall vrida ditt hjerta för eldens sken — — —

Det är icke omöjligt att verserna, som afses, äro någon del af Svartsjukans nätter.

Ännu följande må meddelas som prof på denna Runebergs tillfälliga förälskelsepoesi.

Mamsell Fiken.

Hvad månde jag hitta för passande skrift
Till en flicka som tänker att snart bli gift.
Det är just ej allt som en sådan vill höra,
Det är mycket som ingen får lof att röra.
Man får ju ej komma med uddar och kanter,
Att hon lemnar föräldrar och anförvanter,
Och flyttar så sipp och så lätt och så fri
Med en ung Cavaljer till ett annat logis.
Man får ju knappt tala om kronan och kransen,
Ty der ligger små qvintar i conseqvensen,
Man får ju knappt nämna att hon är kär
Ty enhvar vet hvad kärleken innebär.
Så må jag min ifver att skrifva svala
Ty bättre är tiga än illa tala
Och derför så vidt jag än tänkt mig omkring
Så får jag på papperet ingenting.[1])

Om också dikten 'Till min sparf', såsom Estlander visat, otvifvelaktigt är uppkommen under starkt inflytande af Franzén, så ligger det dock mycket nära till hands att antaga, att mångt som där yttras, är ett slags kanske halft omedveten symbolik, att skalden under bilden af den anspråkslösa varelse, som håller hans hjärta fästadt, tänker sig sin egen brud. Också om henne kunde det ju gälla: «fastän din fjäderslöja af ingen fägring ler» eller:

Dig kallar mången ful och undrar öfver
Hur jag dig äga vill;
Men du är öm och trogen — hvad behöfver
Hvad fordrar jag väl till?
— — — — — — — — — — — — —

Ej kärleken vid ytans glitter dröjer,
Ej mättas han deraf;
Hans vällust är den tacksamhet han höjer,
Den sällhet, som han gaf.

---

[1]) En längre dikt i samma stil är af mig publicerad i Anteckningar s. 57 ff.

Hela Runebergs lyckliga stämning- ger sig luft i de enkla ord han yttrar till Snellman i det ofvan citerade brefvet: «En rolig jul väntar jag mig, ty här har jag ju fästmö och allt hvad jag behöfver... Ännu en gång: jag lefver ett engla lif här». Och hans ljusa sinne kan blott för ett ögonblick skymmas af tillfälliga skuggor. När han på kvällen fortsätter det samma morgon — den 21 december 1828 — påbegynta brefvet, meddelar han: «Sedan mårses har jag emottagit underrättelsen om min Fars död» och tillägger, efter det han talat om sina egna förhoppningsfulla framtidsutsikter: «jag är både glad och sorglig i afton». Fadern hade dött nio dagar tidigare, efter att, såsom nämnts, i sju år hafva varit fängslad vid sjukbädden.

Ett dödsfall af mera ingripande betydelse var det, som ett år senare, den 10 januari 1830, slog med sorg icke blott Tengströms utan vida kretsar, som stodo universitetet nära. Då bortgick endast fyratiofem år gammal professor Fredrik Bergbom, Runebergs fästmös svåger, Nervanders morbror, Mnemosynes forne redaktör. Oafsedt den nära släktskapen, hade Runeberg skäl att fattas af vemod och saknad vid denna händelse, ty Bergbom hade varit en af dem bland universitetslärarne i Åbo, som han stod närmast. Vackert har han hyllat den bortgångnes minne i en dikt vid hans jordfästning, hvilken hittills icke offentliggjorts. Den lyder:

Säll den som snart till grafven hann
Från sorgerna och nöden
På lifvet han en seger vann
Och böjs ej mer af öden,
Säll dubbelt den som fyllt sitt lopp
Med kraft och ljus med tro och hopp
Ty han besegrar döden.

Han dväljs ej i den hvilostad
Som reddes till i gruset
Han flyger längtansfull och glad
Mot himmelen och ljuset
Och hvilar vingen ej förrän
Han lefver som ett barn igen
I höga fadershuset.

Hel frälsta broder dig som ren
Har kämpat ut och vunnit,
Den blick, som sökte ljusets sken
Har ljusets källa funnit
Det bröst, som för sitt hemland slog
Den själ, som inga band fördrog
Sitt fria hemland funnit.[1])

I närmaste samband med denna dikt står den 'Till den sörjande' (i efterlämnade skrifter). Jag finner det nämligen påtagligt, att den är riktad till Fr. Bergboms änka och skrifven omedelbart efter dödsfallet.

*

Runeberg hade, med tanke på att slå sig samman med någon af sina vänner, hyrt sig ett logis om sal och två kamrar. Under den rådande rumbristen saknades icke aspiranter, och den vidlyftiga lokaliteten fick snart härbärgera flere än åtminstone dess inredning var afsedd för. Cygnaeus inackorderade sig formligen hos Runeberg, Snellman bodde där under höstterminen 1828, då han hade ledighet från en kondition i Wichtis för att aflägga stipendiatexamen, och

---

[1]) Runebergs eget manuskript (tillhörigt dr Gunnar Castrén, som vänligen meddelat mig detsamma) anger icke förmedels någon rubrik diktens syfte; men det antagande, man med lätthet gör, bekräftas genom en afskrift i Augusta Wallenius' samling, hvilken bär titeln: 'Vid prof. Fr. Bergboms jordfästning'.

ryckvis «kinesade» där en tredje god vän, Teodor Mollin — sedermera landtmätare i Ryssland — «en exalterad yngling, och Runeberg mycket hängifven», såsom Strömborg säger. Detta bolagslif, som af alla deltagare behölls i minne ända till sena ålderdomen, var rätt betecknande för tidens enkla vanor, men i synnerhet för de utpräglade bohème-anlag, hvilka hos Cygnaeus bildade en egendomlig motsats till hans lilla dragning åt förnämhet. Runeberg och Snellman ha skildrat det något olika i vissa enskildheter: den förre berättar, att Cygnaeus tillförsäkrat sig den ena af de små kamrarna, medan de sofvo i samma säng, Snellman åter säger, att det största rummet var förbehållet åt Cygnaeus och därför kallades «salongen» — troligen hade han slagit embargo äfven på det — samt att den enda sängen i våningen var så liten, att när Snellman bodde hos Runeberg, de turade om att ligga på golfvet, när de ej båda redde sin bädd där; Cygnaeus tyckes då mest varit borta. I alla fall var det nog så, som Cygnaeus skrifver, att lokalen led «just ej trångmål af öfverflödigt mycket möbel, som skulle genera att taga bort ljudet, så att den ej kunde begagnas som sångrum»:[1]) det ena lilla rummet var fullkomligt tomt, och «salongen» var möblerad med ett bord samt Cygnaeus' kappsäck och böcker. Från kappsäcken kunde hvem som helst vid behof förse sig med delar af biskopinnans fina utrustning för hennes son, och böckerna lågo hopstaplade på golfvet i den sublima oordning, hvilken under Cygnaeus' hela lif skulle komma att utmärka särskildt denna detalj i hans husliga interiör. Han hade icke «råd» att lägga sig till något mera möbler; ett år senare ber han sin mor bevekande om en byrå och några stolar, emedan äfven de simplaste bohagsting äro så dyra, att han ej vågar sig på

---

[1]) E. Nervander, Minne af Fredrik Cygnaeus, s. 72.

att «ingå någon handel». Om lokalen ej precis begagnades som sångrum, så pröfvade Cygnæus i stället akustiken under de nattliga vandringar, hvilka sågo hans poesi födas: ty långt ifrån att, som Runeberg, i sitt tysta sinne låta en poetisk tanke mogna tills den fått form, diktade Cygnæus tänkande högt eller snarare utropande sina inspirationer allt som de kommo. För kamraten i rummet bredvid kunde det i början vara mycket kostligt att höra, hur han steg upp och gaf sig att mäta golfvet med stora steg, deklamerande sina ansträngningar i en helig födslovånda. Men det blef dock för besvärligt i längden, och en natt, när Runebergs sömn åter stördes af vännens utgjutelser, ropade han spefullt från sin säng: «Hvad i Herrans namn gör du, Cygnæus — är det vers?» Då blef Cygnæus stött och drog till en annan våning, som han, denna gång obekymrad om kostnaden, i början af vårterminen hyrt för egen räkning — ehuru han af pur kärlek till Runeberg icke förmått sig att öfverge den förra — samt visade sig ej på flere veckor.[1]) Det var kanske första, men ingalunda sista gången Cygnæus ställde till ett litet «mankemang» med sin beundrade vän.

Den, som nu igen gaf föredöme i studieväg, var Nervander. Redan på våren 1829 är han färdig med sin afhandling för docenturen i fysik. Men det är att märka, att Runeberg själf ett halft år tidigare ser ett tillfälle att vinna fast fot vid universitetet öppnas för sig, och med oförskräckt mod tager detsamma i akt. I konsistorium föredragas den 13 december 1828 magistrarne Carl Niklas Keckmans och Johan Ludvig Runebergs ansökningar om «Litteraturae Romanae» adjunkturen, hvilken varit ledig efter Linséns utnämning till eloqventiae professor tidigare på året. Ären-

[1]) Estlander, En afton hos Runeberg, i Konstnärsgillets Brokiga Blad III.

det hänskjutes till filosofiska fakulteten, hvars protokoll för den 15 december innehåller, att «som härvid inhemtades att desse sökande ännu icke i något afseende sig till denna tjenst legitimerat, utan endast anhållit att genom framdeles afgifvande specimina få sådant fullgöra, kunde Fakulteten förty något utlåtande öfver sökandenes competence till ifrågavarande Adjunctur icke heller ännu afgifva». När ansökningarna återkomma till konsistorium, den 4 februari 1829, hafva emellertid de nya statuterna från föregående år trädt i kraft, och där finnes ingen adjunktur i romerska litteraturen upptagen på staten. Frågan måste således förfalla.[1])

Sin håg för den akademiska banan hade Runeberg framhållit redan då han som ung student skref sitt ofvan citerade tacksägelsebref till kronofogden Danielson. Det första steg han tog för att komma in på den, möttes af en motgång, föranledd af slumpen. Andra faktorer skulle senare på ett mera afgörande sätt korsa alla hans planer och förhoppningar i denna riktning.

Man kunde tycka, att Runebergs ansökan om adjunktur, då han ännu rakt inga meriter hade, strider mot den anspråkslöshet, med hvilken han alltid senare betraktade sin egen förtjänst. Men den bevisar ett friskt mod — säkert uppeggadt både af Nervander och af Cygnæus, — och den bevisar äfven, att Runeberg föresatt sig att genast taga ordentligt itu med det vetenskapliga arbetet. Sannolikt var jämförelsen mellan Euripides' och Senecas

---

[1]) Endast såsom en märkvärdighet må här antecknas, att denna episod undgått Strömborg.

I brefvet till Snellman d. 21 dec. skrifver Runeberg om sin ansökan: «dessutom inträffade den behagliga conjuncturen att vi alla som sökte adjunktsposterna här blefvo förklarade för incompetente ifrån Keckman till mig, och vi ha således god tid till nästa ansökningsperiod».

Medea, hvilken sedermera framlades som specimen för docentur i «vältaligheten», det vill säga latinska språket och litteraturen, afsedd att tjäna för ändamålet. Först på våren 1830 blef denna afhandling färdig. Linsén opponerade och ansåg, enligt fakultetens protokoll, «densamma, isynnerhet med afseende å språkets och framställningens förtjenster», vara af den beskaffenhet, som enligt statuterna erfordras; därjämte hade den blifvit «med färdighet försvarad». Runeberg utnämndes till docent den 25 augusti. Vida mindre betydande än adjunkturen och fullkomligt oaflönad, gaf denna befattning honom i alla fall en plats i universitetets lärarekår och därmed utsikter till framtida befordran samt tillfälle till pedagogisk verksamhet af högre slag än den, han dock fortfarande nödgades idka genom att förbereda studentkandidater och «vilkorister» mot ett honorar af ungefär femtio penni i timmen.

Några månader tidigare hade han också på annat sätt fästs i akademins tjänst. Han hade gemensamt med dåvarande medicinekandidaten F. J. Rabbe i februari ansökt en amanuenstjänst vid konsistorium. I sekreterarens utlåtande, som infordrades, gafs Rabbe företrädet, emedan han var kanslist i Collegium Medicum samt sekreterare i Fauna-sällskapet och således hade vana vid dylika göromål. Men till lycka för Runeberg hade Rabbe fäst vid sin ansökan det förbehåll, att han skulle få kvarstå vid medicinalstyrelsen. Detta tycktes de akademiska fäderna ett oöfverstigligt hinder för att ordentligt sköta en amanuenstjänst; de beslöto enhälligt att ej fästa afseende vid Rabbes ansökan och utnämna Runeberg, som ej gjort några villkor samt «i anseende till dess skicklighet och städse betygade välförhållande». Den 3 mars aflade han ed inför konsistorium och vidtog med sitt arbete. Lönen var minsann icke

stor, något öfver ett halft tusen mark, men bra att ha som grundplåt i alla fall, i synnerhet som tiden för Runebergs 1826 förvärfvade stipendium kort därförinnan löpt ut[1]. Hvad hans ekonomiska ställning för öfrigt beträffar, så har han antecknat under rubriken «Sportler under v. t. 1830»: april 9 rubel, maj 11,60, juni 23,70. Inalles kunde det icke blifva mera för året än hvad en ung docent nu för tiden första gången får som terminsarvode.

Emellertid tyckte sig Runeberg kunna se framtiden förtröstansfullt an, och söndagen den 23 januari 1831 bevittnade de närmaste släktingarna hans bröllop med Fredrika, — «i hvitt sidensars med rynkad spets kring halsen, spetsmanchetter, och hvita vaxperlor med fermoir och krona och krans med eterneller uti» — samt firade, tillika med brudgummens vänner, en gladelig annandag, som under skratt och sång och surr räckte till sena kvällen[2]. För bruden tycktes denna begynnelse i fröjd och gamman «som att», säger hon i bref till väninnan Augusta Lundahl, «då man flyttar till en främmande ort, första dagen helsas af ett vackert väder».

---

[1]) Denna amanuensbefattning sköttes ej af Runeberg med någon större energi. Konsistorii protokoll ge vid handen, att han ofta begär tjänstledighet: i juni 1831 på två månader, i mars 1832 på sex månader för vetenskapliga och poetiska arbeten, i september 1832 på tre «för enskilta angelägenheter, som icke utan större olägenheter kunna af honom åsidosättas», i mars och juli 1833 på tre månader; i december begär han «af flera skäl» tjänstledighet på ett år, men får blott ett kvart. Den 23 aug. 1834 tar han afsked.

[2]) E. N. i Hufvudstadsbladet $^{18}/_{12}$ 1889 berättar, att Arwidsson oförmodadt infunnit sig vid festen; men detta kan ju icke varit möjligt.

VIII.

Bland böckerna, hvilka Cygnæus vräkt ikring sig på golfvet, när han drog in i Runebergs «salong», hade denne en dag händelsevis funnit ett häfte på 228 sidor med titeln «Serbische Volkslieder ins Deutsche übertragen von P. von Goetze», utgifvet i Petersburg föregående år 1827. Det var ett för Runebergs poetiska utveckling viktigt fynd, så viktigt, att det bidrog att bestämma en väsentlig sida i hans diktning. Originalen till dessa förtyskningar af serbiska sånger förtjäna därför här ett kort omnämnande.

I Västeuropa förmedlades den första bekantskapen med serbisk folkdiktning från äldre och nyare tid af den lärde italienaren Abbé Fortis, som på 1770-talet utgaf särskilda beskrifningar och iakttagelser öfver de dalmatinska serberna samt meddelade prof af deras poesi, bland annat den berömda 'Klagan öfver Assan-Agas ädla maka'. När Fortis' Resa i Dalmatien blifvit öfversatt till franska, tyska och engelska, länkades uppmärksamheten i än högre grad på

de serbiska eller, såsom de allmännare benämndes, «morlakiska» sånger han meddelat och på det folk som frambragt dem. Poemet öfver Assan-Agas maka, tolkadt för Goethe af någon, som förstod språket, väckte hans beundran, omsattes af honom i tysk vers och inrycktes bland Herders «Stimmen der Völker in Liedern» — hvarifrån det försvenskades af Runeberg.

Sin egentliga rangplats i Västeuropas litteraturhistoriska medvetande fick denna poesi dock först genom serbern Vuk Stepanovitsch Karadschitsch, hvilken 1814—1815 utgaf en samling, omfattande 500—600 dikter, de flesta upptecknade enligt de omedelbaraste källor. Denna publikation föll midt in i den tyska romantiken med dess ifver för samlande af folklitteratur, och bland fackkunniga väckte den därför ett mycket stort uppseende. Jacob Grimm, den store återuppväckaren af forntida tyskt kulturlif, Bopp, den jämförande språkforskningens grundläggare, Humboldt och andra intresserade sig varmt för den förträfflige samlaren, och när Vuk 1823—24 utgifvit en ny, mycket förökad upplaga, dröjde icke den lärda kritiken att entusiastiskt beteckna dessa serbiska folkdikter såsom en högst säregen och estetiskt liksom litteraturhistoriskt utomordentligt viktig företeelse. Redan 1825—26 utkom en öfversättning till tyska i två band, verkställd af den bekanta pseudonymen Talvij (Therese v. Robinson), en dam, som sedermera äfven i sitt på engelska skrifna stora kritiska arbete öfver den slaviska litteraturen utförligt behandlat serbernas poesi.[1])

Vuk hade 1819 tillbragt en längre tid i Ryssland, där gjort bekantskap med von Goetze, en fint bildad och litte-

[1]) Det bör visserligen anmärkas, att man på senare tider, och kanske med rätta, förnekat dessa dikters karaktär af verklig folkpoesi. I alla fall är dennas ton förunderligt väl efterbildad.

rärt intresserad man, samt ställt en del af sitt handskriftliga material till dennes förfogande i och för en planerad större slavisk antologi på tyska. Men Goetze inskränkte sig sedan till den lilla samling af sextioåtta serbiska dikter, som utkom åtta år efter bekantskapen med Vuk. Den synes icke blifvit allmännare känd,[1]) kanske emedan snart därpå, 1828, åter en ny fullständigare öfversättning, af Gerhard, såg dagen i Tyskland. Ännu senare har Sigfrid Kapper utgifvit en omfångsrik tysk tolkning. Samme man har också klädt de serbiska sångerna i tscheckisk dräkt, och öfversättningar finnas dessutom till franska, engelska, italienska, ungerska och ryska. I den litteraturhistoriska och folkloristiska forskningen hafva serbernas sånger allt framgent tillerkänts en alldeles enastående plats. Allt detta bevisar ju i sin mån, huru riktig Runebergs uppfattning var, när han genast i Goetzes bok såg någonting märkvärdigt.

Den är, trots urvalets ringa omfång, dock tämligen representativ. Visserligen saknas där prof på alster af det slags episk poesi, som ännu var uppblandad med hedniskt-mytologiska föreställningar och rörde sig om underbara äfventyr — «Vilan», fén eller bergfrun, förekommer dock i en del af sångerna — eller som behandlade de gamla nemanidiska konungahistorierna från elfte och tolfte århundradena. Och från en nyare tidrymd, hvilken visar oss denna episka diktning i ett egendomligt, allt ännu alstringsrikt lif, med en underbar och kraftig kontinuitet fastkedjad vid den äldre poesin — från denna period, då Kara Georg ånyo upptog kampen mot turkarna i början af nittonde århundradet, har Goetze blott ett svagt stycke, 'Svarta Georgs gemål',

[1]) Den nämnes bl. a. icke i Pypins och Spasovitsch' stora verk öfver de slaviska litteraturerna (tysk öfvers. af T. Pech, 1880), hvarur ofvanstående data äro hämtade (jfr I, 342 ff).

hvilket med riktig takt af Runeberg utelämnats. Men i stället finnas ett par mycket karaktäristiska dikter från serbernas episka glansperiod, den som i Serbiens historia betecknas af en mer än hundraårig olycklig kamp mot turkarna i trettonde och fjortonde seklet: 'Skadars grundläggning', hvilken handlar om Wukaschin, fader till Marko Kraljewitsch, Serbernas Roland eller Cid, medelpunkten för deras nationella hjältedyrkan, samt den berömda sången 'Slaget på Fågelfältet' — sången om serbernas stora nederlag mot turkarna 1389, föranledt genom Vuk Brankovitsch' eländiga förräderi. Och af de s. k. «kvinnosångerna», de lyriska dikterna, har Goetze valt ut ett stort antal af de allra täckaste.

Omedelbart vaknade hos Runeberg en liflig lust att tolka dessa dikter, hvilka med sin genomskinliga renhet i känslor och form, sin djupa innerlighet, sin rika och dock enkla natursymbolik ovillkorligt röjde en nära släktskap med hans egen unga sångmös ännu i knopp stadda daning. På en del ställen har han skrifvit in öfversättningen som mellanradig text i sitt exemplar af Goetze — detsamma som Cygnæus medbragt från Petersburg och som af öfversättaren dedicerats åt hans fader, biskopen. Detta tillvägagående bevisar, huru omedelbart den svenska formen tedde sig färdig för skalden.

Öfversättningsarbetet gjordes emellertid ingalunda i en följd. Det afbröts främst af Idyll och Epigram-diktningen, hvartill de serbiska folksångerna gifvit Runeberg påstöten, såsom han själf erkänner, när han i en för Snellman afsedd anteckning skrifver: «Såg du deder serbiska Sångerna här! Dessa äro alla i deras manér». Men också många andra af dikterna i Runebergs första samling tillkommo fullständigt eller slutfördes åtminstone i Helsingfors. «I harmen», skrifver han till Snellman 1828 på tal om adjunkturen,

»har jag skrifvit sinom hundrade verser!» Största delen af Svartsjukans nätter nedskrefs nu, 'Den gamles hemkomst' är daterad i april 1829, från samma år härröra säkert 'Till min sparf' och 'Begrafningen' samt troligtvis 'Lif och död', 'Den tillfrisknande' och 'Fågelboet vid landsvägen'[1]). 'Barden'

---

[1]) Hit höra också 'Skalden och Skönheten', publicerad i Eft. skr., samt det i dialogform affattade fragment, som först bekantgjorts i mina Anteckningar s. 44 ff., äfvensom dikten 'Vid Leonard Kemmers död', den 9 jan. 1829, sammastädes s. 59. — Ännu må tilläggas verser vid A. J. Lagus' begrafning, jan. 1831, hittills otryckta. De lyda (ms. i Augusta Wallenius' samling):

Före jordfästningen.

Hvar är hemmet, hvar är stranden,
Der ej natt och vinter är?
Lik en bandad källa, anden
Dväljes mellan drifvor här.
Af den vår, som har försvunnit,
Saknad blott han berga hunnit,
Och det ljus der ofvan ler,
Genom isar blott han ser.

O hvad är den vises sträfvan?
Blott en längtan utan ban,
Blott en dufva, som med bäfvan
Irrar kring en ocean.
Isen smälter, källan tiner,
Först der Nådens vårsol skiner;
— Först hos Gud kan dufvan nå
Palmens gren att hvila på.

Efter jordfästningen.

Ej förtvifla de, som dröja
Efter dig i sorgens hem;
Hoppet lyfter lätt den slöja,
Som dig skiljer än från dem,
På din sällhet i det höga
Blickar Tron med klarnadt öga
Och, som fordom, mot din hamn
Sträcker kärleken sin famn.

publiceras redan i slutet af februari i Helsingfors Tidningar, och 'Svanen' och 'Till Franzén' äro skrifna 1829—30. På gränsen mellan Åbo- och Helsingfors-tiden stå några dikter, om hvilkas kronologi knappt fullständig säkerhet kan vinnas. 'Ungdomen' och 'Mötet' äro införda i ett häfte, underskrifvet den 15 nov. 1828, och äro sålunda färdiga före detta datum. 'Det ädlas seger', 'Lärkan' och 'Vaggvisa, från tyskan' falla inom samma eller en något senare tid.

Säkert verkade Fredrik Cygnæus' ifriga och sangviniska uppmaningar därhän, att Runeberg bestämde sig för att så fort som möjligt samla hvad han skrifvit och framlägga det för allmänheten. Rörande är Cygnæus' tillgifvenhet för vännen och hans orubbliga tro på en stor framgång för dikterna. Han åtar sig praktiska bestyr, anskaffar i Petersburg papper till den blifvande boken, sänder till Runeberg prof, är olycklig när han blir lurad af en kommissionär och handeln håller på att gå om intet, men vill ej omtala det för Runeberg, för att icke slå ned hans mod. När omsider allting lyckligen är arrangeradt och Cygnæus dessutom ännu fått Godenhjelms löfte om vignett, väntar han blott att boken skall bli färdig, för att se sina förhoppningar uppfyllda. Huru innerligt han är öfvertygad om sin väns blifvande storhet, huru litet hans entusiasm har af det patetiska, braskande, proportionslösa, som alltför ofta utmärkte den, och huru rätt han slutligen profeterar, bevisas af den vackra poetiska tillegnan han fogade till gåfvan af Byrons Manfred, julen 1829, och särskildt följande två innehållsrika, för Cygnæus så ovanligt enkla strofer:

Och Suomis dal skall lyssna innan kort
Till toner, icke hörda mer, alltsen
Från hemmets sorgsna bygder rycktes bort
Till främmad kust vår älskade Franzén.

Stäm lyrans strängar, stäm dem högt till sång,
Som mannen kraftig och som kvinnan öm!
Och genom verlden klingar den en gång,
Sjelf brytande sin väg, en fjellets ström.

Äfven de andra vännerna äro naturligtvis lifligt intresserade af Runebergs företag — det första skönlitterära försök, som utgår ur deras krets och skall blifva liksom en pröfvosten för hållbarheten af deras poetiska idéer. Snellman får sig tillsända några manuskript, och Runeberg anförtror honom i december 1828 sitt beslut att framträda inför offentligheten redan «nästa sommar». När samlingen sedan skall utbjudas till prenumeration på förhand — för att utröna efterfrågan och fastställa antalet exemplar — får Snellman i uppdrag att göra sitt bästa i sin landsända. «Ifall detta bref hinner Dig i Wichtis», skrifver Runeberg till honom, «så gör hvad du kann och hinner i afseende å subscription ... På dina afskedsvisiter torde du få lägenhet att presentera denna lista för respektiviten i din Socken ...»[1]). Vänner, bekanta och elever anlitas för öfriga orter, så Lille för Borgå, Sadelin (möjligen Runebergs gamle lärare) för Vasa, Chydenius och Ehrström för Åbo, J. Lagus för Viborg, N. Kurtén för Tavastehus, studenterna Brunou för Jorois och Rantasalmi, W. Schildt för Laukas o. s. v. Den handskrifna prenumerationsanmälan, som Runeberg sände till hvar och en af dem, hade följande lydelse:

Till Subscription anmäles:

En Samling af mina Dikter, som till nästkommande Jul skall lämna pressen. Hvart Exemplar, tryckt på velin papper utgörande 12 ark, försedt med titelvignett och häf-

---

[1]) Bref i den Snellmanska handskriftsamlingen.

tadt kommer att kosta 3 Rubel B:co Ass. Helsingfors den 7 september 1829.

Joh. Ludv. Runeberg.

Anteckningarna i Runebergs almanack, därifrån namnen på kommissionärerna äro hämtade, gifva icke någon upplysning om afsättningen på de olika orterna. Endast för Vasa nämnes, att subskribenternas antal är tretton; Snellmans i behåll varande lista upptager blott två namn.

I början af April 1830 utkomma «Dikter af Joh. Ludvig Runeberg» från G. O. Wasenius' officin i Helsingfors, omfattande en volym af 184 tämligen glest tryckta oktavsidor, försedda med en vignett, svanen simmande i sitt guldbestrålade sund, och därunder som motto sista strofen af den dikt, på hvilken bilden syftar.

En anmälan af häftet söker man fåfängt i de tre tidningar, som då utgåfvos i Helsingfors. Den ena, redigerad af A. G. Sjöström, hade visserligen gjort min af att intressera sig för vitterheten, men i alla fall icke som kritiskt organ; för öfrigt såg gubben Sjöström kanske icke med alldeles blida ögon den nya sol, som tycktes hota att ohjälpligt fördunkla hans. Den andra tidningen, Helsingfors Tidningar, hade ett öfvervägande praktiskt syftemål, och den tredje slutligen, den officiella, befattade sig icke heller med litteraturen, fastän dess redaktör, den beläste och intresserade Alexander Blomqvist, därtill haft de största förutsättningar.

Runeberg får sin första offentliga kritik i Sverige af J. E. Rydqvist, då ung amanuens vid biblioteket i Stockholm, sedan berömd som författare till bland annat «Svenska språkets lagar». Han offentliggör sin artikel i akademins organ, den mycket lästa veckotidningen Heimdall, den 21

och 28 augusti 1830. Han ser visserligen icke i Runebergs poem «den öfverlägsenhet i skapande förmåga, som innebär ett ofelbart vitsord om en talang af högsta ordning». Han finner diktaren icke originell eller genialisk, så att han kunde skapa en ny riktning, han finner honom icke uppfinningsrik eller mycket stark i fantasin, han skulle önskat mera kraft, värma och växlande uttryck. Men hvad han erkänner, är den poetiska andan, den konstnärliga harmonin, behaget och den ovanligt vackra diktionen. Han karaktäriserar vidare de lyriska styckena såsom milda och elegiska till sin känslostämning, uttryckande en stilla saknad eller en liflig kärlek till naturen. Den uppmaning till stundens njutning, hvilken emellanåt möter, anser han vara «mera sjelf-illusion eller ock ett bemödande att tysta saknaden» än ursprungen ur diktarens sångmös innersta väsen; detta framginge tydligast ur Svartsjukans nätter, hvilket poem dock anses hafva mera kraft och passion än de smärre dikterna. Idyll och Epigram betecknas såsom i formen ägande «något af den Finska folkpoesien; ehuru de från en annan sida betraktade, hafva något grekiskt i tycket». Hela deras karaktär finner Rydqvist dock vara mera egen och originell än de öfriga lyriska dikternas [1]).

Denna recension är med sina många träffande omdömen viktigast bland allt, som skrefs om Runebergs första lyriska dikter, ja, den försvarar ännu sin plats i mängden af det, som äfven senare yttrats om samma samling.

I Medborgaren, J. G. Hjertas oppositionsblad, framhållas samtidigt Idyll och Epigram såsom «öfversättningar och imitationer af Finska stycken», genom hvilka Runeberg

[1]) E. Lagus, Runebergs tidigare diktning uppfattad af samtiden (Sv. Litt. Skpts FU. 9, s. 7 ff) aftrycker hela anmälan.

förtjänstfullt nog gjort svenskarna bekanta med den finska poesins «vackra sida», efter det man förut fått skåda råa, barbariska bilder af Wäinämöinen i sina sju vadmalsmantlar, och andra gudar och troll. För öfrigt lofordas dikternas enkelhet, naivitet och behag, som göra Runeberg värdig sin mästare Franzén, utan att han dock uppnår denne i många af hans bästa egenskaper, klarheten, säkerheten, renheten, det ömma och oskuldsfulla. Äfven denna recensent prisar Svartsjukans nätter för deras styrka och originalitet.

Den svenska kritiken blir senare i tillfälle att i sammanhang med Runebergs följande publikationer säga några ord om denna. I hemlandet har man att anteckna endast ett utförligare samtida bedömande, detta icke heller tidigare än från 8 juni 1831. Det ingår i en litterär öfversiktsartikel i Åbo Underättelser, hvilken tillika behandlar Runebergs till julen 1830 utgifna tolkning af de serbiska folksångerna. Det är snäft och ovänligt. Visserligen anses Svartsjukans nätter redan berättiga skalden «till ett rum i efterverldens minne» och kallas «utan tvekan ett skönt poem»; men för öfrigt framhåller recensenten, att samlingen tålt att siktas efter «en rådplägning med några vittra vänner». Flere bland dikterna finner han visserligen «vackra, rörande, enkelt känslofulla», men några hafva «till och med förefallit honom nästan triviala». Han ber Runeberg om ursäkt för uttrycket; den sanna förtjänsten är ju mindre egenkär än medelmåttan eller dåligheten, och i en framtid, när Runebergs konstsinne och vittra rykte vunnit stadga, skall han själf önska, att han kunde återtaga en del af hvad han lämnat åt allmänheten.

Öfversättningen af de serbiska sångerna klandras för att den är en «öfversättningens öfversättning«, och således

troligen icke kan ge ett fullständigt begrepp om originalen, hvilka icke tyckas sakna intresse. Men recensenten tror öfver hufvud icke, att den nationella poesin kan öfversättas. Bellman är onjutbar på danska. «Hvad äro väl Finska runorne, öfversatta på svenska för sådane svenskar, som icke assimilerat sig med nationalkarakteren? Deras verkliga skönhet kan säkerligen icke fattas och till dess sanna värde skattas, af andra än infödde Finnar och vi frukta att förhållandet i det närmaste är enahanda med de ifrågavarande Serviska. Annorlunda förhåller det sig med den mera förädlade och enligt högre konstens allmänna regler bildade poesin, ty den förstås och kännes af alla folkslag». En del af dessa dikter ha förefallit recensenten som ett slags barnjoller, men de ha dock gifvit honom många angenäma intryck, och han anser, att ett och annat stycke kunde ombildas till «mera utarbetade och till vår estetiska bildning lämpade poemer».

Dessa allmänna uttalanden om förhållandet mellan folkpoesi och konstpoesi, om nödvändigheten att känna en nations alla villkor för att uppskatta dess diktning, innehöllo, så löst och ytligt de än voro framkastade, en antydan om grundsatser, hvilka Runeberg omöjligt kunde godkänna. Han grep därför till pennan och skref ett svar. Tyvärr blef det icke slutfördt, och icke ens det som utarbetades, finnes fullständigt bevaradt, ty början saknas. Man ser dock mycket väl, hvart Runeberg ville komma. Han tager sitt försvar filosofiskt, han söker fastställa svårigheten att definiera ett skönt styckes skönhet, han vill se den sanna poesin i en «försinligad nödvändighet af begrepp», i en «harmonie ty harmoniens väsende är oändlighet i det sinliga». Begrepps-skaldernas produktion är icke den högsta poesi, ty den visar sig ofta just disharmonisk, icke heller är öfver

hufvud något sinne, som icke kan komma ur sin individuella begränsnings fjättrar, poetiskt, ty egoismen stämplar sig «genom självcentrifiering» såsom förakt för natur och skönhet eller det som kan kallas sinnligt oändligt. «Men», fortsätter Runeberg, «då nu såsom af det sagda synes, det poetiska sinnet måste vara det minst egoistiska eller sjelfbestämmande så är det klart att det skall röja sig i desto skönare skapelser ju mera öppet det ligger för naturoändlighetens inverkan. Derföre äro naturmenniskornas productioner de som andas den skäraste poesi. Och på sanningen af dessa satser äro de Serviska Sångerna, om hvilka här specielast är fråga, sköna och odödliga bevis».

Detta synes sagdt för att kraftigt och med grunder tillbakavisa recensentens skefva uppfattning af dessa dikter, som Runeberg så högt beundrade, och ställa på rätt förhållandet mellan konstnärlig och folklig diktning. «Det är», säger Runeberg, «allmänna betraktelser, nödvändiga för att upplysa mina påståenden här nedan, och kanske icke helt och hållet öfverflödiga med afseende på vår litteratur.» Han vill därefter till granskning upptaga anmälans senare del och fortsätter: «Det yrkas der och antas såsom lätt medgifligt att till ett djupare inträngande i andan af nationella Dikter nödvändigt hör kännedom af de omgifningar och förhållanden under hvilka de framträdt i ljuset. — Skulle väl någon vilja försvara dens sats, som påstode att man för att djupare intränga i en blommas natur och sentera dess skönhet hade af nöden att veta om och hvilka Trädgårdsmästare uppdragit densamma huru ofta den blifvit vattnad i hvilken jordmån den vuxit m. m. d. Är icke allt detta blott en bisak, af intresse för det vettenskapliga men aldrig för det estetiska sinnet. Dessutom är hvart och ett lif sitt eget djups utförligaste beskrifning, och historien endast med betingande

af lif möjlig, är ett porträtt blott deraf härmande i några stela konturer de lefvande anletsdragens lättast ertappade nyanser.»

Här afbrytes uppsatsen. Det är Runebergs första försök i en art af estetiskt skriftställeri, som han senare ofta, och med en viss förkärlek, återkom till. Fragmentet har i alla fall ett afslutadt innehåll och förtjänar att vid granskningen af Runebergs estetiska åsikter tagas i betraktande.[1])

---

[1]) Då det är af vikt att känna texten, till hvilken ingen härförinnan hänvisat, och då den äfven i och för sig är intressant, meddelas här det, som ej ofvan citerats, efter handskriften i Borgå:

«. . . . ledas, att anse lättheten att träffa tankar och versform för kallelse och inspiration. Detta är sagt icke blott om de skrifvande i allmänhet, utan ock om hvarje författare särskildt med afseende å hans productivitet. Men hvad ej det poetiska sinnet ofvanefter emottar kan dock alldrig konstens och tankens besvärjelse formel nedkalla, och förgäfves klär sig begreppet i en brudgumsdrägt af rim och meter — bruden kommer i evighet icke. Då jag ofvanföre nämnt ordet idé, så bör man ej med idé förstå hvad man i Skaldestycken vanligast så benämner, ty man säger ofta: detta stycke är fullt af djupa idéer, då i detsamma ej finnes annat än sinnrika tankar klädda i vacker drägt. I allmänhet kan man säga att hvar och en verkligt poetisk skapelse, likasom allt lefvande, uttalar blott *en* idé, i den harmonie uppenbarad, att ingen enskild ton framstår framför den andra. Deraf svårigheten att säga hvari ett skönt styckes skönhet består. Ty i och med detsamma man ens kan frestas att framställa ett parti såsom framför ett annat utmärkt, ger man tillkänna en upptäckt om än ej förstådd disharmoni. Denna disharmoni, rena motsatsen af poesins väsende, är i ögonen fallande i alla begreppskalders dikter och röjer sig i kraftyttringar ej olika galvaniska spasmer i en liflös organism. Vanskligheten af denna slags poesi med hela dess pikanta bjerthet har alla tiders erfarenhet bevist, och likväl älskar hvarje tid sin moderna. — Leopolds redbara dygd gör ej mer något furore, och ändå tror man att våra Frejor och Angantyrer skola beständigt senteras. Visserligen äro mythiska gudomligheter och så äfven dygd ära fosterland m. m. såsom poetiska åskådningar såsom idéer eviga skönheter och träffa hjertan i alla tider; men figurerande som toma begrepp, huru präktigt klädda som helst, beundras de i dag och förgätas i morgon. Det fanns en skald — hans namn har jag redan nämnt — under den redbara dygde perioden i Svenska litteraturen som besjöng dygden så flitigt som någon annan; men med den stora skilnad att den ej syntes såsom rubrik i hans stycken, utan lefde der i sina elementer: oskuld kärlek och glädje. Få se om vår tid får någon

Man har framkastat, att författaren till den ovänliga och oförstående recensionen i Åbo Underrättelser möjligen var dess nye hufvudredaktör, den till Åbo öfverflyttade f. d. svenske statssekreteraren, den bekante öfversättaren och skriftställaren Lars Arnell.[1]) Detta antagande blir visshet, om man bläddrar vidare i artikeln: bland anmäld litteratur förekomma ock ett par öfversättningar af Arnell själf, om hvilka säges, att man af lätt insedda skäl inskränker sig «till boktitlarnas anmälan».

Kunde det offentliga omdömet om hans första dikter sålunda föga tillfredsställa den unge skalden, så gåfvo honom enskildas hyllning så mycket större anledning till glädje.

---

som *så* besjunger Hedna Gudarna, äran och Nordens kraft? Hittills har en sådan ej visat sig.

Här kan man se hvaraf det kommer sig att mången nu för tiden tror på en poetisk prosa och är färdig att kalla en roman af t. ex. Walter Scott eller Jean Paul poesi. Och hvarför icke? Meter är det enda som brister dessa allt annat hafva de lika och oftast bättre än de poetiska mönstren. Men hvad är då en sann poesi och hvad gör att det rena menskliga sinnet af en sådan förtjuses. En sann poesi är en försinligad nödvändighet af begrepp (icke en inskränkt mängd tankar) den är en harmonie, ty harmoniens väsende är oändlighet i det sinliga. Det måste anmärkas att det oändliga blott i sinlig drägt af oss kan fattas eller beröras ty utan denna drägt *tänks* det, ställes utom oss såsom något från oss skildt och blir en formel. Nu är klart att tanken aldrig kan fånga det oändliga ty tanken kan blott begränsa utan det oändliga uttalar sig sjelfmant genom menniskan och framstår då försinligadt det är med egenskap af lif. Sådan är poesien i sin höga bemärkelse, skapande, ty den producerar vilkoren för lif. Men nu är åter all försinligad oändlighet ett djup i hvars mätning menniskan kan liksom försvinna och komma ur sin individuella begränsnings fjättrar. Här visar sig att intet annat än begäret till frihet genom sitt väsendes förallmänneligande är den driffjäder, som tvingar menniskan att älska det sköna, poesin, naturen, med ett ord allt hvad som bär pregeln af sinlig oändlighet. Och derför se vi att den absoluta egoismen genom självcentrifiering genast stämplar sig såsom förakt och likgiltighet för natur och skönhet. Att denna egoism är den högsta grad af ofrihet ses af sig sjelf såvida den jäfvar all identitet och följakteligen har i allt sin motsats. Men då nu etc. (se ofvan).

[1]) E. Lagus, a. a. s. 17.

Främst af allt naturligtvis Franzéns bref med intyget, som en flyktig läsning framkallat, «att det var en verklig skald, som stod fram i mitt förra fädernesland» och sedan den lugna och bestämda förutsägelsen, grundad på de tvenne sista afdelningarna i häftet, «att det är en stor skald som Finland håller på att frambringa». Bonden Paavos historia har rört honom till tårar; som äkta pärlor betecknar han 'Till en källa talte gossen vredgad', 'Mellan friska blomster genom lunden' och 'Lutad mot gärdet stod', och i Svartsjukans nätter ser han förebud om en dramatisk gåfva, som en dag kommer att «bilda icke blott brutna utgjutelser af den högsta skönhet, utan ett fulländadt helt af objectif åskådlighet». När man håller det gulnade lilla bladet med Franzéns lätta, hastiga stil i handen, tänker man ovillkorligen på, hvilka känslor af glad stolthet och framtidstro det måtte väckt i mottagarens sinne.

Ännu ett annat uttalande af den beundrade mästaren kommer samtidigt Runeberg tillhanda. Ärkebiskop Tengström har af Franzén mottagit en skrifvelse, i hvilken de goda omdömena upprepas, och han citerar den i sitt tacksägelsebref till Runeberg, i allo instämmande i berömmet. Det är att märka, att Franzén här åter — han som alla andra — främst framhåller Svartsjukans nätter, anser dem röja «ett dramatiskt geni» och önskar, att Runeberg försökte sig med ett sorgespel. I några af idyllepigrammen finner han «en antik skönhet».

Från höga norden sändas till Runeberg genom tidningarna bud om att hans sångmö vunnit vänner där uppe. I Oulun viikko-sanomia publiceras ett par öfversättningar till finska — 'Till en källa talte gossen vredgad' och 'Stor var Tavastländarn Ojan Pavo' — under november-december 1830; de härröra helt visst af den sedermera på samma

område så verksamme E. A. Ingman, en af Runebergs hängifnaste beundrare bland de yngre vid universitetet. Under följande år komma ännu några till — 'Högt bland Saarijärvis moar bodde', med hvilken den nämnda tidningen firar skaldens födelsedag, samt ett par af de serbiska sångerna. Och från Torneå sändes i april till Helsingfors Tidningar en hyllningsdikt, troligen författad af en kronofogde Heickell i nämnda stad, där i enkla och uppriktiga ordalag Runebergs dikt hälsas som en gryning för ljusets makter, som en stjärna på Finlands poetiska himmel och som en värdig fortsättning af Choræus' och Franzéns sång.

Äfven från Sverige finnas andra bevis än de ofvannämnda publicistiska, på att Runebergs dikter tilldragit sig uppmärksamhet. Svenska Akademin yttrar till protokollet sin benägenhet för att prisbelöna dem, men anser skäl af politisk art denna gång hindra att «utmärka det ännu mellan Finland och Sverige fortfarande litterära sambandet genom en belöning åt en svensk skald i Finland, som förtjenade hennes uppmärksamhet och bifall». Detta är ju ett rätt anmärkningsvärdt uttalande. Huruvida Runeberg fick del af det, vet man icke; hans biograf nämner därom intet.[1]) I stället erhöll han sommaren 1831 en varm och originell hälsning i ett bref från E. W. Ruda, själf en ung diktare, som 1830 offentliggjort tvenne dramatiska stycken, Vildsvinsjagten och Hagbart och Signe, af hvilka han sänder det ena till Runeberg «såsom ett svagt uttryck af den erkänsla han är skyldig den ypperste af Finlands yngre skalder».[2]) I brefvet, som måhända kan anses tolka upp-

---

[1]) Det tyckes också ha undgått E. Lagus, men citeras af Estlander, a. a. s. 262 not, efter Ljunggrens Svenska Akademiens historia.

[2]) Rudas bref i handskriftsamlingen i Borgå.

fattningen hos en vidare krets af ungdom vid Uppsala universitet, heter det längre fram: «Äfven här, på andra sidan hafvet, vid Fyris strand, är *Runebergs* namn kärt och älskadt;.... Finlands och Sveriges skalder äro bröder och landsmän, ty de sjunga på samma språk, om ödet också låtit dem födas under olika spiror. Fortfar att med din lyras toner röra och förtjusa; de finna äfven ett gensvar bland Skandinaviens fjällar och skogar; Och tänk understundom, o Skald! på vännerna i Svithiod! Om jag också aldrig får skåda dig ansigte mot ansigte, skall din bild, återspeglad i dina sköna dikter, alltid stå klar och lefvande framför mig.» Sedan Runeberg vänligt besvarat brefvet, accepterande den i tysthet föreslagna brorsskålen, mottar han några månader efteråt en ny epistel från Ruda, hvari denne beklagar sig öfver att man så länge fått vänta på Runebergs serbiska folksånger — utkomna i Helsingfors ett helt år tidigare — samt slutar med följande ord: «Du äger redan alt; en ljufligt klingande lyra, ett friskt mod — och, som jag hört, grönskar i dina af ungdomens herrliga sol bestrålade lockar ej blott Apollos lagerkrans, utan äfven Cyprias myrtenkrona!»

IX.

Det låg en djupare symbolik i den unge svenske poetens ord än han själf visste. I hägnet af «Apollos lagerkrans och Cyprias myrtenkrona» tedde sig i själfva verket nu, vid trettiotalets början, världen ny för Runeberg. Det spirande skalderyktet och, ännu mer, medvetandet att förmå något eggade till självförtröstan och fortsatt arbete; det egna hemmets trygghet gaf en hållpunkt af annat slag. Och genom allt detta väcktes lusten att mer och mer göra sin andes verksamhet fruktbringande utåt, på samma gång förnimmelsen af kraft att lyckas steg.

Dessa känslor funno ett gensvar inom vänkretsen från Åbo. Lifvets färd hade småningom fört alla, äfven de trögaste, framåt. Nervander hade, liksom Runeberg, ryckt upp i de akademiska lärarnes led, Nordström, adjunkt redan 1827, hade nyss nått den högsta lärda graden inom juridiska fakulteten, Snellman och Cygnæus promoverades 1832 och blickade djärft ut öfver vida framtidsperspektiv,

Ahlstubbe hade gjort dem sällskap, med ringare energi och blygsammare anspråk, men icke mindre mogen till kunskaper. Hade sammanslutningen i Åbo ännu blott haft ett dunkelt oppositionellt syftemål, hade de ungdomliga idéerna, som sökte sig utlopp, då ännu blott tagit form i fräsande skum, så var man nu småningom ute ur studentfantasierna och kände, att man ägde en mission. För den nya sammanslutningen i den nya universitetsstaden blefvo därför både målen och medlen andra. Det s. k. «Lördagssällskapet» stiftades väl — på våren 1830 — till en början utan några andra praktiska syften, än diskussion af litterära spörsmål, hvilka sedan utsträcktes till, såsom Cygnæus säger, «allt det ädla och sköna på jorden, för hvilket det är ljuft att lefva och dö». Men som bakgrund fanns där i alla fall ett program, om också ej formuleradt i skrifna paragrafer, så dock tillräckligt tydligt: fosterlandets utveckling i kultur, tillgodogörandet för detta ändamål af nya vinningar i vetenskap och intellektuellt åskådningssätt, skapandet, på detta sätt, af ett nytt Finland, medvetet om sin nationalitet, framgånget ur sina egna resurser, men med tillhjälp af läror, som utvecklingen annorstädes gifvit. Med ett ord: patriotismen var den innersta driffjädern, dels en vetenskaplig patriotism med arf från Porthanska traditioner, dels en politisk; men därtill kom en i bästa mening kritisk, modern anda.

Programmet realiserades så godt som omedelbart i en del riktningar: det första större privatläroverk i Finland, Helsingfors Lyceum, blef frukten af moderna idéer i pedagogiska frågor, hvilka inom kretsen refererats och afhandlats; Finska Litteratursällskapets stiftande gaf utlopp åt den värma för kulturarbete på folkets språk, som ärfts af en tidigare generation men nu, under andra tidsförhållanden,

blossade upp med annan styrka och icke mera kunde nöjas med ord allena; Helsingfors Morgonblad ville fylla den förut, bland annat i kalendern Aura, bittert öfverklagade bristen på litterär bildning och tillika vara ett medel för det gemensamma målet: kännedomen om fosterlandet, samt ett organ på svenska för nationellt-litterära sträfvanden. Men utom detta hade sällskapet för de enskilda medlemmarna, hvar i sin stad, den stora betydelse som ständiga, väckande tillfällen till samtal, till mätande af de andliga krafterna, till granskande af hvad och huru man lärt, hafva för hvar och en, och enkannerligen för män, som stå i sina mottagligaste utvecklingsår, brinnande af begär att pröfva sina krafter utåt, att eröfra, om icke en värld, så åtminstone ett fädernesland.

Senare, när de intresserande spörsmålen styrts in i riktiga gängor och äfven medlemmarna fått sig anvisade platser att verka på, förlorade väl Lördagssällskapet sin betydelse och bevarade knappast annat än det förtroliga umgänget som syfte. Men i detsamma låg, under trettiotalets fem eller sex första år, grodden till det allra mesta, som gjort vår kulturella storhetstid till hvad den blef.

Ingen bland de många skildringar af Lördagssällskapet som finnas, ger en verkligt åskådlig bild af dess sammankomster, ingen har såsom exempel på hur det gick till, gjort reda för någon af de händelsevis framkastade frågorna eller citerat någonting af de snillrika och djupsinniga yttranden som fälldes. Deltagarena, hvilkas berättelser skulle vara oss så dyrbara, ha inskränkt sig till en summarisk karaktäristik. Cygnæus försäkrar högtrafvande, att «ingen bok, om ock författad af det väldigaste snille på jorden, har någonsin i sig innefattat ett sådant öfverflöd af — visserligen någon gång förflugna — men dock oftast nobelt tänkta och högsinnade idéer, så mången utgjutelse af hänförd och hän-

förande känsla, så mången eldig, bittert eller vänligt lekande qvickhet, som skulle innehållits i de protokoller, hvilka fört bok öfver allt det bästa, som under dessa i flere års tid fortsatta «attiska» nätter förslöstes «en pure perte» för efterverlden . . .» Topelius talar lika allmänt om «Runebergs lugna humor, Snellmans skoningslösa logik, Nervanders sarkasmer, Nordströms infall, hvassa som synålar» och beskrifver något prosaiskt den vanliga tillgången sålunda, att Nervander och Nordström vid mötena begynte drifva med Cygnæus och slutade med att sjelfva komma i lufven på hvarandra. Lönnrot berättar på sitt — denna gång påtagligen alltför — enkla sätt, att Lindfors pratade så mycket, att ingen annan kom till ordet. Man måste erkänna, att dessa redogörelser icke just tillåta någon säker inblick i sällskapets inre lif. Man nödgas draga sina vidare slutsatser på grund af kännedomen om medlemmarna sjelfva, deras personligheter, deras sysselsättningar för tiden, deras gemensamma såväl som deras olikartade, hvarandra kompletterande intressen. Svårigheten att vinna en riktig föreställning är visserligen därmed icke aflägsnad. Medlemmarna varierade ju mycket: 1830 såg sällskapet helt annorlunda ut än 1837. Sammanträdenas karaktär var visst också mycket olika; det flyktiga om ock genialiska skämtet brände väl ofta sitt fyrverkeri mellan lifvande skålar, en sprakande högtid för stunden, men svårt att fånga i minnet; kritiken for fram öfver allt och alla, som den blott kan i ett lag af likasinnade unga vänner, hvilka känna sig kallade att taga framtiden i sin hand; allmänt mänskliga och fosterländska frågor kunde passera revy om hvarandra, väckta genom ett i förbifarten fälldt ord, diskuterade än från en sida, än från en annan, lösta helt hastigt genom en snillrik anmärkning eller skjutna åt sidan med en parodox;

nästa gång åter kunde ett bestämdt spörsmål upptagas, allvarligt skärskådas och kanske utmynna i ett förslag. Det var som det föll sig. Man ville känna sig obunden, och gjorde det. Men huru flyktigt än samtalet varit, huru uppsluppet skämtet, så fanns där dock en bottensats af något verkligt menadt, och få torde de tillfällen varit, då icke deltagarna förde med sig hem något frö till eftertanke, hvilket nästa dag kunde växa.

Den lifvande och ledande var, åtminstone i början, åter Nervander, lika mycket i den glada delen af samvaron, där hans outtömliga, öfverdådiga kvickhet dock ofta vaknade först mot slutet och i en briljant final lät bitande och blixtrande infall hvirfla omkring, som i den allvarliga, där hans ord fingo tyngd och verkan genom hans mångsidiga lärdom, hans vetenskapliga skärpa, hans skickliga slagfärdighet. Man måste blott beklaga, att i tidsskildringarna så godt som hvarje spår af denna beprisade snillelek är försvunnet. Också den andre Johan Jakob — Nordström — var med från första början. Genomträngande i sitt omdöme som Nervander och ofta täflande med honom i ironiska repliker, kanske mera afmätt, i alla fall mera medveten i hela sitt väsen, var väl Nordström, juristen, mindre impulsiv i sina omdömen, hvilka ägde mognadens klarhet, liksom han ju ock var betydligt äldre till åren. Men det hindrade honom dock icke att föras rätt långt i diskussionens ifver, i synnerhet vid de täta sammanstötningarna med Snellman, lika häftig till sitt lynne, lika ihärdig, för att icke säga envis, i sin öfvertygelse. Nordström företrädde i kretsen ensam de juridiska, speciellt de folkrättsliga och nationalekonomiska studierna, och säkert gjorde han sig starkt gällande, när frågor af denna art kommo till tals — vanligen föranledda af någon politisk eller historisk företeelse ute i Europa eller

i hemlandet; sådana ämnen saknades ju ingalunda. Snellman var vid denna tid ännu mest intresserad af rent filosofiska spörsmål; han låg djupt inne i tankevetenskapens mysterier och höll på med att lägga grunderna till sin filosofiska världsåskådning; men samtidigt sökte han — däri åtskilligt framom sin tid — genom elementära studier i anatomi och fysiologi vinna en fastare hållpunkt för psykologin. Dessa medicinska rön kunde gifva honom, som gärna talade om allt och hade sin åsikt om allt, anknytning till specialdiskussioner med Ahlstubbe och Lindfors, sällskapets egentliga Eskulaper. Man kan för öfrigt godt tänka sig huru Snellman verkade som kretsens rifvande kraft, huru han fick meningsutbyte i gång genom att kasta sig in i hvilka saker som helst, icke skyende paradoxer och ensidigheter, genom sitt ständigt vakna intresse, sin bestämda ståndpunkt i allt och sin förmåga att dialektiskt försvara den, men ock hur han kunde förarga de andra med sin häftighet och sitt rätthafveri.

I de rent filosofiska frågorna hade han en allvarlig medtäflare i Axel Laurell, född 1801, samma år som Nordström. Efter att — en polyhistor af gammal sort — hafva studerat filosofi, matematik, juridik och teologi, hade Laurell blifvit utnämnd till kyrkoherde, men icke tillträdt sitt pastorat utan föredragit att återvända till sin filosofiska docentur vid universitetet. Han hörde till Lördagssällskapets stiftare och är en bland dem i kretsen, som för sin begåfning och för sin andes djup ställdes ofantligt högt af kamrater och samtida, men också en bland dem, som blott i ringare grad förmått hos en eftervärld upprätthålla sitt minne i samma glans. Hans filosofiska och pedagogiska afhandlingar äro mestadels alltför abstrakta, och till något större enhetligt verk kom han aldrig, sannolikt emedan han hörde till dem,

som äro dömda att tillbringa sitt lif med rastlöst jäktande från en sak till en annan, lämnande hvarje område så fort det ligger klart för blicken, ständigt lockade vidare af oron att icke få reda på allt. När han 1834 söker professionen i dogmatik, säger om honom G. Rein, att han är «en af vårt lands ypperligaste tänkare» och att man torde hafva svårt att hos oss finna en man af hans talanger; Nordström kallar honom «en man med grundliga filosofiska studier, begåfvad med en djup tankens penetrationskraft och med en stor förmåga att klart lösa och ljust utveckla det menskliga vetandets äfven svåraste problemer», och Ilmoni försäkrar, att «andeliga krafter sådana som hans äro i allmänhet och särdeles i vårt fädernesland tunnt sådda» [1]).

En i Helsingfors nyförvärfvad kamrat var, liksom Laurell — och dennes broder Gustaf, sedermera bergsråd, — Mårten Lindfors, också han redan trettio år gammal, medicinelicentiat och veterinär, den som synbarligen tog de allra flesta initiativen, outtömligt rik på idéer och förmåga att i tal utveckla dem, och med afseende å sin drifvande roll inom sällskapet af Runeberg betecknande kallad «ångpannan». För en senare tid äro spåren af honom fullständigt förlorade, och det enda af hans hand, som bevarats, är några bref till Runeberg, i hvilka han gör honom mera välmenande och om litterär ifver fördelaktigt vittnande, än egentligen lyckade litterära förslag [2]). Af Åbo-vännerna slöto sig Lille genast, Ahlstubbe och Cygnæus kort efteråt till kretsen, den förstnämnde fortfarande spelande rollen af vänlig försyn och liksom «Stubben» på god fot med alla, Cygnæus åter utvecklande sin öfverspända, men alla foster-

---

[1]) Konsistorii protokoll.

[2]) Strömborg, BA. III, 70 ff.

landets och humanitetens frågor omspännande entusiasm, i hvars tjänst han nyligen ställt sin började diktning; vidare Karl Backman, jämte Laurell representerande de pedagogiska intressena, samt Fredrik Tengström, Runebergs svåger, som åter bragte med sig det praktiskt-mekaniska förståndet, för hvars odlande och omsättande i hvarjehanda företag han på sitt sätt var en banbrytare hos oss. Blott som gäst uppträdde då och då Elias Lönnrot; men hvad han redan gjort — han hade 1828 och 1831 företagit färder för att samla folkpoesi och 1829—31 utgifvit Kantele, trollsånger och lyriska folkdikter — var tillräckligt för att väcka sällskapets lifligaste intresse och föranledde ju ock dess medlemmars viktigaste initiativ.

Det var icke underligt, om ett sådant sällskaps rykte snart spred sig inom ungdomen, denna ungdom, som nu öfverallt var färdig att träda i breschen och om hvilken Cygnæus på tal om Nervander säger: «äfven hvar och en annan bland öfriga finska ynglingar, som kände uti sig någon kraft att bära framåt eller åtminstone att till sjelfmedveten tanke öfversätta de nyvaknade, nära nog instinktlika och medvetslösa sträfvandena, begynte väga denna kraft samt pröfva huru den lättast kunde hinna ett bestämdt mål». Småningom fanns det bland begåfvade och framåtsträfvande yngre vetenskapsidkare i Helsingfors knappast någon, som icke sökt och vunnit inträde i Lördagssällskapet. Bland senare upptagna medlemmar, hvilka icke tillhörde Runebergs egentliga omgifning, må här nämnas Mathias Alexander Castrén, som 1836 framträdde med sitt första lärospån i finsk filologi, uppsatsen «Några ord om Kalevala», Gabriel Rein, «Gabriel Ärlig», «den redbaraste bland de redbare» [1]), tidigt känd för sina flitiga publika-

[1]) Laurén, Minnen.

tioner i Finlands historia och sällsynt högt uppburen bland studenterna, samt Zachris Topelius, helt ung student och troligen såsom god bekant till Runeberg, hos hvilken han bott, införd i sällskapet vid slutet af dess tillvaro. Och som den förbindande länken mellan en tid, hvilken haft liknande ansatser, och denna, som upptagit dem på nytt, såsom en representant för dem, hvilka gifvit arfvet och nu gladdes åt dess förkofran, återfinna vi bland alla dessa unga Johan Jakob Tengström, «Filosofen», ungefär femton år äldre än de äldsta bland dem, men fortfarande lika varm för de sträfvanden, han själf så vältaligt i Åbo förfäktat.

Huru lifligt Runeberg tog del i sällskapets förhandlingar, är svårt att veta. Hans biograf förmodar, att han under den första tiden var mera tillbakadragen, iakttagande och lärande. Detta motsäges dock af hvad ett par af Strömborgs egna sagesmän berättat: G. Laurell minnes från 1830—31 att Runeberg stundom vid slutet af en lång diskussion plägade kasta sig i den «med afgörande styrka»; Aron Borg, som 1830—32 stundom närvar, säger, att man redan då hellre lyssnade till Runeberg än till Nervander. Från samma tid vittnar Lönnrot om Runebergs «kvickhet och skämtsamhet». Till ingen af sina kamrater bland sällskapets stiftare och första ledamöter stod han heller i det förhållande, att samvaron med dem betingat en tigande och vördnadsfull receptivitet från hans sida. Men han var ju aldrig mångordig, han lät de talkunnigare och i dialektiken mera förfarna pröfva sin konst mot hvarandra, stilla lyssnande och uppmärksamt fångande hvad som kunde vara till gagn, men säkert mången gång leende godt åt Snellmans och Nordströms förifringar, åt Lindfors' svada när den förde honom på sned, eller åt Cygnæus' bombast.

Gällde det att uttala sin öfvertygelse, så teg han nog icke, vare sig tidigare eller senare, och dragen som han denna tid var åt filosofisk spekulation, är det högst sannolikt, att han i många frågor kunde möta både Snellman och Laurell med deras egna vapen. Hegels filosofi hade i J. J. Tengström fått sin förste målsman vid universitetet; Snellman hade anslutit sig till honom, Laurell hade kanske också, efter att tidigare ifrigt ha sysslat med Schelling, begynt den rad af tio år, som han behöfde för att komma in i Hegels system — han behöfde sedan, enligt egen utsago, lika många för att komma ur det igen. Runeberg intog väl icke härvidlag någon bestämd hållning; men i estetiska ting tyckas Snellmans och hans åsikter redan nu gått åtskils. Bland Snellmans papper finnes en uppsats med rubriken «Om skön konst. Till Runeberg», hvilken sammanfattar några inkast Snellman gjort eller ville göra mot skaldens uppfattning af naturen och konsten och hvarom jag senare ännu får tillfälle att tala. — Att Runeberg småningom blef medelpunkten i sällskapet, är otvifvelaktigt, liksom att han själf var starkt fäst vid hela denna krets. Fru Runeberg skrifver till en vännina, några månader efter flyttningen till Borgå, om sin man: «Att han saknar mycket är gifvet, och för att fullt veta hur mycket han har att sakna, behöfver man känna huru af själ och hjerta han var intresserad af den verkligen sällsynt bildande och bildade anda, som rådde bland de yngre män med hvilka han i Helsingfors egde att umgås».

Växelverkan mellan Runeberg och hans kamrater inom Lördagssällskapet blef naturligtvis lifligare ju mera han själf utvecklade sig, ju klarare hans betydelse som skald stod för dem och ju starkare stöd han själf för sin fosterländska diktning vann, icke blott i deras bifall, men framför allt i deras hängifvenhet för samma ideella, foster-

ländska syften. Det kan ju kallas en tillfällighet, att Elgskyttarnes utarbetande och offentliggörande just infaller mellan Lönnrots första publikation af finsk folkpoesi, Litteratursällskapets stiftelse och Kalevalas framträdande; men det är en af dessa historiens tillfälligheter, hvilka hafva sin mening. Runeberg hade begynt sin dikt som en anspråkslös skildring af en episod i folkets lif, intresserande honom desto mer som en händelse af liknande art, en älgjakt med allt hvad därtill hörde af tillrustningar och firning, var för honom som kustbo någonting nytt och egendomligt. När han sedan utvidgade sin plan, växte hans poem till en nästan fullständig bild af detta folks lif, lika obekant för de flesta i hans krets som det varit för honom, och denna bild framträdde samtidigt som folkets gömda skatter af diktning blottades för allas förvånade blickar. Såsom det ofta händer, när en gammal tid bryter sig öfver i en ny, hvilken kastar ett folks lif in i nya banor och visar det framåt mot nya, stora, glada mål, så var det också här sörjdt för att hjälpmedlen, med hvilka färden kraftigt kunde länkas i den af historien anvisade riktningen, framträdde liksom af sig själfva, efter att blott hafva väntat på det rätta ögonblicket. För Finlands nationella självständighet hade de statliga grundvalarna lagts efter kriget. Det behöfdes nu faktorer, som möjliggjorde den inre utvecklingen åt samma håll, utan hvilken den politiska själfständigheten icke var annat än ett skal; bland dylika faktorer, sprungna ur de nyskapade möjligheternas grund, var en mycket väsentlig upptäckten af det finska folket, sådant det lefvat i sin poesi, sådant det lefvat och lefde i verkligheten, i sin kamp och sin fattigdom. Lönnrots arbete, Kalevala och Kanteletar, samt Runebergs diktning — Elgskyttarne jämte 'Bonden Paavo', Grafven i Perho och 'Molnets broder'

fullständigade häri redan vid den tid, som nu är i fråga, hvarandra.

När Runeberg genast i början slöt sig till Finska Litteratursällskapet[1]), så skedde det icke blott för att flertalet af hans vänner från lördagssamkvämen gjort detsamma, utan otvifvelaktigt ock, emedan han intresserade sig för syftemålet och framför allt besjälades af en mycket liflig värme för framgången af Lönnrots bemödanden[2]). Mårten Lindfors, som först framkastade idén, var kanske med sin häftiga ifver för allt nationellt icke utan inflytande på Runeberg i dessa frågor, kanske icke heller den gamle vännen professor Linsén, som vid det konstituerande mötet ledde förhandlingarna. Om Runeberg närmare följt med det arbete för finskt språk och finsk litteratur, som låg mellan Mnemosynes tider och denna, är ovisst och föga troligt; men lika säkert är det, att han kände till R. von Beckers och G. Renvalls lingvistiska sträfvanden (den förres grammatik utkom 1824, den senares stora lexikon, efter hvilket fru Runeberg försökte lära sig finska, 1826), samt att C. A. Gottlunds högljudda och ofta i vidunderliga former klädda nit likasom hans egenkära personlighet icke voro honom obekanta; att Runeberg dock hade en blick för det verkligt erkännansvärda i Gottlunds arbete, bevisar ett sympatiskt uttalande om dennes »Otava» i Morgonbladet 1833. Han uppskattade ock E. A. Ingmans

---

[1]) Egendomligt nog finnes Runebergs namn upptaget hvarken bland stiftarne eller dem, som voro närvarande vid de första mötena, eller som invaldes. Men den tradition, som räknar honom bland sällskapets tidigaste medlemmar, måste väl vara grundad.

[2]) »Lönnrot, det är karl, det», sade Runeberg ännu på sin sjukbädd 1874, »— och en så kloker karl». Och han tillägger karaktäristiskt, åtminstone för hans dåvarande ståndpunkt: »Gud vet, huru han kunde frambringas af rent finska föräldrar!» (Strömborgs handskrifna anteckningar).

ungdomliga ifver att göra både Runebergs egna dikter och annan vitterhet tillgängliga på finska, och han visste värdera sin vän Carl Niklas Keckman — Franzéns halfbroder, den förste lektor i finska vid universitetet, förste ordförande för Litteratursällskapet, därefter dess sekreterare — som med outtröttlig samlarifver verkade för finsk lexikografi. Genom Keckman, hvilken biträdt vid utgifvandet, och genom Lönnrot hade han reda på Z. Topelius den äldres runosamlingar. Och huru utomordentligt högt Runeberg ställde den finska folkdiktningen och särskildt Kalevala, det bevisa många hans yttranden, både offentliga och enskilda.

Lika litet som någon af hans vänner inom Litteratursällskapets första uppsättning jäfvade väl Runeberg de ord, som Linsén uttalade i sin oration vid det nya universitetshusets invigning 1832 och som synas värda att bevaras, emedan de helt säkert innefatta tidens allmänna mening i intellektuella kretsar: «För finnarne var åtminstone den skandinaviska kulturen välgörande: den har mildrat tonen af deras liksom inneburna svårmodighet och sorgsenhet, öppnat deras blick till en friare, gladare åsigt af lifvet och naturen, stämt sinnet till mera behjertenhet och mod, då mensklighetens angelägenheter upprymma själen, gifvit denna en högre lyftning, när det lidande hjertat, bortom sinnenas omgifningar, längtar mötas af tröstens engel, och erfara, huru den milda fläkten af dess vinge upptorkar ögats heta tår .... Åbo Akademi, ehuru uppammad vid Sveas modersbarm .... följde dock icke, med förqväfvande af all egendomlig drift, den svenska nationalitetens fordringar. Man har ock derför gjort henne tillvitelsen af *fennomani:* en tillvitelse, som i den oväldiges ögon måste hedra henne. Den oförgätlige Porthan lyser herrligast

bland alla genom sin i inhemsk drägt klädda förtjenst; kärleken till finska språket, skaldekonsten och historien blef hans lefnadslust, hans ädlaste vederqvickelse .... Hans efterdöme eldade många att dela äran af en möda, i alla tider för fosterjorden dyrbar och helig .... Så har i våra dagar en inrättning af lika fosterländsk anda och syftning nära Alexanders-Universitetet bildat sig: ett sällskap för språket och litteraturen, hvilket i skuggan af Porthans evigt grönskande lager söker förfriska fordna minnen och uppdraga hoppets unga telningar. Af glädje häfver sig dess bröst, då detsamma från flera håll mötes af landsmäns bifall.» Det var i sjelfva verket det Porthanska idealet, som föresväfvade den tidens «fennomani» och det sammanfattades i lösenordet: kunskap om Finland och dess folk, i forntid och nutid. Till denna kunskap hörde säkert i allas medvetande också en bättre kännedom af det finska folkets språk: det är betecknande, att J. J. Tengström i förening med Keckman år 1832 anmälde till subskription en efter den s. k. Hamiltonska metoden (som lade hufvudvikt vid det praktiska) inrättad läsebok «till grundläggande och befrämjande af bekantskapen med finska språket för ståndspersoners barn». Men intresset bland barnens föräldrar var ej tillräckligt stort, och boken kom aldrig ut.

Under ett samtal, där de finska språksträfvandena berördes, yttrade, kort före Runebergs död, både han och hans maka, att de tydligt erinrade sig, hurusom Finska Litteratursällskapet i början afsåg litteraturen i Finland öfver hufvud, på båda de inhemska språken [1]). Detta var åtminstone icke fallet, då stadgarna uppsattes, ty i dem

[1]) Strömborgs handskrifna anteckningar.

angifves sällskapets mål alldeles tydligt såsom omfattande blott litteraturen på finska. Möjligen hänför sig Runebergs utsago till någon diskussion inom Lördagssällskapet, under hvilken idén om ett samfund med vidare program framkastats. I alla fall synes det bevisa, att man vid denna tid ännu föreställde sig, att liksom i människornas intresse den fosterländska utvecklingen var det viktigaste, oberoende af formerna, i hvilka den fick sitt uttryck, så skulle ock en och samma institution kunna egna sin verksamhet åt den litterära odlingen af båda språken. Därvid gjorde man visserligen icke klart för sig, hvilka jättelika uppgifter som förelågo just bildningsarbetet på finska. Att i alla fall sällskapets sträfvan icke på något sätt ansågs kunna inkräkta på det andra inhemska språkets del i Finlands kultur, framgår bäst af dess stiftares namn. Karaktäristiskt är ju ock, att protokollen, så när som på ett par af de första, hvilka redigerades af Lönnrot på finska, sedermera under nära trettio års tid ständigt fördes på svenska. Och ännu tio år efter sällskapets stiftelse, vid årsmötet 1842, yttrade dess ordförande G. Rein i sitt högtidstal, att »om man öfvergaf svenskan och klädde all civilisation i finsk drägt, så vore det att återgå till medeltidens barbari». Det var således ett fredligt arbete, sida vid sida, man åsyftade. Men det låg i förhållandenas natur, att ju mera det finska språket utvecklades, desto större plats skulle det få på alla områden, och när sedan Snellman formulerade dess fordringar i en så radikal form, att icke blott företrädesrätt utan också ensam rätt påyrkades för detsamma samt därmed allt arbete för den finska litteraturen i mångas ögon tycktes blifva blott ett medel för det gamla bildningsspråkets undertryckande, så svalnade ock hos dem intresset för detta arbete. Runeberg upphörde aldrig att

beundra den rent finska andens poetiska skapelser eller älska de goda egenskaper han en gång funnit hos urfinnarna i landets hjärta — att vara «fennofil», som han sade — men kärleken till det tungomål som var hans egen sångmös och, kanske ännu mera, farhågor af politisk art, hvilka han ej tröttnade att upprepa, fjärmade honom fullständigt från den finska rörelsen, sådan den senare gestaltade sig.

Runebergs kärlek till hela hans land och hela dess folk förblef i alla fall oförminskad. Betecknande är hvad Strömborg en dag under skaldens sjukdomstid antecknar. Af någon tillfällig anledning utropade Runeberg plötsligt: «En flicka har jag allt ifrån ungdomen älskat med passion och henne har jag förblifvit trogen!» — «Som jag», säger Strömborg, «då redan visste att Runeberg haft många flammor, blef jag mycket häpen och förundrad, tänkande: hvad för en bekännelse skall jag nu få höra?» men i detsamma tillade Runeberg efter en paus, med förklaradt anlete: «Och den flickan är Finland!»

*

I grundläggandet af Helsingfors Lyceum tog Runeberg verksam del. Redan på sommaren 1830, någon månad efter Lördagssällskapets stiftande, framkastade Mårten Lindfors tanken på en privat skola i hufvudstaden efter moderna pedagogiska grundsatser, och idén upptogs och omarbetades till ett formligt förslag af Nervander. Den 30 november offentliggjordes prospektet, undertecknadt af Axel Laurell, Nervander, Runeberg, Lille, biblioteksamanuensen C. H. Ståhlberg, medlem af sällskapet, och docenten N. A. Gyldén, äfven han kanske redan nu — men åtminstone senare — intagen i detsamma. Den 15 mars 1831, dagen före Finska Litteratursällskapets officiella stiftelsedag, be-

gynte det nya läroverket sitt första läseår, med Laurell som föreståndare och några af inbjudarne, däribland Runeberg, såsom lärare. Den första elev som inskrefs var Robert Tengström, son till «Filosofen» — denne «filius», hvars ungdoms strålande förhoppningar skulle släckas af en förtidig död.

Det är betecknande för dessa unga mäns förutseende, att ett bland de första villkoren för en ny anda i landet tycktes dem ligga i en reform af ungdomens uppfostran. Den slentrian, som de själfva varit med om att pröfva i skolan och trots hvilken de blifvit kunskapsrika och dugande män, den fortsattes ännu, stödd på en snart hundra år gammal skolordning och på traditioner nära nog från hedenhös: samma besynnerliga undervisningsmetoder, samma fördelning af ämnena, bland hvilka en förhållandevis bred plats intogs af sådana, som aldrig kunde få användning i det praktiska lifvet, samma universal-straffmedel, kroppsagan, och samma outhärdliga penalism inom kamratkretsen. I Helsingfors fanns ett enda statsläroverk, trivialskolan, som syntes i fullt mått ha realiserat de nyssberörda traditionerna. Det var illa ansedt och besöktes icke af de högre bildades barn, lärarne voro begifna på dryckenskap och handplaggorna det enda, oafbrutet använda uppfostringsmedlet [1]). Vid sidan af denna inrättning hade visserligen professor J. H. Avellan, byggande på en vidlyftig erfarenhet som praktisk pedagog och pedagogisk skriftställare, 1829 öppnat en privatskola, som afsåg att tillämpa nyare grundsatser. Men den goda afsikten var icke fullt lyckligt genomförd, och den åldrige föreståndarens från början föga kraftiga ledning hade allt mera slappats af.

---

[1]) Aug. Schauman, Från sex årtionden s. 72.

Flere af Lördagssällskapets stiftare hade sysslat med privatundervisning; en, Laurell, hade varit lärare i en offentlig anstalt, kadettkåren i Fredrikshamn. Uppenbart hade de mycket att säga hvarandra rörande sina erfarenheter, och när slutsatsen blef, att hvarken det privata «studentbakandet» ej heller hufvudstadens tvenne läroverk motsvarade hvad den unga generationen kunde fordra, kom Mårten Lindfors, hvars sysselsättning stod tämligen utanför det hela, en kväll fram med sin idé. Han hade i Köpenhamn, där han i ett par år studerat djurläkekonst, gjort bekantskap med föreståndaren för «Borgerdydskolen» i Christianshavn, dr Niels Bygom Krarup, en energisk och duglig pedagog. Denna art af skolor, en blandning af realskola och lärd skola, var en frukt af adertonde århundradets pedagogiska sträfvanden, och dess betydelse låg därför i den större omfattningen af allmänundervisningen samt den vikt, som fästes vid reala ämnen och lefvande språk. För dessa strömningar hade Krarup vetat intressera Lindfors, som sedan lifvades af lust att föra dem öfver till Finland. Det af honom framlagda materialet siktades och sammandrogs, som sagdt, af Nervander efter de lokala behofven. Men man märker godt förvantskapen med de danska skolornas program. I inbjudningsprospektet betonas främst den «allmänt menskliga eller såkallade humanistiska bildningen» såsom ensam i stånd att lägga en sådan grund för hvar och en i «statsförvaltningen, kyrkan och vetenskapen» verkande, «att han med stadighet, ljus insigt och tillfredsställelse kan fortgå på den bana han i enlighet med böjelse och naturanlag, kommer att välja». Främst vinnes denna grund genom språkens och matematikens studium, hvilka därför skola blifva hufvudämnen; af de förra «de hos oss mest öfliga, Fransyskan

och Tyskan, men framförallt Ryskan», och bredvid matematiken historia, geografi samt, å de högre klasserna, «Rhetorik, Poëtik och Natural-historia. Att Religions-undervisningen med ömmaste vård kommer att handhafvas, behöfver knapt nämnas». Inrättningen komme att bestå af en elementarafdelning med fyra och ett lyceum med två klasser, men redan från den förra kunde inträde vinnas vid universitetet [1]. Disciplinen ställdes på en mera mänsklig fot — ordning och sträng tukt skulle upprätthållas, men kroppsstraff endast i nödfall användas, penalismen afskaffades, humanitära synpunkter trädde i stället för de gamla, enligt hvilka läraren betraktades mest som ett mekaniskt undervisningsredskap och lärjungen som föremål för dess mer eller mindre eftertryckliga funktion.

En redogörelse, som Runeberg 1835 i Morgonbladet lämnar öfver Lyceums verksamhet dittills, bekräftar att detta program fullföljts. Såsom dess hufvudsyfte framhålles här, att grundlighet och fullständighet vid bibringandet af kunskaper skulle förenas med enkelhet i metoden och besparing af lärjungarnes tid. Bland nyheter påminner Runeberg, utom de ofvan nämnda, om införandet af gymnastiken som läroämne samt skriftliga examina. Han slutar med den förhoppning, att skolans inre organisation liksom ock de detta år första gången dimitterade ynglingarnes utmärkta examen skola löfva inrättningen en framgångsrik verksamhet och fäderneslandets förtroende.

Laurells öfverlägsna och kraftfulla ledning hade i själfva verket från första början gifvit den rätta andan åt både lärare och elever, åt deras förhållande till hvarandra och åt undervisningen. Länge skulle Runebergs välönskan

---

[1] Bihang till F. A. T. den 30 nov. 1830. Jfr Leinberg, Helsingfors Lyceum.

besannas, och denna första skola för verklig allmän bildning behöll i många decennier ett högt anseende i landet, främst under Backman men också efteråt, tills slutligen nya kraf och nya rörelser, särskildt samskoleidén, gjorde slut på dess mer än halfsekellånga lif.

Från början hade uppställts en grundsats, som sedermera blef bestående och särskildt af Backman iakttogs: att redan på elementarstadiet använda de bästa tillgängliga lärarkrafter. I enlighet därmed öfvertogo såväl Nervander som Runeberg undervisning i särskilda ämnen å de två klasser, med hvilka skolan begynte. Runeberg skötte bibliska historien och geografin på andra klassen, hvartill senare och efter det nya klasser inrättats, kom allmän historia och grekiska. Det sista året af sin verksamhet vid Lyceum fick han dock egna blott åt sistnämnda ämne och latinet — till fördel, som det tyckes, för sin pedagogiska framgång, hvilken hvarken i biblisk historia eller geografi eller ens i allmänn historia torde varit obestridlig. Såsom lärare kunde han för öfrigt väcka förargelse hos eleverna genom att — liksom äfven efteråt, när han var lektor i Borgå, — behandla dem med satirisk öfverlägsenhet, en metod, som sårar och väcker ond blod mer än den allra strängaste bestraffning. Men liksom Runeberg själf under den skenbara ovänligheten alltid bevarade ett stort, rent mänskligt intresse för de unga, som voro anförtrodda åt hans vård, så kunde de heller icke, trots fruktan och respekt, undgå att imponeras af hans andes och hans karaktärs öfverlägsenhet — en enda skymt af en stor egenskap hos en lärare är ju ofta för ungdomen tillräcklig att förjaga all misstro. Runebergs afsked från lyceet 1837, sådant det skildras af hans biograf, vittnar om den ömsesidiga saknaden.

*

Den kritik, som vid Lördagssällskapets möten egnades en del af fäderneslandets förhållanden, väckte hos dess medlemmar åtminstone lika mycket intresse som nyss berörda frågor af mera positiv art.

Måhända slösade man icke så många ord på det politiska läget, väl vetande att ingenting där kunde omedelbart hjälpa, och besluten som man var, att trots detsamma drifva igenom hvad man föresatt sig, hvar och en på sitt håll. Större förhoppningar kunde man hysa att med gemensamma anlopp bringa en annan mur att ramla — den akademiska konservatismen. Ingenting är naturligare, än att i denna krets, som nästan uteslutande bestod af ungt folk, genomträngdt i lif och själ af vetenskaplig håg och antingen redan fäst vid universitetet eller sträfvande till dess tjänst, vetenskapens intressen skulle skaffa sig den öfversta stämman och allt som stred emot dem, allt som försummades bland deras officiella företrädare, ifrigt och skoningslöst dragas fram. Anledningar saknades icke, hvarken af bestående eller af tillfällig art. Det har ofvan framhållits, hurudan karaktären af det akademiskt-konsistoriella och vetenskapliga lifvet var. Det förändrades ej mycket under de närmaste åren. Man väntade påtagligen någonting underbart i fråga om vetenskapernas uppblomstring af det nya universitetshuset, hvars invigning 1832 blef en i flere dagar fortgående nationalhögtid — detta hus, om hvilket Linsén i sitt stora festtal sade, att «skådarn vid dess anblick i tanken för en stund måste förflytta sig till Pericles' dagar, tro, att han ej mer befinner sig i Suomis land, tro sig vandra på stränderna af Ilissus, omgifven af det grekiska konstsnillets hänförande skapelser». Nej, någon Perikleisk tid grydde där icke, hvilka drömmar den vackra byggnaden än kunde väcka. Det blef ej mycket bättre ens sedan några

af dessa framstående unga män, som vid trettiotalets början förberedde sig för katedrarna, stigit upp i dem; ty om också studierna i deras fack fingo ny fart, så bildade de dock i konsistoriet gentemot de s. k. «gubbarna» blott en försvinnande om ock kraftig oppositionell minoritet. Fortfarande gick det mesta i den gamla trallen, och «gubbarna», hvilka icke alls behöfde vara gamla till åren, blefvo med tiden allt större original: Avellan, som plägade glömma bort sitt namn, dog visst redan 1832, men där återstodo ännu t. ex. den lärde Sundvall, som icke hittat vägen till universitetet, om ej hans häst varit dresserad att af sig själf stanna där, Sjöström, hvars föreläsningar och disputationer gåfvo stoff till det mest vanvördiga gyckel bland studenterna, och andra. Och vissa styrandes i konsistorium utomordentliga nit gentemot höga vederbörandes polis- och uniformsreglementen ringaktades af den upplysta ungdomen som byråkratisk tarflighet och stackaraktig skuggrädsla. Ahlstubbe berättar i ett bref till Cygnæus, att man i konsistorium fällt ogynnsamma omdömen om denne och tilllägger: «ett ytterligare bevis på huru det i våra dagar och vid vårt universitet uttydes att veta något sjelf, att 'vara sjelf och ha en karakter' för hvilket under en långt liberalare period salig Silfverstolpe redan varnade och i stället för allt detta såsom vida bättre tillstyrkte att vara 'svans åt de förnäma'.» Detta anger stämningen.[1])

Lördagssällskapets medlemmar undgingo icke de akademiska fädernas misshag. En som man skulle tycka egendomlig, men dock ständigt och öfverallt upprepad företeelse framträdde här — hvarken första gången eller sista: att ett samfund, som borde representera intelligensen och ställa

[1]) Finsk Tidskrift 1888, 2, s. 204.

den framför allt annat, snarare förhåller sig fientligt mot den och visar en afgjord förkärlek för medelmåttan. En af konsistoriets medlemmar, den utmärkte kemikern P. A. von Bonsdorff, yttrade, då Runeberg sökt adjunktur — hvartill vi genast få återkomma — att han, i fall han skulle rösta mot Runeberg, blott hade att stöda sig på en opinion som han hämtat, hvarifrån förmådde han icke inse, men som i hvarje händelse var falsk, om ock den gått «som en löpeld från mun till mun, från den gamla till den unga och från den unga till den gamla». Det är möjligt, att här låg en antydan om någon för Runeberg ogynnsam stämning, från hvilken grumliga källa de flesta af professorerna öste sina skäl. Annat är icke kändt om en sådan stämning; men all psykologisk sannolikhet finnes ju för att den unga krets, till hvilken skalden hörde, af herrar konsistoriales betraktades såsom rabulistisk och farlig för universitetets säkerhet under dessa farliga tider, hvarvid naturligtvis också känslan af att en ny, i begåfning öfverlägsen generation hotade skjuta den gamla från dess plats, spelade in. Helt visst hade några af Nervanders och Nordströms sarkasmer funnit väg ända till fädernas öron, och om det verkligen fanns en färdig opinion mot Runeberg, så träffade den tydligen icke blott honom utan också alla hans vänner.

De som sträfvade till ordinarie professurer, fingo pröfva det, de också. När Nordström 1832 sökte professuren i nationalekonomi efter Myréen, blef hans medsökande, professorn i romersk och rysk rätt Ekelund, af konsistorium med alla röster utom en ställd i första rummet; efter många intriger, som fördröjde ärendet, utnämndes likväl Nordström på högsta ort 1834. När Rein sistnämnda år ansökte historiarum professionen efter Avellan, blef han likaledes så godt som enhälligt i konsistorium tillbakasatt för adjunkten R.

von Becker, ehuru dennes historiska förtjänster voro inga i bredd med Reins. Men man åberopade hans långa akademiska bana — och till och med hans finska grammatik! Kansler, tronföljaren, föredrog ärendet för kejsaren i enlighet med konsistorii beslut; men monarken granskade själf handlingarna och utnämnde Rein. När Laurell kort därpå sökte professionen i teologisk dogmatik, ansågs hans afhandling alltför filosofisk och för litet teologisk — exemplet har så ofta upprepats sedan! — och underkändes af fakulteten. «Axel Laurells specimen», skrifver Cygnæus till Ahlstubbe, «är af teologiska fakulteten efter fyra särskilda sessioner och utbedda nya betänketider omsider och bestämdt improberadt med 2 vota mot 1. Man tror sig ha skäl att af amplicissimum Consistorium hoppas ny improbation af denna improbation.» I självfva verket blef fakultetens utlåtande i konsistorium kullkastadt, dock med endast två rösters majoritet och hufvudsakligen på grund af de yngsta ledamöternas, Reins, Nordströms och Ilmonis ytterst bestämda uppträdande till Laurells förmån. Men han blef dock icke denna gång utnämnd.

Också Nervanders sena befordran kunde haft sin orsak i afvóghet mot hans person. När han 1836 återvände från sin fyraåriga utländska resa, under hvilken han gjort sig känd och uppburen så, att honom bland annat erbjudits en professur i Jena, ansågo alla de yngre vid universitetet, att Hällström, som året förut blifvit emeritus, gärna kunde draga sig tillbaka för att hvila på sina rika lagrar och lämna både platsen och äran åt den själfskrifne arftagaren till dem båda. Men Hällström stod kvar, «såsom klippan i ett haf», säger Cygnæus. Nervanders missnöje sökte sig luft i «föga vanliga stickord» allt enligt samme minnestecknare, som satiriskt fortsätter: «... medan professor Hällström, hvilken

längesedan hade kufvat häftigheten af de sinnesrörelser, som genomilat äfven hans ungdom, numera med vördnadsbjudande och ostörbart lugn förmådde betrakta den ofärd, det fallit honom in att bereda sin efterträdare in spe». Det är ingalunda osannolikt, att Nervanders föga försiktiga uppträdande i denna sak, liksom hans kända hånfulla sätt öfver hufvud, bidragit att kvarhålla Hällström vid professuren ända till hans död 1844.

Den i kamratkretsen, som dock hade de tidigaste och flesta motgångarna vid universitetet, var Runeberg; och hans kontroverser med de akademiska fäderna bragte misstämningen mot dessa till sin höjd äfven bland studenterna.

Första gången gällde det ett stipendium för «unga litteratörer», ett af dessa stipendier, hvilkas stadgar tyckas stå i strid mot deras bestämmelse, uttryckt i deras namn, och därför i dag som är gifva anledning till olika tolkningar. Emellertid var det mer än tydligt, att när halfva konsistorium, jämte ordförandens afgörande röst, var mot Runeberg och för teologie adjunkten Gadolin, blott på grund af dennes större lärarmeriter, här förelåg icke blott en formalistisk tolkning utan också ett afsiktligt förbigående af en ung, erkänd kraft till förmån för en lika erkänd medelmåtta och trampare i den akademiska slentrianens spår. Det var teologen professor Sjöstedt, som först yttrade sig. Medgifvande att «idén för bortgifvandet af de för unga litteratörer anslagna understöd egentligen åsyftade litterär förtjenst» och att Runeberg däri stod framför alla andra, ansåg han sig dock tvungen taga i betraktande äfven «meddelad muntelig undervisning» och gaf, med hänsyn till Gadolins öfvervägande meriter i detta stycke, honom understödet. De två följande professorerne, medicinaren

Kalm och teologen Frosterus, röstade med Sjöstedt, Ekelund åter fann ingendera sökanden förena vetenskapliga och undervisningsmeriter, såsom stadgarna påbjödo. Men Linsén, Runebergs oförtrutne beskyddare, gaf ett utlåtande, som var mycket bestämdt. I vältaliga ord framhöll han först, att Runebergs rykte som skald redan gått öfver landets gränser; det universitet, vid hvilket han utbildat sina lyckliga anlag, var skyldigt honom sin uppmuntrande välvilja, så mycket mer som dess uppgift icke var uteslutande vetenskaplig men också rörde konsten och i synnerhet poesin, vetenskapens nära befryndade ledsagarinna. Ett dussin de mest innehållsrika och grundliga afhandlingar skulle icke gå upp mot ett enda af Runebergs skaldestycken. Och hvad beträffar föreläsningarna, så måste de väl — detta var en stark kolf åt Gadolin — för att här gälla som merit, bära geniets stämpel, icke allenast vara ofta hållna eller röra sig i allmänt bekanta gängor. Vackert och anspråkslöst och icke utan en släng af satir mot sina kolleger tillägger han: «oförklarligt skulle det förekomma hela den bildade finska allmänheten, att utländningen skänkte magister Runeberg sitt bifall, men Finlands universitet ansåge hans förtjenst underlägsen att kunna belönas. De, som sjelfva vunnit tidig ryktbarhet, skola, omgifna som de äro af sin egen glans, icke finna en annans så synnerligen märkvärdig. Jag, som ej förmått förvärfva mig någon celebritet, beundrar oförställdt densamma hos magister Runeberg». Och han slutar med några ord om huru konstnären ännu mer än vetenskapsidkaren behöfver skydd mot bekymren och näringsomsorgerna. — Detta yttrande gjorde intryck: Tengström, Lagus och Melartin instämde, likaså Avellan, hvars votum som frånvarande inhämtades, samt vid juste-

ringen von Bonsdorff[1]). Men resten förenade sig med Sjöstedt, och Runeberg gick miste om en inkomstökning af 250 silfverrublar, hvilken hägrat för honom och så väl skulle behöfts. Han talar också senare, i ett bref till ärkebiskop Melartin, om sina denna gång «verkeligen felslagna förhoppningar».

Man kan tänka sig deras vrede, som stodo Runeberg närmast och som redan i den blotta jämförelsen med Gadolin sågo en orimlighet. Men också i mycket vidare kretsar väckte konsistorii åtgärd en pinsam uppmärksamhet, och att konsistorii egna medlemmar ville inför allmänheten reservera sig däremot, bevisas af att professor Melartin utgaf omröstningsprotokollet i tryck, jämte alla handlingar som tidigare tillkommit i fråga om det litterära understödet, «för att i ett sammanhang befordras till allmänhetens närmare kännedom»[2]).

När stipendii-tiden för Gadolin gått till ända 1834, såg det emellertid ut, som om de akademiska fäderna ingenting lärt och allting glömt. Åter konkurrerade Gadolin, som räknade på en förlängning, och Runeberg, hvilken emellertid publicerat både andra delen af sina lyriska dikter och

---

[1]) Han hade vid första sammanträdet i likhet med Ekelund förklarat båda ovärdiga, men sade nu, att han kunde «såväl i grund af egen öfvertygelse som och i synnerhet i stöd af prof. Linsèns yttrande samt med anledning af de upplysningar han af detta yttrande kunnat inhemta, icke ett ögonblick tveka att med sitt votum tillägga Runeberg understödet.» — v. Bonsdorff och Ekelund ansågo för öfrigt att Avellans, ej Ursins — som vid tillfället förde ordet — röst var afgörande, emedan A. var äldre. (Alla utlåtanden enligt Konsist. protokoll).

[2]) Handlingar rörande Consistorii vid Kejserliga Alexanders Universitetet i Finland den 1 februari 1832 fattade Beslut, hvarmedelst det efter Professoren C. G. Sjöstedt ledigt blefne understödet för unga Litteratörer under deras studie-tid vid Universitet, blifvit theologie Licentiaten och Docens J. A. Gadolin tillerkändt. 32 s. 8:o. — Detta torde varit första gången handlingarna i någon befordrings- eller liknande fråga vid universitetet utkommit i tryck.

Elgskyttarne samt en akademisk afhandling, som godkänts för adjunktur. Vid den första omröstningen gick Gadolin ut som segrare; märkvärdigt nog röstade icke blott Rein och Nordström utan också Linsén på Gadolin, emedan det ej fanns några särskilda anslag för dem som förestodo professur; men när ärendet justerades, infunno sig Ekelund och Argelander, som ej tidigare varit närvarande, och gåfvo sina röster åt Runeberg — den senare på grund af den ringa uppmuntran denne hittills för sina litterära förtjänster rönt; hela fem ledamöter (von Haartman, Sjöström, Linsén, Sjöstedt och Ilmoni) ändrade därjämte sitt votum, så understödet ändtligen tillföll Runeberg.

Om konsistorii beslut 1832 i fråga om detta understöd varit en skriande orättvisa, så vittnar den omröstning, genom hvilken följande år första förslagsrummet till adjunkturen i grekiska och romerska litteraturen förvägrades Runeberg, påtagligen om ett af de största misstag i vetenskapligt afseende, som någonsin begåtts vid Finlands universitet. Han hade liksom medsökanden, docenten Gyldén — en välmenande, men föga begåfvad man, som tydligen på grund af sina goda afsikter upptagits i Lördagssällskapet — offentliggjort tvenne afhandlingar; de voro visserligen icke af lingvistiskt utan af litterärt innehåll, en sida, som adjunkturen äfven och framför allt omfattade, och de voro själfständiga intyg på hans utmärkta förtrogenhet med den klassiska andan; ja, om hans adjunkturspecimen, som rörde koren i det grekiska sorgespelet, säger en fackman, att det i «själfständig uppfattning och skarpsinnig iakttagelse står långt öfver alla samtida arbeten i klassisk filologi vid vårt universitet». Gyldéns docentafhandling var litteraturhistorisk och saknade, hopkommen efter sekundära källor, all själfständighet; hans specimen för adjunkturen innehöll blott «ett på språkfiloso-

fisk grundval hvilande, fullkomligt värdelöst resonnemang.»[1]) Linsén, som opponerat, vet att uppskatta förtjänsterna i Runebergs afhandling och framhåller dem till fullo; däremot inser han kanske icke till alla delar underhaltigheten af Gyldéns skrift, om han också klandrar, att författaren ej drager några slutsatser ur sina premisser. Filosoferandet öfver språkliga ting stod denna tid i flor, och för en vetenskapligt mindre skarpsynt ande, som Linsén själf var, tedde sig hvarje försök att förklara språkliga företeelser ur det organiskt lefvande helas princip såsom ett bevis på uppfattningens djup. Därför kunde också hans i språkvetenskapen mindre bevandrade kolleger anse Gyldén hafva ådagalagt, att han kände det grekiska tungomålet bättre än Runeberg.

Måhända gaf ännu en annan punkt i Linséns granskning Runebergs motståndare en välkommen handräckning. Där betonades kanske alltför starkt hans poetiska talang och verksamhet. Visserligen ådagalägger Linsén mycket skickligt, hvilken utomordentlig betydelse dessa måste hafva för Runebergs förståelse och tolkning af den klassiska litteraturens mästerverk;[2]) visserligen försvarar han poesins värde som bildningsmedel, bland annat citerande Cicero i talet för poeten Archias och med en förargelseväckande tydlig släng åt sina kolleger framhållande, att en motsatt uppfattning nog förekommer, såsom bevisas af noten till det anförda stället i en svensk upplaga: «I gamla tider var en poet ett stort kreatur t. ex. Homerus. Dock i sjelfva verket skämde de bort lärdom och vishet, invecklande de-

---

[1]) L. A. Heikel, Filologin s. 294 ff.

[2]) Huruvida åberopandet af Sjöström som exempel på en uppburen skalds lämplighet att tolka den antika litteraturen var så lyckligt funnet, må dock ämnas därhän.

samma i så många mörkheter och fabler, att man ännu icke hunnit att hitta på deras rätta upplösning.» Men argumenteringen inbjöd i alla fall till den slutledning, som omfattades af flere: vi erkänna med glädje Runebergs förtjänster som skald, ja, det vore mycket synd, om ej akademin funne någon utväg att binda honom vid sig, men för denna gång kan han icke komma i fråga. Genom att sålunda utgöra blott ett slags medel för utvecklingen af resonnemanget i önskad riktning, förlorade också berömmet i dessa herrars mun en del af sitt värde. Det var så mycket ståtligare och uppriktigare i Linséns votum. Kanske ännu klarare och i vissa punkter mera sakligt är P. A. von Bonsdorffs: han far skarpt fram med anciennitets grundsatsen, som några medlemmar uppställt, han anser det som en förolämpning mot fackmännen, Linsén och Sjöström, hvilka båda ställt Runeberg i första rummet, att afvika från dem, han säger att om något sådant skulle hända en af honom och hans kollega i fysik rekommenderad kandidat, «så vet jag ej hvad man om förslags- och befordringsgrunder i ett universitets konsistorium skulle kunna tänka», och han anser Runeberg hafva gjort sig känd på ett sätt, som «frikallar från all jämförelse». Utom Linsén, Sjöström — han instämde blott i Linséns yttrande — och v. Bonsdorff ställde endast jurisprofessor Ekelund Runeberg främst.

Gyldén fick platsen och blef efter Sjöström fjorton år senare professor, sedan Runeberg afböjt alla uppmaningar att söka — en klen universitetslärare, hvars vetenskapliga förmåga och omdöme städse stodo långt efter hans goda vilja. Hade Runeberg fått adjunkturen, så hade äfven professuren blifvit hans, och med sin samvetsgrannhet hade han kanske egnat vetenskapen en alltför stor del af den tid, som nu skänktes hans diktning.

I alla fall stängdes för honom tills vidare hvarje utsikt vid universitetet. Hvad han därom själf tänkte, har han hållit för sig, och icke ett ord af bitterhet har han yttrat om sina domare. Ej heller nedslogs hans mod: den litterära alstringen blef blott rikare. Men vänkretsens stämning gentemot fäderna kring konsistoriibordet skärptes ytterligare, och allt hvassare slipades i tysthet de vapen, med hvilka främst bland dem J. J. Nordström snart vid detta samma bord skulle föra det yngre släktets talan mot trångsinthet och fruktan för ljus.

Ännu en sista gång skulle Runeberg blifva föremål för diskussion inom den akademiska senaten. När han 1836 sökte ett lektorat i Borgå och, af alla tecken att döma, utnämningen förestod, väckte Gabriel Rein vid årets sista konsistoriimöte ett förslag att kvarhålla Runeberg vid universitetet. I ett långt, välskrifvet och bestämdt andragande framhöll han nödvändigheten att sörja för att icke utmärkta förmågor på grund af omöjligheten att ekonomiskt komma tillrätta, dragas bort från akademins tjänst. Runebergs fästande vid densamma skulle icke allenast tillföra den en sällsynt talang utan också höja högskolans eget rykte, medan det å andra sidan för honom själf vore viktigt att i dess hägn kunna utveckla sina anlag. En underlåtenhet i denna punkt skulle möjligen kunna ådraga konsistorium beskyllningar för bristande nit att främja universitetets litterära lif och anseende.[1])

---

[1]) Konsistorii protokoll den 31 december 1836. Reins yttrande förtjänar att här i sin helhet anföras:

Det är en för Universitetets framtid ganska betänklig erfarenhet, att antalet af unge män, som efter slutade förberedande Academiska studier, och presterade lägre lärdoms prof, härstädes stannat, för att medelst inhemtande af

Konsistorium behjärtade Reins skäl och uttalade enhälligt den önskan, att en man «med Magister Docens Runebergs utmärkta anlag» blefve vid universitetet fäst. Man beslöt hemställa om ett särskildt anslag af två tusen rubel banko assignationer att utbetalas till dess Runeberg kunde erhålla en lärarplats med motsvarande lön. Men när ärendet i början af följande år ånyo uppträder i protokollen, förnimmas otrefliga dissonanser. Professor W. G. Lagus, som oftast hade sitt hufvud för sig, kunde icke vara med om beslutet. Han utbredde sig vidlyftigt om olämpligheten af extraordinarie åtgärder, han polemiserade mot Reins uppfattning, att universitet och gymnasium voro inrättningar som konkurrerade med hvarandra, han hade svårt att tänka sig, att icke den verkliga nytta Runeberg gjorde

djupare vetenskapliga insigter bereda sig till det Academiska Lärarekallet, i en rad af år varit ganska ringa. Under det att vid Universiteterna i Sverige, hvilka i det närmaste hafva samma inrättning som vårt, och hvarest likasom hos oss Lärarepersonalen bildas vid sjelfva Universitetet och icke såsom i andra Länder, kallas utifrån, finnas 20 à 30 Docenter, har hos oss deras antal på längre tid icke öfverstigit fem eller sex; numera äro de endast fyra. Följden har ock varit att flere af Universitetets Lärare platser icke kunnat besättas; att bland sexton Adjuncturer sex äro lediga och att icke heller exempel saknats, då man varit nödsakad, att i brist på sökande flere än en gång till ansökning anslå lediga professioner. Under sådana förhållanden synes det mig vara af synnerlig vigt, att vid Universitetet söka bibehålla åtminstone dem bland våra Docenter, hvilka genom talanger och snille lofva att blifva en prydnad och heder för detsamma. Att Magister Docens Runeberg är en sådan man är allmänt erkändt och tarfvar icke min bevisning, minst inför Herr Rector och Amplissimum Consistorium; att han med sin sällsynta förmåga icke allenast i betydlig mon skulle bidraga till befrämjande af de philologiska och æstetiska studierna härstädes, utan äfven till förökande af vår Högskolas aktning och anseende, ej mindre i eget än i främmande land bör med fullt skäl af honom kunna väntas; men äfven han ämnar öfverge den Academiska banan och som Ledamot i ett Domkapitel samt Lector vid ett Gymnasium, söka sig en, om ock med hans studier och syfte mindre öfverensstämmande och i vetenskapligt hänseende inskränktare, likväl för hans framtida bergning säkrare verkningskrets. Som det för Herr Rector och amplissimum Consistorium icke torde vara obekant, har Magister Docens Runeberg ansökt den lediga Eloquentiae och Poesos Lectionen vid Gymnasium i Borgå och den omständighet att det Hög-

i Borgå, vore «till extensitet och isynnerhet intensitet» vida större än den han kunde göra vid universitetet. Han ser saken från alla möjliga synpunkter och försmår, sin vana trogen, icke att spela på den patetiska strängen. «Ju fler och ju utmärktare Herolder af det rätta, sanna och sköna, Akademien åt alla håll af Finland utsänder, desto större är hennes ära, och i desto högre grad har hon gjort sig väl förtjent af Fäderneslandet». Han inser icke, att Runebergs afgång är en så stor förlust. «Slutligen, för att formeln: videant Consules, ne Respublica quid detrimenti capiat skall uttalas och utomordentliga åtgärder vidtagas, bör ock den fara som hotar vara utomordentlig. Sådant är dock nu icke fallet; och i afseende på den gren af Litteraturen, uti hvilken Runeberg är som lärare anstäld, kan Universi-

---

vördige Domkapitlet derstädes hos Hans Kejserliga Majestät tillstyrkt bifall till hans underdåniga dispens ansökning att, ehuru född inom Åbo stift få ansöka ecclesiastika tjenster i Borgå, än det beslut att befria honom från Specimens afgifvande för den ansökta tjensten, visa, att det Högvördige Domkapitlet nogsamt vet värdera den acquisition, som för Gymnasium sålunda erbjuder sig, och gör det högst sannolikt att Magister Docens Runeberg skall vinna sin afsigt. Men ju mera hedrande detta offentliga erkännande är, som hans förtjenster fått emottaga, ju mera utmärkande det omdöme som svenska konstdomare, hvilka icke tvekat att jemföra honom med Franzén, fällt om honom, ju mera man således har allt skäl att vänta af honom, dess önskvärdare anser jag det vara, att han icke måtte nödgas söka sin bergning annorstädes än der, hvarest Litteraturen i vårt land har sin medelpunkt, vid Universitetet, hvilket otvifvelaktigt är det för den vidare utvecklingen af hans talanger mest gynnsamma ställe. Det synes mig åligga Consistorium Academicum, att i en så angelägen sak vidtaga de åtgärder, som på detsamma ankomma kunna, och det med så mycket större skäl som ett underlåtande häraf möjligen kunde ådraga Consistorium ett mindre gynsamt omdöme om dess nit för befrämjande af Universitetets litterära lif och anseende, en beskyllning, hvilken hvarje Consistorii Ledamot säkert vet med sig icke förtjena, och vågar jag derföre hoppas att icke misstydas då jag utber mig få hemställa, huruvida icke Herr Rector och Amplissimum Consistorium ville vara betänkta uppå sådana medel, hvarigenom en utväg kunde beredas, att tillägga Magister Docens Runeberg ett rikeligare årligt anslag än det af honom hittills åtnjutna litterära understödet, och kan sålunda möjligen förmås att icke öfvergifva Universitetet, samt derjemte sättas i tillfälle att ostördare än hittills egna sig åt sina litterära sysselsättningar.

tetet om sig sjelft icke med skäl gifva ett fattigdomens intyg». De båda professorerne i klassiska språk befunne sig i sin kraftfullaste ålder, en duglig adjunkt, Gyldén, vore att tillgå, och en ung, skicklig magister, Lindfors, förberedde sig för docentur.

Detta inlägg, som röjer antingen stor brist på förståelse för själfva saken eller ock stor elakhet eller kanske båda, gjorde att två af professorerne föllo af, von Haartman och Sjöström — Sjöström, som gärna slingrade, när det var fråga om Runeberg och nu kom fram med några skenfagra argument: att han första gången ej velat motsätta sig opinionen, som han trodde enhällig, att professionen i lärdomshistorien snart blefve ledig och skulle passa bra för Runeberg — med rätta kallar Strömborg detta en bitter ironi, då Alexander Blomqvist var gifven efterträdare till Pipping — samt att besparingen af ett litterärt understöd hellre kunde tilldelas Runeberg.

Minoritetens röster ändrade naturligtvis icke konsistorii beslut. Men troligt synes, att Lagus' sårande utläggningar åtminstone i någon mån påverkat Runebergs egen hållning. När grefve Rehbinder, innan han föredrog ärendet på högsta ort, genom ärkebiskop Melartin förfrågade sig om Runebergs egen tanke rörande hans kvarstannande vid universitetet under de föreslagna förhållandena, skref Runeberg ett afböjande svar. Han skyllde på den tvifvelaktiga ställning, hvilken ett sådant understöd utan bestämd lärarskyldighet skulle bringa honom, och sade, att om, såsom han hört projekteras, det gällde att som extraordinarie professor hålla fyra föreläsningar i veckan i estetik, så skulle dessa upptaga hans tid fullkomligt, medan lönen dock ej var tillräcklig för att han på den ensam kunde bygga sitt uppehälle i akademistaden. I ett omedelbart efteråt till Melartin

afsändt bref spårar man behofvet att tala ut angående motgångarna vid universitetet. Utan bitterhet men icke utan en känsla af besvikning gör han reda för dem. Dock, i stället för att med ett ord antyda att han hade någonting att förebrå sina förmän, säger han att omständigheterna icke kunnat af dem ändras; han protesterar mot den «lättsinniga välmeningens» utfall mot män, hvilka han alltid skall högakta och vörda, och han säger till slut, att när han skiljer sig från universitetet, han medhar det glada minnet af dess honom bevisade erkännande och värma.

Det är manliga och stolta ord, hvilka knappast kunnat undgå att träffa vederbörande annorlunda än Runebergs ädla sinne velat det. Men när Runeberg anser sig böra inlägga ett förbehåll «mot en mängd personers» klander af konsistorii likgiltighet och köld mot honom, så bevisar detta blott huru allmänt det tänkesätt var gängse, att universitetet begått ett svårt fel, när det icke i tid dragit försorg om att fästa Runeberg vid sig.

X.

Den finska tidningspressen hade haft tvenne perioder af ståtligt uppsving: den första, när Auroraförbundets Åbo tidningar var ett organ för det starkt pulserande litterära lifvet vid Aura, den andra, när efter krigsårens fullständiga lägervall ändtligen Åbo Morgonblad försökte att höja den ropande rösten i fosterlandets frågor. Det förra bladet hade efter växlande öden — det hade bland annat varit grefve Buxhövdens officiella organ — råkat i händerna på Sjöström och af honom åter förlänats en, visserligen något brokig och orolig, litterär anstrykning, men småningom ånyo gått mycket neråt. Det senare hade efter sin korta existens ersatts af Åbo Underrättelser, som blott i ringa grad höjde sig öfver sin kollega, och äfven sedan det i början af trettiotalet öfvertagits af Lars Arnell och gjorts mera litterärt och underhållande, dock gaf föga rum åt inhemska intressen. Bättre förhöll det sig vid tjugutalets slut med journalistiken på finska: Turun Wiikko Sanomat, som ledts af R. von

Becker, hade lyckats bibehålla en lika väckande som instruktiv karaktär, och det motsvarande Uleåborgska veckobladet var äfvenledes redigeradt i god anda. Självfallet vände sig dock dessa båda tidningar till en annan publik än de svenska.

Den nya hufvudstaden måste naturligtvis i och med de högsta administrativa och kulturella myndigheternas flyttning dit få sin press. Sedan 1820 utgafs Finlands Allmänna Tidning i Helsingfors, och kort efter universitetets återöppnande begynte, år 1829, samtidigt tvenne andra blad sin verksamhet. Det ena var Helsingfors Tidningar, utgifna af G. O. Wasenius under redaktion af hans broder A. J. Wasenius. Dess afsikt var, enligt prospektet, framför allt «meddelandet af Nyheter och Underrättelser från Inländska orter», dess syfte, med andra ord, praktiskt. Innehållet varierade också mellan dylika meddelanden samt småsaker, notiser, anekdoter, historiska och biografiska fakta, plockade härifrån och därifrån utan den ringaste mening. Det andra var Tidningar från Helsingfors, utgifna af J. C. Frenckell och redigerade af Sjöström, samt inledda med ett program, som lofvade minst en upprepning af Porthans lifsverk. Visserligen gör Sjöström ett förbehåll för «denna ofta åtalade Fennomanie, som vill utsträcka glansen af vår Fornålder, värdet af Finska Folkpoesien, höjden af förfädrens insigter i konst och bildning, vida utöfver sanningens gränser», men han finner dock ofantligt mycket att uträtta i historiskt, arkeologiskt, mytologiskt, filologiskt och folkloristiskt syfte. Hans tidning vill enligt synpunkter, som noga motiveras, i dessa grenar «offra en gärd på patriotismens altare» och mottaga alla underrättelser som angå fosterlandet, dess historia och antikviteter, samt «vänder sig med tillförsigt till sakkunnige och patriotiske medborgare». Men Sjöström var långt ifrån

rätte mannen att förverkliga dessa goda afsikter, och medborgarnes bistånd svek. När man omedelbart efter den genom flera nummer gående programartikeln läser en uppsats med titeln 'Den Chinesiska styfmodern', så verkar det som när en starkt uppspänd ballong brister och faller till marken likt en slapp trasa. Men för tidningens korta lifsinnehåll blir historien om den kinesiska styfmodern vida mer karaktäriserande än någon punkt i det långa fosterländska programmet. Rent af det enda, som möjligen motsvarar detta program, är en recension af Sjögrens anteckningar om Lappland. Likt enstaka ljusglimtar möta i hvarje af de tre årgångarna två dikter af Runeberg (1831 publicerar han här 'Den sjuttonåriga' — under namnet 'Flickan' — och 'Ynglingen') samt inalles tre stycken af Nervander. Med år 1831 nödgas tidningen gå in. Arfvet efter Sjöström öfvertages äfven här af Runeberg. I det sista numret annonseras, att Helsingfors Morgonblad från följande års början skall utkomma med två nummer i veckan. Redaktör blir Runeberg, men Sjöströms medverkan saknas icke alldeles: hans namn — i egenskap af censor — förekommer under tidningens «imprimatur»; inne i bladet synes det icke mer.[1])

Nervander hade lofvat att regelbundet hjälpa till vid redaktionen. Det är han, som öppnar första årgången med 'Nyårs-verser', ett slags skämtsam anmälan, hållen i den familjära ton, som var traditionell i tidningarnas och publikens relationer med hvarandra. Men omedelbart därpå följer som en trumpetskräll Runebergs uppsats 'Några ord om Svenska Academiens valspråk: Snille och Smak'. Det behöfdes ett stort mod för att slunga ut ett sådant anfall, att plötsligt här i Finland, där man hittills skattat sig lycklig

[1]) Jfr min uppsats A. G. Sjöström och hans vittra verksamhet s. 96 ff.

att få en bortskymd plats vid den svenska litteraturens bord, öfverfalla en inrättning, som af kunglig nåd var satt till denna litteraturs styresman — och som därtill varit vänlig nog att hugna författaren själf med ett pris!

Men artikeln var ett program för en sida af tidningens verksamhet och ett manifest för redaktörens egen del. Och den blef icke ensam. Slag i slag följde uppsatser, recensioner och parodier — om Fru Lenngren, om Euphrosyne, Freja, den «Poetiska örnen», «Nordens kraft» — tills i slutet af första årgången 'En blick på Sveriges nu gällande poetiska litteratur' och i början af den nästa kritiken af von Beskows Sveriges Anor, belönt med stora priset af Svenska Akademin, drifva djärfheten i Runebergs krigsförklaring till sin spets. Det var rakt ingenting, som fann nåd för den tjuguåtta-årige rabulisten, det gick lös med samma hetta öfver akademiker och fosforister, och det oerhördaste var, att Tegnér, den på båda sidor om Bottenhafvet lika beundrade konungen i diktens rike, behandlades med samma vanvördnad som alla de andra.

Kritiken fick sin positiva utfyllnad i Runebergs egen alstring. Han röjer en produktionskraft, desto mer förvånansvärd som han samtidigt slutredigerade Elgskyttarne och arbetade ihop sitt adjunkturspecimen, och offentliggör under detta första år i Morgonbladet inemot ett halft hundratal lyriska stycken, oberäknadt en hel mängd små versifierade bitar, charader och dylikt. Morgonbladet uppträder i alla afseenden främst som hans litterära organ

Men en annan betydelsefull sida af dess arbete blir genast, att det förverkligar en stor del af Sjöströms löften i prospektet till Tidningar från Helsingfors. Innehållsförteckningens rubrik «Artiklar, rörande Finlands Historie, Geografie m. m.» upptager ett betydande antal nummer; till dem

hör Runebergs Saarijärvi-uppsats, vidare meddelanden om nyare finska runoförfattare, om Ritvala Helka traditionerna, samt utdrag ur resebref, allt af Lönnrot, äfvensom en arkeologisk och en mytologisk uppsats med finska ämnen af Rein. Den finska folkdiktningen möter redan nu i ett par öfversättningar af Lönnrot, och Runeberg själf publicerar i n:o 34 den försvenskning af Erik Tickléns 'Neidon valitus', hvilken han i sin bekanta not betecknar såsom ett härligt stycke och «en af de talrika sånger, som utgöra finska poesiens stolthet och ära». Inhemskt kulturintresse företräda ock recensioner af arbeten i Finlands och den finska kyrkans historia, liksom de talrika, ofta rätt vidlyftiga meddelandena i allehanda- och notisafdelningen.

Bland dessa meddelanden bildar ett till sitt innehåll på sätt och vis en motsvarighet till Runebergs skildring af folket i Saarijärvi. Innan han meddelar en «på det högsta glädjande» notis om att en bonde i Kuopio socken föreslagit frivilliga sammanskott bland allmogen för att bekosta en aritmetik på finska, hvilket också ledt till att 1,000 rubel samlats, tager Runeberg till tals frågan om den finska allmogens böjelse för kunskap. Många tro, säger han, att den finska allmogen är «likaså litet sträfvande till intellectuel odling, som en sådan yttrar sig i dess sätt att bo och lefva.» «Det är dock visst, att med all dess yttre enkelhet, ja man kan säga råhet, den i inre bildning, förstånd och isynnerhet vettgirighet eftergifver ingen annan nations medlemmar af dess vilkor, och öfvergår de flesta. Man kan utan partiskhet säga, att den Finska bonden, i allmänhet mer än någon annan, lefver ett speculativt lif, och gör vida större eröfringar i vetandets verld, än man af hans otroligt inskränkta hjelpkällor kunde vänta. Det vore mycket att tala om Finnarnas begrundande af religiösa

ämnen, en omständighet, som hos en och annan, tyvärr urartat till ett slags fritänkeri. Deras djupa håg för poesie är mera allmänt känd. Aritmetiska problemers lösning utgör för dem ofta ett älskadt tidsfördrif på lediga stunder, och man finner bland dem personer, som uppöfvat förmågan att räkna i hufvudet till en förvånande höjd.» Som en bekräftelse härpå anföres det exempel, som ofvan omnämnts och som Runeberg med rätta kallar «i sig sjelft ett bland de sällsyntaste». Sin höga tanke om den finska bondens vetgiriga sinne stöder Runeberg naturligtvis på själfupplefda erfarenheter. Hvar han kan, begagnar han på detta sätt sin kännedom om folket för att föra dess talan inför den publik, som närmast var hans. I sitt upprop till lindrande af nöden i de norra socknarna återkommer han härtill och säger vackert: «det kraftfulla folk, hvars ej mindre idoga omtanka, än dristighet och styrka att trotsa ett hårdt luftstrecks hinder, alltid har väckt beundran, sänker nu matt och modlöst sina armar, nära att falla ett offer för den allmänna olyckan. Det påkallar nu om någonsin vår hjelp: vi kunna ej fördröja den, vi måste hjelpa, af alla krafter söka rädda det!»

Intresseradt omnämner Runeberg de två första disputander, som aflägga sina prof på finska: E. Ingman, hvilken uppträder med förfinskningar ur Homeros, och W. Schildt, som öfversatt stycken af Xenofon. Universitetsnyheterna behandlar han äfven i öfrigt med förkärlek. Han gör sig lustig öfver examensbrådskan vid promotionen och röjer åtskilliga hemligheter från det intimare förfaringssättet vid tentamina. Han talar i vackra ord om majfesternas betydelse, med anledning af det första «maj kalas», som hölls af studenterna i Helsingfors. Följande kan tjäna som ett nytt exempel på hans förmåga att knyta allmänna

reflexioner vid notiserna: «Jag tar för afgjordt att mången finnes, som med ensidighet och stränghet bedömmer dylika samqväm af ynglingar, hvilka de kanhända tilltro för liten försigtighet och för mycket öfvermod. Vare härmed huru som helst, så är det dock visst, att den skönhet, som ligger i ideen af dessa Majfester, mer än tillräckligt talar för deras firande . . . Det hvilar en religiös betydelse öfver dem. De äro Jubeldagar för den studerande ungdomen, stunder då den uppfattar sig sjelf till sin betydelse och anda, och då hvarje individ i densamma ej blott tänker, men ser sig vara en lem af ett högre allmännare lif, och känner och röjer sällheten af att som sådan vara försmulten i ett mål, som är allas. Den enskilta ser på en gång sitt värde, såvidt han känner sig höjd till harmoni med det helas och sin betydelselöshet, om han fattar sig såsom från dess anda söndrad, och man kan vara säker om att kanske få bivista en sådan fest, utan att de, flere stunder af densamma finna sig lyftade till känslor, som för menniskohjertat, i hvad förhållande som helst, äro evigt helsosamma och dyra» [1]).

---

[1]) Betecknande för tiden är skildringen af Vicekanslers, den hederlige men mycket obetydlige general Thesleffs, ankomst till festen: «De glada ropen: Canceller kommer, Canceller kommer, drog för en stund uppmärksamheten från lekarne, och då ett upprepadt Hurra! af dem som främst strömmat fram för att emottaga sin högt värderade gäst, skallade vid andra ändan af gran-alléen, trängde sig alla fram, för att vid hans första anländande till tältet med samma helsning få emottaga och hylla honom. (Det låter som en förklang af Döbeln vid Jutas!) Det är en herrlig syn, då en Corps, hvars tillgifvenhet man är öfvertygad om, att hvarken med makt kan utkräfvas, eller med guld köpas, sjelfmant ger en person bevis af aktning, förtroende och kärlek, i den grad, som Academiens Medlemmar då gåfvo dem åt sin ädle styresman. En sådan gärd kommer från hjertat, och den enthusiasm, hvarmed den frambäres, är ett uttryck af den moraliska känslans njutning vid firandet af allt, hvad den skattar ädelt och godt». — Naturligtvis kan man ej tänka sig, att Runeberg skrifvit ner detta utan att mena det, men

I notiserna söker redaktören också följa med nyare företeelser inom den svenska litteraturen; i «Allehanda» i n:o 33 nämner han väl första gången Almqvists namn offentligt, i sammanhang med hans svenska språklära, klandrande, i öfverensstämmelse med tidningen Heimdall, författarens ifver att försvenska de grammatikaliska termerna. I samma nummer förebådar han, att man väntar ett nytt stycke af Franzén — Columbus — och tillägger, att författaren är på förslag till biskopsstolen i Hernösand.

Bland Runebergs öfriga bidrag af allmän art förtjänar uppsatsen 'Om Informatorer och privat Undervisning' i n:ris 15 och 18 att framhållas. Den utgör till största delen ett mycket kraftigt inlägg till förmån för privatlärares handlingsfrihet, och det förefaller, som om Runeberg genom den ville råda bot på ett vanligt och kändt missförhållande. För att ge sin syftning mera relief aftrycker han i ett tidigare nummer Magnus de la Gardies 1653 utfärdade fullmakt för sin sons informator, hvari det bland annat om dennes skyldigheter är sagdt: «in summa sigh således emot honom comportera och förhålla, som han inför Gudh, Oss, wår höghelskelige Gemåhl och hvar ährelskande man vill och kan tryggeligen till svaars stånda».

Från dem, om hvilkas erfarenheter han måhända talar, undantager han dock sig själf i slutet af uppsatsen, där han hembär en vacker hyllning åt sina forna principaler. Men genomgående riktar han sig för öfrigt mot föräldrar, som utöfva ett tryck på sina barns lärare genom att inblanda sig i alla deras göranden och låtanden. Lärosättet

---

färgen är kanske dock gifven af förhållandena. Några rader senare heter det: «Sen man med särskilda skålar, hvaribland må nämnas de till Hans Majestät Kejsaren och Hans Kejserliga Höghet Thronföljaren, hyllat de käraste föremålen för hjertat, åtskiljdes sällskapet . . . »

skall föreslås men ej bestämmas af föräldrarna, säger Runeberg; de få ej i något afseende förringa läraren inför barnen eller andra, ej begagna sig af den ställning, i hvilken hans knappa villkor försätta honom och som gör honom oändligt ömtålig. Det är nödvändigt, att «straffbalken, utan inskränkning, öfverlåtes åt lärarens hand»; rättigheten att använda en aga, där den af fel påkallas, «bör följa med hvarje lärares kall och så uteslutande tillerkännas honom af föräldrarne, att barnen ej ens ana någon modification i densamma». Summan af allt blir sålunda, att «en lag bör finnas, sträng eller mild, och en dess ostörda och okringskurna handhafvare, och denne bör vara den antagne läraren».

Denna uppfattning af lärarens myndighet utsträcker Runeberg naturligtvis i än högre grad till den offentliga skolan, och det är intressant att läsa, hur han i detta sammanhang redogör för ett åskådningssätt, hvilket, tillämpadt af honom i praktiken, någon gång fördes för långt. Han säger: «En af de vackraste sidorna i en publik Skolas organisation är otvifvelaktigt den vidsträckta myndighet, hvarmed dess Lärarepersonal i sitt kall är beklädd. Hvarje lärare i en sådan utgör nemligen en instans, från hvilken föga någon appellation äger rum, och som tillika genom sin offentliga carakter, äfven i lärjungens ögon, får en betydelse vida öfver den, som hemmets inskränkta jurisdiction för honom äger. Gossen ser sig derigenom tidigt i förhållande till en yttre, af inga considerationer beroende lagskipning, och ser i läraren, icke en person som kan ledas, blidkas och undflys, utan en lag, som står orubbeligt fast, och för hvars stränga rättvisa blott flit, sedlighet och kunskaper trygga kunna visa sig. Pligten blir honom i samma mon lätt, som han finner den vara ovilkorlig och allmänt erkänd,

och utan att sjelf veta deraf, kommer han ut i verlden, genom en omärklig öfvergång ledd ur föräldrakretsens blott moraliska disciplin, och väl förberedd för statens legala».

Några småsaker i den humoristiska stilen må för fullständighetens skull antecknas. Den bästa läses i «Efterlemnade skrifter»: den handlar om «den sanna olyckan», det vill säga om en liten svafvelstickförsäljare, som för köldens skull blifvit iförd en yllekládning men som under strida tårar försäkrar, att han är en gosse, fastän han har kjol. Man kan, skämtar Runeberg, ur denna lilla händelse draga två lärdomar, nämligen att en persons lidande alltid bör mätas efter hans sätt att känna den olycka som öfvergått honom, samt att «männen ändå i alla tider och åldrar erkänt och erkänna sitt värde framför fruntimrens». En del längre och kortare bitar af samma art visa blott, hvad vi också tidigare kunnat se, att det slags skämt Runeberg ofta försökte sig på, icke det ringaste låg för honom. Det verkar sökt och icke alls roligt, när han gör «reflexioner öfver fruntimrens hårklädsel» och finner det vist inrättadt, att de redan tidigt lära sig att handskas med ett så motsträfvigt ting som sin chevelure, ty därigenom lära de sig att böja och tvinga — eller när han i 'Underliga derivationer' gör några mindre lyckade etymologiska ordlekar [1]).

---

[1]) Biten är betecknad med «Insändt» men enligt Strömborg af Runeberg, hvilket förefaller sannolikt, ty skämtet påminner om andra saker af honom. Ett par exempel på detta slags lustighet: «*Sku'ta* skrifves nu för tiden skutta, likasom ej hvar man finner, det ordet kommer från *Skulle ta;* när katten t. ex. Sku'ta rottan, då såg man henne skutta. — *Oförtruten.* Ett målande ord, som till lycka förblifvit oförvrängdt. Man har för sina ögon den driftige mannen, som trälande och arbetande med rundöppen mund hemtar andan, så att en hvar hos honom skönjer *o för truten.* — *Ursäckta* är detsamma som *ta ur säck.* Ursäckta mig, säger man när man genom en förseelse råkat i förlägenhet, såsom

Det aktuella i Morgonbladets första årgång inskränker sig ingalunda blott till litteraturen och de små notiserna. Man kan till denna kategori hänföra den märkliga polemik, som börjar med artikeln 'Bör en prest spela kort?' i n:o 26 och sedan fortsättes genom några nummer. Det är den första återklangen i tidningens spalter från pietismens stora rörelse i norra och östra Finlands bygder, en protest, om också icke synnerligt skarp, inför offentligheten mot själasörjare, som lefde annorlunda än de lärde och i hvilkas dagliga vanor kortleken, liksom toddyglaset, bildade en oumbärlig beståndsdel. Ett hånfullt svar följde, och därpå ett nytt inlägg, sannolikt af den första författaren, denna gång så pass häftigt, att redaktionen i en not anmärker, att hon icke velat vägra införandet, änskönt tonen «icke tyckes vara fullt tillfredsställande och sådan, man skulle önskat». «Ni har», säger bland annat artikelns författare till insändaren, som tecknat sig «En Prest», «fört handen till hjertat,

---

om man vore stoppad i en tillbunden säck . . .» Någonting i samma stil är följande, otvifvelaktigt af Runeberg skrifna

Ordlek.

Flicka far ej så förskräckligt ut
Mot din fästman, att han svek till slut,
Tro mig, om du blott vill minnas rätt,
Har han varnat dig förut för det.
Säg, hur ljöd i löftets stund hans röst?
Ack han skrek, med handen på sitt bröst,
Sedan *ta*, och ringen räcktes fram.
Nu, beskylla honom, ingen skam!
Sade han ej tydligt *akta* då;
Att det gällde dig, du bordt förstå.

Man jämföre härmed ock stycket 'Filologi' (i Efterl. skrifter), som rör sig kring en liknande ordlek.

men icke den ångerfulla Publikanens, utan den gycklande hädarens hand, utur hvilken Klöfverkneckts ansigte tittar fram; en spegel för er!» — Man vet, med hvilken styrka rörelsen ett par år senare spred sig bland ungdomen vid universitetet och att Runeberg, sedan han lämnat sitt blad, i detsamma energiskt uppträdde emot den.

En artikel behandlar sedefördärfvet i Vasa län, och några meddelanden göras i juridiska frågor.

Den utländska vitterheten uppmärksammas främst i en nekrolog öfver Goethe, kort och intetsägande. Först i ett af de sista numren för året ingår en karaktäristik af honom, efter den svenska tidningen Polyfem men «öfverensstämmande med redaktionens egen åsikt». Man förvånar sig, att Runeberg ej själf hade något att säga vid underrättelsen om att samtidens största skaldelif lyktats. — För öfrigt återgifves ett tal af Tegnér samt smärre artiklar om och af Jean Paul, Walter Scott, Voltaire, Novalis, allt snarare en följd af redaktionella tillfälligheter och behof än uttryckande några bestämda böjelser hos redaktören själf.

Det slags småkram, hopdraget från världens fyra hörn, som plägade utgöra den tidigare journalistikens hufvudsakliga material, är här inskränkt till ett obetydligt omfång och hänvisadt till sin plats af fyllnadsgods. Några artikelöfverskrifter såsom 'Om Fandangon' eller 'Märkvärdiga exempel på fruktsamhet, som ägt rum i Ryssland uti 18:de århundradet' påminna starkt om arten af det, som Morgonbladets föregångare regelbundet plägade servera sina läsare.

Sådant var Helsingfors Morgonblads innehåll under det första, i många afseenden betydelsefullaste året af dess tillvaro. Dess banbrytande egenskap af ett fosterländskt,

ett tidens rörelser speglande, litterärt högtstående organ träder nu redan tillräckligt i dagen. Ännu ett drag har denna årgång, som frapperar, icke blott vid tanken på föregångarenas oändliga blackhet: den rent personliga karaktären. Runebergs täta bidrag, hans lätt igenkända talrika poesier, hans ytterst subjektiva kritik, hans förmåga att framhålla sin egen åsikt äfven i småsaker, allt detta gör, att öfver tidningens innehåll hvilar en säregen anda, någonting friskt och nytt, på samma gång som upphöjdt och bestämdt. Äfven formen har sin egen prägel och röjer Runebergs retuscherande hand också i artiklar, som ej äro af honom själf.

Morgonbladet motsvarade väl knappast, såsom det sköttes af Runeberg, ett behof hos allmänheten; den hade väl föga nog saknat ett sådant blad, om det ej kommit till stånd. Snarare skapade denna tidning själf ett behof: att sysselsätta sig med fosterländska och kulturella angelägenheter på ett annat sätt, än den gamla slentrianen visste af. Allmänheten begynte småningom förstå, att också den måste få sin del af alla nya intressen, som rörde sig bland ungdomen vid universitetet, och den var Morgonbladet tacksam för förmedlingen. Helt visst är det ett riktigt utslag af publikens mening, när Aug. Schauman säger, att man i Morgonbladet nästan hvarje måndag och fredag fick läsa någonting som var värdt att tala om, icke blott vid dagens middagsbord utan långt efteråt. Och om samme memoarförfattare äfven kan ha rätt i att där ej stod något «direkt manande eller lyftande till nationellt eller politiskt lif» — såsom sedermera i Snellmans blad — så må det framför allt ihågkommas, att man lefde i ett «fruktans tidehvarf», hvilket uteslöt all politisk journalistik. Och för öfrigt var ju kännedomen om hvad man ägde en nödvändig förut-

sättning för kampen därför. Vid denna tid, då Runeberg själf sjöd af lust att bringa denna kunskap till alla, bidrog han genom sin diktning och sitt publicistiska skriftställeri att lägga grunderna till det medvetande om att man var en nation, ur hvilket en utbredd, aktiv verksamhet i fosterländsk riktning först kunde spira.

*

I samma anda och med samma program fortgick Morgonbladet under hela den tid af något öfver fem år, som Runeberg, hufvudsakligen med sin frus tillhjälp, skötte det.

Samma energi i redaktionen spåras dock icke alltid efteråt. Under 1833 märkes en tydlig afslappning. Runeberg är upptagen af sitt adjunkturspecimen och sin andra diktsamling, och tid och krafter förslå icke till mycket eget arbete för tidningens räkning. Utom ett antal dikter och öfversättningar publicerar han nu den skarpa recensionen af von Beskows Sveriges Anor, en fortsättning på hans kamp mot Svenska Akademin och de rådande smakriktningarna i grannlandet, samt sin första prosaberättelse Lurendrejaren. Af vännerna bidrager ingen vid redaktionsarbetet, Nervander är utrikes och sänder blott ett resebref från Paris, Lönnrot skrifver likaledes från sina färder uppe i landet, Lille och Cygnæus meddela poem och J. J. Tengström en genom fyra nummer gående nekrolog öfver sin svärfar, ärkebiskop Tengström. Den är rent biografisk. Den aflidnes förtjänster som lärare, medborgare och författare kunna, säger minnestecknaren, först af och inför ett senare släkte framställas. «En märkvärdig plats kommer han dock otvifvelaktigt att intaga i vår fosterländska samtids häfder». Runeberg har naturligtvis takt nog att ej tillägga något till denna framställning.

Den som verksammast hjälper vid redaktionen, är fru Fredrika, fastän hon själf mycket anspråkslöst betecknar sitt arbete som en sista nödtvungen tillflykt. «Runeberg skriar jemmersånger öfver att han ingenting har att sätta i tidningen och derför måste till och med jag hjelpa den stackarn». Hennes bidrag bestodo väsentligen i öfversättningar från engelska journaler, men också egna stycken publicerade hon, två små «teckningar» ur historien och ur sällskapslifvet, samt ett väl turneradt skämt, i hvilket namnets sedan så ofta omskrifna makt öfver det intryck man får af personer och föremål försvaras. Utgående från den fatala möjligheten, att rosen i stället för det mildt lena namnet hon bär, skulle kallas med ett lågt ord som käringtand, exemplifierar hon framställningen med några personnamn och slutar i en försäkran, att om redaktören nekar införa uppsatsen, så skall författarinnan, som kallar sig Amalia, ej anse honom äga mera vett än om han hette Jeremias Oxander!

Insändaren af en 'Finsk berättelse' i n:o 12 för 1834 skrifver till redaktören: «Betraktande det myckna arbete Morgonbladet öfver hela året skaffar dig, har jag flere gånger önskat att af min tid kunna gifva dig någon liten portion. Vi vore bägge dermed väl belåtna.» Om denne insändare, såsom många tecken tyda på, var Lönnrot, så höll han sin föresats. Han sänder en lång finsk ballad i öfversättning jämte några inledande anmärkningar; helt visst är han dessutom medelbar orsak till att flera tolkningar af finska runor ingå, bland dem några af Runeberg själf. Därjämte publicerar han fyra uppsatser, af hvilka hans högst intressanta 'Reseminnen' fortsättas genom icke färre än sex nummer. Någon annan lika flitig medarbetare hade Runeberg icke; men större uppseende väckte måhända J. J. Nordströms stränga recension af Bonsdorffs arbete öfver den finska kameralen

jämte åtföljande polemik, och att döma af Schaumans minnen voro Nordströms lifligt skrifna, på detaljiakttagelser mycket rika anteckningar om en resa från Helsingfors till Reval bland det, som allra mest intresserade.

En lifligare medverkan från vännernas sida hade i synnerhet detta år varit Runeberg välkommen, då han, påtagligen trött efter den arbetstyngd, som under de två näst-föregående åren tryckt ner hans starka skuldror, icke kände någon egentlig produktionslust. Den enda mera betydande dikt — man ihågkomme den första årgångens många tiotal! — han nu publicerar, 'Mitt lif', bär också modlöshetens och pessimismens för honom så ovana prägel. Han försänker sig i filosofiska och estetiska meditationer, om hvilka några bidrag bära vittne, eller ock roar han sig med lättare, föga ansträngande och snarast distraherande saker, som berättelsen 'Eldsvådan' och lustspelet 'Friaren från landet'. Följande årgång är icke rikare på lyriska tillskott af Runeberg, men glansen af 'Molnets broder' bestrålar den såsom föga något bidrag förut. På samma sätt blir af de två enda recensionerna den ena, om Törnrosens bok, mera betydande för uppskattningen af Runebergs litterära ståndpunkt än nästan någon annan uppsats af samma slag, som han skrifvit. Tätare förekomma öfversättningarna: däribland en sedan icke omtryckt liten runa, 'Den besvikna fästmön'.

Detta år, 1835, är Kalevalas utgifningsår, och för Helsingfors Morgonblad kunde en sådan händelse icke blifva utan vikt. Såsom tidigare nämnts, hade Keckman i Lönnrots frånvaro bestyret med tryckningen, och i korrekturen hade åtminstone några af de närmast intresserade följt med huru arbetet fortskred. Linsén publicerade i egenskap af Finska Litteratursällskapets ordförande en 'Berättelse' från detta sällskap i Morgonbladet; han säger där om den väntade

tilldragelsen: «Lönnrot har bland de i Archangelska guvernementet boende finnar upptecknat ett rikt antal 'runot' och vid dessas sammanställning gjort den högst märkvärdiga upptäckten af ett stort fulländadt mythiskt national-epos, af honom fördeladt i trettiotvå sånger, hvari förnämligast besjungas Wäinämöinens bedrifter och öden. Med otrolig möda, men denna af framgången herrligt belönad, har den skarpsynte ordnarn och upptäckarn fogat ihop de brutna stycken af detta Finska Fornqväde, och sålunda räddat det från nära undergång, eller rättare: helt i dagen återbragt, hvad som redan låg i spridda spillror begrafvet af glömskan. Det utkommer under namnet Kalevala ... en kär gåfva icke blott för Finska Litteraturen, utan äfven för den Europeiska i allmänhet, som till de joniska och caledoniska bardernas sånger snart skall sälla dessa dyrbara minnesmärken af Finsk poesi.» Lönnrot själf meddelar något senare sin tolkning af nionde (elfte) runan i dikten, Wäinämöinens friarefärd till Pohjola, och Runeberg låter öfversättningen åtföljas af ett försvar för densamma gentemot dem, som «med ett otåligt förkastande fälla en oblid dom öfver det Finska språkets poetiska skatter», därför att de, obekanta med originalen, stött sig vid öfversättningarna. Medgifvande att en mängd runors värde mest ligger i själfva språkets egendomliga naivitet, säger han, att andra däremot äro «hållna i den djupa, klara och allmänt gripande ton, att de tåla afklädas talrika förtjenster, utan att dock förlora sin förmåga att i hög grad intaga och fängsla». Han uttalar som sin öfvertygelse, att ingen tolkning af Iliaden eller Odyséen lyckats rädda så många af originalets skönheter, «att den i intresse och fägring skulle kunna till sin fördel mäta sig med öfversättningar af denna finska Runa», och om originalet fäller han följande omdöme: «Red. har icke haft tillfälle att göra

bekantskap med de öfriga sångerna i Kalevala, men tror sig af den förevarande med full säkerhet kunna sluta, att Finska litteraturen i detta poem fått en skatt, jemförlig, såsom i ton och hållning, så äfven i omfång och värde, med den grekiska konstens båda skönaste episka mästerstycken. Alla de företräden dessa äga i framställningens storartade och lugna gång, i bildernas uthållna och säkra syftning, äger den finska runan äfven, och öfverträffar dem kanhända, om det fulländade kan öfverträffas, i naturmålningens höghet och enkla ståt». Runeberg är sålunda icke blott den förste, som tolkat Kalevala på svenska, utan han har ock tidigast uttalat den uppfattning af diktens ursprungliga skönhet, hvilken icke inrymde något kritiskt förbehåll och främst bland hans egen generation gjorde det finska folkeposet till föremål för en svärmisk beundran.

Ännu en uppsats, en af årgångens viktigaste, anknyter vid «de sköna diktningarna om Wäinämöinen» och visar att författaren tagit kännedom om dem. Johan Jakob Tengström hade redan i mars begynt en serie biografier öfver finska biskopar, Rothovius, Petræus och Terserus, uppsatser, af hvilka hvar och en fyllde tre eller fyra nummer och i hvilka, såsom man af den filosofiskt och kulturhistoriskt intresserade författaren kunde vänta, allmänna synpunkter rörande nationens utveckling icke blefvo åsidosatta. Kommen i farten och säkert upplifvad genom hvad han erfarit om Lönnrots verk, fortsatte den varmhjärtade fosterlandsvännen sitt ungdomsskriftställeri från Auras tider med en serie betraktelser, hvilka genom sin gemensamma rubrik 'Paragrapher ur Finlands Forntid' och en motsvarande, om de filosofiska kursböckerna påminnande form verkade föga inbjudande, men till sitt innehåll förtjäna att just i sammanhang med alla tidens kulturella företeelser beaktas.

Utgångspunkten är för Tengström samma princip som den han vidhållit i Aura, nämligen att litteraturens uppkomst och förkofran hos ett folk beror däraf, att civilisation och yttre ordning existerar. I uppkomsten och fortgången af det finska folkets odling röjes ett visst sammanhang, en utveckling, som åtminstone styckevis och rapsodiskt inom sig har enhet. Nationens sammanhållning har länge varit ensamt patriarkalisk; först nyligen har hon begynt erinra sig, att hon dock bevarat en egen nationalitet och genom själfverksamhet blifvit delaktig i äran och härligheten af Europas högst uppsatta nationers bildning. Från urminnes tid har hos nationen lefvat en poesi, hvars upphof hon själf härledt från en inhemsk halfgud; hennes uppskattning af denna poesi som hennes högsta sällhet och ursprunget till hennes första samhällsordning är det första uttrycket för hennes anlag, eller rättare detta anlag i frö och knoppning. I sina naturliga förhållanden visar denna nation ett praktiskt förstånd och en uthållande ståndaktighet men därjämte likgiltighet och hetsighet; hon utmärker sig ock för ett lifligt sträfvande till intellektuell bildning.

Här följa hvarjehanda, något lösa betraktelser öfver den finska mytologin och det finska språket. Dess bibehållande genom tiderna tillskrifves «samma hos nationen inneboende förnuftsinstinkt, hvarförutan icke heller dess uppkomst kan förklaras». Det karaktäriseras bättre såsom innehållande «en skatt af sinnrika djupt träffande ord och talesätt, äfvensom af bestämda, helvuxna, organiskt utvecklade former, samt genomgående inre lagar och kärnfullt sammanhang». Det har «ett urgammalt, haltrikt förråd af sköna bildliga beteckningar för sedliga begrepp, äfvensom för sinnrika åskådningar af den yttre naturens företeelser». Genom sin byggnad utgör det «en böjlig organ för kort

och ledigt samt bestämdt meddelande, och erbjuder lätta samt viga vingar för fantasins och på vissa håll äfven för tankens rörelser». Och detta inre behag motsvaras dels af glädtigt leende, dels af högtidligt välljud.

Detta språk har tidigt utvecklat sina skatter i poesin, som, trots saknaden af högre konst, är «med både rikt och fintligt sinne anlagd och utförd samt bär drägten af den friskaste, omedelbaraste natur». Med värma och sakkännedom redogöres för den finska folkdiktningens karaktär, dess anda, dess form, dess episka och lyriska arter. «Filosofen» försummar icke att inblanda filosofi i denna redogörelse, och särskildt när han låter poesin tjäna som symbol för olika samfundsförhållanden, träffar han mången gång icke rätt. Men det finnes ställen, som visa hans goda omdöme och fina smak. «Hon har», säger han om denna diktning, «charakteren af Idyllen i detta ords ursprungliga betydelse, är en bild, en afsöndrad framställning af den Finska landtmannens lif, hans sinnelag och föreställningar, eller hellre icke bild, icke diktning, utan originalet sjelft i dess ädlaste renhet och sannaste uttryck ... Versen ... har en långsam takt, hvars stilla vaggning liksom insöfver de jordiska bekymren samt tryckande omsorgerna, jemte det fantasins gyllene drömmar framkallas. Kort, och sammansluten som rosen i sin knopp, har hvarje vers sin förklaring genom ett sådant slags förnyelse eller upprepning som ... kallats parallelism, en ny blomsterstängel uppspirande vid sidan af den förra.» — De lyriska runorna äro elegier i detta ords ursprungliga betydelse, liknande dem, i hvilka denna diktart i sina ljusaste gestalter framträdde efter epiken; de hafva också något af dess ton, ett mildt, oskuldsfullt episkt lugn.

Skönheten af den naturligt rika lyriska blomstervärld folkdiktningen framalstrat, har, säger Tengström vidare, «ett

afgjordt slägttycke med grunddragen hos nationens utmärktaste egentlige poetiske författare, såsom de hos Frese, Creutz, Franzén, i Svenska språkets drägt framträdt samt offentligen hyllats. Dess allmännaste kännemärke hör till snillets egnaste charakter, utgöres af en redan i och för sig sjelf älskvärd harmoni och sansning, hvars egentliga utmärkelse likväl är, att derunder en rik inre sanning och frihet, ett inom sig tillfredsstäldt, fruktbart ideelt lif blygsamt tillika visar och gömmer sig, spegelklart och ogrumladt af de stormar, som på menskligheterns spetsar drifva sitt spel. Denna allmänna charakter, detta hos dem gemensamt rådande innehåll framträder med en intagande oskuldsfull, om deras sjelfständiga och rena inre ursprung vittnande skiftning af känslor och bilder».

Trots mycket öfverflödigt filosofiskt kram och trots allt hvad man kan invända mot de språkliga och mytologiska utläggningarna — för öfrigt icke tokigare än dem mången man af facket vid denna tid och långt senare kunde tillåta sig — måste det medges, att Tengströms uppsats innehåller den första sammanhängande och i många afseenden träffande framställning af den finska folkpoesin och dess betydelse för nationaliteten. Än en gång knytes härigenom Runebergs Morgonblad vid de fosterländska sträfvandena under den äldre tidningspressens bästa dagar i Finland.

Runeberg hade, som vi sett, på svenska tolkat en del finska runor, från tryckta eller otryckta original,[1]) liksom han ock annars lagt i dagen, med hvilket intresse han följde Lönnrots förehafvanden. Kalevalas framträdande vände sjålffallet hans tanke på en möjlig försvenskning af dikten, men det var kanske Finska Litteratursällskapets beslut att

[1]) Jfr. härom O. Grotenfelt i Sv. Litt.skpts FU. 16, s. 95 ff.

uppmana till en dylik öfversättning och utfästa ett pris för densamma, som föranledde Runeberg, liksom Erik Ingman, att gripa sig an med ett försök. I Morgonbladet 1836 är hans förträffliga tolkning af den femtonde runan tryckt (n:o 47 ff.). Den ingick sedermera likasom 'Början af Kalevala', publicerad 1837, och den tjuguåttonde runan, hvilken icke offentliggjordes särskildt, i den Castrénska, 1841 utkomna Kalevala-öfversättningen. Ingmans svenska version af den femte runan står ock i Morgonbladet 1836 (n:o 80) och upptages af Castrén, ehuru med åtskilliga ändringar.

Ännu andra märken lämnar den finska nationaldiktens framträdande i Runebergs blad. Vid samma möte, där Litteratursällskapet anslår ett pris för en svensk tolkning, uppläser Linsén berättelsen öfver föregående års verksamhet och talar naturligtvis mest om Kalevala. Denna berättelse publiceras i Morgonbladet. Den är anmärkningsvärd icke blott för hvad där tydligt utsäges om diktens verkan på nationalmedvetandet, men ock för de ord Linsén uttalar om dess användande i folkbildningens tjänst och om folkbildningens betydelse öfver hufvud. Det är tankar, som först mycket senare framträda ånyo[1]. I ett par af 1836 års sista nummer

[1] Ett utdrag förtjänar här sin plats:

»Den skatt af Finska Fornsånger, som nyligen utkommit från trycket på detta Sällskaps bekostnad, är af den stora vigt, att den inhemska Litteraturen derigenom icke allenast blifvit oändligt riktad, utan hart när vunnit en europeisk betydelse . . . Finland, i besittning af dessa episka dikter, skall med upplyftande sjelfkänsla lära sig att rätt förstå sin forntid, och med den äfven sin framtida ande-utveckling. Det skall kunna säga till sig sjelft: Äfven jag har en historie . . . Förlåten mig, mina Herrar, om jag med alltför liten självbeherskning förföres till betraktelser. som för inbildningen äga en så stark retelse; förlåten mig, om jag nog djerft uppskattar värdet af Kalevala-qvädet, då det ännu är så föga kändt och isynnerhet minst kan kännas af mig, hvars öra, vandt vid den grekisk-romerska sångens främmande konstfulla toner, icke rätt mägtat uppfatta dessa fosterländska natursånger. Men jag har föreställt mig att . . . deras värde i sjelfva verket måste vara otvifvelaktigt, och för den, som njuter deras

inflyter ett föredrag vid österbottniska afdelningens terminsfest, 'Några ord om Kalevala', undertecknadt * * * (M. A Castrén), analyserande dikten och i stolta ordalag upprepande detsamma som Linsén sagt om dess betydelse för Finlands forntid och framtid.[1])

Intresset inom den Runebergska kretsen är så stort, att den också gör propaganda för Kalevala utom landet. När Lille reser till Berlin, tar han med sig Kalevala, lyckas skaffa sig tillträde till Rückert — den så högt beundrade, jämte Uhland i alla dessa unga finska Apollosöners ögon en af de störste bland tyska diktare — och öfversätter för honom utdrag *à livre ouvert;* denne gör språkliga förbättringar, utropar «es ist ja gar schön!» och vill omedelbart lära sig finska för att förstå originalet.

I allt detta spåras bäst, hvilka mäktigt lyftande impulser Runeberg och hans vänner mottogo af den finska nationallitteraturens återuppväckande. Och Morgonbladet hade inför

---

fulla skönhet, alldeles oberäkneligt. En framtid . . . skall afgöra, hvad uppmärksamhet dem bör skänkas, och derjemte hvad rättighet till ett i Finska Litteraturhistorien odödligt namn den man förvärfvat sig, hvilkens möda och insigt vi ha att tacka för deras upptecknande och ordnande.» Linsén frågar sig därefter huru detta fynd bäst skall användas, och svarar: «Folksången bör bli folkets förnämsta bildningsmedel. En dunkel aning härom drifver till dess uppsökande och samlande. Ja, Mina Herrar! folkbildningen är i våra dagar mensklighetens högsta angelägenhet; på den beror otroligt mer, än på alla lärda scholors fortkomst. Måtte man för detta ändamål verka med det mest brinnande nit, begagna alla hjelpmedel! Måtte då de unga tidigt lära sig de sånger, som ljudit från fädrens läppar! Måtte äfven i Finland folkscholor uppstå, och ungdomen i desamma bildas äfven genom Kalevalas läsning!»

[1]) I inledningen heter det: «Hvilken fastare, skönare och värdigare grund för en blifvande Finsk litteratur kan väl finnas, än den detta arbete lägger? Och hvarigenom [bevaras] känslan för det ädla och stora, som gömmer sig i skymningen af vårt fäderneslands forntid, om ej genom räddandet af monumenter, sådana som Kalevala? Om man ville förespå Finland en framtid, då dess söner, lifvade af sann fosterlandskärlek, i stället för att omfatta en främmande kultur, skulle erkänna endast *den* för sann, som uppvuxit från deras eget andliga lif och verksamhet, skulle man i Kalevala kunna söka ett stöd för dessa förhoppningar».

den bildade allmänheten åtagit sig rollen af interpret och förmedlare. Kalevala lästes icke i denna allmänhets vida kretsar; äfven de som kunde finska, funno eller trodde sig finna, att språket var för svårt. Men öfversättningarna och redogörelserna trängde längre, man fick ett begrepp om diktens betydelse, kände sig stolt öfver denna nationalskatt och begynte att med större aktning än förr betrakta det språk, som var dess hölje.[1])

Bland artiklar i fosterländskt-kulturella ämnen må ännu från 1835 nämnas Ahlstubbes skildring af Porthan, ursprungligen ett föredrag vid österbottningarnas terminsfest — den första utförligare framställning af ämnet, värdefull särskildt genom meddelade traditioner från gamla tider. Vidare uppmärksammas i en insänd recension kapten Lagervalls drama Ruunulinna, det första arbete af detta slag på finska, om också blott en bearbetning af Macbeth. Kritikern ökar Morgonbladets många loford öfver finskan: «Det ädla nit för det mest philosophiska och formrika bland alla kända språk», säger han, «hvaraf en Daniel Juslenius och en Henric Gabriel Porthan brunnit, hafva tid efter annan allt mer gripit omkring sig och eldat allt flere män med stigande talent till Finska språkets bearbetande.»[2]) I början af 1836

---

[1]) Aug. Schauman, Från sex årtionden s. 23 f.

[2]) Endast i slutet af recensionen sägas några ord om boken; de må citeras som prof på huru man vid sidan af Runeberg kunde skrifva om litteratur: «Det Theaterstycke, som framkallat dessa reflexioner, är det första i sitt slag på vårt modersmål, med en enkel och betydelserik titelvignette och utmärkt sköna stilar har den all yttre nätthet; dock vore lika önskeligt, att den hade mindre tryckfel ... Sjelfva arbetet är fullt med handling, stridsplanen i synnerhet klar: hvarje personnage väcker djupt intresse: månne de vedervärdiga häxorna icke bordt hållas mera borta.» — Runeberg har ej gjort någon reservation mot uttrycket «vårt modersmål» om finskan: allt sedan Arwidssons tid var det fullt kurant och användes äfven ofta af Fredrik Cygnæus.

upptagas flera nummer af en viktig förteckning på inhemska historiska källor och vetenskapliga samlingar, som gått förlorade genom Åbo brand. Den är måhända upprättad af J. J. Tengström. Ännu må nämnas en artikel om finnarnas äldsta föreställningar om gudomligheten samt en om deras trollkonst.

Pietismen blir åter, och mera direkt än tidigare, föremål för polemik. Lönnrot skrifver (i 1835 års årgång) en längre uppsats om sekterismen i Kajana-trakten. Rätt hårdt går han åt pietisternas öfverdrifter och den vikt de fästa vid yttre ting, samt betecknar rörelsens hastiga utbredning bland folket såsom frukten af ett slags hypnotism. Han slutar med en vacker parabel om Guds boning, som synes öfverallt, så att man för att varsna den ej ständigt behöfver stirra upp mot himlen. En insändare svarar, beskyllande Lönnrot för hedniska sympatier, alldenstund han sysslat så mycket med hednisk poesi, samt söker påvisa att pietismen, långt ifrån att vara sekterisk, i själfva verket öfverensstämmer med den rätta kristendomen.[1]) Ungefär samtidigt skrifver en insändare i Helsingfors Tidningar (den 4 november) under rubriken 'Apropos om näsor' mycket enfaldigt om Lönnrots bref, görande sig lustig öfver hans karaktäristik af pietisternas yttre och begagnande sig af flera förvrängda citat. Detta afslöjas i en sträng artikel i Morgonbladet, 'Tillbakavisande af tvenne nyligen insända tidningsuppsatser', hvari dessutom artikelförfattaren i samma tidning ställes till svars för sina ringaktande ord om Lönnrot. Efter att hafva påpekat hurusom äfven i utlandet finnarnas «hedniska

[1]) E. Aspelin, Lars Stenbäck I, 172 antager att författaren är J. F. Bergh, som kort efteråt begynte utge Tidningar i andliga ämnen. — A. uppger att polemiken icke fortsattes, men det ofvan citerade inlägget ansluter sig dock tämligen direkt till de förra.

poesi» vunnit erkännande, och framhållit dess betydelse, säger insändaren, att han sålunda tror sig «efter förmåga, värdigare uttrycka den vördnad och beundran han hyser för E. L:s patriotiska verksamhet, än om han här, oanmodad, egnar bläck och penna till ett för de flesta läsare i alla fall öfverflödigt försvar af densamma». Stilen (man må fästa sig vid det just gifna citatet), energin i försvaret af Lönnrot, de talrikt åberopade litterära källorna skulle nästan tyda på att Runeberg själf skrifvit artikeln.[1]) I alla fall härrör den från någon, som stod redaktionen mycket nära, och är då af Runeberg retuscherad. Redan tidigare, ehuru mera indirekt, hade han uppträdt till förmån för Lönnrot, nämligen då han i en anmärkning till den första insända artikeln reserverar sig emot dess innehåll; dock vill han ej tillbakavisa den, bland annat emedan den tyckes röja, att pietismen redan fått anhängare också bland de bildade, — en omständighet, hvars påpekande vid denna tid nästan förefaller som ironi. — När Lars Stenbäck följande år sänder in ett bref om religiösa romaner, i hvilket han uttalar sin pietistiska förkastelsedom öfver detta slags litteratur i allmänhet, låter Runeberg återigen veta, att han «ingalunda vill förfäkta» insändarens åsikter men dock icke trott sig böra vägra honom plats. Och efter det han sålunda passivt och i förbigående några gånger markerat sin ståndpunkt, skrider han slutligen till ett grundligt vederläggande af pietismens riktning i 'Den gamle trädgårdsmästarens bref', hvilka införas i Morgonbladet efter det han lämnat Helsingfors, men medan han fortfarande är ansvarig för redaktionen.

---

[1]) Man kunde invända, att det strede mot Runebergs natur att med «insändt» beteckna hvad han själf författat; men någon gång har han dock begagnat sig af detta sätt att vara anonym.

Till Morgonbladets litterära innehåll under Runebergs sista redaktionstid bidrager han själf framför allt med första sången af Hanna, som ingår i augusti 1836. Vidare med några lyriska stycken, bland dem 'Den döende krigaren', flera öfversättningar och bland prosaskildringar fragmenten ur 1808 års krig samt den till dem hörande 'Tillrättavisning och grundlig vederläggning . . . af goD äRlig Soldat'. Man ser huru krigets historia håller hans uppmärksamhet fången under hela denna tid, bredvid allt annat, och just sistnämnda stycken visa, att han ingående sysslat med dess litteratur. Af recensioner inflyta nu blott den öfver femte bandet af Franzéns skaldestycken samt öfver Almqvists Ramido Marinesco, båda förnyade litterära trosbekännelser.

Det förefaller, som om Runeberg vid valet af notiser och längre meddelanden ur den utländska litteraturen numera gått till väga med en större följdriktighet än förut. Det är liksom mera mening i hvad som omtalas; författarnamnen äro sådana, för hvilka Runeberg hade en särskild förkärlek — Jean Paul, Uhland, Béranger, Byron, Walter Scott — i ett stycke om folkpoesin af Herder har han tydligen funnit en öfverensstämmelse med sina egna åsikter, i en af honom intagen svensk artikel om nyare fransk litteratur finner han, som hade en envis fördom mot denna, stöd för antagandet, «att dess bästa tid snart skall kunna sägas hafva varit». Och det är slutligen ingen tillfällighet, att när Runeberg inför reflexioner af Goethe, han väljer ett par, som mindre karaktärisera den store skalden än de gifva en af hans mun uttalad bekräftelse på moraliska sanningar, af hvilka Runeberg själf var uppfylld. Dessa reflexioner äro följande: «De menniskor som året igenom äro verldsligt sinnade, tro sig i allt godt och sedligt se ett läkemedel, som man endast med motvilja intager vid en påkommen opasslighet; de

se i den andlige, i sedeläraren endast en läkare, den man icke nog snart kan blifva af med; jag tillstår, att jag om det sedliga har samma begrepp som om dieten, som just derigenom blir diet, att man gör den till en lefnads-regel, att man året igenom nog icke lemnar den ur ögnasigte». — «Man är icke alltid ung och får icke alltid vara barn. För mannen som känner verlden, som vet hvad han deri bör verka, hvad han af den har att hoppas, kan intet vara mera önskansvärdt än en maka, som öfver allt verkar jemte honom, som vet att för honom förbereda allt, hvars stilla flit ombesörjer det, som hans måste förbigå, hvars verksamhet sträcker sig åt alla håll, då hans egen måste gå den snörräta vägen».

Det sista är som en offentlig tacksamhetsgärd åt Runebergs hustru, hans verksammaste medarbetare ända till det sista. Hon sörjde, som vi sett, för den lättare sidan af innehållet dels genom att själf då och då skrifva en liten bit, dels och mest genom öfversättningar från utländska språk, företrädesvis tyska och engelska. Af vännerna bidrogo för öfrigt Lönnrot kanske flitigast; näst honom är Lille den trognaste om också ej den produktivaste, men alltjämt möta några väl svarfvade verser af hans penna. Cygnæus offentliggör under dessa sista år en hel mängd poem. Likaså Lars Stenbäck, hvars medarbetarskap daterar sig från 1834 och icke hindrades af den olikhet i religiösa åsikter, som redan tidigt gjorde sig gällande mellan honom och Runeberg.

Genom denna framställning af Morgonbladets innehåll och tendenser, hvilken jag sökt göra så fullständig som möjligt, blir, hoppas jag, dess betydelse för Finlands vaknande kulturlif på trettiotalet klar. En tidning i den bästa

mening vi senare blifvit vana att ge detta namn, en tidning, som säger sitt ord om hvarje dagens företeelse, viktigare och betydelselösare, som i hvarje nummer redogör för någon allvarlig samhällsfrågas ståndpunkt eller utveckling, som yrkar på initiativ eller själf tar det, som sörjer för tusendens olika behof af kunskap om hvad som försiggår närmare och längre borta, hvars samlade årgångar blifva som speglar med en djup focus men tillika med otaliga brokiga skiftningar på glasets yta, återgifvande allt, som från dag till dag jagat mänsklighetens uppmärksamhet, den djupt reflekterande liksom den ytligt fladdrande — en sådan tidning är Helsingfors Morgonblad visserligen icke. Snarare kan det jämföras med våra dagars veckoskrifter — dock en jämförelse «sans comparaison», i betraktande af allt hvad de förfoga öfver och de knappa redaktionella tillgångar som voro Runeberg beskärda — och närmast stod det på sin tid de svenska kritiska journalerna, sådana de åter utvecklat sig efter mönstret af adertonde århundradets engelska och efter dem uppkomna tyska publikationer af samma slag.

Men var Morgonbladet icke aktuellt i en vidsträcktare, i en alltomfattande bemärkelse, så hade det dock, som vi sett, en aktualitet af annat, icke mindre viktigt slag. Det stora mål, som föresväfvade alla dessa unga framtidsmän och deras få vänner bland de äldre, grundläggandet och befästandet af nationens tillförsikt till sig själf, för det blef Runebergs Morgonblad en vältalig och öfvertygande tolk i kretsar, till hvilka väckelseropen ej annars skulle nått.

Väl var denna tidning, genom att Runeberg för dess fyllande så mycket måste anlita sin egen penna, beroende af hans personliga produktion och fick sin karaktär till stor del af den. Men Runebergs hela verksamhet, hans intressen, hans alstring vid denna tid äro icke annat än en bränn-

punkt för sträfvanden och tankar hos de bästa i hans omgifning. Han är därvid än den rikt gifvande, än den varmt mottagande, men allt förenar sig dock hos honom. Hans dikter lyfta högt hoppet om en glansfull tid för Finlands konstpoesi, och kring honom gruppera sig de andra, Nervander, Cygnæus, Stenbäck, Lille, lifvade af drömmar om en ny skaldekonst, som icke mer skulle stå i beroende af den svenska utan gå sin egen väg. Hans ifver för den finska nationaliteten och dess diktning var icke blott en följd af sympatiskt mottagna inspirationer från de gamla Åbovännerna Tengström och Linsén samt — och nu i främsta rummet — från Lönnrot, utan de möttes fruktbart af egna slutsatser, dragna ur hans bekantskap med folket, med dess af honom högt, kanske alltför högt, skattade möjligheter och med dess poetiska alstring. Hans intresse för Finlands forntida häfd och den fosterländska odlingens framtid var lika lefvande. När han i Morgonbladet gaf ett så bredt rum åt allt som bidrog till dessa sidors upplysande, så skedde det därför med fullt och gladt medvetande om dess värde för tidningen och läsarkretsen. Och ett alldeles eget fält upptog han, när han i poesi som i prosa begynte skildra folkets, bondens som herrens, hållning i kampen mot fienden, framför allt i den strid, som kallats Finlands sista. Ännu tvekande om sättet att behandla denna del af historien, varsnar han dock redan klart, hvilken betydelse den skall hafva för nationens medvetande om sig själf.

De allmänna sträfvanden, hvilka Helsingfors Morgonblad 1832—34 företräder, bilda sålunda den bakgrund, mot hvilken Runebergs litterära alstring under denna viktiga tid skall ses.

XI.

Vi veta, att 'Elgjagten' legat och hvilat allt sedan Pargastiden. Först på hösten 1830 framtog Runeberg utkasten ur sina gömmor och begynte arbeta vidare. Kanske var det — såsom Estlander förmodar — serbernas folkpoesi och hans egna idyllepigram, som förde honom hans folklifsskildring i minnet igen. Måhända gåfvo också Lördagssällskapet, Cygnæus eller Lönnrot någon påstöt. Men äfven utan alla yttre anledningar hade skalden helt säkert inom kort återvändt till denna dikt, som blifvit honom kär för förebildernas skull. Han var ju, sade Mårten Lindfors, fastän i en litet annan mening, «som en flitig apotekare, hvilken decoquerar de sedan fordom insamlade örterna». Och om Elgjagten fått hvila en tid, så skedde det, emedan den lyriska ådern, först i följd af förlofningen, sedan genom de serbiska öfversättningarna, stod alltför full och fordrade utlopp, kanske ock emedan Runeberg ännu icke tyckt sig hafva fått ett riktigt grepp på sitt epos.

Emellertid gick det nu raskt undan. Åtskilliga prof, helt afvikande från det första utkastet men i hufvudsak lika med slutredaktionen, offentliggjordes i Helsingfors Tidningar på våren och sommaren 1831, hvarvid dikten benämndes Elgskyttarne. Med en af dessa litet cirklade vändningar, från hvilka hans prosastil ej heller senare var fri, säger Runeberg i en not, att han med publikationen afsett en dubbel fördel: «att på förhand hafva anbefallt allmänheten min dikt, och att möjligtvis genom någon vink af opinionen ledas att varsna mig undfallna fel i framställningens ton, som genom en ytterligare handläggning kanske kunde rättas». Detta var tydligen icke blott ett sätt att tala. Runeberg mindes hurusom Snellman genom sin anmärkning, att det saknades kärlek i poemet, gjort honom en tjänst, och senare skulle hans vädjan till Lönnrot rörande den etnografiska riktigheten äfven inbringa honom ett godt råd.

I noten säger sig Runeberg vidare hoppas hafva poemet färdigt till julen, om blott omständigheterna tilläte honom det. Så blef dock icke fallet. Bland annat, som kom störande emellan, var idén till en ny dikt, hvilken trots vidriga hälsoförhållanden och andra motigheter skrefs på hösten 1831: Grafven i Perho.

Berättelsen om Thomas Hane och hans söner stöder sig utan tvifvel på någon tradition ifrån inlandet. Estlander framkastar sägnen om «Herkmannin pojat»: det var tre tappra bröder, söner till en präst, kända för sin utomordentliga kroppsstyrka, hvilka som studenter under stora ofreden gingo i fält och i spetsen för allmogefriskaror gjorde fienden mycket förfång; ett pris sattes på deras hufvuden och de miste alla, eller åtminstone två af dem, lifvet, då den gård blef anfallen, dit de jämte andra medlemmar af

familjen tagit sin tillflykt. Det är möjligt, att drag i Runebergs dikt, hvilka kunna tyckas besläktade med denna tradition, härstamma från den. Men många liknande sägner från krigens tider voro i omlopp i bygderna, och det förefaller nästan troligare, att Runeberg fått ämnet från någon annan, som kanske rönt påverkan af «Herkmannin pojat», men där motivet med grafven eller kanske snarare faderns förhållande till sönerna gifvit uppslaget. Därtill kommer emellertid ett afgjordt inflytande från den serbiska poesin, i innehållet från 'Blodhämnden' [1]), i formen och tonen från flera af de små episka dikterna i Goetzes samling.

Det är, såsom redan ofvan antydts, osäkert, huruvida Runeberg erfarit hvad som afhandlats i Svenska Akademin med anledning af hans första dikter[2]). Man har förmodat, att han på grund däraf skyndat sig att lämna in en täflingsskrift. Men visste han att han varit på förslag till pris, så visste han ock att akademin funnit en sådan prisbelöning «i politiskt afseende betänklig», och han kunde väl knappast föreställa sig att tillägget: «helst i närvarande tidpunkt» skulle upphört att gälla ett år senare. Något bref af Franzén till dennes finska korrespondenter, hvari saken skulle berörts — såsom Estlander framkastar — känner man heller icke, och knappast skulle Franzén, som för resten själf utverkade att Fredrika Bremer den gången fick priset, hafva brytt sig om att, efter sina egna varma loford, för Runeberg eller Tengström citera akademins rätt kyliga uttalande. En annan grund till Runebergs åtgärd behöfver väl ej sökas, än den tjugusjuårige poetens förklarliga önskan att se ett alster af sin diktning, som

---

[1]) Estlander, Runebergs skaldskap s. 301.

[2]) Det antages som sannolikt af P. Nordmann, Sv. Litteratursällskapets FU. 7, 101 och Estlander, a. a. s. 302, n. 2.

han själf ställde högt, krönas af offentligt erkännande från en vitter domstol, hvars utslag då ännu ansågs vara smakens sista ord.

Mycket betecknande är omröstningen i akademin, betecknande i synnerhet för det nya i Runebergs konst. Det lyser tydligt fram ur flera vota, att man icke rätt visste hvar man befann sig, så främmande och aflägsen från allt det gällande syntes dikten. En medlem finner den icke äga poesi och lyftning, jämförd med Nicanders 'Månskensnatten i Albano', men däremot hafva mera uppfinning, mera handling och originalitet, egenskaper, som äro sällsyntare och följaktligen förtjäna en större uppmuntran; och han karaktäriserar den egendomligt genom att framhålla, hurusom den vid enskild läsning lämnar ett mera tillfredsställande intryck än den andra dikten, hvilken gör sig bättre vid deklamation — hvarmed ju rätt mycket är sagdt till förmån för Runebergs större innerlighet. Wallin kallar Grafven i Perho «naiv framställning i den berättande genren» utan att träffa det rätta ordet om diktens släktskap med den folkliga poesins gestaltningssätt. Valerius, den glade poeten, talar om den originella färgen och den ofta rörande mildheten, von Brinkman, den sirlige hofmannen, om skaldens egendomliga bildningsförmåga och kraftfulla skaldespråk, och Sköldebrand, som vill ge stora priset, kallar dikten vacker, enkel och rörande. Man ser, den har i alla fall gjort ett intryck, som hvarken varit lätt att reda ut eller frigöra sig ifrån; men den har tillika verkat på något sätt frånstötande, sannolikt genom ett ovant kärft drag i både innehåll och form, och ingen vet rätt, huru han skall ge uttryck åt detta. Ensamt Franzén betecknar i ett bref till Tegnér kort efteråt Runebergs poem såsom ägande, «utan att vara härmadt efter gamla finska sånger», en egen karaktär,

någonting nationellt: det är landsmannen och mästaren, som märker det. Han finner dikten för öfrigt helt enkel i stilen och djupt rörande samt jämför den med 'Högt bland Saarijärvis moar bodde'. Ännu starkare betonas det folkliga af Rydqvist, som efter att hafva hört Grafven i Perho uppläsas vid akademins årshögtid, skarpsinnigt fäst sig vid att dikten «till anläggning som utförande hade ett tycke af den serbiska folkvisan» samt äfven varsnat det rent nationella draget, dock tillskrifvande det ett inflytande från finsk folkpoesi. Två år senare, 1834, understryker han i en uppsats ytterligare så väl det ena som det andra. [1])

Hemlandets allmänhet, som triumferat när Runeberg fick akademins af honom själf ringaktade mindre pris, kunde icke känna dikten, innan den trycktes i skaldens andra lyriska samling 1833. En enda men vältalig yttring af dess dom står att finna i tidningspressen — en öfversättning till finskan i Oulun Wiikko Sanomia 1834, samma blad, där ju ock dikten om bonden Paavo framträdt i finsk dräkt. Liksom den var Grafven i Perho vuxen ur det finska Finlands jord; att detta första stycke, i hvilket Runeberg besjöng finnens kamp mot fienden, omedelbart gjordes tillgängligt äfven för den del af befolkningen, hvars språk ej var skaldens, bevisar hur tidigt hans diktnings folkligt-fosterländska betydelse stod klar.

När Grafven i Perho var afslutad, kom det maktpåliggande bestyret med Helsingfors Morgonblad, och Elgskyttarnes hvila fortfor. Men efter det tidningens redaktion länkats i sina gängor och skalden i mars erhållit tre månaders tjänstledighet för att slutföra sin dikt, utkom i september «Elgskyttarne, nio sånger af Johan Ludvig Rune-

---

[1]) E. Lagus, a. a. s. 22, 49.

berg», en liten oktav-volym om 186 sidor, tryckt hos J. C. Frenckell & Son. Åter var det Axel Gabriel Sjöström, som gaf imprimatur.

Det första faktiska uttryck af stämningen, med hvilken Runebergs epos mottogs i hemlandet, möter oss i Finska Litteratursällskapets beslut 1833 att som prisämne fastställa en finsk öfversättning af dikten. Härmed anges dock icke den allmänna uppfattningen. Och ur traditionens meddelanden är det ej lätt att vinna fullständig klarhet. Så mycket tyckes stå fast, att Elgskyttarne ingalunda trängde igenom i vidare kretsar. Redan afsättningen, som gick särdeles trögt, bevisar detta. Skaldens vänner i landsorten, återigen anlitade som kommissionärer, lyckades endast sälja ett fåtal exemplar hvar. Under fem år afyttrades icke så mycket af upplagan, att tryckningskostnaderna skulle blifvit betäckta. Diktens hela karaktär var alltför ny, alltför mycket skild från hvar mans älsklingslitteratur, främst Tegnér, för att den omedelbart skulle förstås. Ännu långt fram i tiden stod Tegnérs poesi i synnerhet bland äldre personer vida högre i kurs,[1]) och när Cygnæus 1837 säger, att någon väl kunnat af «starkare andar» låta inbilla sig, «att allt hvad Runeberg skrifvit tillsammantaget icke var värdt en rad af det Tegnér producerat», så är detta helt visst ej till den grad gripet ur luften, som man velat tro. Det ligger verkligen ingen osannolikhet i att de, som uppvuxit vid Frithiofs och Ingeborgs saga, hade svårt att från den kräsna anrättningen med samma smak gå öfver till Elgskyttarnes mujkor och kalja.

Låt oss se, hvad minnestecknare, som kunna hafva någon talan i saken, säga om Elgskyttarnes mottagande.

---

[1]) Estlander, a. a. s. 347.

Hos J. V. Snellman möter man — i inledningen till hans anmälan af Kung Fjalar i Litteraturbladet 1844 — det bestämda påståendet, att «Runebergs mest nationela dikt: Elgskyttarne är äfven inom landet minst läsen och minst förstådd»; han säger det som ett bevis på hur litet den nationella andan ännu trängt igenom. Aug. Schaumans hågkomster gå i en helt annan riktning: från början betraktade, säger han, hvar och en Elgskyttarne som ett stort skaldeverk; det liknade visserligen icke Frithiofs saga, det högsta man dittills känt i poesi, men det föreföll dock så eget trots den främmande formen, man kände igen sitt land och sitt folk och tyckte sig höra och förstå hvad skalden sade: vi äro finnar. Och i ännu en annan framställning, som det kan vara skäl att här fästa sig vid, tecknas en liknande bild, kanske sedd med senare tiders ögon och i alla fall förallmänligande hvad som kunde hafva sin tillämpning på en mindre krets.

År 1871 offentliggjorde teologieprofessorn A. V. Ingman i Kirjallinen Kuukauslehti en serie «minnen» från sin ungdomstid.[1]) Han hade visserligen själf kommit till universitetet först 1838, men af kamrater, särskildt af sin broder, den nämnde öfversättaren och ifraren för finskt språk och finsk diktning, Erik Ingman, många gånger hört dessa tider omtalas och i alla fall själf utvecklat sig under ett skede, som var en produkt af dem. Hvad han meddelar behöfver väl, som sagdt, icke tagas efter bokstafven, men det anger i alla fall stämningen inom de kretsar, hvilka brodern tillhörde. «Verkan af Elgskyttarne», förtäljer Ingman, «var från dess första framträdande utomordentlig. Den lästes af alla ståndspersoner, af hvarje herre och fru, hvarje magister och skol-

[1]) I utvidgad form omtryckta i Kaikuja Hämeestä I.

gosse, hvarje fröken och snärta med den största förtjusning och hänförelse. Genom denna bok blef Finland kärt och ljuft för vår ståndspersonsklass, och dess folk vann aktning i denna klass' ögon, så att den icke mera med motvilja och förskräckelse betraktade sådana gestalter som «tiggaren Aron» och «Matthias från Keuru», utan tvärtom gärna velat själf besitta dessa finnars djupa, dystra finska lynne såsom förebild för den bättre mänsklighet den drömde om, och velat med dessa ursprungliga finnar försmälta till ett civiliseradt finskt folk. Kort sagdt: Elgskyttarne var den första ropandes röst i öknen, som väckt vårt herremannastånd till ett mera lefvande intresse för att skapa en grundval och botten för den finska nationaliteten.» Längre fram berättar Ingman, att en hans f. d. lärare, Erik Elfgren, en gång med af vrede flammande blick talat om de «pundhufvuden» och «dumbomar», hvilka icke förstodo Elgskyttarnes egentliga nationella betydelse utan gjorde dikten blott till ett slags historisk framställning af «tavastländska bönders osnygga lif i sina pörten.»

Mellan ytterligheterna hålla Strömborgs uppteckningar — sannolikt efter Runebergs och hans frus hågkomst — en medelväg, som väl är den rätta. Den stora allmänheten var kylig, säger han, men inom universitetskretsar och bland den studerande ungdomen vann Elgskyttarne tidigt flere beundrare, särskildt i österbottniska afdelningen, och bland skaldens umgängesvänner blef dikten från början föremål för ett lifligt meningsutbyte.[1]) Hvad här förtäljes om Runebergs unge landsmäns hållning stämmer ju med Ingmans skildring,

---

[1]) BA. III, 129. Härmed står i en viss motsägelse hvad som säges på föregående sida om att dikten i början hvarken af Runeberg eller hans vänner uppskattades synnerligen högt.

om man ger den dess riktiga proportioner, liksom den gode Elfgrens klander väl drabbade den del af publiken, som, enligt Strömborg, alls icke förstod dikten eller såg i den blott en detaljtrogen etnografisk beskrifning.

Det första offentliga uttalande om Elgskyttarne i Finland är Cygnæus' i Jääkynttilät 1837 offentliggjorda betraktelser öfver denna dikt och Hanna. Cygnæus står i förhållande till Elgskyttarne på samma ståndpunkt, som när han tio år tidigare först hörde Runebergs utkast i Pargas och skref till sin far därom. Och denna sin tanke om «icke blott det mest nationella, men kanske äfven det yppersta som någonsin i Finland blifvit skrifvet» söker han utförligt motivera. Han talar om ämnets nyhet och betydelse, han prisar Runebergs sångmö för hennes kyskhet, han framhåller, med hvilken kärlek hon omfattar gestalterna som hon skapat, äfven de ringaste, han värjer skalden för beskyllningarna att hafva efterliknat Goethe och Voss. Uppmärksamt läsande denna uppsats, skall man finna i den många förträffliga anmärkningar, många vida synpunkter, mycken förståelse och en ädel och uppriktig entusiasm. Men försöket att med en kritisk kraftansträngning sammanfatta Runebergs storhet och utbasuna den vida öfver norden, lyckades verkligen mindre än till hälften. De välmenta men korttänkta utfallen mot publiken, de någon gång barnsliga öfverdrifterna men framför allt den till förargelse diffusa formen med sina utsväfningar, allvarliga och humoristiska, åt alla väderstreck och huru långt som helst — allt detta förtog verkan af Cygnæus' goda afsikter, och fåfängt uppträdde Snellman till vännens försvar mot förlöjligande angrepp, hvartill detta «vidunderliga kåseri» — Estlanders förträffliga beteckning — blott alltför omedelbart inbjöd. Äran att genast hafva förstått dikten såsom den nu af oss

förstås, att hafva påpekat många af dess litterära förtjänster och öfver hufvud gifvit den riktiga synpunkten för Runebergs bedömande förblir i alla fall oförminskad.

Den rika lyriska alstringen, som under 1832 fyllt Morgonbladet, kunde, äfven om ett och annat uteslöts, gifva hufvudstommen till en volym. När därtill ännu kom Grafven i Perho, en längre, väl ungefär samtidigt skrifven, ehuru märkvärdigt nog icke publicerad, berättande dikt, ‘Zigenaren’, samt ett mindre antal sånger från 1831, beslöt Runeberg redan i början af 1833 att föranstalta en ny samling af sina dikter. Inkomsten, hvilken han ju själf så väl haft bruk för, anslogs till de nödlidandes förmån i Vasa, Uleåborgs och Kuopio län, och österbottniska afdelningen åtog sig att förskjuta medel till papper och tryckning. Till slutet af maj hade ett rätt stort antal exemplar — 566 — subskriberats, och häftet kunde läggas i pressen. Under tiden sörjde Runeberg för att dess omfång ökades. Morgonbladet för 1833 innehåller en del idyllepigram, andra skrefvos utan att offentliggöras i tidningen sannolikt på vårvintern, möjligen ännu om sommaren under tryckningen. Det minsta antalet utgöres emellertid af förut opublicerade saker, utom Grafven i Perho endast nitton af häftets sextiosju originaldikter, bland dem fjorton idyllepigram. Alla de tio öfversättningarna hade förut offentliggjorts i Morgonbladet.

Icke heller nu tager någon offentlig kritik till ordet. Men af åtskilligt ser man, att Runebergs rykte som skald allt mera stadgas. Yttrandena i konsistorium, då adjunkturfrågan är före i december 1833, visa att åtminstone bland den högsta bildningens målsmän ingen tvekan råder om hans utmärkta anlag: hans poetiska alster bära snillets stämpel och lofva stora ting för den finska vitterhetens

framtid — det är ledmotivet äfven i deras yttranden, hvilka ej äro gynnsamt stämda mot honom. Kort efter det andra häftet utkommit, begynna Fr. Ehrströms melodier till dikterna blifva bekanta. Det var på dessa «sköna, rytmiskt lugna, af ett lätt vemod genomfläktade toner», intygar Snellman, som Runebergs dikter «först fördes kring land och rike».[1] Redan i början af 1834 omtalar en insändare, som i Helsingfors Morgonblad skildrar hufvudstadens nöjen, att vid det akademiska musiksällskapets soiréer i universitetets solennitetssal man fick höra ett sångprogram, som både till ord och musik var af finsk «produktion» — «mest sånger af Hr Runeberg med musik af Hr Fr. A. Ehrström». Och snart tränga dessa melodier till de flesta hem, där det finnes ett piano. Döttrarna i husen föra dem med från Helsingfors till prästgårdarna och häradshöfdingebostäderna på landet; de milda och enkla, litet elegiska tonerna af 'Svanen' och 'Källan' och 'Löf och örter och blommor små', — som, fastän tryckt mycket senare, var skrifven nu och blef bekant på muntlig väg — väckte förtjusning öfverallt, och familjefadern fick med dubbel kraft på kvällarna stämma upp 'Kung Beles söner' och 'Nu han sväfvade kring' för att värja sina favoritstycken mot nykomlingarnas intrång.

I december 1836 utkom Hanna, äfven den utan att väcka pressens uppmärksamhet; det var nu engång icke sed. Äfven om denna dikt äro Cygnæus' utläggningar i Jääkynttilät det första offentliga uttalande. Han är här ännu oformligare än vid sin uppskattning af Elgskyttarne; det sakliga han har att säga, berömmet af naturmålningen, klandret af handlingens alltför hastiga utveckling och af ett par detaljer, drunknar fullständigt i det ändlösa pratet om alla världens ting.

[1]) SA. III, 502.

Men traditionerna från tiden förmäla enstämmigt, att det var med sin kärleksidyll Runeberg gjorde ett definitivt slut på den liknöjdhet och brist på förståelse, som i de vidare kretsarna mött hans diktning. Kunde det i viss mening och för djupare blickande andar gälla om Elgskyttarne, att man där kände igen sig själf, så skedde detta naturligtvis mycket mer i Hanna. Prästgården på landet, studenternas hemkomst, den unga kärlekens hastiga uppflammande i sommarnaturens härlighet — hvem hade icke varit med om det, och hvem förstod det icke? Det var ändtligen något, som låg nära en själf och som liknade hvad man var van att läsa på vers. Med Hanna blef Runebergs skalderykte i hela landet besegladt. Idyllen blef en älsklingsbok, en verklig «livre de chevet» för alla unga; dess högromantiska, om någon samtida fransk teckning påminnande vignett, med Hanna, barhalsad, bararmad och i styf kjortel, tätt sluten till ynglingen och sentimentalt blickande mot himlen, blef lika bekant som förut bilden af Lotte på Werthers graf, och helt säkert skulle man, om statistiken vore möjlig, kunna fastställa, att liksom Werther gaf upphof till en mängd själfmord, så knötos efter Hannas exempel unga sommarförlofningar oftare än någonsin förr. Hjältinnans namn bars af en hel generation finska kvinnor, och — för att nämna det materiellaste beviset på diktens framgång — boken såldes i ett ovanligt stort antal exemplar.

Det går ju en ofta upprepad tradition, att Runeberg fått ingifvelsen till dikten, då han i ett fönster såg en hvit, rund arm kasta skottspolen, och Strömborg förmodar, att detta återväckte i hans minne den oafslutade ungdomsdikten Midsommarfesten eller Förlofningen. Det är svårt att tänka sig, att den omtalade synen skulle kunnat ge anledning till mera än episoden vid väfstolen. Jag har tidigare

nämnt, hvilka minnen som bilda grundvalen för Runebergs dikt och äfven att Midsommarfesten blott kan betraktas som ett aflägset förebud till den. Den yttre anledningen, som lät Hanna blifva till, får väl sökas i någon vacker sommarstämning, som mötte och värmde de djupt liggande ungdomshågkomsterna.

*

Att Runebergs kritiska verksamhet på många håll i hans eget land skulle framkalla förtrytelse, var helt naturligt. Kort efter det artikeln om snille och smak varit synlig, uppträdde Runebergs barske examinator från fordom, det numera tämligen glömda «Kanslirådet» J. F. Wallenius i Åbo, med ett kort men energiskt meddelande i Åbo Tidningar, af det hufvudsakliga innehåll, att akademin ej tagit sitt valspråk själf utan fått det bestämdt af Gustaf III, hvarför, om man vill ge det en parodisk tydning, «det icke är akademins, utan kungaord man parodierar». Runeberg replikerade lugnt, att vid det förhållandet parodierade man både akademins ord och kungaordet. Men om en perukstock som Wallenius trodde sig böra försvara auktoriteten, så väckte Runebergs hårdhändthet hos andra betänkligheter af annan art. Man säger, att Nervander fördenskull redan efter några nummer skilde sig från redaktionen — det kan ock hafva varit andra skäl. Prenumerationssiffran gick i alla fall starkt neråt efter det första året, från 469 till 329; äfven det kan hafva sin grund i en vanlig publicistisk företeelse, men Runebergs polemik, liksom bladets alltför litterära hållning i allmänhet, hade säkert inverkat. När Cygnæus 1837 skrifver sin nyss nämnda uppsats, återkallar han minnet af den tid, då Runeberg «med sitt morgonbladstabernakel framför sig» drog ut i härnad mot den «gällande» svenska

litteraturens «drottar» och berättar: «man bedömde då hans kritiska bragder olika, hänförande honom vanligen ... till någon af Thorilds trenne beryktade kategorier, rytare, grinare eller fånar, någon gång, tagande af egna bevekelsegrunder till handlingar anledning till misstanke om lika egoistiska, lika låga hos den författare, öfver hvilken man harmades». Tillbakavisande en sådan misstanke, medger han dock, att «den famösa uppsatsen» äfven hos honom väckt pinsamma känslor. Han dömer rätt strängt Runebergs öfvermod, hans bortseende från fakta' och hans klena stil. Cygnæus, som sändt sin uppsats i manuskript till Ahlstubbe, får, åtminstone in partibus, dennes sanktion: «att delinqventen mot slutet får sig ett skurbad, gläder mig, dels emedan jag anser honom der i omberördt hänseende förtjena klander, dels ock emedan du derigenom framställer dig som en ingalunda blind beundrare af allt hvad han skrifvit». Men Ahlstubbe gör mycket bestämda reservationer. Han kan ingalunda gå in på påståendet, att Runebergs smak är ensidig. Han påminner om huru högt denne ställer Byron, hvars Manfred han aktar vida högre än Faust, och Almqvist, och huru han «hyllar och upphöjer» Holberg. Runebergs älsklingsförfattare, säger Stubben, hafva varit «af högst olika kalibrar och fyllda med olika skrot och korn». Han tål äfven kardborrar i en lustgård, blott de äro på sin naturliga plats — ett icke oäfvet yttrande för resten. Cygnæus svarar, värjande sig bestämdt mot beskyllningen för orättvisa.[1])

Till och med i den österbottniska studentafdelningens ungdomliga krets tycktes opinionen, när man tog till tals frågan, om Tegnér blifvit rättvist bedömd i Morgonbladet eller icke, luta åt ett klander af Runeberg.

---

[1]) E. Nervander, Blad ur Finlands kulturhistoria s. 53 ff.

Men fanns det saker i tidningen, hvilka studenterna icke fullständigt kunde gå in på, så fanns det andra, som förtjuste dem desto mer. Man kan väl förutsätta, att det studentikosa skämtet med Dahlgren eller med Sonen i Örnskog gjorde samma intryck på den tidens ungdom, som det gjort på senare generationers. Och ännu mer tilltalades åtminstone en stor del af denna ungdom, den som själf kände de skildrade förhållandena, af sådant som Runebergs uppsats om nejderna och folklynnet i Saarijärvi. A. V. Ingman meddelar, kanske fortfarande med en liten öfverdrift, härom i sina «minnen» följande: «denna skildring försatte hela den dåvarande studentkåren i en fullständig hänförelse, och man betraktade den såsom ett i sinom tid uttaladt maningsrop till verklig finskhet. Denna varma (herttainen) uppsats gjorde att Runeberg då af de allra ifrigaste finskhets-entusiaster bland studenterna betraktades som den man, hvilken bäst af alla kände det finska folket.»

*

Bortom Bottenhafvet egnades Runebergs litterära görande och låtande fortsättningsvis större offentlig uppmärksamhet än i hemlandet. En tidning i Uppsala meddelar i slutet af 1831, att »den utmärkta skalden» ärnar ställa sig i spetsen för Helsingfors Morgonblad; epitetet visar hvad man i universitetsstaden vid Fyris tänkte om honom. Två år senare säger Sondén i sin upplaga af Hammarskölds Svenska Vitterheten kort och godt, att Runebergs första dikter och Grafven i Perho utmärka sig fördelaktigt framför de flesta samtida i Sverige. Nämnda blad aftrycker ur Elgskyttarne episoden om tiggaren Aron samt senare ur Morgonbladet åtskilliga dikter. Nya Argus i Stockholm har redan tidigare och kort efter diktens utkommande

meddelat nämnda episod. Den beledsagas af en recension, där det heter, att «finska allmogens seder och lefnadsförhållanden framträda i denna idyll, i raska lifliga drag, och framställa en så ny verld och en så vidt skild från hvad man är van att träffa i något annat lands poesi, att poemet äfven i denna hänsigt får ett eget intresse». I förbigående betecknas dikten som «en imitation efter Herman och Dorothea af Goethe eller Luise af Voss». I Heimdall upptages denna sista anmärkning, men det tillägges, att Runeberg dock är «vida mer än en vanlig imitatör. Hans arbete har, i framställningen och maneret, någon likhet med båda de tyska episka idyllerna — det är svårt att säga med hvilkendera mest; men det har icke blott ett själfständigt ämne, men också en egen ton». Granskaren gör, efter en jämförande exkurs öfver Voss och Goethe, några riktiga iakttagelser rörande beskrifningen såsom styckets starkaste sida, den stundom knaggliga hexametern, språkets allvar, det helas säregna och kraftfulla fysionomi samt dess smak af finskt nationallynne.

Rydqvist — om det, såsom jag förmodar, är han som skrifvit kritiken — upptager Elgskyttarne till behandling än en gång, när han i Svenska Litteraturföreningens Tidning på tal om andra häftet af Runebergs lyriska dikter — hvilka han för öfrigt ger stort beröm — säger, att poemet «företer Hr R:s skaldekonst i en fullkomligen fosterländsk gestalt, och själf röjer en djupare och finare poetisk anda». Jämförelsen syftar på hvad tidigare yttrats om idyllepigrammen. Rydqvist hade, såsom ofvan antydts, varsnat deras beroende af den serbiska folkpoesin, men icke nöjt sig därmed utan betecknat några af dem såsom sannolika efterbildningar af denna, medan åter andra tyckts honom röja, att de stammade från finsk folkdiktning. Emellertid antyda de

berättande styckena, Grafven i Perho och Zigenaren, ett bemödande att arbeta sig ut ur den serbiska och in i den finska folkvisetonen. — Redan tidigare har i samma blad Runeberg »i känslans innerlighet, i tonens ljufva enfald, i styckenas renhet från all affectation och flärd, i versens enkla melodi» jämförts med Frese, Creutz och Franzén, och Atterbom har prisat Elgskyttarne, sägande att hvad som hindrat tidningen att bringa en egen granskning af dem, såsom längesen bort ske, är blott, att en sådan lofvats den af ingen mindre än Runebergs berömde landsman, den åldrande skalden.

Detta var 1833. Enligt privatmeddelanden från Uppsala hade Franzén ännu 1835 bedt Atterbom att som landsman själf få »betyga Runeberg sin tacksamhet».[1]) Och när Lenström, Atterboms docent, 1837 skrifver sin recension af Hanna, tror han sig kunna förebåda en hel framställning om Runebergs skaldskap af den gamle mästarens hand. Men Franzén uppträdde icke.

Man har förutsatt, att Runebergs angrepp på Svenska Akademin, som Franzén ju stod så nära — ända till 1834 var han dess sekreterare — skulle gjort att han kände sig mindre hågad att skrifva.[2]) Det är ju möjligt. Onekligen härskade mellan de båda skalderna en viss personlig kyla: efter det bref af 1831, hvari Runeberg mottager underrättelsen om akademins pris för Grafven i Perho, upphör hvarje förbindelse mellan dem, och när de träffats i Helsingfors vid universitetets jubelfest 1840, har ingendera efteråt att om mötet förmäla ett enda ord. Men det bör dock märkas, att Franzéns egen ofvan citerade begäran hos Atterbom

---

[1]) Strömborg, III, 379 n.
[2]) Estlander, a. a. s. 345 f.

framställdes långt efter det Runeberg skrifvit sina polemiska artiklar. Måhända kom sig Franzén helt enkelt icke att fullfölja sin plan; och måhända behöfver man i afseende å det personliga icke gå längre än till hans lynnesriktning på ålderns dagar för att förklara både hans slutenhet och det, att Runeberg icke mer kände sig lika sympatiskt dragen till honom som förut.

Jag nämnde Lenströms recension af Hanna. Den stod i Svenska Litteraturföreningens tidning i augusti 1837 och aftrycktes till största delen i författarens Svenska poesiens historia 1839. Den är märklig genom sin stora sympati för dikten och sina uttalanden om Runeberg i allmänhet. «Af alla skalder som födts på detta århundrade och diktat på svenskt tungomål, är Runeberg i sitt slag den största». Med «slaget» menas den episka idyllen — och i den jämföres han med Tegnér, Stagnelius, Atterbom, Bellman, Dahlgren (!), Franzén, Almqvist och Wallin inom andra grenar. «Runeberg har skaldens största krafter», heter det ock, «han försöke sig derföre äfven i högre arter».

Mindre egendomligt än att finna sådana uttalanden om Runebergs realistiska poem i fosforismens tidskrifter och fällda af skolans ledande män, är det, att B. E. Malmström, romantikernas häftige fiende och själf förkämpe för en antikt-naturlig riktning i poesin, tilltalats af Runebergs dikt. Ja, vida mer, han ställer den nära nog lika högt som Cygnæus gjort det, han jämför den med antikens mästerverk. I sin uppsats 'Blick på svenska vitterhetens närvarande tillstånd' i Eos 1839 utropar han: «Hvem känner slutligen icke den förträffliga främling, som på vårt språk framtrollar odödliga skapelser, den man, som, efter hvad jag förstår, är vår epoks mest fulländade vittre konstnär, hvem känner icke, med ett ord, *Johan Ludvig Runeberg? — Runeberg!*

Sen upp till honom, herrar dilettanter och imitatörer, eftersom I nödvändigt viljen hafva och äfven behöfven mönster! Samlen ihop edra andra vittra förebilder, känsloutgjutelser »uden Hoved og Hale» och brännen dem å båle jemte edra egna stympareförsök! Gån till antiken och lären hvad ett formfulländadt vill säga, läsen Iliaden eller Elgskyttarne, Odysséen eller Hanna!» [1]) Och på samma sätt ställer han ofta Runeberg jämte Goethe vid sidan af antikens mästare såsom förebild för poesins ämnesvenner i hans land.[2])

Om Franzén fann sig litet stött af Runebergs polemiska hårdhändthet, så tog Bernhard von Beskow själffallet mycket värre vid sig. När han på Svenska Akademins högtidsdag 1832 redogör för det gångna årets vittra företeelser, betecknande litteraturens tillstånd öfverallt som en dvala, och ej nämner ett ord om Runeberg, så behöfver detta visserligen icke fattas som en yttring af personlig hämnd — recensionen af Sveriges Anor hade ju då ännu icke framträdt i Morgonbladet — utan blott som en öfverlägsen ringaktning för den oslipade, rustike poeten i det forna lilla dotterlandet, hvilken icke aktat för rof att förhäfva sig mot akademin. Men året därpå tar han full revanche, för egen och hela den svenska litteraturens räkning, med artikeln 'Den nya Stjernan i Östern' i Dagligt Allehanda för den 23 september — ett nyhetsblad, i allmänhet alldeles främmande för litteraturen. Denna uppsats, som för sin längd måste få plats i ett enkom tryckt bihang, träffar i många punkter, där Runeberg alltför mycket blottställt sig, hans svagheter med ganska stort eftertryck. Men dess verkan förtages dock till allra största delen genom

[1]) B. E. Malmström, Litteraturhistoriska afhandlingar s. 352 f.
[2]) Sylwan, Svensk literatur 1830—1860 s. 211.

den orimligt häftiga, stundom plumpt ovettiga tonen, genom den konsekventa förutsättningen, att Runeberg vid sina angrepp utgått från småaktiga och själfviska bevekelsegrunder, samt genom bristande noggrannhet vid citerande af just de ställen, som skola visa Runebergs klena formbehandling. I alla fall får von Beskow mottaga ett tack af Tegnér «för försvaret» — och det är detta bref, som afslöjat artikelns författare. Den store skalden tillägger om Runeberg: «att han anser mig för en slät poet, torde väl icke vara så ogrundadt, åtminstone har jag sjelf haft och har allehanda misstankar i denna väg, att saken dock väl borde ha sin riktighet. Hans stränga omdöme är väl ännu en temligen enstaka röst, men jag är öfvertygad om att den snart får sin chorus på denna och andra sidan Finska viken». Och därpå fäller Tegnér det bekanta märkliga yttrandet, i hvilket han själf förklarar sig för dilettant och undrar öfver sin «liderliga popularitet», ord som, när Runeberg läste dem många decennier senare, slogo honom med förvåning.

Besynnerligt nog togs Runebergs kritiska verksamhet i Sverige annars icke i upptuktelse så, som man kunnat vänta. Heimdall yttrar sig visserligen om orättvisan och otacksamheten i hans anfall, men anser dem kunna, om ej försvaras, så dock förklaras genom «öfvermåttet af en häftigt lågande fosterlandskänsla», tilläggande högsint och vackert: «ehvad vi såsom svenska patrioter häri må se och ana: öfver sjelfva grundsyftningen att sjelfständigt utveckla ett kraftigt och redbart folks moraliska lif, kunna vi såsom opartiska granskare ej annat än fägna oss». Helt annorlunda beskaffadt, argsint och groft är ett insändt poem i Åbo Underrättelser i juni 1833, alltså några månader tidigare än von Beskows polemik men framsprunget ur liknande

känslor: det hade nämligen med all sannolikhet kommit öfver hafvet, sändt af den personligt djupt träffade Arwidsson [1]) till tidningens redaktör, Lars Arnell, som ju själf icke visat sig vänligt stämd mot Runebergs första debyt och nu, i sin egenskap af svensk, fått ny anledning att ge honom en läxa. [2])

I den gamla Stockholms-Posten, som nu drog sina sista andetag, aftryckte dess redaktör, den mycket omtalade politikern och dramatikern kapten Lindeberg, med förtjusning recensionen af Sveriges Anor. Han hade blifvit illa behandlad af von Beskow och fick nu sin lilla tillfredsställelse, liksom han väl ock ville visa Runeberg sin tacksamhet för god hjälp.

Enligt Strömborg har Runeberg en gång själf meddelat, att just Lindeberg, i hans ögon en martyr under Dahlgrens och von Beskows hårda behandling, gifvit honom närmaste anledningen till hans härnadståg mot den svenska litteraturen. Men detta måste bero på något minnesfel. Lindebergs utmanande broskyr om Sverige år 1809 och 1832 såg dagen först sistnämnda år, och von Beskows anonyma, hånfullt öfvermodiga pamflett 'Flugsmällan' mot kaptenens dramatiska skriftställeri alldeles i början af 1833. [3]) Den kunde nog ha medverkat till recensionen af Sveriges Anor, men det hufvudsakliga anfallet var då redan gjordt. Hvad Dahlgren beträffar, så var hans angrepp på Linde-

---

[1]) V. Vasenius, Dagligt Allehanda 1901, 15 febr.

[2]) Med illa dold hypokrisi säger redaktionen i en not, att den ej känner eller kan gissa till hvem detta stycke är dediceradt, och «ikläder sig icke något författare ansvar inför den, som tilläfventyrs torde, på sig, göra någon tillämpning deraf».

[3]) Enligt samtida bokkataloger. Estlander säger i slutet af 1832; men det gör ingen skillnad.

berg i 'Babels torn' och annorstädes af tidigare datum och kunde på sin höjd ha föranledt Runebergs skämt med 'Freja'.

Huru upptog nu Runeberg själf alla dessa olika yttringar af det gamla moderlandets tanke om hans poesi?

Till att börja med slängde han Svenska Akademins guldmedalj mot kakelugnen. Gabriel Lagus påstår att det var för att han icke fick stora priset, Strömborg förklarar att det var af missnöje med sig själf, därför att han lämnat in en täflingsdikt, hvilken han kunde förutse att akademins ledamöter icke skulle förstå sig på. Huru som helst, så förargade det honom, att man ej begripit hvad han ville med sin nya diktart. Men när ett dumt yttrande i Heimdall — att akademin genom sitt pris visat, att den ej inskränker sina belöningar allenast till det praktfulla och klingande utan äfven lämnar uppmärksamhet åt snillets ofta lika utmärkta, fast anspråkslösare alster — kallat upp en insändare i Morgonbladet till gensaga och hån, lät han uttryckligt förstå, att han ej stod för den häftiga artikeln.

Sedan förklarade han, att allt hvad som skrifvits om honom i Sverige var bara «pjask». Detta var orättvist mot det myckna erkännande han fått. Men nu, som allt framgent, fäste han sig i kritiken blott vid att man rätt fattat hans mening: därför omfamnade han en gång rörd en af sina vänner, när denne, tillfrågad om hvad han i Elgskyttarne ansåg bäst karaktärisera finnen, läste upp en rad, om hvilken Runeberg själf tyckte detsamma. I de svenska uppsatserna hade han icke funnit något, som skulle synts honom likna lösenordet för hans poesi. Berömmet föreföll honom kanske för tunt, det trängde icke fram till kärnpunkten i hans afsikter, och klandret sköt öfver målet. Å andra sidan hade för stor vikt lagts vid yttre

likheter, och man hade gått så långt, att dikter af hans egen uppfinning stämplats såsom efterbildningar eller till och med som öfversättningar. Detta framkallade, såsom naturligt var, hans vrede, och han tog till ordet för att säga ifrån och med eftertryck försvara «ömtåligare intressen än blott litterära». Hvad von Beskows uppsats beträffar, så ämnade Runeberg helt enkelt aftrycka den i Morgonbladet för att visa huru man for fram med sanningen. Han gjorde dock icke ens det, utan lämnade saken åt sitt värde. Hans hustru förmodar att «ovettet» som han fått, af mängden komme att anses välförtjänt, men säger att Runeberg själf ej oroats det minsta.

Allt detta tyder ju på en rätt stark ungdomlig själfkänsla och, om man så vill, öfvertygelse om sin egen ofelbarhet. Helt säkert var Runeberg icke fri från åtminstone det slags egenkärlek, som i känslan af ett bestämdt mål och kraft att nå det har en ypperlig sporre för arbetet. Men därvid tänkte han dock väl mindre på sig själf än på sin sak. Hans åsikt om poesins väsen liksom om den samtida litteraturens behof var stadgad, och äfven om han icke trodde sig kallad att spela någon banbrytande reformatorisk roll, så visste han dock hvad han ville, och det lugna medvetandet att hans alstring däråt gaf ett tydligt uttryck, gjorde honom likgiltig för det offentliga berömmet, så ofta skänkt åt hvad han ansåg medelmåttigt eller uselt, liksom för ett tadel, hvilket högg miste.

XII.

Öfver hufvud kunna inga yttre motgångar bringa Runebergs jämnmod att vackla. Vederfarna orättvisor föranleda enstaka utbrott af förargelse, icke mer än en gest eller ett ord, men det är också allt, hvad omgifningen erfar om hans känslor. I dikten förmärkes visserligen en nedstämd ton här och hvar, och någon gång röjer den, att sinnets harmoni för ögonblicket är starkt rubbad — såsom i den märkliga 'Mitt lif' från 1834. Men sådana yttringar afspegla knappast de yttre förhållandenas inverkan på lynnet utan böra väl snarare hänföras till det innersta tankelifvets rörelser och stämningar. I Runebergs väsen har redan nu utvecklats en öfverlägsen manlighet, som blir ett af hans karaktärs mest utpräglade drag; och redan nu har den lärt honom att se bort öfver stundens intryck samt från lifvets småaktighet och dagens bekymmer draga sig tillbaka till rikedomen inom honom själf.

Det fanns mycket, som hjälpte. Ur de första ostördt ljusa tiderna af sitt giftermål hämtade Runeberg förråd af den kraft och förtröstan, som en sådan lycka kan gifva, och äfven när yttre vanskligheter kommo, förmådde de icke rubba tryggheten, som hemkänslan och hustruns förstående kärlek skänkte. Runeberg och Fredrika hade ju grundat sitt bo mera på inre resurser än på yttre, och dessa sveko icke, trots alla motigheter.

Den första bosättningen var den anspråkslösaste möjliga: två små rum med gamla, på auktion köpta möbler, hvilka »bergmästaren», fru Runebergs bror, fiffat upp och hon själf delvis beklädt med gamla klädningar, samt tapeter, som också egenhändigt förfärdigats af den unga husmodern. Men det ville dock icke gå ihop; inkomsterna voro för knappa. Året efter den första installeringen, som redan åtföljts af två flyttningar, beslöto Runebergs hyra sig en större våning och med pensionärer förbättra ekonomin. Resultatet blef dock föga tillfredsställande, ty ej ens besväret fick något materiellt vederlag. Så återgick man till de få och små rummen, sökande dem än här än där — men aldrig utom Kronohagen — och ansträngande sig att kvitta debet mot kredit. Svårare att bära voro dock de talrika sjukdomsfallen. Runeberg led själf af frossans alltjämt återkommande anfall, hans hustrus hälsa var mycket klen, och trenne barns födelse, under åren 1832—36, gjorde henne icke starkare. Det hårdaste slaget träffade dock skalden och hans maka, när det äldsta af barnen, en liten dotter, afled vid sexton månaders ålder.

Man ser: det var förhållanden, icke alltid egnade att skänka ro åt ett splittradt sinne. Runebergs sysselsättning var ju delad på så olika håll, skoltimmarna, privatundervisningen, Morgonbladets redaktion, det vetenskapliga skrift-

ställeriet. Allt detta måste ju redan stämma ner den sjudande verksamheten inom honom själf och hindra tankarna att samlas. Men om äfven den poetiska alstringen till följd af alla vidriga yttre omständigheter under vissa perioder är ringare, så representerar ju dock denna tid en summa af högst intensivt andligt arbete: man påminne sig hvad allt Runeberg utom sin egen diktning försänkte sig i, svensk och utländsk litteratur, filosofiska studier, estetiska betraktelser, och huru grundligt han genomtänkte hvar sak han tog ihop med. Och om äfven jämnmodet kanske icke var honom förlänadt som en naturens gåfva — Z. Topelius sade mig en gång, att harmonin i Runebergs personlighet egentligen inträdde först då hans hälsa under mannaåldern stadgats — så fanns det lyckliga sidor i hans väsen, hvilka gjorde bördorna lättare. Framför allt en nästan outtömlig källa af godt lynne, som endast för ett ögonblick kunde grumlas men i det nästa flödade lika frisk igen. Ännu 1834 skrifver hans fru till en väninna, att hennes man fortfarande lefver «i studentåren», van att taga dagen som den kommer. Och i den krets af lika tänkande unga män och kvinnor, som omgaf honom och hans hustru, hade nöjena till största delen Runebergs skämt och glada idéer att tacka för sin uppsluppenhet. Där trifdes han förträffligt, och där glömde han allt missmod.

Fru Fredrika var honom, nu som alltid, ett säkert stöd, emedan hon så väl förstod hans sträfvan, delade hans tankar och med sitt eget arbete för Morgonbladet lättade hans börda. Men sin makes mod att med öppen blick möta skuggorna, som utifrån kastade sig in i det unga hemmets lycka, hade hon icke. Hennes sinnelag var från början icke gladt som hans, snarare tungsint och inbundet, och hennes verksamhetslust var ständigt hejdad af nervsvaghet

och annan ohälsa. Hennes utseende var, säger Topelius, «trött, tyst och tillbakadraget», och hon föreföll de unga gossar, hvilkas inackordering nog icke bidrog att stärka hennes krafter, «som skulle hon burit tungt en för henne främmande börda».[1]) Själf talar hon om, hur det är henne som om en grå och tung dimma lades kring hennes inre och ville gestalta sig till tunga aningar, och hon klagar, att hon icke mer är den hon varit.[2]) Det finnes i samlingen i Borgå ett bref från hennes bror, som utgör svar på någonting hon omtalat men hvilket brodern icke vill uttryckligen beröra, liksom han är villrådig, om han alls skall «utbreda sig i de resonnemanger hennes bref föranledt». Han säger: «Endast det råd, hemtadt af egen dyrköpt erfarenhet, vill en ditt väl önskande broder gifva: att sålänge icke ännu hela din själ är alldeles förstämd af den störande disharmoniens ljud, eller ditt mod alldeles tröttadt af saknad lefnadlust, så sök att, ju förr dess hellre, endast rädda sista spillrorna af förnöjdt sinne och gladt mod — skänkta af naturen, dem du kanske annars . . . (aldrig) någonsin i verlden återfår». Hon har gifvit sina förtroenden åt dem, som stå henne närmast i släktskap och vänskap; Runeberg ville hon helt visst skona, väl vetande, att han hade det svårt ändå. Det fanns, tyckes det, icke blott nu men äfven senare hos henne en känsla af vördnad, som gjorde henne skygg för att nalkas honom med hvad personligen låg henne om hjärtat. Det gällde kanske också uttrycken för hennes beundran. Åtminstone är det som om hon fick sagdt något, som hon gått och burit på, när hon i ett bref till sin goda väninna Augusta Lundahl utropar: «Nu först har jag rätt

[1]) Z. Topelius' anteckningar.
[2]) Finska Qvinnor, s. 78 f.

och fullt lärt inse hvad jag eger i min man. Hvilken ljus, sig och verlden begripande ande bor ej hos honom! Det är herrligt att se hur han skingrar hvarje dimma, hvarje tvekan, hur allt blir klart och ljust för hans ord, för en och hvar som blott vill hafva öron att höra».

I hemlifvet få vi en visserligen blott fragmentarisk inblick genom Topelius' dagboksanteckningar under den tid, han hörde till Runebergs inackordenter. Allt var enkelt men tillräckligt — det föll icke värdfolket in att ställa pensionärerna på förknappning för att göra ekonomin bättre: talrika bekymmer med tjänstefolket förekommo, men när det gällde en bepröfvad trotjänarinna, vakade icke blott magistern själf vid hennes sjukläger utan bad ock sin pensionär att göra det; i förhållandet mellan de unga eleverna och läraren rådde stor frihet, men när det gällde, tvekade han icke att inskrida med sträng bestraffning. Nöjena voro för Runeberg inskränkta till sällskapandet med de närmaste vännerna, som kommo om kvällen och, såsom tidens sed var, sutto ganska länge in på natten. Fru Runeberg besökte de musikaliska soaréerna, icke han. Om dem berättar en insändare i 1834 års Morgonblad, att det akademiska musik-sällskapets (det var en fortsättning af sångsällskapet i Åbo) soaréer försiggingo hvarannan lördag i Universitetets solennitetssal, inför ett talrikt auditorium. Den uppträdande sångkören klandras, «men detta motväges af den inför en Finsk kritik vigtiga förtjensten att både till ord och musik vara af Finsk produktion».[1]) 1835 kom Fredrik Pacius, och redan i april samma år uppfördes Spohrs «Die letzten Dinge». Annars fanns det icke många offentliga nöjen. Spektaklerna, mest tyska, voro föga besökta, «på grund af den gängse opinionen om deras oduglighet»,

[1]) Se ofvan, s. 273.

säger nyss citerade insändare, och emedan man fruktade att förkyla sig i det kalla teaterhuset; för öfrigt var man obekant med det tyska språket samt insåg nödvändigheten att spara sin tid och sina pengar till andra ändamål. Hvarken Runeberg eller hans fru tyckes hafva intresserat sig för den dramatiska konsten i hufvudstaden.

Om Runeberg icke följde med på konserterna, så var han dock mycket svag för musik. Topelius har fäst sig vid det, och i hans skildring är det en af de saker, som prägla sig i minnet — huru «magistern» emellanåt kom in och bad en musikalisk pensionär spela för sig och hur han, när denne var borta, själf gick till pianot och famlande upptog «enkla, men underbart vackra» melodier; så tillkom den tonsättning af Runeberg till 'Den öfvergifna', hvilken sedermera af Strömborg publicerats. Det föreföll Topelius, när han gjorde bekantskap med Almqvists sånger, som om de påmint om dem, han i skymningen hört Runeberg fantisera ihop. Den nämnda melodin har åtminstone icke något sådant tycke. Strömborg berättar, att Runeberg dessutom ännu komponerat melodi till fyra af sina dikter, utom 'Vårt land', som han ju ock försett med musik. Och en af Runebergs forna elever i Ruovesi mindes ännu på äldre dagar en kadrilj, som Runeberg utfört på en fiol af mässing, inköpt af en kringvandrande österbottning och ännu förvarad i lyceum i Borgå. Runebergs utomordentligt fina gehör för rytmen och ordens ljudvalörer har kanske sin grund i denna begåfning, medan å andra sidan det musikaliska elementet endast undantagsvis med större tydlighet låter sig förnimmas i hans lyriska diktion.

Ännu ett annat drag fäster man sig vid i dessa Topelius' minnen. Det verkar högst karaktäristiskt och roande, när Topelius ett par gånger lakoniskt antecknar: «I dag kunde

vi icke läsa för att magistern var ut att locka fåglar». Man föreställer sig lifligt, hur magistern i den klara vintermorgonen oemotståndligt frestas af tanken på sidensvansarna och talgoxarna i Kaisaniemis träd och plötsligt beger sig af, helt lugnt lämnande sina sex pensionärers grekiska läxor i sticket. En annan gång, när bokdammet kännes för kväfvande, föreslår han dem att gå ut på gården och snöbollas med honom!

Familjens umgänge var icke stort. Förutom vännerna omfattade det blott den närmaste släkten. I allmänhet synas de som kommit från Åbo förhållit sig tämligen exklusivt gentemot den nya hufvudstadens societet och sökt umgänge nästan blott med hvarandra, om man undantar en del af akademistaten, som smickrades af att träda i förbindelse med regeringsmedlemmar och annat högt uppsatt folk. Säkert bibehöllos också de enklare vanorna från Åbo, hvilka icke kände till de brukliga aftonvisiterna med herrarna i frack och damerna i urringade sidenklädningar, eller bjudningarna till eftermiddagskaffe klockan fem enligt lista och genom vaktmästare. Åtminstone berördes den Runebergska kretsen föga af detta konventionella lif.

Sedan «Filosofen», J. J. Tengström, gift sig med fru Runebergs syster, änkeprofessorskan Bergbom, drogos till hans hem de flesta af de yngre, som delade hans sympatier och med tillgifvenhet sågo upp till honom, bland dem naturligtvis främst Runebergs. Skalden plägade, ännu när han låg på sin sjukbädd och fäste sina fladdrande minnens färd vid mer eller mindre viktiga tilldragelser under sin ungdom, ihågkomma taffelrunden hos sin frände och le åt dennes små egenheter, hans prudentliga ordningssinne och hans knarrande öfver de oskickliga tjänarinnorna, som

alltid slogo sönder tallrikar — hvilket Runeberg dock stillade med den filosofiska synpunkten, att man ej borde taga sig så illa därvid, då ju tallrikarna själfva icke det ringaste brydde sig om sitt öde![1]) Vida mer än «Blomman», adjunkten J. M. af Tengström, ärkebiskopens son, kunde också brorsonen förena omkring sig de anförvanter, som samlats i Åbo och Pargas vid patriarkens bord och med djup vördnad bevarade dessa tider i minnet. «I dag en vecka sedan», skrifver fru Runeberg 1834 till sin väninna, «bivistade jag en högtidlighet, som var här för vår slägt. Professor Linsén höll en parentation öfver aflidne Erke Biskop Tengström. Gubben var ett kärt minne för oss alla, så mycket lifligare intresserade man sig för dagen»; och hon tillägger, att hon «aldrig kan låta bli att med riktig högfärd tänka på att räkna bland våra slägtingar trenne män, hvilkas namn blifvit så hedradt som Porthan, Chydenius och Tengström». Af anförvanterna var för öfrigt bergmästaren den, som stod i intimaste förhållande till Runebergs och under hela sitt lif förblef skalden en trofast och i praktiska affärer nyttig vän.

Han hörde ock till den lilla grupp, som bröt sig ut ur Lördagssällskapet, när deltagarnas antal växt för mycket, och slutande sig kring Runeberg och hans fru bildade det så kallade «Kronohagssällskapet» eller «Kusinerna», såsom de själfva benämnde sig. Det var ett sällskap med nöjet vida mer än nyttan till mål, en krets, där man blef af med alla bekymmer och förargelser och där ett fritt, spirituellt skämt utgjorde det enda programmet. En deltagarinna minnes ännu trettio år efteråt dessa samkväm som någonting, hvilket aldrig kunde upprepas eller ersättas. «För oss,

---

[1]) Strömborgs handskrifna anteckningar.

som då lefde i denna skämtets atmosfär», säger hon, «föreföll allt som en oafbruten kedja af löjen. Vi skulle knappt mera blifva förstådda...» men «att den tiden säga en dumhet i det kotteriet hade varit värre än en politisk förbrytelse».[1]) De ifrigaste manliga deltagarne voro, utom Runeberg och hans svåger, Nervander, Nordström, Snellman, Backman, Lille, Ahlstubbe och Ståhlberg äfvensom, ehuru i mindre grad, Cygnæus. De flesta af dem bildade ock nu det Runebergska hemmets förtroliga umgängeskrets, så länge de öfver hufvud höllo ihop. Nervander och Cygnæus lämnade tidigt Helsingfors, den förre för sin långa utrikesresa, den senare för sin lärarplats i Fredrikshamn. I fru Runebergs bref förekomma Ahlstubbes och Ståhlbergs namn oftast.

När Nervander 1836 återvändt från sin mer än treåriga färd, blef han icke mer för Runeberg den beundrade vännen och ledaren från fordom. Han kom till förhållanden, hvilka tycktes honom små efter alla hans vetenskapliga framgångar i utlandet, han såg sig ej i tillfälle att verka som han velat, han blef bitter och dolde icke hvad han tänkte. «Mången», säger Cygnæus i sin minnesteckning, «fann det ej blott oförlåtligt, men till och med förunderligt, att den unge, af lefnadskraft brusande, snillrike mannen stundom lät sitt missnöje öfver att se sig hämmad i sin bana . . . sticka fram i föga varliga stickord», och man förtänkte honom på det högsta hans bemödanden att skapa sig en ställning vid universitetet. «Min karaktär har genom allt detdär tagit en obotlig skada», klagar han själf. Och andra omständigheter funnos, som ökade hans retlighet och missmod. «Såsom Nervander» — citatet är åter från Cygnæus — «med ett sällsamt ord, i hvilket han lekte med sitt framfarna öde,

---

[1]) E. N. i Hufvudstadsbladet den 15 dec. 1889.

karaktäriserade sin tidigare ställning, hade han 'nästan från sin barndom haft den lyckan att se sig omgifven af hustru och barn'». Denna skärande ironi var sprungen ur vanskligheter, hvilken med tiden blott växte. Ytterst känslig som han sålunda genom yttre och intimare förhållanden blifvit, fann han sig icke i att se vännerna från fordom, särskildt Runeberg och Snellman, lösgjorda ur hans ledband vandra sina egna vägar mot lockande lifsuppgifter och medborgarnes erkännande; hans försök att ännu göra det gamla inflytandet gällande blefvo opåkallade inblandningar, som stötte tillbaka, och afundsamhet tycktes få makt med hans sinne. Så steg där kyla mellan honom och Runeberg, och deras händer och tankar möttes aldrig mera med samma förstående som förr.

Med J. V. Snellman kom Nervander efter sin återkomst i delo äfven på grund af den förres redan nu manifesterade åsikter om den «grasserande fennicismen».[1]) Det är icke bekant, hvilka meningsutbyten Snellman och Runeberg under denna tid hade i frågan, men mycket troligt, att de häftiga duster, Strömborg talar om, stundom gällt den. I alla fall intog, som vi sett, Runeberg till de folkliga sträfvandena en annan ståndpunkt än Nervander, hvilken icke hade något intresse och kanske icke heller någon förståelse för dem. Och att Snellman med största deltagande skulle hälsa Morgonbladets upplysta och upplysande hållning i de fosterländska kulturangelägenheterna, kan man taga för gifvet. Hans och Runebergs personliga förhållande till hvarandra var för öfrigt det allra bästa. Snellman hade ju på mycket nära håll deltagit i Runebergs poetiska sträfvanden under den första tiden i Helsingfors, och när han senare

---

[1]) Rein, a. a. I, 109.

recenserade skaldens verk, hänvisade han ofta, med den känslighet han var mäktig af i skrift, till en «mångårig vänskaps hängifvenhet, hvars grund lades, då detta (skalde)namn ännu var blott en djerf ungdomsdröm».[1]) Nu var hans eget litterära arbete visserligen riktadt åt filosofiska mogenhetsprof, och sin handlingskraft utåt egnade han till största delen österbottniska afdelningen, från hvars kamratlif Runeberg däremot mer och mer nödgats draga sig tillbaka. Men i det lilla skaldehemmet gick han ut och in som en alltid kär gäst, i den Tengströmska kretsen var han ständig medlem, och i Kronohagssällskapets glada samkväm, i staden och vid utfärderna till omgifningen, saknades han sällan. Fru Runeberg berättade senare om honom från denna tid, att han var en till öfverdrift artig man, när han icke grälade, och i synnerhet galant mot damerna. Han uppvaktade dem ständigt med smickrande yttranden, och han tillät sig aldrig att röka i fruntimmerssällskap, icke ens om man befann sig ute i fria luften. Han var i detta radikal som i allt. En gång, då man var ute och rodde, ville några af damerna för eget nöjes skull sätta sig vid årorna. Men detta stred mot Snellmans chevalereska uppfattning. Han opponerade sig på det allra bestämdaste: något sådant skulle icke hända, så länge han fanns i båten. Runeberg ställde sig på damernas sida, det utspann sig en dispyt, som efter vanligheten blef ytterst liflig, och slutligen fick man icke bukt på den ridderlige kavaljeren med mindre än att man landsatte honom och tvang honom att till fots begifva sig hem![2])

När Snellman mycket senare kritiserade fru Runebergs vittra försök och stundom var litet skarp, skref hon till

---

[1]) SA. VII, 28.

[2]) Strömborgs handskrifna anteckningar.

honom några bref, hvilkas ton röjer en gammal, tillgifven vänskaps orubbade förtrolighet. I det längsta höll äfven Runeberg fast vid de personliga banden, oaktadt alla gapande meningsolikheter och fastän Snellmans hänsynslösa angrepp ofta måste hafva sårat hans ömtåligaste känslor. Ännu 1847, när vännerna uppmana Runeberg att åter söka sig till universitetet, är det Snellman, som för deras talan och mottar Runebergs svar. Elfva år senare, efter utfallen mot Nordström och vännernas offentliga protest, skrifver Runeberg ett ganska strängt förklarande bref, dock i all frid och utan att tänka sig annat, än att sak och person hållas skilda. Men det förefaller, som om från denna tid förbindelsen mellan dem i det närmaste upphört. Det kan ju icke heller tänkas, att ej någon reflex af det skarpa ogillande Runeberg hade för Snellmans språkfanatism skulle fallit störande öfver hans personliga uppfattning, fastän ungdomsvänskapens minne väl ännu ofta kunde låta känna sin värme. Mindre verkade då kanske det, att i Snellmans anmälningar af Runebergs senare arbeten blandade sig med många och vackra erkännanden synpunkter, som icke alltid voro den litterära kritikens och som lågo mycket fjärran från skaldens egen uppfattning af sin diktning. [1])

Den som, förr liksom senare, hade förstående och entusiasm tillräckligt, Fredrik Cygnæus, lönades just aldrig synnerligt väl för sin trogna beundran. Det fanns hos honom egenskaper, hvilka Runeberg omöjligt kunde förmå

[1]) Runeberg yttrade senare, att Snellman »alltid varit misslyckad som kritiken». Han kunde aldrig glömma, att Snellman en gång, då han berömt Berndtsons dikter och Runeberg bedt honom uppriktigt säga, om han verkligen tyckte, att de voro så utmärkta, svarat: nåja — man borde icke taga sådant så noga, man väntade den tiden så mycket af honom för (det finska) partiet, och han ville uppmuntra honom. (Strömborgs handskrifna anteckningar).

sig att taga på allvar, och Cygnæus blef ett föremål för hans ständiga raljeri. Kort före sin död säger han ännu, mycket betecknande, att ett tal af Cygnæus, som han läst, var det bästa denne hållit, emedan det var «sådant som om en vanlig klok människa skulle hållit det».[1]) Han tager från början till sin uppgift att, såsom fru Runeberg skrifver, «basa ur honom hans myckna berserkerwuth», och denna afbasning verkställer han konsekvent och med ett eftertryck, som kunde göra Cygnæus' vänliga själ ondt. «En man», utbrister denne en gång om Runeberg, «hvilken, så mycket i hans förmåga stått, sökt att tillintetgöra hela min poetiska tillvarelse». Runeberg kan icke förlika sig med vännens patetiska svammel, hans dunkla, halffärdiga form. När Cygnæus sänder honom dikter att införa i Morgonbladet, låter Runeberg hälsa honom, att han måste «sätta grimma och betsel» på sin pegas, göra rent bland sina tätt och omotiveradt på hvarandra hopade, förvirrade och tröttande bilder, söka hålla sina tankar samman och komma till en hufvudidé, hvarur deras brokighet skulle få sin förklaring. Dessa råd ansåg Runeberg att han aldrig sedan följt, vare sig han ej ville eller kunde. När Cygnæus' «Drag ur våra kulturförhållanden» nå honom på sjukbädden i början af sjuttiotalet, säger Runeberg i samma anda som tidigare, att han är en «godmodig och välmenande slarf — alldeles dylik som han var såsom pojke. Aldrig har han kunnat skrifva och aldrig lär han sig att skrifva. När han skall tala om en sak, sväfvar han ut åt alla sidor och talar om allting annat än om den.» Och finnande som förr ett nöje i att skämta med vännens svagheter påstår han, att Cygnæus är «lika tokig som Victor Hugo», och förklarar att det icke

---

[1]) Strömborgs handskrifna anteckningar.

var någon tillfällighet, att Cygnæus föddes den första april — Vår herre lät det ske för att narra honom att han skulle bli skald! Men han tillägger omedelbart, liksom ångrande sin elakhet, att han höll mycket af honom; och det upprepar han ofta, liksom han alltid erkänner, att i Cygnæus' stycken finnas många goda, ja briljanta ställen och att ett och annat med en liten omarbetning kunde bli «dråpeligt».[1])

Till de intimare i Runebergs hem hörde Cygnæus i början icke, eftersom fru Fredrika ännu sedan han flyttat till Fredrikshamn 1833 kan tala om honom såsom ett «ej oäfvet poetämne» enligt hvad det tros, och en underlig man, «men skall vara duglig och intressant»[2]). Men från «sin hamn», som han kallade sin nya tillflyktsort, underhöll Cygnæus en, åtminstone från hans sida, liflig förbindelse med Runeberg, och för dennes andre son stod han i december 1836 fadder. Korrespondensen med «diktens elefant» — ett smekord, som Cygnæus tilldelade Runeberg för dennes hårda framfart med hans alster — inbragte honom, som sagdt, en och annan förargelse. Den lades väl icke så värst på sinnet. Men i alla fall kvarlämnade den en animositet, hvilken emellanåt sökte sig luft. Godt skrattande berättade Runeberg ännu 1873, huru Cygnæus, när han på Herman Kellgrens bröllop hållit ett tal, som mottagits med bifall, armbågat sig fram genom gästernas hop till Runeberg, där denne stod långt afsides, och strålande af själfförnöjelse utropat: «Fick du nu, din tusan djäfvul!» — Men när Runeberg, efter att i domkapitlet i Borgå icke hafva röstat på Cygnæus för ett af honom ansökt lektorat vid gymnasium, sände honom en hälsning i den förra skämtsamma tonen,

---

[1]) Strömborgs handskrifna anteckningar.

[2]) Till Augusta Lundahl, 21 maj 1834.

lofvande upptaga sitt «tuktogissel» för den ännu icke tillräckligt «krossade och späkte» vännen, så var detta visst sagdt i en olämplig stund. Cygnæus' tålamod brast. Redan sårad af orättvisan att bli förbigången, skref han ett bittert bref. Han började bli för gammal att blott upptuktas af en, som utvalt honom «liksom till sin provins». Han är, lika litet som Runeberg och andra, gjord till att rådbråkas småningom, och dylika handgrepp leda icke till att «humanisera» honom; snarare tror han, med den kännedom han har om sig själf, att en motsatt väg förr skulle leda till målet — ty orättvisa och obillighet tjäna blott till att väcka hos honom den oppositionsanda, som icke låter höra af sig, så länge han får vara i fred.[1])

Det ser ut, som hade Runeberg känt med sig att han gått för långt, och rifningar af denna art förekommo icke mer. När Cygnæus från Fredrikshamn återvände till Helsingfors, var Runeberg ju redan borta, men de träffades nog ofta senare både i hufvudstaden och i Borgå, och den gamla vänskapen fortfor. Bästa inseglet på att den räckte till lifvets slut äro de sista rader Runeberg med egen — sin vänstra — hand skrifvit ner och hvilka utgöras af konceptet till ett lyckönskningstelegram, då Cygnæus, några veckor före Runebergs död, fyllde sjuttio år. Ännu då ville han skämta med honom: bland några förslag, som han satte upp, lydde ett: «Jag är tre år äldre och har bättre vett» — med en anspelning på att Cygnæus ej ihågkommit Runebergs sjuttioårsdag. Sist stannade han vid den redaktion, hvars ojämna rader kunna läsas af alla, som besöka hemmet i Borgå: «Ännu lefver jag och orkar fröjdas öfver att du i dag fyller sjuttio år med ära. Gud välsigne dig, kyckling!»

---

[1]) E. Nervander, Blad ur Finlands kulturhistoria, s. 56 ff.

Ahlstubbe tyckes förblifvit sig alldeles lik sedan Åbotiden både i sin trofasta vänskap, sitt lynne och sitt yttre. «Din imposanta, högvördiga personlighet», skildrar honom Cygnæus i ett bref till honom själf, «framtrollad hufvudsakligen af den djerfva hvälfningen på din andliga prostmages kupol och de elefantartade pelare, hvarpå högst densamma hvilade». Han var rumormästaren, den som ständigt höll humöret vid makt med sina improvisationer, «borgareståndets talman», säger Cygnæus, «på majkalaser, kornuter och konvivier af margfaldigt slag». — Backman var icke heller den, som skämde bort ett gladt lag, och Ståhlberg, om också föga munter själf, gaf genom sin högst utpräglade originalitet, bakom hvilken för öfrigt dolde sig en utmärkt karaktär, stoff till de andras, i synnerhet Runebergs, skämt.

Sedan Topelius blifvit student, fick han ock någon gång vara med. Runebergs första sammanträffande med honom hade skett, när Topelius var ett år gammal, hos dennes morfar i Nykarleby. Runeberg kom ihåg, att pilten varit ovanligt stilla och trygg samt fet och frodig; han liknade, tyckte han, en julbulle med bruna korinter. Allt sedan han började skrifva vers, höll Runeberg honom «i stor ära», och så fort han sett sex eller sju visor af Topelius, förutspådde han att denne skulle bli poet. «Ille faciet» hade han flera gånger yttrat till Lille — medan han om alla andra tidens började rimmare sagt, att af dem ingenting skulle blifva.[1])

Det kvinnliga elementet var ingalunda uteslutet ur Kronohagssällskapet, tvärtom, det var ganska talrikt och på

---

[1]) Strömborgs handskrifna anteckningar.

ett framstående sätt representeradt. Utom fru Runeberg deltogo äfven andra medlemmars hustrur, likaså Runebergs, Nervanders och Snellmans systrar. En ung flicka, Cecilia Bonsdorff, som dog 1832 vid blott tjugutvå års ålder, nämnes som den «ystraste bland de glada», och om hennes och Runebergs gemensamma påhitt kvarlefde länge många historier i vännernas krets. Men det fanns i synnerhet två, hvilka hafva sin plats i Runebergs biografi gifven.

Den ena var Augusta Lundahl, dotter till en förmögen affärsman i Tammerfors, i hvars hus Nervander en tid varit informator. Han kände till hennes litterära böjelser, och när Morgonbladet uppsattes, skref han å redaktionens vägnar och bad henne om bidrag. Hon sände en liten, mjuk och musikalisk dikt, 'Minne af en resa i januari 1831', som trycktes och som sedan fick melodi och blef ett af tidens mest omtyckta nummer på kvartettrepertoaren.[1]) Hon fortsatte med sin diktning, gaf några stycken till Mellins kalender Winterblommor och fick af den svenska kritiken mycket beröm, samt andra till Morgonbladet. Det är en välljudande, nästan elegant form i dessa dikter, och fastän de poetiska tankarna röra sig i mycket vanliga och mycket små kretsar, hade denna unga skaldinna säkert förutsättningar att bland tidens andrarangspoeter nå en rätt hög plats. Enskilda förhållanden gjorde, att hennes poetiska alstring vid en viss tidpunkt fullkomligt afstannade.

Uppfostrad i samma pension som fru Runeberg, hade hon sedan ytterligare vidgat sin bildning. Både i landsorten och Helsingfors gick hon under det stående epitetet «den lärda». Bref från hennes hand, där hon talar om litteratur, visa ej

[1]) E. N. i Hufvudstadsbladet den 2 aug. 1903. — Alexandra Gripenbergs uppgift i Finska Qvinnor, att sången är skrifven, när författarinnan var 17 år, är sålunda icke riktig.

blott goda kunskaper, men en ovanligt redig reflexion öfver det lästa. Hon kunde ett halft dussin främmande språk, bland dem latin, och hon var en framstående pianist. De som känt henne skildra hennes ovanligt intagande väsen — hon var dock icke alls vacker — och i synnerhet hennes förmåga att genom sitt samtal fängsla och locka ur alla deras innersta tankar. Hon dog först 1892, mer än åttio år gammal, änka efter prosten Wallenius i Birkkala.

Denna högtbegåfvade kvinna kom, såsom fru Fredrikas närmaste förtrogna, tidigt, kanske redan under Runebergs förlofningstid, i beröring med honom, och föregången af sitt rykte upptogs hon i Lördagssällskapet och var med hvar gång hon besökte Helsingfors. Kring den tjuguåriga «Hebe», det var hennes namn inom kretsen, samlades allas förtjusning. Runeberg gaf sin beundran för hennes talanger och hennes väsen luft i en hel del små tillfällighetsdikter, ofta mycket entusiastiska, hvilka hon besvarade utan att gifva honom efter i lättheten att rimma eller i leken med en präktig diktion.[1]) Han uppdrager för resten åt sin fru att utan omsvep tolka hans känslor och säga, att han ej har litet utan mycket ledsamt efter henne. «Jag har nu engång fått en sådan man», tillägger Fredrika resigneradt, «som håller af och har ledsamt efter de unga flickorna, och så kan jag ej bättre göra, än hjelpa honom att hålla af dem och ha ledsamt efter dem». Och hon berättar att Runeberg otaliga gånger försäkrat Nervanders syster Laura, att när Hebe kommer blir denna fullständigt slagen ur brädet — och bara vid tanken därpå «kaschar han åt henne med afvig hand».

Runebergs hälsningar liksom hans egna bref till henne gälla dock mest hennes poetiska alster. Det är gång på

---

[1]) Bland de efterlämnade papperen. Jfr biografin i Finska Qvinnor.

gång repeterade uppmaningar att skrifva och ej låta lyran ligga, och man ser huru ondt det gör honom, när hon icke vill lyssna till hans böner. Det var honom en glädje att hjälpa till mognad hennes poesi, «en ljuf och täck blomknopp», som han sade, «hvilken blott behöfver sin inneboende natur, för att utveckla sitt fullkomliga behag, men hvilken främmande inflytelse ... kan helt och hållet förderfva». Och glädjen hade både för honom och i synnerhet hans maka blifvit dubbel därigenom, att om hennes alstring verkligen slagit ut i full blom, en plats i denna diktarrund hade varit eröfrad också åt en kvinna.

En motsats till henne i mycket var den andra unga dam, som utan att egentligen vara medlem af den vittra kretsen nu och ända till sin tidiga död hörde till Runebergs varmaste beundrarinnor och bland dem kanske hade hans lifligaste genkänslor — Maria Prytz. Dotterdotter till ärkebiskop Tengström hade hon hört till de barn, hvilka Runeberg undervisade i Pargas. Hon var nyss fullvuxen, när hon kom till Helsingfors för att hålla vård om sina yngre systrar. Hon säges varit förebilden till den främmande studentens syster i Hanna; Maria heter hon ock, och så skildras hennes natur, som Runeberg skildrar denna — vacker och stolt, «hyllad af egna och främmande», lydd af alla, omsvärmad af beundrare, så fort hon kom till Helsingfors, vinnande hjärtan och krossande dem. Att hon stod Kronohagssällskapets medlemmar mycket nära, bevisas bland annat af ett skämt, som tillställdes på Runebergs namnsdag 1833, då Maria Prytz, hennes syster och Augusta Lundahl «in effigie» voro närvarande i form af dockor, hvilka gömde vinflaskor inom sin beklädnad; i sina bref från Helsingfors till Borgå, talar hon ock senare om Runebergs vänner, Cygnæus och andra, som sina egna.

Hennes samling af bref från Runeberg förstördes tyvärr af hennes släktingar på grund af missriktadt religiöst nit. Från henne bevaras däremot några bref till Fredrika Runeberg bland handskrifterna i Borgå. De röja i innehåll som i yttre form en känslig och varm, kanske litet exalterad personlighet. Hon talar om sin glädje öfver naturens uppvaknande, hur det är «förtjusande att se blommor och vackert ikring sig, utan att knapt veta huru och hvarifrån, det är så underbart. Så blir hela denna vår — för jag förstår ej hur den myckna snön kunnat försvinna.... vet du så har våren alltid varit obegriplig för mig — så öfverraskande med sin herrlighet att jag knapt kunnat tro att det varit vår..» En gång, när hon tillbragt två veckor hos Runebergs i Borgå, skrifver hon till dem båda och tackar: «Jag har redan så ledsamt — och får väl allt så tomt efter Er och edra stilla lugna dagar och trefliga aftnar — men jag skall sy flitigt, bara sy och sy.... Alla andra ha skrattat åt mina två veckor, men ändå kan jag förhärdade menniska inte ångra mig och tänker inte heller göra det, de må nu säga hvad de vilja — bara inte du goda Fredrique, tycker som de — ack gör inte det, utan håll af mig fast jag inte stort förtjenar det och det skall Farbror också göra, det är så roligt att tänka att man är afhållen — jag skall hålla af er tillbaka, alltid alltid och så mycket — jag kastade så många slängkyssar åt Er i morse och under vägen — det var medvind till Borgå och jag litade på att den skulle föra dem till Er — de må nu bara inte ha kommit vilse —».

Hon dog 1849 i Åbo vid trettiotre års ålder. Runeberg tog farväl af henne vid hennes dödsbädd.

*

Utom den närmaste kretsen hade Runeberg sina bästa vänner bland studenterna, hvilka med ungdomens skarpblick tidigt lärt uppskatta honom. Särskildt var han omtyckt af sina landsmän, österbottningarna, fastän han egnat afdelningens angelägenheter blott en ringa uppmärksamhet, i jämförelse med Nervander och Snellman. I juni 1833 utsågs, heter det i protokollen, mag. Snellman till ordinarie talare vid höstmötet, «såframt icke Runeberg åtoge sig att blifva det». Han gjorde det icke. Från 1834 finner man honom regelbundet inbjuden till terminsfesterna, och nästan lika regelbundet utbringas en skål för honom; undantagsvis svarar han, någon gång flyr han undan både skålen och svaret. Slutligen blir han i februari 1836 enhälligt [1]) vald till afdelningens kurator. Protokollet bär en anteckning om afdelningens fägnad vid utsikten att «ett både i och utom fosterbygden frejdadt namn» skulle blifva dess första. Men Runeberg afsade sig värfvet. Samma år tages han i anspråk för en litterär pristäflan och uppsätter öfver denna ett utlåtande. [2])

Runebergs motgångar vid universitetet stegrade hans popularitet hos dess ungdom. I ett af sina yttranden i konsistorium hänvisar Linsén till detta som någonting bekant. Hans lycklige medtäflare om det litterära understödet, Gadolin, blef 1832 föremål för en opinionsyttring, som kanske skulle gestaltat sig mindre skarp, om ej just stipendiifrågans tidigare utgång upprört studenterna. [3]) Två år senare

---

[1]) Enligt protokollet. Z. Topelius har antecknat, att Snellman af de afgifna 64 rösterna erhöll 9.

[2]) Att det icke, såsom Strömborg förmodar, var Runeberg utan Stenbäck, hvilken en gång tidigare erhöll afdelningens pris för öfversättningar från Uhland, har Aspelin, a. a. I, 88 ådagalagt.

[3]) Rein, a. a. I, 98.

vände sig deras ovilja åter mot samme trångbröstade universitetslärare, denna gång emedan han underkänt Laurells specimen för professur; men det var gammalt groll som låg under, det var också det färska minnet af hur man behandlat Runeberg vid adjunkturens besättande, och Gadolin fick kläda skott för alla dem, som man ansåg motarbeta de ungas fortkomst vid akademin.[1]) Om Runebergs egen roll vid dessa händelser säger Topelius blott, att han verkade lugnande på de upprörda sinnena.

Slutligen, vid Runebergs afgång från universitetet, bröto ungdomens känslor ut i en storartad hyllning, som egnades honom vid en fest å «Sparbanken», midt emot Kaisaniemi, den 8 maj 1837. Trehundra personer voro närvarande — det var en väldig manifestation, som icke föll de gamla på läppen men för Runeberg i afskedets stund betydde ofantligt mycket. Hans gode vän Aron Borg hade utsetts till talare, och Lars Stenbäck skref hjärtliga, vackra verser till 'Svanens' melodi. Under djup rörelse tackade Runeberg, försäkrande till sist, att han vid universitetet lärt sig se lifvet ljust och icke mörkt. Topelius' anteckningar tala om den utomordentliga värme, som låg öfver festen, samlande sig kring dess föremål och ständigt ånyo utgående från honom som en lifvande fläkt. Efter tolf timmars entusiastisk samvaro bröt man upp, och på Långa bron sjöngs ännu till afsked 'Källan'. Jag har hört Topelius en gång i ett ungdomslag skildra denna fest och denna stämning på bron i den strålande morgonstunden såsom någonting af det oförgätligaste han upplefvat.

När Runeberg några dagar senare lämnade hufvudstaden, tog han med sig detta minne såsom ett insegel på

[1]) Aspelin, a. a. I, 128 ff.

att hvad han verkat fallit i god jord: han såg hur det hade grott och skjutit växt i ungdomens sinnen.

*

Man vet, att Runeberg sedan 1835 tänkt på att söka sig bort från Helsingfors. När han följande år fattade sitt beslut, så var det oryggligt, huru stor uppoffringen än kunde tyckas honom. Det märkliga, redan tidigare berörda brefvet till ärkebiskop Melartin, i hvilket han ber att konsistorii förslag om ett extra anslag för honom ej må tagas i betraktande, andas en stolt och resignerad underkastelse under ett oblidt öde, om ock smärtan låter sig ana.

Mycket öfvergaf Runeberg, när han i maj 1837 anträdde färden till Borgå. Universitetet, som ju från ungdomen varit hans lifs dröm, tidningen, där han fritt fått kämpa för sina idéer, vännerna, som tänkte lika och arbetade mot samma mål — och allt detta för att med en sysselsättning, som aldrig helt kunde fängsla hans håg, lifnära sig och sin familj. Hvad denna flyttning kostade honom, vet ingen. Men den gjordes väl möjlig blott genom medvetandet, att stora uppgifter väntade, för hvilkas lösning han nu kände sig mogen. De nio åren i hufvudstaden hade varit en allsidig förberedelse för konsten som för lifvet: i båda hade han nått den punkt, där ungdomens slingrande stigar samlas till en, hvilken för uppåt mot middagshöjdens glans, om den beträdes med säkert öga för målet och med fasta steg. Med aldrig svikande styrka hade under denna mödans tid hans inre utveckling fortgått, och nu lågo för hans blick vidderna öppna, där hans lifsverk väntade att blifva fortsatt och fullbordadt.

Flyttningen från Helsingfors afslutar det första stora skedet i Runebergs skaldskap. Det är tid att nu skärskåda dess inre gestaltning, från de första försöken och intill den dag, då han anträdde färden till Borgå.

XIII.

Hela Runebergs tidigaste lyriska alstring står under främmande tecken. Han försöker sig i växlande poetiska stilarter, osäker om hvilken som bäst lämpar sig för hans skaplynne, och hvad han möjligen kan hafva af egenart gömmes länge sorgfälligt under de lånade formerna. Men också efter det hans eget poetiska naturell brutit sig väg, är han långtifrån otillgänglig för inflytelser. I de flesta fall inskränka de sig dock till att bestämma hans val af vers eller angifva den allmänna tonen i hans dikt. Stundom upptager han ännu under detta senare skede af sin första lyriska period — jag räknar den till 1830 och sätter ungefärligen årtalet 1827 som afdelare — några färdiga idéer, hvilka då icke så mycket hämtas från enstaka förebilder utan fastmer äro invuxna i tidens poetiska betraktelsesätt. Långsamt arbetar sig öfver hufvud hos Runeberg självständigheten fram, och det är egendomligt, att en tillfällig yttre påverkan för hans produktion i den riktning, där han skall göra sin bestämda personliga insats i nordisk lyrik.

Den tidigaste förebilden är Choræus. Traditionen talar om små visor i hans stil från skoltiden, men ett stycke, som finnes i behåll, afger säkrare bevis för hans inflytande: 'Försynen', skrifvet 1822 och tryckt i Efterlemnade skrifter. Närmast påminner detta i rätt ståtliga alexandriner framskridande akademiskt-vittra lärdomsprof om 'Dygdens hopp' hos Choræus. Till omfång ungefär lika, hafva de båda dikterna ock ett närbesläktadt innehåll och behandla det på samma häfdvunna sätt, i antiteser. Hos Choræus frågar sig den dygdige, om barmhärtighetens far öfvergifvit en värld, som ter sig så full af brott och grymhet, samt svarar med en hänvisning till världen bortom molnen, i hvilken läran om Guds godhet besannas. Runeberg frågar sig, om skaparen är «den tyrann, som med ett tigerhjerta — drack sina söners blod» och om han lärt att de må förföljas, hvilka icke känna honom. Han svarar medgifvande, att Gud stundom plär straffa, men visar att straffet är till nytta och blott vittnar om Guds godhet och vishet. Men Runebergs dikt erinrar kanske också om Leopold. Själfva diktionen pekar afgjordt på, att Runeberg redan kände denna skald — jämför exempelvis hans dikt 'Religionen' — och det är ej osannolikt, att Leopolds 'Försynen' gifvit Runeberg ämnet.[1]) Tankegången är visserligen ej densamma, men när Runeberg jämför «det lilla kräk hvars lif med dagen ändas» med «det stolta bloss af hvilket dagar tändas», så påminnes man dock om Leopolds: «den mask med känsla du föraktar — i värde öfver solen är», liksom dennes tal om svalkan, som middagsregnet gjuter, synes gå igen i ett liknande uttryck hos Runeberg. Estlander förnimmer i 'Försynen' några första ackord till den blifvande skaldens ljusa och

[1]) Det har framhållits, att 'Försynen' skulle i sin diktion erinra om Lidner. Jag finner knappast annat än «tigerhjertat», som skulle röja hans påverkan.

förtröstansfulla lifsåskådning,[1]) men om också tanken senare så ofta möter hos Runeberg, så är hon ju redan, fastän mera salfvelsefullt, utsagd af Choræus. Dennes 'Oskuldens hämnd' behandlar likaledes ett besläktadt tema, och i hans 'Tviflan och tro' gisslas den, som «gör Gud till en tyrann».

Den första i «blåa boken» införda dikten, 'Afsked till Frigga', har, såsom Estlander i förbigående påpekar,[2]) ungefär samma meter som Choræus' 'Till mina barndomsvänner'. Fullständigare sammanfalla dock versmåtten i Runebergs stycke och i 'Den högtidliga förlofningen'. Däremot tyckes mig innehållet helt lätt ansluta sig till förstnämnda dikt af Choræus. Liksom den är 'Afsked till Frigga' en hälsning från fjärran, i båda skildrar skalden sitt förlorade lugn, talar om en tid, då hjärtat skall kylas i grafven och förutsäger slutligen ett återseende, Choræus i himlen men Runeberg, betecknande nog, på jorden. I alla händelser frågar man sig, om icke dennes dikt närmast innehåller erinringar från Franzéns 'Till de hemmavarande'; jag återkommer härtill nedan.

Ännu finnes ett spår af Choræus: stycket 'För ett faderlöst barn', hvilket af Runeberg betecknats som «psalm», är byggdt i det närmaste lika som 'Af en mor till hennes dotter på dess 17:de födelsedag' och har i slutet strofen: «Honom jag mig öfverlåter — ingen bättre vän jag har — ro och glädje skygd och far — alt, ack alt jag finner åter — hos de faderlösas far», hvilken är en tydlig reminiscens från första strofen hos Choræus: «Enda tröst, som står mig åter, — och förljufvar mina dar, — jag din framtid öfverlåter — åt de faderlösas far.»[3]) Detta ökar sannolikheten af att

---

[1]) A. a. s. 174.

[2]) A. a. s. 174 n. l.

[3]) I Choræus' 'Enkans visa' finner man samma ämne berördt och delvis samma uttryck.

Runebergs stycke tillhör hans äldsta skede och nedskrifvits ungefär samtidigt som de två här ofvan berörda, ehuru det fått en annan plats i «blåa boken»; kanske har skalden på grund af dess religiösa karaktär icke upptagit stycket bland de tidigare, men sedan, när 'Vid en väns död' kom till, infört båda på häftets sista blad.

Innan vi lämna den akademiska kretsen, är det skäl att framhålla, att Runeberg från Leopold synes lånat den vackra slutbilden i 'Till den ålderstegne': i dennes stora lärodikt Predikaren tecknas en skön ålderdom i raderna: «Och seglarn, som från sjön sig inåt hamnen drar — med sakta vaggad fart och sammandragna segel, — behagar än vår syn och håller skådarn qvar».[1])

I raden af förebilder är Bellman den nästa. 'Scholan' är skrifven till 'Balens på Gröna Lund' melodi (Fredmans Epistel n:o 62) och har sjungits på den långa tider efteråt. Hos Runeberg äro stroferna uppdelade något annorlunda än hos Bellman, och dennes musikaliska introduktion, 'Korno', är ersatt med en versrad, men byggnaden är i alla fall densamma. Också realismen med de tätt på hvarandra följande, lifliga målningarna, afbrutna blott af korta utrops- och imperativsatser, är ett försök att härma Bellman. Tydligen har förebilden dessutom eggat den unge poeten till hans många kraftuttryck — hvilkas material han utan svårighet kunnat insamla ur skolpojksjargon'en. En annan Bellman-imitation är 'Graföls-tillredningen', som närmast ansluter sig till episteln n:o 13: «Nå, ä' nu alla församlade här» fastän med vissa friheter och kanske en reminiscens från Fredmans sång n:o 1 «Bachhi härolder med guld och be-

[1]) Ljunggren, Studier öfver Runeberg I, 12 n. har antydt likheten.

slag». Men Runebergs dikt har icke ett spår af den yra Bellmanska glädjen, den är från början ett felgrepp, då den vill muntra upp ett i sig själft sorgligt ämne genom att parodiera fjäsket, bråket och alla de föga uppbyggliga vanorna vid en landsbegrafning. Och äfven i formen är den misslyckad: versen liksom stretar emot att bli begagnad för detta ändamål.

Den fosforistiska lektyren visar sina första spår i «blåa bokens» fjärde dikt, 'Till Frigga', hvars meter är *ottave rime*. Diktionens energi påminner stundom ehuru aflägset om Lidner, men någon förebild i hans diktning har stycket icke.[1]) Versslaget återfinnes sedan ännu i 'Namnsdagsverser' på Carlsdagen, skrifna i Saarijärvi; där talas äfven om «nordens blomma», troheten, och, med en reminiscens från Idunas och göternas terminologi, om «nordmans lott» och «nordmans ära». Från ungefär samma källor stammar den i folkviston hållna 'Jungfrun', med en återklang i afseende å stoffet och dess behandling från Franzén, Leopold eller kanske närmast fru Lenngren, samt balladen 'Emma'. Slutmotivet — de älskande begrafvas af en vandringsman, som funnit dem döda vid den himmelsblå källan — är taget ur Euphrosynes dikt 'Nina' i Poetisk kalender 1817; ett stycke af Grafström har lämnat versmåttet[2]) och diktionen, och blomman »Glöm mig ej» samt Filomela med sin sång förekomma i många af tidens lyriska alster.

Af fosforisternas höfding, Atterbom, är Runebergs 'Svanesång' omedelbart inspirerad. Den vackra sången om tusenskönan i Lycksalighetens ö har föranledt denna Runebergs direktaste imitation under hans tidigaste period. Han

---

[1]) Jag kan därför icke med Estlander finna, att den «står under Lidners tecken».

[2]) Estlander, a. a. s. 200.

offentliggjorde stycket i Morgonbladet 1832 men lämnade bort en strof. När han uteslöt det från sina samlade dikter, skedde det väl, emedan det så starkt påminner om förebilden.[1]) I själfva verket klinga genast, då man kastar en blick på 'Svanesång', de allbekanta verserna «Stilla o stilla» o. s. v. för minnet.[2]) Om Atterbom erinra dessutom ännu någon gång strofbyggnaden och vissa granna stildekorationer.[3])

Här och där finner man i rubriker, i ämnen, någon gång i versmåttet eller annars i diktens plan en anklang af några mindre betydande författare i Poetisk Kalender. Titlar som 'Tröst', 'Vid återkomsten till min hembygd', 'Minnet', 'Hösten', 'Sommarqvällen', 'Sången', 'Serenad', 'Maj visa', 'Drömmen', 'Öfver ett sofvande barn', finnas där; Dahlgrens 'Portraitet' har gifvit versmåttet och kanske idén till Runebergs 'Målaren', och i hans 'Herden och herdinnan' uppräknas naturföremålen på samma sätt som i 'Vallgossen'.[4]) Därtill kan man lägga, att en 'Bön' af Euphrosyne har samma starkt personliga färg som Runebergs af honom själf icke offentliggjorda 'Bön' och att Grafströms 'Begrafningsdagen', en tröstesång till en sörjande maka, i första strofen talar om kyrkklockorna och båren liksom Runebergs 'Begrafningen'. Hos Hedborn och Ingelgren fann Runeberg en varmare, mera okonstlad känsla och ett mindre konventionellt uttryck, och den senares 'Majsång' kunde föresväfvat

---

[1]) Estlander, a. a. s. 202.

[2]) I andra strofen förekommer därjämte ett rim, som återfinnes i 'Svanhvits sång'. — En påminnelse om strofen möter i 'Höstsång' (Efterl. skr.) och 'Det var då' (andra samlingen).

[3]) Estlander, a. a. s. 202.

[4]) Estlander, a. a. s. 203. Hvad 'Målaren' beträffar, kan motivet ha sitt ursprung i Goethes 'Amor als Landschaftsmaler', som i öfversättning af F. B. Schwerin stod i Poetisk Kalender 1814.

honom, när han diktade sin, liksom 'Torpflickan' möjligen bär spår af Ingelgrens 'Afskedssuck'.[1]) Till samma stilart hör en dikt af von Zeipel i årgången 1820, 'Våren och skalden', som börjar: «När den sköna våren nalkas» och har flera liknande tonfall af Runebergsk enkelhet.[2])

Bland skalder, som stodo fosforismen nära, mottog Runeberg dock af ingen en så stark och långvarig påverkan som af Stagnelius. Dennes lyrik blef, såsom redan nämnts, för honom bekant genom Hammarskölds edition, hvari den fyllde tredje bandet, utkommet 1826. Han fick det synbarligen genast i sina händer.

Väl hade ju Runeberg redan hos Atterbom lärt känna romantikens melodiska och färgrika form i den finaste utarbetning, den fick i svensk poesi. Men hos Stagnelius hade fosforisternas diktion erhållit ett tillskott af rytmisk styrka, af bildprakt och lidelsefull klang, som måste tjusa Runebergs mottagliga, just nu öfverallt sökande, allting pröfvande sinne för versens byggnad. Därtill kom fantasins egendomliga mångfald hos Stagnelius, hans djupa, grubblande mysticism och höga stjärneflykt samt — hvad som icke minst grep Runeberg — den heta, under alla växlingar i hans tanke- och känslolif glödande sensualismen.

---

[1]) Estlander, a. a. s. 203, 234.

[2]) Af den svenska kalenderlitteraturen kände Runeberg helt visst också «Kalender för damer», utgifven hos Bruzelius i Uppsala sedan 1818; där gjorde han väl sin första bekantskap med Vitalis. I årgången 1819 ingår ett stycke 'Landtresan' af —m (Borgström), hvars början med någon liten retusch kunde vara af Runeberg: «Wid den första blicken utaf dagen — ryckte jag mig utur sömnens armar, — nyss ur dvalan vaknad, låg naturen, — skön och oskuldsfull, som första gången — då hon skådades utaf sin brudgum . . . — liksom då, han blickade, den höge, — med sitt stora kärleksfulla öga — och med vällust uti brudens tårar, — födda utaf ömheten och glädjen, — såg sin bild han stråla ofördunklad.»

Tidigast framträder inflytandet i 'Till solen', där metern och en strofs innehåll äro tagna ur 'Afsked från sånggudinnan'. Mera påfallande är det likväl i 'Den älskande', som ansluter sig nära till en del stycken af Stagnelius, där samma motiv, den häftiga längtan efter älskaren, skildras och en naturmålning tjänar som introduktion. Ljunggren hänvisar närmast till 'Flickans monolog', Estlander till 'Dora'. Man kan säga, att Runeberg har innehållet i första hälften af sin dikt från det senare af dessa stycken, som också gifvit versmåttet, den andra hälften från det förra. Estlander påpekar ytterligare bland denna grupps dikter den nära förvantskapen mellan Runebergs 'Elegi' och Stagnelius' tolfte elegi, samt de erotiska dikter, i hvilka Runeberg lätt kunnat finna både nektarn på purpurläpparna och åtrån efter «nya skördar under den svällande slöjan» i 'Till oron' äfvensom den starkt sinnliga färgen i stycket 'Simningen'.

Denna dikt står emellertid i ännu mera omedelbart beroende af Stagnelius. Den har icke blott sin strofbyggnad, som hör till de ovanligaste i tidens poesi, från den svenska skaldens 'Höstaftonen', men också motivet, hvarom tidigare talats, har sin upprinnelse hos honom, i stycket 'Dialog', där det heter: «Flicka, hvarför önskar du — att i segertimmen nu — mörka skuggor dig betäcka? — ack, der känslans blickar sträcka — sin förtjusning, hvarför få — synens äfven dit ej nå?» Och när man slutligen hos Stagnelius i 'Till Julia' läser: «Ingen Argusblick förföljer — våra lekar mer», så vet man ock hvarifrån Runeberg har det, när han i 'Simningen' talar om «våra stulna lekar, — som ingen listig Argusblick oss nekar».

Ännu en erotisk dikt röjer ett direkt inflytande. Runeberg lägger i 'Den väntande's mun följande slutord: «I

hvarje blomma sväller en stilla brudsång, — ensam försmäktar blott jag». Stagnelius' 'Aftonen' (den sista af de tre dikterna med samma namn) har en likadan afslutning: «Brudsång är jorden, — sen dagen förgått. — Himlen är vorden — en sånghimmel blott. — Kärlekens nektar — besällar enhvar. — Ensam jag smäktar — och eldsuckar drar». Slutet af tolfte elegin har samma tanke: «Och då fåglarna här i susande kronor han parar, — djuren i grottornas famn, skulle han lida, att jag — ensam förtärdes af kval».... Hvar och en skall se, med huru mycket finare hand Runeberg rört vid motivet. — Vidare kan påpekas, hurusom strofen i 'Vaggsång för mitt hjerta' ansluter sig till Stagnelius' i 'Återblick på barndomen', hvarest äfven raderna: «Inga qval mitt hjerta fyllde, — inga tårar mitt öga» synas hafva föresväfvat Runeberg, då han skef: «Intet hopp din frid förstöre — inga drömmar din hvila».

Bland öfriga dikter har Runeberg i 'Till den ålderstegne' efterbildat tvenne af stroferna i 'Kärleken' (Liljor i Saron). Det heter t. ex. hos Stagnelius: «Hell dig, gamle der med silfverhåren! — Leende igenom andaktsåren — skådar du mot blåa fosterbygden — och begråter ej din flydda dag!» — Ett par obetydligare påminnelser i 'Till en flicka', 'Höst', 'Höstaftonen' har Estlander ytterligare framhållit likasom öfverensstämmelsen mellan versmåttet i 'Vid en väns död' och Stagnelius' femte psalm.[1]) Dock kan Runeberg hafva detta versmått från gamla psalmboken (n:o 411) eller Wallin, hvars psalm 'Vid ett barns begrafning' (nya sv. psalmboken n:o 493) tyckes mig i innehåll, rytm och melodi komma Runebergs närmast. Jag vill till dessa mindre öfverensstämmelser lägga, att idén i 'Ungdomen' — om

---

[1]) Ett rim är gemensamt för de båda dikternas slutstrofer: ljuset: gruset.

något mönster behöfver sökas — kan hafva sin upprinnelse i Stagnelius' ode 'Till en yngling', som börjar: «Yngling, ditt lif — hastigt förgår. — Lycklig då blif! — Knyt i din vår — sällhetens kransar!»

Ett stycke af Stagnelius, som i detta sammanhang synes mig uttryckligen böra nämnas, är den bekanta 'Necken'. Lika mycket för en enskild reminiscens i Runebergs 'Vårmorgonen' (Stagnelius: «Och den bladbekrönta Necken — gigan rör i silfverbäcken» — Runeberg: «Och den nyss uppväckte Necken — rör sin silfversträng i bäcken») som för sommarnattsstämningen, hvilken hvilar öfver denna dikt. En sådan målning af nordisk sommarnatt, genom hvars stillhet längtande toner ljuda, är ju i Runebergs poesi det högsta uttrycket för människans sammangående med naturen — fastän hans ljusa lynne och enkla naturåskådning låta honom fatta ämnet annorlunda än Stagnelius. Runebergs nämnda dikt har för öfrigt ock en anklang af Stagnelius' sjätte psalm, som började med en praktfull skildring af morgonens inbrott. Hos Runeberg heter det: «Se, hur herrlig solen träder — öfver österns böljor redan, — och i guld och purpur kläder — jorden, leende der nedan.... Lärkan, nyss på lätta vingar — buren hit från söderns höjder — sjunger, där hon högt sig svingar, — känslans hopp och vårens fröjder». Hos Stagnelius: «Sig gryningens silfver i rodnande glans — förbyter och östern betäcker, — och morgonen, prydd af sin himmelska krans, — sin hjessa ur vågorna räcker.... Se lärkan, som sväfvar i skyarnes höjd! — Förtjusning lyfter dess vingar. — Hon dricker den svalkande morgonens fröjd, — sin skapares ära hon klingar.» — Ingenting kan bättre än jämförelsen mellan dessa verser visa, huru långt, trots all efterbildning, afståndet var mellan Runeberg och Stagnelius. Runebergs skildring af morgonen

är blott som en omskrifning af den Stagneliuska dikten, men hur mycket mer har den ej af enkel naturåskådning än denna!

Jag afstår från att uppräkna en del enstaka ord och epitet, som Runeberg lånat från Stagnelius, för att sist tala om de två viktiga stycken, där denna påverkan blandar sig med Tegnérs — 'Flyttfåglarne' och Svartsjukans nätter. Huru Runeberg i förstnämnda dikt tillgodogör sig de båda mönstren, huru han sammansmälter deras versbyggnad och huru han anslutande sig till Stagnelius men på ett ljusare och enklare sätt förlänar sin dikt en symbolisk afslutning — allt detta har emellertid tilltalande påvisats af Estlander och behöfver ej upprepas. Men äfven i Svartsjukans nätter kan man, synes det mig, skönja ett alldeles omedelbart inflytande från Stagnelius. [1])

Visserligen kunna icke några ordagranna öfverensstämmelser i metaforerna eller annars uppvisas — så vidt jag förmår se — men på detta sätt imiterar ju Runeberg öfver hufvud sällan. Det är icke några synbilder han behåller i ögat af föregångarens formkonst, utan något likt en klang af melodin, som tonar i hans öra, och när han då skall instrumentera den, blir det icke samma figurer och tongångar men i alla fall samma slags färg öfver harmonierna. Så har han i sin stora dikt liksom Stagnelius vid hvarje steg hopat på hvarandra bilder, hvilkas närmaste kännetecken äro personifikationerna, det ständiga målandet med starka attribut och öfver hufvud i valet af uttryck en formlig jakt efter det mest öfverdrifna och fylligast tonande. I denna mening skall man, när man i Stagnelius' reflekterande poesi slår upp nå-

---

[1]) Detta är äfven Sylwans summariskt uttalade åsikt. — Estlander medgifver endast, att «sensualismen i de erotiska bilderna är, om man så vill, i Stagnelii anda» samt hänvisar till några enskildheter i dennes Backanterna.

got stycke i orimmade femfotade jamber, mångenstädes tänka på Svartsjukans nätter.

Som bevis må anföras några rader, hvilka skulle stå i fullkomlig samklang med Runebergs diktion. I 'Själens himlafärd' heter det:

Hvar nyfödd glädje till dess forna intet
De återförde i sitt vreda kretslopp,
Förbrännande med afundsjuka strålar
Hvar nyfödd ros, som med balsamisk doft
Skönt blomstrade i djupet af din öcken....
Så väcktes själarne af mina strålar
Till lif och fröjd, och sjelfva afgrundsöcknen
Brann af mitt återsken i rosenljus.

När Stagnelius i Visbur personifierar «det grymma kriget och den bleka hungern» erinras man afgjordt om samma förfarande hos Runeberg, antingen han (i första natten) talar om «den bleka plågan och det hemska qvalet» eller om «nattens döttrar, den tysta sömnen och den lätta drömmen». En efterklang af skildringen i Hulds första monolog i Visbur, där hon talar om den lyckliga stämningen på landet med ungdomen, som leker på blomsterfälten, kan möjligen finnas i den svartsjukes hågkomst af Minnas och hans promenader «i fältets dager eller parkens skymning» med bygdens barn församlade omkring dem — ehuru här äfven kunna föreligga andra reminiscenser, till hvilka jag strax skall återkomma.

Alldeles uppenbar är förvantskapen mellan några starkt erotiska ställen hos Runeberg och liknande målningar hos Stagnelius. Med kännedom om dennes terminologi kan man icke hysa någon tvekan rörande bilder som dessa: «Tills, famn ej mera skild från famn, och munn — ej stängd

från munn, jag låg i hennes armar, — och kände svallningen af hennes barm», eller: «Och evighet tillika! då min kyss ... vid lundars susning och vid fåglars sång, — på hennes läppars vällust-bädd försof sig», eller: «Och när ifrån den friska barmens skatter — hon slöjan kastat, och det rum beträder, — der, lyst af lampan, eller stjernan blott, — försåtligt yppig högtidsbädden sväller» eller den alldeles liknande i slutet af fjärde natten. Scenen återkommer otaliga gånger hos Stagnelius, och alltid med samma accessoarer och samma ord.

Hvad nu inflytandet från Tegnér beträffar, så har Dietrichson starkt betonat, hurusom bildspråket i Svartsjukans nätter vimlar af tegnérismer, metaforer, hvilka vilja klargöra begreppet, men sjelfva äro mindre klara än det. Han citerar: «Som sorgen sitter vid en älskad graf — och gläds åt blomman, som gått upp deröfver» och: «..jag vill drömma ... så lugnt som stjernan i en sommarqväll», samt framhåller personifikationerna såsom tegnérska, om också stammande från långt äldre tider.[1]) Otvifvelaktigt kunde i synnerhet den senare af de nyssnämnda bilderna återfinnas i Frithofs Saga. Men jag måste i alla händelser vidhålla, att diktens sätt att forma bilder, dess poetiska stil, dess sinnligt mättade ton erinra mycket mer om Stagnelius än om Tegnér.

I enskildheter träffar man dock icke sällan otvetydiga påminnelser om den svenska parnassens konung, hvars välde Runeberg sedan så häftigt sökte rubba; och dessa reminiscenser föra nästan alla till hans dikt Axel. Det allra första uppslaget hos Runeberg, anropan till natten att förnimma

---

[1]) Indledning i studiet af Sveriges literatur i vort Aarhundrede, s. 206 f. — Prof. Sylwan tyckes vara af samma åsikt. (Några ord om Runebergs ungdomsdiktning i Samlaren XXIII). Estlander ger icke Tegnérs diktning något rum bland källorna till Svartsjukans nätter.

den sorgsnes klagan, har en parallell i skildringen af Axels «rörande och hemska» klagan, som stranden hörer dag och natt; och litet längre fram ansluter sig den strof, som börjar: «Då låg, bland söfda söner, innanför, — svartsjukan, kärlekens och hatets dotter» till början af den nämnda skildringen hos Tegnér: «Då steg från underjordens floder — ej döden, men hans yngre broder, — det bleka vanvett opp» o. s. v., hvarvid man till och med finner dennes: «med löjet kring förvriden mund» hos Runeberg omsatt i: «förvridna läppar». Hela denna episod i Axel med vanvettet och den därpå följande döden kan för öfrigt — ehuru ett tämligen vanligt grepp i den hithörande litteraturen — hafva påverkat afslutningen af Svartsjukans nätter. I afseende å stilen må man jämföra aftonskildringen i andra natten: «Det var en qväll, en nordisk sommarqväll» o. s. v. med Axels: «Det var en afton. Qvällen låg — och drömde på sin bädd i vester».[1] Äfven naturbilderna i början af denna 'natt' förete likheter med Tegnérs dikt: morgonen, det glada sinnets älskling, som tvår sin purpursky i österns böljor, och kvällen, kvalda hjärtans tröstarinna, som vid västerns guldport ler bland sömn och drömmar. Ett par gånger använder Runeberg bilder, hämtade från antiken — om Pluto och Eurydice, om fablernas Mænad — och det är icke osannolikt, att motsvarande liknelser i Axel gifvit upphof till dem.

Runebergs märkvärdiga dikt bär, tror jag, inom sig minnen af ännu annan lektyr. Visserligen kan man i dess innehåll icke finna någon frändskap med Youngs The Complaint, or Night-Thoughts, så nära det än skulle ligga att förutsätta något sådant: redan namnet leder tanken därpå och vidare det, att Youngs dikt i Runebergs krets, såsom tidigare nämnts,

---

[1]) Detta ställe har redan påpekats af Sylwan.

hörde till favoritläsningen. Men förmodligen har han dock från den lånat formen och indelningen i «nätter», och ingen skall neka, att det första anslaget hos Runeberg: «O du, som sjunker stum och sluten ned, — ur molnens rymd, på svarta vingar» för tanken till Youngs början: «Tir'd natures sweet restorer, balmy sleep!» Men där upphör också likheten.

Ett annat af det slutande adertonde århundradets vidast spridda diktverk synes icke heller kunna frånkännas en viss delaktighet i uppkomsten af Svartsjukans nätter. Jag menar Die Leiden des jungen Werthers. Det är tvenne ställen i Runebergs dikt, som framkalla minnet af detta verk. «En vallfart gör jag till den nejd, der förr — min rika ungdoms gyllne dar fördrömdes», berättar Runeberg i första natten; han skildrar hyddan med dess hängbjörk och andra kära platser; han minnes, hur han där målade för sig sin framtid och flög ut i världen full af mod och hjärtat glödande ej blott af kärlekens men också «af den anade bedriftens sällhet». Hur nära synes detta icke sammanhänga med Werthers bref af den 9 maj, som börjar: «Ich habe die Wallfahrt nach meiner Heimat . . . vollendet»; där talar han vidare om den stora linden, hans spatserfärders mål, när han var gosse, om sin längtan till den obekanta världen, som skulle gifva näring åt hans hjärta och njutning åt hans sinnen och fylla hans sträfvan med tillfredsställelse — och sist om hur han återkommer med krossade förhoppningar. Sedan följer hos Runeberg litet längre fram i första sången skildringen af den svartsjukes promenader med Minna och bygdens barn, som knyta sin ringdans omkring deras kärlek; man tycker sig se Werther och Lotte, omgifna af hennes små syskons hängifvenhet — och man förvånar sig ej, om Runeberg velat flytta öfver i sin dikt denna af Goethe så förtjusande tecknade bild. Väl har för öfrigt svartsjukan hos Runeberg, målad som den

är med passionens rödaste färger, föga af Werthers öfver hufvud milda resignation och kyska tankegång, men äfven hos denne finnes stundom starkare accenter. I sig själft skulle ju ett inflytande från Goethes ständigt med oförminskad styrka gripande kärleksdikt vara förklarligt, trots allt hvad Runeberg annars mot den haft att invända.

Att någon tanke på svartsjukans stora tragedi Othello skulle föresväfvat Runeberg, är föga troligt. Däremot är vansinnighetsscenen uppenbart inspirerad af Hamlet: likasom Ofelia uppträder Minna med blommor i håret och Laertes för, såsom den svartsjuke, en dialog med den vansinniga. I alla fall och trots de dramatiska ansatserna, hvilka ju af kritiken så högt berömdes, har Svartsjukans nätter mera af idyll än af tragedi: redan grottorna och klyftorna, dit den älskande drager sig tillbaka, föra i minnet en dekoration, som är ovillkorligt nödvändig för den gamla rokoko-idyllens sceneri.

Jag återkommer till Tegnér. Såsom redan nämndes, har Estlander egnat förhållandet mellan dennes och Runebergs 'Flyttfåglarne' en noggrann analys. Han har ock påpekat lånet af formen i Runebergs 'Tröst' från Tegnérs solsång. Till dessa båda dikter jämte 'Qvinnans skapelse' — där formen icke helt och hållet men rätt väsentligt ansluter sig till 'Elden' — vill Estlander inskränka Tegnérs påverkan. Men om den icke heller varit så «oemotståndlig», som Ljunggren säger, så kan man dock svårligen förneka, att Runeberg under sin vandring framåt till poetisk själfständighet gjort, liksom hos andra, ett besök — och ej alldeles flyktigt — hos Tegnér. Svartsjukans nätter är redan ett bevis. Jämför man därtill Runebergs abstrakta reflexionspoesi med den föregående tidens, så går man onekligen öfver ån efter vatten, om man vill föra den samman med den akademiska poesin i Sverige. Ställ bredvid hvarandra dik-

terna af detta slag hos Leopold, Tegnér och Runeberg, och man skall ögonblickligen finna, att den förre står isolerad gentemot de två senares friare gestaltning af ämnena, den mera lefvande själ de ingjuta, den alldeles olika form- och språkbehandlingen. Medan Leopolds reflekterande oden för det mesta äro skrifna i jambiskt versmått, har Tegnér sällan, Runeberg ej alls på detta sätt användt detsamma. Hos båda finner man däremot den femfotade trokén (Runeberg: 'Ungdomen', 'Till den ålderstegne', Tegnér: 'Den vise', 'Lifvet', 'Menniskoanden' m. fl.).

Öfverensstämmelser i detalj äro knappast påvisbara. Det finnes väl i 'Det ädlas seger' ett ställe, där det heter om tyrannen, att slafvar bära rökverk till hans fötter och lejda skaror ropa ut hans lof, liksom Tegnér i 'Den vise' säger: «Se tyrannen! hvilken skock af trälar — vid hans blodsbud bäfvar stum och lyss»; men det kan ju vara en tillfällig likhet i motivet. Helt säkert har Runebergs nämnda stycke emellertid af Tegnér fått den pompösa, ståtliga diktionen, den öfversinnliga flykten, kanske ock kompositionens klarhet. Närmast till hands ligger en jämförelse med 'Det Eviga'. Liksom hos Tegnér sanningen lefver bland bilor och svärd, medan allt hvad våldet skapar är vanskligt (= förgängligt) och kort, så är ju temat hos Runeberg det, att styrkan, brottet och våldet vika för dygden, för det ädla; liksom det rätta, sanna och sköna är evigt, så lefver det ädla, äfven om solar ramla från sin grund och välden hemfalla åt vanskligheten (= förgängligheten); liksom Runeberg siar om en tid, då natten förjagas, gryningen flammar och frihetens ord skalla från en välsignande värld, förebådar Tegnér, att folken en gång skola stå upp till förvandling, «när det Rätta får armar, det Sanna får röst» och alla den starka viljans offer stiga som stjärnor ur Lethe. För öfrigt

äro ju de båda dikterna väsentligt olika, men det faller i ögonen, att Runeberg skattar mera åt det retoriska, hvari han senare just såg Tegnérs stora svaghet som skald. Måhända är man berättigad att i 'Det ädlas seger' som i Svartsjukans nätter och 'Flyttfåglarne' se en blandning af Tegnérskt och Stagneliuskt inflytande. I den senares ljungande ode 'Öfver slaget vid Salamanca' talas om «den ädle», som äger dygden och kring hvars hjässa segerkronan skall flamma «trots hunger, plågor, nakenhet och krig», och det heter om honom med ord, som starkt erinra om slutet i Runebergs dikt: «Må verldar rysligt störta mot hvarann, — må solen mörkna, himlens stjernor falla — på verldens spillror triumferar han». Det är ju Horatius' «impavidum ferient ruinae» och Gyllenborgs pris af själsstyrkan; men Runeberg har kanske ändå ur denna hymn till den ädle, kontaminerad med dikter som 'Det eviga' eller Stagnelius' 'Till äran' fått grunddragen till sitt stycke.

I 'Tröst' är, som nämndt, det korthuggna anapestiska versmåttet, med fri rimbehandling taget från 'Sång till Solen'. Om förebilden påminna dessutom på ett slående sätt hela anläggningen, stilen och tonen, icke minst den till metern så väl passande apostroferingen af ett högre väsen.

*

Alla dessa inflytanden äro af öfvergående art. Liksom en kunskapstörstig och högt begåfvad nybörjare i vetenskapens tjänst kan se sig om på olika fält, innan han finner sitt eget, och här och där själf verkställer en undersökning eller löser ett litet problem, så sätter sig Runeberg in i olika poetiska metoder, om man så får säga, tills han träffar på den, som ligger bäst för hans inneboende anlag. Liksom en musiker öfvar sin instrumentation i olika stilar,

innan han funnit sin egen, lär sig Runeberg att behandla de tekniska medlen för att vara färdig, när de egna melodierna bryta fram. Äfven här fordras emellertid en yttre påstöt. Den kommer å ena sidan från Franzén, å den andra från de serbiska sångerna. Man kan säga, att huru mycket än Runeberg från sin tidigaste ungdom beundrat Franzén, dennes inverkan på hans diktning egentligen först, när den flutit samman med inflytandet från folkpoesin, blir genomgripande och varaktig.

Den «blåa bokens» första stycke erinrar, som jag ofvan antydt, om Franzéns 'Till de hemmavarande' ännu mer än om Choræus' 'Till mina barndomsvänner', hvilka båda dikter för öfrigt äga stor frändskap inbördes. Versbyggnaden är densamma som hos Franzén, och saknaden efter det kära, som lämnats, är uttryckt på ett sätt, som liknar dennes; äfven i enskildheter är en öfverensstämmelse märkbar.

Alldeles ohöljd träder Franzén oss till mötes i det blåa häftets sextonde dikt 'Den bestulna'. I samma versmått, som denne användt i 'De små', berättar Runeberg liksom Franzén en oskyldig kärlekshistoria, och hos båda lägges den i en flickas mun, som ännu icke trampat ut barnskorna. Men redan här framträder, om också i gröfre drag, olikheten mellan de två skalderna på ett karaktäristiskt sätt. Runeberg förmår icke breda öfver sin version den fullkomligt naiva stämning, som präglar Franzéns skildring af färden till ottesången, hufvan som blåste bort, floret, som första gången var på och sysselsatte tankarna jämnsides med den unge gossen. Runeberg har behof af någonting kraftigare, och så låter han sin unge hjälte icke nöjas med blickar på afstånd och fönsterpromenader utan på stället helt frankt stjäla en kyss. Efterbildningen af Franzéns stil lyckas endast till hälften: och fullständigt faller

dikten ur den barnsliga tonen, när flickan säger: «o finge jag den trösten smaka — att engång helst få mitt tillbaka!» — hvarmed hon menar den stulna kyssen!

Helt annorlunda är Runebergs omskrifning af Franzéns 'Tio Guds bud'. Dennes tolf korta fyraradiga strofer med jambiskt versmått har Runeberg i 'Budorden' mejslat ut till elfva åttaradiga strofer med femfotade ståtliga trokéer. Visserligen fanns redan hos Franzén ett större patos än vanligt, men det skymde i alla fall icke tonens enkla fromhet. Runebergs dikt är rätt deklamatorisk: han låter den i höjden tronande Gud förkunna sina bud för dödlige, hvilka bäfva för Hans makt, och med denna konception stämmer då också den afsiktliga stegringen i slutet:

Straffet följer brottslingen i spåren
Lönen väntar dygdens offer ren;
Sök då kronan, dödlige! förn åren
Bräckt din styrka, gjort din ånger sen.
Bäfva, svage, om du öfvergifvit
Lifvets väg och trotsat mina bud.
Jag som dem uti ditt hjerta skrifvit
Vill ditt väl men är en rättvis Gud.

Äfven hos Franzén är dikten en monolog af skaparen, och uppslaget: «Jag är din Gud: förnim min röst — som hvälfver himmelen och jorden» har naturligtvis gifvit Runeberg hans första rader: «Gud är jag, min almagt danat verlden; — Knäböj menska och mitt budord hör.» Men Franzén har ej hållit tonen inne till slutet; Guds förmaningar utmynna hos honom i följande beskedliga strof: «Vill du i lugn dig lägga der (i jorden) — tills du en högre ban får vandra: — Allfader fram om allt haf kär, — och som dig sjelf så unna andra.» Runeberg visar i allmänhet ett

bemödande att hålla sig så fjärran från förebilden som möjligt; mest omskrifver han dock i en half strof Franzéns ord, medan den andra hälften blir en fyllnad, oftare blott i uttryck än i innehåll. Några strofer äro självständigare, men dikten lider trots sina för poetens ungdom märkliga förtjänster af alltför stor ordrikedom och ett visst begär att nå en patetisk verkan.

Att uppslaget till 'Qvinnans skapelse' är gifvet af 'Menniskans anlete' finner man vid Runebergs första rad: «Ren var tidens sjette dag förfluten» — och för likheten kan ytterligare hänvisas till den skildring af jordens ljuflighet, som följer hos båda. Runebergs dikt ter sig nästan som en pendant eller komplettering till Franzéns berömda stycke. — Dikten 'Minnen' [1]) har samma versmått som Franzéns 'Saknaden' och erinrar med sitt elegiska innehåll om den, hvarjämte slutet är detsamma — en tanke på grafven.

Något senare börjar ett skede med starkare anslutning till Franzéns hela diktart. Liknande ämnen upptagas, hans klara, enkla, halft visartade ton efterbildas, mycket elementära känslor framställas på ett i bästa mening naivt sätt. Grannskapet till det sentimentala är ock för båda gemensamt, men Runeberg drager i alla fall gränsen skarpare än Franzén. «Fridsamt ljufva och smått snusförnuftiga» kallar Sylwan [2]) endast delvis träffande de fyra dikter, hvilka öppna denna period — 'Till en fågel', 'Fågelboet vid landsvägen', 'Till en blomma', 'Till en sparf'. I förkärleken för det lilla lifvet i naturen, i känslan af att äfven det har sitt värde och förtjänar att besjungas, möter Runeberg här sin mästare. Personifikationerna äro alla gjorda i hans stil. I den andra af de nämnda dikterna framträder efter-

---

[1]) Efterl. skrifter.

[2]) Uppsatsen i Samlaren.

bildningen tydligast,[1]) medan 'Till en fågel' har den största självständigheten och liksom Runebergs dikt i allmänhet en kraftigare ton, en djupare naturuppfattning, en mera plastisk byggnad än dem man finner hos Franzén. 'Till en blomma' åter påminner om denne endast genom sitt versmått, som är lånadt från 'Hämplingen'. I 'Till en sparf' är efterbildningen i motiv och uttryckssätt alldeles påtaglig.

Naturligt var, att Runeberg i sin tillegnan af den första diktsamlingen 'Till Franzén' skulle låta erinringar om mästaren klinga igen. «Flaggstången» och dess sångarinna har Runeberg träffat i Franzéns 'Till de hemmavarande', och förespeglingen, att skalden ännu skulle tåras vid mötet med fosterbygden, påminner om det myckna gråtandet i Franzéns dikt — en fin anmärkning af Estlander. Däremot kan man, synes det mig, knappast med nyssnämnde författare tala om likhet i versformen, som, fastän hos båda trokeisk och i de udda raderna sammanfallande, dock genom förkortningen af de jämna raderna hos Runeberg får en alldeles annan, mindre släpig och vida fastare melodi. Däremot är strofen i Runebergs dikt fullkomligt identisk med Tegnérs i 'Den främmande ynglingen'.

I dikterna från 1832—33, offentliggjorda i andra samlingen, når slutligen detta Franzénska inflytande sin höjdpunkt. En hel grupp af stycken har af Franzén icke blott versbyggnaden men också idén att försätta sig i en till sin sysselsättning definierad persons tankegång. I öfverensstämmelse med det demokratiska, som Runeberg älskade hos Franzén, hör denna person alltid till de ringare i samhället. 'Den fattiga flickan' af Franzén är det närmaste

---

[1]) Estlander har hänvisat på likheten i motivet mellan 'Fågelboet vid landsvägen' och 'Fosterbarnet eller qvinnans art', a. a. s. 253.

mönstret och Runebergs 'Tjensteflickan' den närmaste efterbildningen. Man jämföre blott i den förra dikten: «Hvar söndag klär jag mig så grann, — och from i kyrkan går. — Der stå vid dörren man vid man: — min fästman der ej står» — och i den senare: «Förbi är veckans möda då; — till Ottesången får jag gå — och träffa nära kyrkan den — som saknat, veckan ut, sin vän». Dertill ansluta sig 'Bondgossen', 'Jägargossen', 'Saknaden', samt i versmåttet äfven 'Vid en källa'. Men i dessa dikter har Runeberg sammansmält den Franzénska anden med sin, han har självständigt utvecklat några af föregångarens bästa egenskaper, klarheten, enkelheten, innerligheten och tryckt på dem sin poesis manligare, kärnfullare och konstnärligare prägel.

Till den lilla berättelsen 'Julqvällen' i andra samlingen dikter har Runeberg, enligt Estlanders mening, fått uppslaget från Franzéns 'Välsignelsen'. [1]) Några enstaka detaljer i detta oändligt långa och nästan osmältbara stycke kunna ju i självfva verket hafva stannat i Runebergs minne. Det förefaller dock föga antagligt, att han på dem byggt sin vackra julsaga, mild och skär som julens egen stämning: snarare tyckes den framgången ur någon legend.

Den serbiska diktningen blef lik en trollstaf, för hvars slag de djupaste källorna i Runebergs poetiska väsen öppnade sig och sände i dagen en frisk och ny ström af lyrik. Ty så måste inflytandet här fattas. Lika litet som förr bunden i förebildernas fjättrar växer Runebergs imitation nu ut till det självständigaste, hans tidigare lyrik öfver hufvud innehåller. Medan hans försök att passa in sina toner i andras harmonier hittills endast lyckats till

---

[1]) Estlander, a. a. s. 305.

hälften och endast hos Franzén funnit någonting alldeles besläktadt, så blef här samklangen fullständig: dessa enkla melodier voro som på förhand tonsatta till poetiska bilder i hans inre, hvilka ännu saknade form.

Främst har Runeberg från de serbiska sångerna tagit det trokeiska måttet, hufvudsakligen femfotadt och alltid utan rim. Det finnes — med undantag af två rimmade små dikter, n:o 14 och 15, hvilka synbarligen äro från en tidigare period[1]) och påminna om Choræus eller Franzén — i Idyll och Epigram ingen strofbyggnad, som icke skulle hafva sin motsvarighet i Goetzes samling. Till och med det enda profvet på finsk runometer, fyrfotad troké ('Gossen sade till sin flicka'), hvilket man kunde vara böjd att tillskrifva inflytande från närmare håll,[2]) finnes i icke mindre än elfva bland de af Runeberg öfversatta serbiska dikterna.

Utan tvifvel har Runeberg ock, såsom Estlander framhållit, från serberna tagit den «inre formen», utgjutelserna i monologer, de små dialogerna mellan de älskande eller mellan modern och hennes dotter.[3]) Till dessa den yttre och inre formens likheter, utöfver hvilka Estlander icke vill gå, tyckas mig dock ännu några andra kunna läggas. Stegringen, oftast genom tre grader, och öfver hufvud tredelningen äro ju mycket vanliga i folkdikten men göra sig särskildt märkbara i de serbiska sångerna; dessa egenheter äro ytterst karaktäristiska äfven för idyllepigrammens teknik. Trots den stora olikheten i föreställningssättet, den i allmänhet

[1]) Redan anmärkt af Estlander.

[2]) Estlander, a. a. s. 258.

[3]) Hos dessa är flickans monolog den vanligaste; den förekommer hos Runeberg — utom i 14 och 15 — blott tvenne gånger, i 8 och 11. Oftare inför han de älskande i samtal med hvarandra (9, 12, 13, 20, 21); på gossens monolog finnes ett exempel hos båda, på en dialog mellan mor och dotter tre hos Runeberg, ett par i de serbiska dikterna.

mera målande och färgrika stilen, den lifligare handlingen, de talrika konkreta detaljerna, bland hvilka mycken grannlåt, har serbernas diktning äfven enklare drag, hvilka den kunnat gifva Runeberg. Det epigrammatiska slutet, oftare mynnande ut i en sentens än i en udd, är hos båda besläktadt. Det serbiska stycket 'Till en ros' skiljer sig i ton och uttryckssätt så föga från idyllepigrammen, att det enda man skulle fästa sig vid, om det stode bland dem, vore att där talas om en man, som «drog i härnad». Äfven 'Stum kärlek' och 'Den försigtiga', till anläggningen visserligen mera dramatiska, påminna genom det okonstlade, innerliga uttrycket för känslan — det senare stycket ock genom det skälmska draget — om de Runebergska dikternas innersta väsen. 'Mannatrohet' har samma motiv — kärlekens flyktighet — som 'Tvenne popplar susa öfver grafven' och 'Till en källa talte gossen vredgad'. I styckena 5 och 11 ställer Runeberg den gamle mannen mot den unge älskaren, och samma motsättning förekommer i den serbiska 'Flickans anlete'. Slutligen kan man förmoda, att det med pärlor och diamanter smyckade spännet, som i n:o 26 symboliserar rikedomen, är en reminiscens från de många smycken, hvilka briljera i serbernas sånger. I alla händelser verkar motivet hos Runeberg såsom någonting främmande. — Det starka inflytande från 'Blodhämnden' på Grafven i Perho har redan tidigare omnämnts. Äfven 'Slaget på Fågelfältet' tyckes mig hafva lämnat bidrag till denna dikt. Också där är det fråga om tappra bröder, hvilka hålla ihop ända till döden.

Idyllepigrammens beröring med den finska folkdiktningen är — af naturliga orsaker — så godt som ingen. Om man hos Runeberg finner en ännu djupare innerlighet än i de serbiska dikterna, så visar han därigenom samma släktskap med det finska temperamentet, som i så

mycket annat. Men Idyll och Epigram taga icke ut det steg, som skulle helt och hållet närma dem till Kanteletars sånger, utan blifva liksom stående halfvägs mellan serbernas och finnarnas poesi. Runebergs dikter hafva i allmänhet ett pregnantare uttryckssätt än denna senare, som är rätt ordrik och breder sig ut i upprepningar af samma saker. Den fantasi, som tager sig form i den finska flickans utgjutelser, är ännu mera passiv och inkonkret än hos Runeberg: den rör sig i en ständig saknads och längtans sväfvande värld, och sången är en fortsatt melankolisk klagan öfver hennes oblida öde, antingen hon fått en elak styfmor eller blifvit af naturen nekad skönhet eller mist sin älskade eller ännu icke sårats af kärlekens ljufva tagg. Det är städse en enda, fullkomligt osammansatt stämning, som gärna tar sig ett allmänt uttryck och icke afbrytes af något annat rörligt moment, än det som ges af den poetiska formens egendomlighet, parallellismen. Denna parallellism, upprepningar af samma tanke med nya uttryck, föranleder den finska lyriken att skapa en ofta genom flere rader fortlöpande räcka af metaforer, hvilkas öfverraskande fyndighet och skiftningar stundom kunna vara i hög grad beroende af allitterationens, den andra formegendomlighetens, ingifvelser. Fastän i grunden ett yttre medel ger dock parallellismen just genom den hopade bildrikedomen åt Kanteletars dikter en väsentlig del af deras karaktär. Den motsvaras hos serberna af stegringen, hos Runeberg stundom af denna, stundom af en upprepning, hvilken dock blott gifver en svag erinran om den finska parallellismen.[1]) I Kanteletar äro för öfrigt bildspråkets element tagna från den

[1]) Tredelningen förekommer i åtskilliga finska lyriska runor och äfven i nyare folkpoesi, såsom sången om de tre grefvarne, hvilken Runeberg sannolikt hört sjungas i bygden; men detta medel är, som sagdt, ytterst flitigt användt i serbernas poesi.

omgifvande naturen, i synnerhet djurlifvet, äfvensom från hvardagssysselsättningarna, hvilka framställas i alla sina intimaste och mest prosaiska enskildheter. I allmänhet intar ju också det dagliga lifvet en bred plats i serbernas diktning, men det har fått en viss poetisk förklaring, som nästan tyckes röja konstdiktarens hand; och hos Runeberg saknas ännu mer hvart drag, som kunde verka alltför intimt realistiskt.

Det är icke osannolikt, att den andra diktsamlingens Idyll och Epigram påverkats af finska sånger, som Runeberg emellertid genom Lönnrot gjort bekantskap med; de hafva ingenting kvar af det serbiska inflytandet, och här och där tycker man sig höra ett starkare eko från Kanteletar, men om något omedelbart inflytande kan ej heller nu talas. Cykeln 'Ett litet öde', skrifven i början af 1840-talet, står däremot fullkomligt under den finska lyrikens tecken.

Att för Idyll och Epigram hänvisa till den anakreontiska diktningen, är att gå öfver ån efter vatten. I serbernas poesi kan man ju finna vissa likheter med den; stycken som 'Drömmen' och 'Eros' hos Anakreon[1]) skulle med någon liten förändring af lokaltonen kunna stå i Goetzes samling utan att väcka förvåning. Men Runeberg har nog icke tänkt på dessa sånger — om ock hans studium af Anakreon liksom af den antika diktningen öfver hufvud bidragit att hos honom utbilda den plastiska formgifningen. Hvad åter beträffar det grekiska tycket, som redan Rydqvist fann i de serbiska sångerna och hvari man sökt orsaken till Runebergs förkärlek för dem, [2]) så öfverensstämmer utan tvifvel den genomskinligt klara byggnaden, den enkla och realistiska tonen, den epi-

[1]) Tranérs öfvers. 2 uppl. s. 8, 54.
[2]) Sylwan, i den citerade uppsatsen i Samlaren.

grammatiska slutvändningen med motsvarande drag i den grekiska lyriken; men dessa egenskaper i och för sig kunde, gemensamt med det folkliga tycket, väcka Runebergs sympati utan att någon förmedling af klassisk poesi behöfdes.

Hvad Runeberg i sin poesi lånat från antiken, inskränker sig till versmåtten; till dem leddes han väl omedelbart genom sina studier af Horatius, om han ock hos Stagnelius, Franzén och tyska skalder, hvilka han kände, särskildt Hölty, fann dem använda. I anslaget till en dikt, som tyckes egna sig för en jämförelse, 'Till Frigga' (den andra med detta namn) — «Mig ej lockar din skatt, Afrikas gyllne flod!» — kan man väl höra en påminnelse om Lydias och Lalages sångare, men annars är ju den erotiska tonen hos Horatius, liksom hos de grekiska kärleksdiktarne,af sensuellare slag.

Som ett försök i den antika idyllens, särskildt Tibullus', stil kan betraktas ett dialogiseradt fragment, hvari två jägare prisa för hvarandra sina älskade. Strofen, diktionen och enstaka uttryck påminna dock äfven om Stagnelius' Backanterna.[1])

I det föregående har knappast varit fråga om andra nyare skalder än svenska. I själfva verket har Runeberg få beröringspunkter med den västeuropeiska litteraturen. Schillers ton, som finnes i 'Det ädlas seger', är förmedlad af Tegnér; Goethe har måhända genom Werther lämnat det ofvan berörda lilla bidraget till Svartsjukans nätter men ingenting annat; något ställe i 'Barden' kan erinra om Uhlands 'Des Sängers Fluch'.[2]) Men ett par fragment

---

[1]) Anteckningar s. 44 ff.

[2]) Det förtjänar framhållas, att Uhlands 'Lied eines Armen' mycket påminner om de Franzénska sångernas ton, äfven i metern. Runeberg har säkert känt den. En annan liten dikt, 'Seliger Tod', har samma versmått och samma epi-

röja ansatser i Byrons stil: de i Efterlemnade skrifter publicerade 'Fragment af en romans' med ett sydländskt romantiskt stoff, skrifvet vidpass 1833, samt 'Fragment af en större dikt', hvartill hör ett bristfälligt manuskript framställande dialoger mellan «Amans» och «Obscura» samt «Lux» och «Charitas».[1]) Det hela var afsedt att bilda en cykel. Det tryckta fragmentet, i Svartsjukans nätters versmått, skildrar en öfvermänniska i Manfreds stil, som vid åsynen af ett litet drömmande barns hvila vill gifva allt hvad han är för att få «en droppe dagg af denna oskulds sömn». Så vidt man kan se, är dialogernas mening att framställa intigheten af jordiska väsens kärlek gentemot den, som «himlens andar» bjuda. Något sammanhang mellan de olika fragmenten kan, i deras ofullständiga skick, icke skönjas. Namnet Charitas kan Runeberg hafva funnit hos Lidner i 'De galne'.

---

grammatiska form som 'Den enda stunden': «Gestorben war ich — vor Liebeswonne; — begraben lag ich — in ihren Armen; — erwecket ward ich — von ihren Küssen; — den Himmel sah ich — in ihren Augen». -- Jag anmärker i detta sammanhang, att i Matthissons 'Todtenkranz für ein Kind' återfinnes samma versbyggnad som i Runebergs 'På ett barns graf'.

[1]) På en afskrift af dem har fru Runeberg tecknat: «Ytterligare Fragmenter tillhörande den cykel af hvilken i Efterlemnade skrifter ett stycke finnes tryckt under namn af: fragment af en större dikt, pag. 6.»

XIV.

Genom mängden af det lånade skymtar likvisst redan i den blåa bokens dikter ett drag, som är Runebergs eget. Jag menar det utpräglade sinnet för realiteten.

Tydligast framträder det naturligtvis i de rena verklighetsskildringarna, sådana som 'Scholan' och 'Graföls-tillredningen', där detaljhopningen kan vara imiterad efter Bellman, men förmågan att taga dessa detaljer på kornet och göra dem lefvande i alla fall är högst anmärkningsvärd. I stycken af annat slag röjer sig emellertid också denna böjelse för det åskådliga och konkreta. I 'Försynen' införes midt i det abstrakta innehållet en mycket realistisk bild: Gud förliknas vid en far, som «agar och som gråter» och efter verkställd afstraffning är nöjd «att kasta riset bort och kyssa barnet åter». I den första dikten 'Till Frigga', annars så uppstyltad och deklamatorisk, insmyger sig plötsligt «den runda handen» som en påminnelse om verkligheten. I 'Jungfrun' är ju beskrifningen på de vissnade behagen

helt impressionistiskt hållen. I 'Den bestulna' finner man i en tillfälligt inskjuten parentes en noggrann iakttagelse från fågellifvet i naturen. Allt detta står i öfverensstämmelse med en riktning, som Runeberg samtidigt med de första lyriska försöken och vida tydligare än i dessa röjer i det episka utkastet Vargen.

Ännu en egenskap faller i dessa ungdomsdikter i ögonen: den säkra formbehandlingen. Nästan öfverallt är versbyggnaden utan vank, och ändå röra sig styckena i många olika mått. Den tjugutvåårige poeten behandlar alexandrinen med samma säkerhet som en gammal akademiker, han rör sig i Atterboms och Poetisk Kalenders former, i folkvisans och balladens rytm lika ledigt som i Franzéns enkla metrar. Endast när det gäller en konstigare hopfogad Bellmansk strof, kan hans tekniska säkerhet svika, och i den lifliga växlingen mellan längre och kortare versrader af olika rytmisk halt tappar han bort sig. Men för öfrigt spårar man öfverallt samma omsorgsfullt afvägda och fasta arbete, som Runeberg efteråt ständigt kommer att egna sin form.

I innehållet får man knappast tag i poeten själf. De erotiska dikterna, som ju närmast kunde ge personligheten, äro konventionella och tafatta. En naturlig ton har blott den lilla hälsningen 'Med en Förgät mig ej till Frigga'. Starkare personliga äro de stycken, i hvilka en religiös känsla söker sig fram. Oaktadt 'Försynen' är ett efterklangsarbete, som allt annat, kan man icke ifrågasätta uppriktigheten i själfva tanken. Ännu omedelbarare är religiositeten i psalmen 'För ett faderlöst barn'. Men sitt vackraste uttryck får den i 'Svanesång'. Poetiskt formad, fri från all dogmatisk och traditionell bismak framträder här tanken på ett lyckligt lif efter detta, i synnerhet i slutstrofens blott antydande syftning mot ett högre:

Väl är att hinna
Hamn efter stormig färd,
Väl är att finna
Aningens himlaverld;
Öde, din sista gärd
Väl är att hinna.

De tre strofer af denna dikt, hvilka Runeberg tryckte i 1832 års Morgonblad, bära oaktadt påminnelsen om Atterbom vittne om en rent lyrisk inspiration, sådan man annars ej finner den i hela Runebergs tidigaste diktning.

Ett annat stycke, som emellertid ger varsel om en verkligt självständig begåfning, är 'Qvinnans skapelse'. Här är idén vackert funnen och fullt egen: Gud skapar kvinnan af mannens längtansfulla, barnsligt bedjande suck; han tar den i famn och ger den lifvets varma gnista — och så är kvinnan danad af en omätlig kärlek; under smärtan af sina sorger skådar mannen hoppets himmel i hennes blick, hon återför hans heta passioner till «dygd och sanning», och hennes ständiga omsorg är blott att «finna läkemedel för en annans sår».[1] Såsom mannens goda ande, hans kärleksfulla stöd, den uppoffrande och hängifna — sådan såg Runeberg redan här kvinnan, och sanningen af sin ungdoms vackra föreställning skulle han ju vid sitt lifs slut tacksamt få bekräfta.

Från denna af Runeberg själf icke godkända ungdomslyrik skilja sig de tidigaste af dikterna, som återfinnas i hans första samling, hufvudsakligast genom en mindre slafvisk anslutning till förebilderna; därmed har skaldens egenart dock icke kraftigare förmått bryta sig igenom.

Som en efterklang af den romantiska suckan efter barndomstiden — åt hvilken Runeberg egnat ungdomsdikten

---

[1]) De två ur Efterl. skr. uteslutna stroferna, hvilka äro nödvändiga för att fullborda tanken, har jag aftryckt i Anteckningar s. 8.

'Minnen' och slutet af sitt första tryckta stycke, 'Till Solen' — framstår ännu 'Barndomsminnen', med mycken abstrakt reflexion och föga verklighet och lif ens i det, som närmar sig konkret fixering. Här ställes barnets lott att njuta och le öfver ynglingens, som är att strida och försaka. Hans barndoms dal är förmer än hela den värld, som ljusnar för hans hopp, och den palm, hvarom hans djärfva aning talar. Det kan ju hända, att detta återger ett intryck från den första studenttidens misströstan, men hållningen förråder dock snarare den rent litterära efterbildningen. I andra närbesläktade dikter återkommer icke mera denna skematiska framställning af lifvet från vaggan till grafven. 'Höstaftonen' behandlar visserligen alltings hastiga förgänglighet men varnar för klagan och visar hän mot ett högre lif i «ljusets fosterland». Äfven 'Till trånaden' innehåller en förmaning till tålamod och en förespegling om befrielse från alla pröfningar i «fosterlandets famn» — hvarmed naturligtvis åter menas ljusets fosterland. Samma trånad och samma hopp om befrielse, när bojan en gång brustit, finnes i dikten 'Tröst'. Å andra sidan förknippar sig 'Höstaftonen' genom uppmaningen att trots allt njuta «den nakna öknens manna, minutens fröjd» med 'Ungdomen', som utför detta motiv med ganska stor kraft: tanken på förgängligheten må gifva den lärdom, att stundens högtid, hvilken är känslans, måste firas, ty ett enda ögonblick kan rymma en evighet af lif, minuten kan famna jord och himmel och «hög och rik och gränslös» stanna i minnet; hvarför då föröda glädjens korta dagar, när

Kärleken dig manar — hör du buden
Af den späda, segerkrönta Guden?
Ej blott tärnan famnar du i bruden,
Alla verldar famnar du.

I litterärt afseende visa dessa dikter ett otvetydigt framåtgående. Den sistnämnda, till tiden väl ock den senaste, står afgjordt främst. Den har starka ansatser till omedelbarhet, så mycket den didaktiskt-demonstrerande formen, som ställer poeten utom det hela, kan tillåta, och saknar ej en viss flykt. Men den knapphet och uttrycksfullhet, som senare skulle bli kännemärke för Runebergs form, finnas icke; dikten är otillräckligt genomkomponerad och tänjer ut sig på längden. Dess retoriska bismak är ännu densamma som i 'Höstaftonen', 'Tröst', 'Till trånaden', hvilka dessutom lida af andra svagheter. Den sistnämnda personliggör en själsförnimmelse till den grad, att utgångspunkten tappas bort. Dikten 'Tröst' är mera subjektiv, dock ej tillräckligt personlig, och faller mot slutet, alltifrån det poeten hittat på bilden af rosen, som «plötsligt» står vid hans sida «i den höstliga vind»; klart och vackert målas emellertid gudomens strålande storhet och oförgängliga ungdom i bredd med den försvinnande bubbla, som människan är. Det tidigaste stycket, 'Barndomsminnen', rent i versbyggnaden, har en del dåliga bilder och slutar, äfven det, mycket illa: stödd mot min staf skall jag, säger poeten, stappla nöjd till grafvens rand «som fordom, mången afton, till min vagga». Denna skrala jämförelse bibehöll Runeberg ännu 1830; hans plastiska blick kunde emellanåt — äfven senare — glida förbi starkt missgestaltade bilder.

Mer frigjord klingar den unge diktarens form i naturbetraktelserna, antingen han besjunger den verkliga maj — som i reflexionsdikterna ofta återkommer i symbolisk användning — eller, i 'Vallgossen', sommarens herdelif. Tämligen allmänt hållna äro dessa stycken i hvarje fall. Uppslaget i båda är varmt och entusiastiskt, och en viss stämning kan ej förnekas dem; men märkvärdigt litet får den

skarpe naturiakttagaren fram af lefvande verklighet i detaljerna. För den kulna årstidens härjningar har han intet bättre uttryck, än att blomman «låg förkolnad under frost och snö»; han sätter en «glafven» i vinterns hand, och när naturen vaknar susa rosenhäckar och brusa silfverbäckar — allt med den gamla kända terminologin. 'Vallgossen' är en arkadisk herdeidyll, där lammen lyssna till den huldas röst och oskuldslifvet i dalen är sådant, att intet ord kan måla det. Kompositionen, som för oss genom de fyra årstiderna, har här en märkbar fasthet och klarhet, om den ock är skematisk, och de korta versraderna bäras i rytm och rim af god klang. Men hur mycket större är ej naturtroheten i denna enda strof ur den sannolikt samtidiga 'Torpflickan':

Tystnat har din yxa ren i skogen,
Ty en flicka gick ej mer förtrogen,
Och besvarade din röst i hagen,
Då du lockande höll upp med slagen.

Den innehåller en förklang af 'Bondgossen' och hela dess grupp samt frapperar så mycket mer, som dikten annars är full af konventionella drag.

Naturmålning och erotik förenas i 'Sommarnatten'. Här möter i början ett enkelt och fulltonigt uttryck för naturkänslan: «Himmel, hvilken afton, hvilken färd! — Ser du holmens lilla blomsterverld» o. s. v. Men hastigt slår skalden öfver i de gamla traditionerna igen. Han kan skrifva ner en så ypperlig iakttagelse som denna: «Ser du anden, som för stäfven — flyr med ungarna i säfven», men förklarar omedelbart därpå, att anden icke skulle byta en af sina små «mot ett palats» eller öfvergifva sitt element, om än «tusen slott hon såg». Det är ju mycket barnsligt och

påminner om någon af de minsta kalenderpoeterna i Sverige — eller om Franzén i hans svagare stunder. Med denna ofrihet får också kärleksmotivet i sista strofen ett matt utförande.

I hvarje fall har detta en individuellare färg än i 'Till en flicka', synbarligen den första af dikterna med rent erotiskt stoff. Känslan svāfvar här, som i 'Ungdomen', ut öfver jord och himmel — «en kärlek till det stora allt är den makt, som vid din famn mig binder» — och dikten är annars mycket svag. Från den omotiverade inblandningen af en maka, som skalden ägt i ett föregående lif, går han öfver till ren prosa, som när han säger, att flickan är för honom «mera än en verld, fast den minsta buske kan dig dölja» eller:

Jord och himmel äger jag i dig,
Kan i dig blott till mitt hjerta pressa;
Undra derför ej att du för mig
Är så dyr, så dyr som båda dessa.

Huru lätt tomma rimmerier och alldeles betydelselösa bilder ännu kunna glida ur Runebergs penna, visar också 'Mina dagar', där det heter: «och ingen annan vet min gömda tufva, — än vänskapen, min flicka och min drufva.» Stycket har dock en gladare ton än det förra och en uppriktigare, om ock på intet sätt hänförd känsla. Närmast besläktad i formen, betecknar 'Simningen' ett stort steg framåt. Öfverraskande är det att se, huru Runeberg plötsligt från sin om än stundom genomskinliga dock öfvervägande tunga diktion kommer till detta styckes utomordentligt melodiösa form. Som slagen af gungande lätta vågor klingar de flytande, taktfasta jambernas rytm; fulla, kvinnliga rim ge en vacker afrundning; icke till öfverflöd men med fint öra anbragta allitterationer förläna färg, växlingarna i vokal-

harmonin smyga sig ypperligt efter innehållet, och allt detta betingar dikten en alldeles enastående plats i Runebergs ungdomslyrik: Man höre:

I djupet af ditt hjerta har jag spanat;
Af dina önskningar, af dina drömmar
Hur mången gång har jag ej bindeln röfvat!
Hur ofta länkat dina pulsars tömmar,
Och dina tankars alla himlar pröfvat!
Och denna, själens blomsterskrud, allena
Den ville du min djerfva blick förmena?

Kom, kom, vid mina händer skall du gunga
Så lätt som seglarns julle öfver redden,
Som öfver sundet luftens snabba svala.
Likt vattenliljor, skimrande och unga,
Vi skola vaggas på den blåa bädden
Till kärlekens och nöjets sälla dvala....

Här har Runeberg aflyssnat Atterbom och Stagnelius det bästa, de i formen kunnat gifva honom. Men som imitation verkar stycket dock alls icke — på samma sätt som 'Svanesång' eller sonetten i 'Himlakropparnas uppvaktning'. Och hvad innehållet beträffar, tyckes det vittna ej blott om typiskt ungdomliga erotiska fantasier utan om en impulsiv styrka i förnimmelserna, som ju icke är alldeles vanlig hos Runeberg. Men sinnligheten är ett utslag af Runebergs genomsunda temperament, den uttrycker sig som en sträfvan efter skönhetskrafvets fulla tillfredsställande, efter den obundna men tillika rena och upphöjda erotiska känslans innerligaste njutande vida mer än den lyder passionens retande lockelser. I detta afseende står dikten öfver 'Den älskande', som kanske är fastare byggd; denna dikt betraktades helt visst af skalden som en blott litterär produkt,

eftersom dess i grunden sensuellare motiv icke hindrade honom att offentliggöra den.

I alla fall rycka vi med kärleksdikterna från Pargastiden in i en ny krets. De föregås ännu af 'Vaggsång för mitt hjerta', som med hänsyn till den mogna formen icke kan vara alldeles tidig men å andra sidan rymmer en otvifvelaktig hågkomst från ungdomskärleken till Frigga Juvelius och är liksom ett sista afsked från henne.

Närmast tillhopa höra 'Den väntande', 'Till Frigga' och 'Färd från Åbo'. Till dem räknar jag ännu 'Till oron', där form och ton afgjordt tala för en nära släktskap med denna grupp. En stark, nästan trotsig lidelse genomgår hela detta stycke och fjärmar det vidt från de tidigare, blacka, resignerande reflexionsdikterna, med hvilka det genom sitt ämne kan tyckas hänga samman. «Oron» är blott en formel för en otålig lifslust, en högt spänd trängtan efter handling, den självmedvetna ungdomens eggande, framstormande åtrå att se allt, famna allt, stå midt i lifvets kamp och få del af alla dess fröjder. Denna sjudande sträfvan ser icke något fast mål: ständigt ropar den framåt, ständigt drifver den högre, ja, skänkes än himlens salighet, skall den dock mana fram hägringar om ännu skönare världar. Detta utbrott af längtan är dock ett utbrott af jubel tillika, och godt kan man tänka sig, att kärlekslyckans förnimmelser gifvit dikten dess dityrambiska flykt.

Det antika versmåttet lämpar sig ypperligt för dessa styckens ungdomligt öfversvallande patos. Beundransvärdt har Runeberg förstått att hålla den höga tonen uppe utan ett enda afsteg till tom deklamation — så främmande denna prunkande form och detta retoriska språk än i grunden var för hans egenart. Huru vidt hans konst redan nått, visa för öfrigt flera detaljer: så i 'Den väntande' den ut-

märkta motsatsen mellan kvällens stämning af purpurglans och lycklig ro samt hans egen andlöst längtande, otillfredsställda saknad. Och lika praktfull som åkallan till solen i denna dikt:

Men du, hvars ögas strålar på en gång famna
Planetens segrande lopp, atomens dvala;
Säg förr'n du sjunker glödande sol, hvar är hon?
Säg hvar den älskade är?

Förgäfves! lik en kung, från din höga bana
Kringströr du håfvor, men hör ej barnens suckar;
Åt mig, som tigger endast ett svar om henne,
Skänker du strömmar af guld!

lika lyftad är slutstrofen i 'Till Frigga' med sitt på samma gång intensiva och monumentala uttryck för kärlekens salighet:

Jorden smeker min fot ljuf som en vårvind der,
Lifvets fjettrande tyngd lätt som en bubbla käns;
Och af svallande pulsar
Vaggas själen till Gudars ro.

'Färd från Åbo' har en vida lugnare ton än dessa två — man jämföre de nästan alltför tomma slutraderna! — den är mera episk och därför mer originellt Runebergsk. Måhända passar metern ej fullt lika väl till denna idylliska skärgårdsbild, där man under färden i sommarnatten ser skymta vikar och uddar och båtar med sjungande flickor i. Men när helhetsstämningen vill fram, så ger ett grepp i strängarna åter samma fullhet åt ackorden: «Det mörknar ej, det ljusnar ej — herrligt hvälfs — en natt af silfver, bytt mot en dag af guld» . . . Med stundens intryck blanda sig

minnets. En hälsning egnas Choræus, — «frid med din aska, skald från mitt fosterland!» — när Runsalas sekelgamla ekar ses teckna sig mot himlen, och vid Lemo länkar en hågkomst, vid hvilken traditionen redan knutit sina berättelser, skaldens tanke till kriget och befruktar hans fantasi; liksom om han gärna dröjde därvid, egnar han hela tre strofer åt den unge Ramsay, som «blödde för äran och fosterlandet». Hvar och en vet, att detta är första anslaget till Fänrik Ståls Sägner.

Sin lycka och sitt framtidshopp sammanfattar Runeberg i dikten 'Hvad jag är säll'. Den är mindre entusiastisk än de föregående, ja, utsikten till odödlighet och «ärans kransar», hvilken den unge skalden frammanar, viker i slutet för en blek resignation: om ryktet glömde honom, lyran svek och flickan ej mera funnes, förklarar han sig nöjd med minnet af hvad han var. Någon ungdomligt hänförd tro på hans kall och på framtidens segrar meddelar sig i alla fall icke ur den litet svaga inspirationen i denna dikt, hvars elegiska ton dessutom för tanken på de tidigare sorgmodiga betraktelserna.

Äfven i 'Till den ålderstegne' utvecklas en annan synpunkt på förhållandet mellan de olika åldrarna än i de lefnadsgladare styckena, som 'Ungdomen'. Nu talar skalden blott om «jordens falska vårar», om sällheten som ett blomstersmyckadt spöke, om grusets bländsken, som flyr först när kvällshimlens stjärnor tindra klara på lifvets himmel. Ålderdomen bjuder, säger han litet förnumstigt, skydd mot villorna och passionen; grafven vinkar leende och en röst bakom den kallar och hugsvalar — det är den rätta sällheten. Dessa åsikter äro naturligtvis afpassade efter ämnet och stereotypa för genren; det vore åter oförsiktigt att ur dikten draga slutsatser angående Runebergs egen stämning. —

Odeartadt till sin form kommer stycket de antikiserande nära genom sin högstämda men alls icke öfverlastade diktion; i liknelsen med stjärnehvalfvet och den utomordentligt ståtliga slutstrofen med bilden af seglaren, som «ser på afstånd oceanen fradgad — och med glädjens hvita vimpel helsar — stränderna utaf sitt fosterland», når Runeberg i detta afseende kanske ännu högre än i de föregående styckena. Men dikten är mindre stram i kompositionen och lämnar rum för flera anmärkningar mot stilen än de; och genom sitt spiritualistiska innehåll tar den på ett egendomligt sätt afstånd från de allra flesta af denna periods dikter.

Den ungefär samtidiga psalmen 'Vid en väns död' är nära nog det enda, som kan citeras till jämförelse. Här frapperas man af den fulländade stiltroheten och en versbyggnad, som icke blott i rytmiskt men också i melodiskt afseende är sällsynt fast och hel. Man jämföre blott stycket med dem, som gett förebilderna — ej allenast Stagnelius' men också Wallins och gamla psalmbokens motsvarande psalm. Hur vacker är icke denna bekanta strof, i hvilken ett religiöst sinnes förtröstan så enkelt och manligt är uttryckt:

Ja, lycklig du, som din staf har fällt,
Och somnat;
På jorden är blott det hjerta sällt,
Som domnat.
Mot ödet, tiden,
Mot stormen, striden,
Hur lugn är hvilan, hur djup är friden
I grafven!

Vid sidan af dessa djupa toner och de antikiserande poemens snart sagdt polyfona instrumentation klingar det

egendomligt att höra ljudet från den enkla Franzénska rörflöjten. 'Till en fågel' är mest känd och värderad af hithörande dikter, väl för det vackra anslagets skull och den klara, rytmiska formen, hvilken med sin egen melodi smyger sig in i minnet. Men i denna dikt liksom i 'Fågelboet vid landsvägen' blanda sig med de rena naturljuden tyngande reflexioner öfver fågelns sällhet och människans oro och flärd.[1]) Helare i stämningen är 'Vårmorgon'. Men när Runeberg efter Franzéns mönster slår an en sentimental ton som i 'Till en blomma' och drifver den till sin spets, blir han alldeles tvungen och misslyckad; den passar ej för honom.

Mycket mer hemmastadd känner han sig, när han får berätta. I detta afseende är, såsom Sylwan med rätta framhållit, dikten 'Mötet' betecknande; man kan verkligen se i den ett första försök i samma art, där Runebergs lyrik sedan så ofta och så lyckligt skulle röra sig. Den har en åskådlighet, som påminner om 'Färd från Åbo'; men idén, att låta den förtjuste poeten ligga och tåras «i närmsta buske», blott därför att det är så ljuft att låta den hulda lida längtans kval, berör med en Franzénsk barnslighet, som i Runebergs mun verkar banal.[2])

I tvenne strömmar ser man sålunda Runebergs lyriska diktning flyta mot sin mognad. Den Stagnelius-Tegnérska riktningen utmynnar å ena sidan i 'Det ädlas seger', å den andra i Svartsjukans nätter och har därmed för alltid förstummats. Den Franzénska riktningen blandar sig med inflytandet från de serbiska folksångerna, och litterärt be-

---

[1]) Sistnämnda stycke misspprydes dessutom af en redan språkligt omöjlig bild: «Här med buller åker flärden fram — sina tunga järnbesmidda salar».

[2]) Det är egendomligt, huru ofta man i tidens litteratur återfinner denna situation med älskaren i busken; äfven hos Stagnelius förekommer den.

fruktad på detta dubbla sätt formar sig slutligen Runebergs lyriska egenart med samma säkerhet som hans väsens linjer i öfrigt allt skarpare markeras, samt visar sitt första rena uttryck i idyllepigrammen och några med dem sammanhängande dikter.

'Det ädlas seger' anknyter Estlander kronologiskt vid 'Ungdomen' och de andra reflexionsdikterna, framhållande till stöd för denna uppfattning, att stycket har en skematism, som Runebergs lyrik annars är fri från.[1]) Men detta skematiska, som är bevis på en viss möda eller åtminstone tröghet i konceptionen, ett resonneradt afvägande af strukturen, synes mig, långt ifrån att ligga Runeberg fjärran tvärtom vara någonting, som ofta i större eller mindre grad skymtar i hans diktning. För att ej tala om de nämnda reflekterande styckena eller om 'Vallgossen' med sin genomförda årstids-indelning, — huru är icke i 'Färd från Åbo' plan lagdt vid plan, noga och symmetriskt, eller för att taga senare exempel, i idyllepigrammen den redan påpekade tredelningen samt i allmänhet en viss skematisk stegring använd, hvilken kulminerar i dikten om bonden Paavo? Är ej vidare det rent lyriska stycket 'Vid en källa' komponeradt som efter en med linjal dragen mall? Den fullständiga, episka klarhet, med hvilken Runeberg älskade att framlägga sin poetiska idé, var egnad att lätt föra honom öfver till en viss skematisering. Hans förkärlek för den visar sig ock annorstädes; ett godt exempel erbjuder Grafven i Perho, och i de lyrisk-episka sångerna träffas detta drag ej sällan.

Medges måste visst, att 'Det ädlas seger' röjer mycken ungdomlighet — men Runeberg var ju i alla fall ej mer än tjugufem år, när han skref stycket! Det har dock äfven

[1]) A. a. s. 237.

en ganska stor mognad, både i tankens säkra genomföring, motivets variation och framför allt i den självständigt funna, energiska och klangrika formen. Gärna ville man tro att, såsom det förmodats, dikten hade ett fotfäste i verkligheten, med andra ord, att skalden fått sin impuls från grekiska frihetskriget eller Napoleon.[1]) Men knappast synes man hafva rätt att förutsätta andra inspirationer än dem af tidens litteratur. Lockelsen att besjunga ett abstrakt ämne på samma sätt som Tegnér besjungit 'Det eviga' och Stagnelius i oden hyllat äran och dygden, jämte det ungdomliga patos, som besjälade skalden och lät honom i det ädla se en lifvets allt behärskande, allt mörker kufvande ljusa makt — någon annan påstöt behöfde han ju icke. Hvad han säger om tyranner och våld och lagars förtrampande, har icke den minsta antydan om någon bestämd adress liksom icke heller någon subjektiv färg. Runebergs egendom är bilden af det ädlas utveckling: ett gudabarn ligger det först i slummer »mellan blod och grafvar», ammas af änglar med frihet och ljus, växer, öppnar ögat för våldets styggelse, slår på skölden, svär att frälsa världen, klär sig i strålar och — vidgas slutligen till en molnfri himmel, som i sin famn bär den välsignande jorden! Så vacker den sista idén än är, så föga passar den ihop med det föregående fullständiga förkroppsligandet. De två slutstroferna taga en sällsynt praktfull retorisk flykt, jämförlig med Tegnérs; men den bäres tydligen af en hänförd egen öfvertygelse.

Bland allt hvad Runebergs första lyriska samling innehöll, blef, såsom vi minnas, den stora dikten Svartsjukans

---

[1]) Estlander, a. a. s. 236. V. Vasenius, Lifsbild och poesi s. 80.

nätter mest prisad. Till och med Franzén nämner den främst och anser den innehålla utgjutelser af den högsta skönhet. Åsikterna hafva under tidernas lopp förändrats.[1]) Man kunde säga, att dikten numera i den allmänna opinionen hos oss ställes så godt som utanför Runebergs skaldskap och betraktas nästan som en poetisk synd, hvilken man för skaldens skull gärna förbiser.

En blick på Runebergs ungdomsdiktning är tillräcklig att visa, hurusom Svartsjukans nätter icke alls står utan samband med den, tvärtom. Vi återfinna där åtskilligt af hvad här ofvan framhållits såsom karaktäristiskt för de analyserade dikterna: liksom i 'Till den ålderstegne' och tidigare dikter framställes allt, hvad människan här nere jagar efter, såsom fåfänglighet och ett lif ofvan stjärnorna som den enda lyckan; den i femte natten framlagda uppfattningen af jordelifvets förhållande till lifvet efter döden är — såsom redan Ljunggren anmärkt — densamma som i 'Tröst'; saknaden efter barndomstiden upprepas ofta; i personifikationerna af svartsjukan, plågan, kvalet, trånaden igenkänner man samma grepp i konceptionen som i 'Till oron', 'Till trånaden', 'Det ädlas seger'. Utbrotten af sinnlighet påminna slutligen om hela gruppen af sensuellt-erotiska dikter. Men i Svartsjukans nätter återstråla alla romantiska intryck, hvilka samlat sig i skaldens ungdomliga mottaglighets brännspegel, med fördubblad kraft — liksom ville han på en gång, med en våldsam ansträngning, gifva allt detta tillbaka för att sedan vara fullkomligt fri.

Fantasins styrka är en egenskap, som äfven nyare granskare beundrat i Runebergs dikt. Det är visserligen

[1]) I ett föredrag af C. G. Estlander, publiceradt i Snellmans Litteraturblad 1857 (icke 1858, såsom förf. själf a. a. s. 241 n. uppger), säges om dikten: »för vår del hafva vi knappast hört ett ord yttras till dess beröm».

sant, att om man anser dessa intensiva stämningar uppdiktade — och till största delen äro de det väl — så har skaldens inbillning tagit en mycket vidare flykt än i de lyriska styckena. Men på samma gång den sålunda i situationerna och uttrycksformen sväfvar i självskapade rymder, visar den tydligt, hur den är alldeles för spröd att gifva konceptionen en fast poetisk gestaltning. Just i fantasins bristande kraft att uppehålla det högt spända anslaget ligger en väsentlig orsak till att dikten saknar hållning och genomförd plan. Svartsjukan, hvars lidanden skalden väl främst velat skildra, blir, såsom så ofta anmärkts, intet annat än en fortsatt klagan öfver den besviknes tröstlösa olycka. Och den kvinnliga gestalten, i hvilken det är meningen att framställa följderna af att öfvergifva den man älskar, har ingen åskådlighet och konsekvens. Hon har blifvit vansinnig af saknad efter sin ungdoms älskade; men plötsligt vaknar hon, gråter «en tår förstulet» samt går, tröstande älskaren med hoppet om ett återseende «längre borta», — tillbaka till sin man. Hon finner, säger den öfvergifne icke utan ett visst erkännande, att «hvarje ädelt sinne bär sitt tvång och smider pliktens kopparkedjor starka», och han föreställer sig, hur hon snart blir en slaf under «vanan, som det tunga lättar och det förhatliga gör ljuft och älskadt». Om skalden här gör en vändning, som förestafvas honom af hans egen sedliga uppfattning, så faller han på samma gång ur hela diktens föregående ton: den fantastiska Minna förvandlas till ett språkrör för den stadigaste familjemoral. När sedan i femte natten den älskande erfarit hennes död och i serafisk hänryckning skakar af sig allt stoft från passionernas villor för att möta henne i en annan värld, så förefaller slutet som en konventionell nödfallsutväg. Med ett ord, Svartsjukans nätter är icke ett alster af en

starkt gestaltande fantasi utan visar tvärtom, huru skalden har svårt att bemästra ett stoff, hvilket icke hade sin fulla motsvarighet i hans tankevärlds eller hans lifs erfarenheter.

Om uppfinningsrikedom i fråga om de tekniska medlen är fantasi, så må det förvisso erkännas, att Runeberg i Svartsjukans nätter visar en obegränsad inbillningskraft. I hela hans öfriga lyrik finnas sammanlagdt knappast så många poetiska liknelser som här, och Nadeschda är väl den enda större dikt, där han utströr bildspråkets blommor med samma frikostighet. Otvifvelaktigt är denna metaforstil hos honom lånad — jag har tidigare framhållit hvarifrån — men han behärskar den på ett beundransvärdt sätt: det är, som ville han visa hvad han kunnat åstadkomma, i fall han gjort den till sin. Denna oaflåtligt vakna påpasslighet att finna målande jämförelser bidrager i hög grad till diktens ovanliga stämningsintensitet. Och sin största betydelse hafva dessa «nätter» just som prof på hvilka resurser i den poetiska tekniken Runeberg denna tid satt inne med — resurser och möjligheter, som han frivilligt afstod ifrån, när han gick att skapa sin egen stil.

I prakt och ståt kommer måhända målningen af morgonens inbrott i första sången främst. Mindre starkt stiliserad är dess motsvarighet, den förtjusande bilden af sommaraftonen i andra sången: «en qväll, då solen icke går till hvila — vid jordens barm, men kysser henne blott, — och skyndar åter opp till dagens fröjder» o. s. v. Lärorik är jämförelsen med samma stämnings återgifvande i 'Färd från Åbo' och 'Svanen'. — Vackert skildras i denna andra sång också tystnaden i parken:

— ingen fläkt af aftonvinden hann
Den friska helgedomens svala skymning . . . .
I blomning stod der hvarje ört på marken,

I sommarskrud stod hvarje träd — en flock
Af luftens fjäderklädda barn allenast
Satt drömmande emellan löfven der,
Och sången slumrade på deras tungor . . .

Tredje natten har följande mjuka och välljudande apostrof till sömnen:

Sömn, o sömn!
Du svala dagg för hjertats sjuka blomma!
Du blida, som på drömmens vingar bär
Den qvalda anden ur sin fångeboning,
Och låter honom, några stunder, fri
I evighetens ethersalar andas!

Hel och klar och konstnärligt utarbetad är ock introduktionen till femte natten, den svartsjukes stämning af harmonisk ro; detta adagio gör sig så mycket verkningsfullare, som det följer strax efter ett mycket häftigt utbrott, med hvilket skalden väl beräknadt låter den fjärde sången sluta — han föreställer sig Minna i hennes mans omfamning, och förtviflad önskar han att världen må förgås — och det infattas synnerligen lyckligt i ramen af en vacker, fridfull sommarkväll.

Diktens lyriskt mättade stämningsinnehåll skjuter reflexionen i andra planet; den är, där den förekommer, delvis rätt svag. Huru förträffligt Runeberg dock kunnat genomföra äfven mycket abstrakta motiv, visa i fjärde sången hans reflexioner öfver anden, som icke får lugn i döden utan är slaf, så länge han «bär ett minne än af tidens kärlek»; den tunna tråden spinnes rätt stark, och motsatsen mellan dödens lockelse och fruktan för andens fortsatta kval är liflig och verkningsfull.

I samma retoriska stilart formas bilder af mindre omfång, liksom i förbigående, men ofta med säkerhet och poetisk styrka. Huru vacker är icke bilden af hoppet, som den svartsjuke förgäfves vädjar till, detta hopp, «som i storm och natt — så ofta tröttat sina vingar redan — och återkommit tröstlöst, som det for», — eller af blickarna, som han fåfängt styr mot sitt af kvällsoln belysta hem, men hvilka icke nå dit utan likt trötta fåglar falla i böljans vida graf. Af mera ordinär och imiterad romantik äro andra metaforer färgade. Men bland dessa litterära utsmyckningar uppfriskas man af några bilder, tagna direkte från naturen. Stillheten omkring den talande förliknas vid lugnet på den kvällbelysta fjärden, när sista fläkten gått «med stim» öfver den och dallringen på vattnet förbytts i spegelglans; när han icke vet af någon lidelse, någon tanke mera, är hans väsen «som skeppet är, på hafvet, — när ingen svallvåg mot dess sida slår, — och ingen vind dess slappa segel fyller»; Minna söker tröst på samma sätt som vattenfågeln letar sina ungar i vassens mörker, fastän de redan blöda i jägarens hand. Sedt verkar också det, när i början af fjärde natten, då Minna försvinner, säges, att kvistarna ännu darra, där hon «gick stilla fram emellan skogens stammar».

Det måste medges, att bland denna mängd af metaforer en hel del är mera anmärkningsvärd genom sin egen formning än därför, att de egentligen gifva idén större åskådlighet. Det säger just ingenting, att bekännelsen flyger öfver Minnas läppar lika lättbevingad som svalan, hvilken sväfvar «mot vårens famn ur sundets purpurvåg», eller att hennes dröm är lugn som stjärnan på sommarhimlen eller att vinden rycker bort de gulnade bladen ur Minnas krans, liksom ett oblidt öde sliter förhoppningarna ur en krossad barm.

Den vackra bilden (i andra sången) af solens frambrytande ur dimman passar föga att åskådliggöra den svartsjukes känslor, när han hör Minnas röst. Exemplen kunde mångfaldigas.

Frånsedt enskildheterna är det endast vissa episoder, där en verkligt öfvertygande poetisk kraft gör sig gällande, framför allt den utomordentligt vackra scenen, då Minna slumrar i sin öfvergifna ungdomsväns knä. I den första sången är inspirationen ännu genomgående stark, i den sista har den besinningsfulla konstnärliga behandlingen varit verksammast och lämnat sitt bästa resultat. Versen är allt igenom ypperlig; icke ett enda ställe förekommer i de öfver tolfhundra jamberna, där man skulle stanna för någon betonings skull, hvilken än så litet strede mot rytmen. Orden äro fulla af saft, och vid ett närmare skärskådande finner man, huru färger och klang i vokalharmonin äro förträffligt afvägda. Ett lika starkt koloristiskt och musikaliskt element får Runeberg fram först i Nadeschda och Kung Fjalar.

Att Svartsjukans nätter i afseende å sitt stoff är en konstruktion, gäller som gifvet. Motsatsen kan väl icke påstås, så länge bevis felas. Men det finnes dock mycket, som tyder på att den första ungdomskärleken spelat in. Till dess tider har väl skalden tänkt sig skilsmässan i första natten förlagd; den af rönnar och syrener sammanväfda häcken, platsen för mötet, är ett alldeles konkret minne. Mannen med «den stela, trygga gången» förefaller ock, som om han ej vore skapad af fantasin ensam, och Minnas återvändande till honom jämte allt tal om plikt och vana bringa in liksom en skiftning af verklighet. Men det behöfver ju icke vara annat än några reminiscenser, hvilka godtyckligt blandats samman. Själfva svartsjukans känsla är, såsom

ofvan framhölls, icke pejlad med öfvertygelse, och äfven för de starkaste utbrotten af subjektivitet, de sinnligt-erotiska, kunna ju litterära mönster påvisas. Härmed vill jag icke hafva sagdt, att de upprörda själsstämningar, hvilka afspeglas i Svartsjukans nätter, saknat all reell grund, men denna har åtminstone legat fjärran i tiden, och ämnet har — för att tala med Mårten Lindfors — blifvit så «decoqueradt», att också i detta afseende dikten hufvudsakligen måste betraktas såsom ett litterärt öfningsexempel — visserligen löst med en förbluffande färdighet.

XV.

Hvilket steg, när man från Svartsjukans nätter vänder sig till Idyll och Epigram! Det är som att komma ut i skarpt dagsljus från en mystisk och förvirrande skymning eller att efter en besvärlig vandring genom marker med snärjande slingerväxter plötsligt befinna sig på en höjd och se ett insjölandskap ligga i sommarkvällens lugn nedanför. Man kan knappast i poesi tänka sig större motsatser än de båda afdelningar, hvilka stå till sist i Runebergs första diktsamling.

Vill man rätt finna kontrasten, må man jämföra behandlingen af kärleken i Svartsjukans nätter — älskarens högljudda och ordrika utgjutelser — med sättet, hvarpå samma känsla tecknas i dessa små stycken. När flickan i det sjuttonde idyllepigrammet märker, att den gröna kärleksstängeln vuxit, «tiger hon och fröjdas i sitt hjerta». Så framställes kärleken här öfverallt, diskret, man kunde nästan tycka svalt,

om det ej vore så djupt och innerligt på samma gång. Den saknar fullkomligt stora ord; sin lycka och sin sorg säger den — när den öfver hufvud brukar ord — på det allra enklaste sätt, och det epigrammatiska slutet i några af styckena är ingenting annat än ett uttalande af den allra naturligaste sanning: man ser för sig flickans naiva, trohjärtade blick, när hon, uppfylld af sin kärlek, vänder sig mot modern och undrar, hvarför ej alla årstider lika bra skulle passa till bröllop. Huru karaktäristiskt är det icke, när skalden låter fästmannen tala «om sin lycka», att denne då ej säger annat, än att om söndag skall det lysas, om måndag skall bröllopet stå och om torsdag hemkomstölet firas. Eller när flickan beklagar sig öfver att allt hvad hon ägt förstörts, och fästmannen, som håller henne i sina armar, icke säger ett ord till tröst utan blott glädes i sin själ och tänker, att han ju då är henne dubbelt dyrbar. När en dikt vill förtälja att Laura, som är gift med en gammal man, älskar en yngling, så göres det till den naturligaste sak i världen: hon vårdar sin ena myrten och låter den andra vissna, ty hon fick «den ena af sin unga älskling, — och den andra af sin man, den gamla». Den första kärlekens makt är uttryckt enkelt och vackert med att den «öfverlefver länge hvarje annan». Kärleken bär öfver höstar och vintrar; försänkt i njutningen af stundens lycka säger gossen: om våren flyktar och kinden vissnar, än sedan, «låt oss nu blott älska, — låt oss nu blott kyssas». Det erinrar om 'Ungdomen's milda epikurism,[1]) men hur annorlunda är det ej uttryckt!

På samma sätt framställas kärlekens sorger i små lifsbilder med de enklaste drag. Flickan, som kommer från sin älsklings möte och kyssar, låter sin moder ingenting

---

[1]) Estlanders uttryck.

ana; först när han svikit, yppar hon sin sorg men ej för att begära råd utan för att be modern reda en graf — någon annan utväg finnes naturligtvis icke. Gossens kärlek framställes som den flyktigare. Källan säger till gossen, att i hans hjärta flickans minne sällan varar längre, «än hon står i fägring för ditt öga». Bofinkens hane glömmer vårens kärlek, när sommarens näringsbekymmer och höstens kulna dagar komma: detta förträffliga stycke, det tionde, får väl tagas allegoriskt. Men också flickan kan glömma: i skuggan af popplarna, under hvilka den trogne ynglingen hvilar, leka nu hennes barn med en annan make. Och döden kan slutligen bryta allt. Lifvets och lyckans förgänglighet är med ett innerligt vemod ställd som motsats till naturens ständigt nya blomning i det yppersta af alla de små styckena:

Lutad mot gärdet stod
Gossen vid flickans arm,
Såg öfver slagen äng:
«Sommarens tid har flytt,
Blommorna vissnat ren;
Skön är din kind likväl,
Rosor och liljor der
Blomstra, som förr, ännu».
Våren kom åter, då
Stod han allena der:
Flickan var borta — låg
Vissnad i jordens famn;
Ängen var grön igen,
Leende blomsterrik.

Uppfattningen och framställningen af kärleken har i dessa dikter någonting rent primitivt. Detta träffar ju i viss mån folkvisans allmänna tonart; men framför allt är det släkt med det finska folklynnets enkla och inbundna men djupt känsliga sätt att upptaga sådana intryck. «Alla krafter i hans väsende verka inåt», säger Runeberg om bonden i Saarijärvi. Detta har sin tillämpning också på känslorna. Hvar gång Runeberg hädanefter skildrar kärlekens lif hos sina gestalter, präglas det mer eller mindre af detta samma

drag. [1]) Man ihågkomme blott den måhända innerligaste af hans kärleksdikter, den till den första kärleken, som står framför Hanna.

Formen för de små dikterna är ytterst fast, byggd med en fullkomlig regelbundenhet, proportionerlig som en geometrisk figur och klar som ett genomskinligt vatten. Allting säges ut med enkla, rakt på saken gående ord — någon gång kan uttryckets realism till och med snudda vid det prosaiska, som när gossen »fick fönstret öppnadt». Där lämnas ingenting öfrigt åt stämningen att ana; en enda dikt gör undantag, den mest lyriska af alla, den som nyss citerats. Med en fullkomligt åskådlig bild förenar den en känsla, som ej rymmes i orden utan dallrar mellan dem och lockar stämningen att fylla i hvad ej blifvit sagdt.

Få af styckena behandla andra motiv än det erotiska. Moderskärleken är ämnet för den vackra sagan om Necken som tog gossen (n:o 24); 'Till en bondes koja kom en krigsman' kan betraktas som ett slags förebud till de senare krigssångerna och kan godt hafva sin upprinnelse i minnet af någon lemlästad veteran, som skalden i bygderna träffat. Anmärkningsvärd är parallellen mellan slaktningen och ovädret, då bonden bärgar tegen för de sina, ty därur framgår, att skalden afser striden för fosterlandet.

Slutligen 'Högt bland Saarijärvis moar bodde': dikten om bonden Paavo, som i kamp mot frosten höll modet uppe och blandade bark i brödet, och när skörden sist blef lycklig, likafullt åt barkbröd därför att grannens åker stod frusen — denna dikt, som för eftervärlden blifvit, jämte några af Fänrik

---

[1]) När i det sista idyllepigrammet Anna går fram till tavastländaren Ojan Paavo, som ingen kan mäta sig med i styrka, slår armarna kring hans hals och pressar kinden till hans, så tyckes dock detta företagsamma sätt att visa sin kärlek rätt främmande för en finsk bondflicka.

Ståls Sägner, ett monumentalt vittnesbörd om det finska folkets bästa egenskaper. Den är en gripande poetisk illustration till hvad Runeberg säger i sin uppsats om Saarijärvi: «med färre tillgångar lärer väl föga något folk vara villigare att dela med sig» — såsom den för öfrigt är det till hela skildringen. Men denna osjälfviska hjälpsamhet framställer skalden tillika såsom grundad i den djupaste religiositet, och dikten blir därigenom ett uttryck för finnens hela åskådning och lifsföring, på samma gång den är den trognaste bild af armodets kamp mot en hård natur. Med en fullständig konstnärlig öfverlägsenhet har detta gifvits form: aldrig verkar den beräknade stegringen så naturligt och mäktigt som här, aldrig står den ytterliga knappheten i sådan samklang med innehållet; och Paavos trygga envishet, tillit och resignation ha erhållit en ännu djupare innebörd, genom att ställas gentemot hustruns impulsiva känsloyttringar.

Dikten om bonden Paavo är den första, i hvilken Runeberg söker gifva en bild af sitt folks psykologi; än i dag kvarstår den som ett af de verk, hvilka betinga hans ära som nationalskald i ordets omedelbaraste betydelse.

Med dessa idyllepigram var ett genombrott fullbordadt. Runeberg hade nu lärt sig att i dikten tillämpa detta «nil humani a me alienum puto», som han så högt beundrade hos Franzén: det, att lyfta enkla lifsföreteelser till poesi, att gifva en stämning hel om ock hur enkel som helst, att utveckla tanken tydligt, utan mödan af tung reflexion. Den formens enkelhet, som han här drifvit nästan till askes, skulle icke mera af något främmande inflytande förvanskas.

Det finnes ett antal dikter, skrifna ungefär samtidigt som Idyll och Epigram, hvilka ännu bära en erinran om den äldre stilen, på samma gång de röja sträfvandet till

förenkling: 'Begrafningen', af en plastisk formbyggnad, som väl uppväger det något sentimentala motivet — flickan, som sörjer sig till döds på den älskades graf; 'Den gamles hemkomst', en elegi öfver lifvet med anklang af tidigare liknande stoff men äfven den i formen kraftigt utmejslad, samt slutligen 'Barden', ett präktigt stycke med samma klangfulla diktion som 'Det ädlas seger' men något mjukare och genomträngdt af innerligare glöd.

Den nya stilen leder snart Runebergs hela lyriska alstring till en episk objektivitet, hvilken stämmer öfverens med den subjektiva återhållsamhetens grundsats, han i fråga om poesin gjort till sin. Men innan han bestämdt markerar denna riktning i flertalet af de dikter, som 1832 publiceras i Morgonbladet, skrifver han ett rent lyriskt stycke, där allt hvad han lärt i fråga om förenkling framträder på ett rent af förklaradt sätt.

Det är 'Svanen' — en oändligt ljuf hymn till naturens skönhet och känslornas trofasthet i norden, men också en poetisk konception af fulländad harmoni och den djupaste lyriska innerlighet.

Kan man föreställa sig en skönare syn i naturen än den bild, som börjar dikten? Mot skyn, som ännu bestrålas af kvällens purpurglöd, skimra vildsvanens hvita vingar, där han sänker sig ner till älfvens vatten. Mild ljuder hans sång genom tystnaden, medan aftonrodnaden viker för juninattens skära ljus. Han glider till sin makas sida och gömmer sitt hufvud vid hennes bröst i stilla, fullkomlig lycka. En stund som denna, när han älskat och sjungit i nordens vår, är värd ett helt lif.[1])

[1]) I ett otryckt fragment af ett något tidigare datum finner man redan bilden använd. Det heter: «Högt bergar svanen sina hvita segels par — och sjunker jublande i nordens öpne ström».

Huru underbar är icke den nordiska stämningen i denna dikt, och huru smälter icke allt till den skönaste samklang — huru vackert symboliseras ej den nordiska kärleken i sommarnattens oafbrutna dämpade ljus, och huru rent nordiskt är det icke, att den högsta lyckan får sitt uttryck i mild sång! Det finnes ingen dikt i vår litteratur, som så sant återger det innersta, halft melankoliska draget i vår naturdyrkan och det, som i vårt sätt att känna och framför allt att älska är besläktadt med denna naturs veka och musikaliska skönhet — om ej Runebergs egen Hanna. Därför griper oss 'Svanen' ständigt med makten af den poesi, som icke blott är ett starkt uttryck för skaldens subjektiva stämning utan också träffar en sträng, som stam- och lynnesfrändskapen gömt innerst hos hvar och en. Och i Runebergs lyrik hör 'Svanen' till de noga taget få stycken, hvilka äro bestämda att åtminstone i sitt fäderneslland lefva ett odödligt lif.

*

Dikterna i den andra samlingen, skrifna hufvudsakligen 1832 och 1833, frappera genast jämförda med de första genom en ytterst sträng enhet i stilen. Äfven de innehålla en grupp, benämnd Idyll och Epigram, men de kunde nästan alla rymmas under denna rubrik, så nära ansluta de sig till hvarandra och till styckena i den tidigare samlingen, hvilka bära namnet. Idékretsen är högst obetydligt vidare än dessas; klarheten, enkelheten, naturligheten är densamma, och det diskreta i uttrycket likaså. Hela detta dikthäfte är som en omsättning i praktiken af hvad Runeberg samtidigt i sina estetiska uppsatser och recensioner framställt som sin åsikt om poesin, liksom bevis för huru denna åsikt kunde genomföras, och med flit, synes det, har han ur sam-

lingen uteslutit ett och annat, som nu sysselsatte honom men ej fullt passade in i ramen. I de nya idyllepigrammen är hvarje spår af det serbiska inflytandet dock fullständigt utplånadt, de äro hållna i en friare form än de gamla och hafva i allmänhet en lifligare färg. Hvad de öfriga, till antalet icke fullt lika talrika styckena beträffar, så är deras mest karaktäriserande kännetecken anslutningen till Franzén, hvilken på samma gång höjer sig till självständighet och tydligt anger Runebergs egenart och företräden i förhållande till mästaren. Där Franzén tänjer ut motivet på bredden utan att sky ord, har Runeberg några få plastiskt utformade strofer, där Franzén fördjupar sig i det lilla och blir sentimental, ger Runeberg tanken en vidare bakgrund, känslan en manligare hållning och hela sin dikt en friskare ton.

Slöjan mellan skaldens öga och naturen är i dessa dikter fullständigt fallen, och hans hyllning till den får öfverallt ett lika obundet uttryck som i 'Svanen'. Mest hänförd klingar den i 'Talltrasten': i sommarnatten sjunger talltrasten jordens och himlens ljusa skönhet, och Runeberg inspireras till denna vackra strof, i hvilken han säger sin tanke om skaldens förhållande till naturen och hvilken kunde tillämpas på honom själf:

Lycksalig den, som vid naturens bröst,
Från henne hemtar kärlek, ord och röst,
Som irrande sitt modersmål ej glömt;
Han drömmer blott, och säger hvad han drömt,
Men, medvetslös och utan reglors tvång,
Han drömmer vishet, och han talar sång.

Öfverallt, i motiven och i det för öfrigt rätt karga bildspråket, uppenbarar sig ock den intima förtrogenheten med naturen allt mera, och särskildt jägarens syn på den. 'Den

döende' vill än en gång skåda land och sjö och gå bort i våren, såsom han lefvat; när han vakar och väntar morgonen, tycker han sig höra orrens rop och sparfvens kvitter. Gossen på giljarfärd är framställd som fågelfängare; 'Den lättböjde' låter af sin flicka till och med förmå sig att icke skjuta artan i vassen; 'Roddaren' tänker på lommen och anden, som jagas upp af årtagen, och 'Jägargossen' på fåglarnas vanor vid årstidernas växling.

Kärleksmotiven hafva till största delen någonting vemodigt — egendomligt nog, kunde man tycka, då dikterna äro skrifna under en tid af starka och lyckliga känslor. Men det episka objektiverandet föranleder skalden att se bort från sin egen stämning och låta sin fantasi försätta sig i andras; det är anmärkningsvärdt, hur ofta och hur lyckligt (t. ex. i 'Den ångrande') den försöker att återge den unga flickans förnimmelser under kärlekens bann — kanske studerade på allra närmaste håll. Ett och annat får väl dock tagas som alldeles personligt. Så kan 'Helsningen' vara byggd på något Pargas-minne, och 'Kyssen' samt andra dikter, i hvilka detta kärlekstecken i ymnighet förekommer, erinra om de skämtsamma tillfällighetsverserna från förlofningstiden, hvilka äro fulla af kyssar. 'Talltrasten', hvars lyckostämning är så uppriktig och upplefvad, slutar — till ringa fördel för den annars så stämningslyftade dikten — med att skalden säger, när han vill visa sin flicka, hur han förstått naturens sångare: «ej ord jag brukar utan kyssar blott». Detta «bruk» blir i det nyss nämnda stycket 'Kyssen' ett formligt missbruk — det föga vackra ordet upprepas redan så ofta, att det stör diktionen; lika litet förmår skalden i några andra dikter poetiskt meddela ömhetstecknet den innebörd af kärlekens sinnliga höjdpunkt och symbol, som han lägger i det. Men ett par förtjusande lyriska inspira-

tioner har motivet skänkt honom: idyllepigrammen 'Den första kyssen' och 'Drömmen'.

Framför allt är dock kärleken i dessa dikter stilla längtande eller ljuf och bitter på samma gång. Bilden med tankarna, som sväfva långt bort, upprepas allt som oftast; saknaden, denna vemodiga, «fjärranlängtande» saknad, som så typiskt är uttryckt i den finska folkvisan, den sitter innerst i bondgossens och jägargossens hjärta, den blir för flickan så tung att bära, att hon blott längtar efter kvällens och nattens ro, och den får stundom hopplöshetens hela dystra färg: «Högre mot stranden — svallar den vreda sjön... mins du hur lunden — fordom var grön och ljuf —... men det var då, ja då!» Kanske ännu vackrare klingar från fina strängar växlingen mellan glädje och smärta, det ovissa, förvirrande, orofyllda, som kärleken bringar in i hjärtat:

Sorg och glädje båda
Bodde i mitt hjerta,
Sorg i ena kammarn,
Glädje i den andra,
Oförsonligt skilda,
Rådde än den ena,

Än den andra ensam.
Sen den enda kom dit
Lär hon öppnat dörren
Och förenat båda,
Ty min sorg är sällhet
Och min glädje vemod.

Ingen annan än Runeberg hade kunnat säga detta på samma sätt — om ej någon af de okända poeter, hvilka improviserat Kanteletars sånger.

Några dikter i denna ton lysa som de klaraste pärlor i Runebergs lyrik: jag nämner 'Hvem styrde hit din väg' och 'Den enda stunden', en af Runebergs innerligaste kärleksdikter, där han ger ett sällsynt vackert formadt uttryck åt sin föreställning om den känslas äkthet och varaktighet, som mest plötsligt och öfverraskande smugit sig öfver sinnet:

Allena var jag,
Han kom allena,
Förbi min bana
Hans bana ledde.
Han dröjde icke,
Men tänkte dröja,
Han talte icke,
Men ögat talte. —
Du obekante,

Du välbekante!
En dag försvinner,
Ett år förflyter,
Det ena minnet
Det andra jagar;
Den korta stunden
Blef hos mig evigt,
Den bittra stunden,
Den ljufva stunden.

I de angifna små kretsarna röra sig motiven nästan uteslutande. Det kan delvis hafva sin förklaring däri, att styckena skrefvos inom en så kort tidrymd, men beror väl sist på den lyriska fantasins ringa bärvidd hos skalden. Undantagen äro få. 'Bondgossen' ger en utblick öfver hungersår och barkbröd; men i detta vackra stycke vidgar sig kärlekslängtan till saknad efter hemmets torfva och fosterbygden, från hvilken lifvet ej kan ryckas utan att förlora sitt värde. — Äfven i formen är det föga variation; ett uppmärksamt lyssnande öra skall likväl förnimma, hvilka fina åtskillnader i ordens ljudvalör där finnas och huru diktionen med deras tillhjälp smyger sig efter innehållet — någonting, som man kan fästa sig vid öfverallt i Runebergs diktning. Mest afsticker från de oftast använda kortradiga versmåtten den ovanligt klangfulla diktionen i 'Talltrasten'. Icke alltid förmår Runeberg dock fasthålla gränsen mellan det enkla uttryckssättet och det hvardagliga. Stundom kan han ock taga mycket tungt på diktion och bildspråk. I 'Jägargossen' stannar man vid raderna: «jag kunde stå der blicken är — och såge henne ej.» I 'Det var då' talas om hur ynglingens kind «grydde», i 'Helsningen' säges att källans sus och myggsvärmens lätta vingslag «med blixtens snabbhet» bära tanken till flickans tjäll. I 'Kyssens hopp'

samtala två kyssar på läpparna med hvarandra, i 'Vill du byta öde' föreställes flickan «sköljd af strömmen i en ynglings hjerta».

Tämligen ensam i afseende å sitt innehåll står i denna samling af objektiverad lyrik en dikt, som i omedelbarare form än alla andra afspeglar böljegången i skaldens egen själ. Det är på samma gång ett af hans mest bekanta stycken: 'Vid en källa' — en målande och vemodig betraktelse öfver lifvets växlingar, hvilka grumla själens ro, öfver de ljusa intryckens hastiga flykt och de tunga skuggornas ständiga benägenhet att dröja kvar. Mjukare än någonsin har Runeberg här format det af Franzén lånade, så ofta i denna andra diktsamling använda versmåttet.

'Källan' står dock icke ensam i sitt slag bland skaldens alstring vid denna tid. Först i de posthuma skrifterna är en dikt offentliggjord, hvilken är på samma sätt subjektiv och såsom autobiografiskt dokument bör likställas med den tidigare omtalade 'Bön': jag menar 'Den jag söker, o! hvar är han?' Det är en djupt personlig bikt af en ande, som täres af brinnande längtan att stiga högt öfver all jordens tomhet och oro — för att söka sitt ursprungsland, det rike, «som stjernefolket i odödlig glans besitter», för att träda gudomen nära och i dess famn få frid. Men det är ju fåfängt; själfva rymden kan ej stiga så högt, att den funne honom, «och min ande, smidd vid jorden, — glömmer bojan — ser mot honom upp och brinner». Dock nej, omöjlig att nå är han icke: själf stiger han ner till den som längtar, han är när öfverallt, han följer «svanens hvita fjäderdukar» och «lärkans segel», hans kärlek ger tålamodet och tron, det vingpar, som behöfves för att möta honom och som sluter tätt kring hjärtat och skänker det värme, lugn och skydd. Denna dikt, så uttrycksfull i formen, så hög i sin flykt,

så stor och allvarlig i sin stil, är kanske det första mogna uttrycket för Runebergs religiösa åskådning, sådan den gestaltat sig hos mannen — den första af de sköna poetiska blommor, i hvilka den slog ut, visande huru den själf var genomträngd af skönhet. När han ej godkänt dikten till offentliggörande, har det väl skett just för dess starkt personliga färg; men i poetiskt värde står den högt öfver mycket, som han publicerat.

Ännu några andra stycken höra hit: 'En stund bland grifterna' (tryckt i Efterlemnade skrifter), där skalden vandrar på kyrkogården, letande bland släkten som vikit efter lifsgåtans gömda nyckel; 'Höstsång' från 1833, publicerad i den tredje diktsamlingen, och det lilla epigrammet 'Minnet' med sitt slut: «Hvad mins du dock af lifvet — en suck, en tår, en dröm!» Men framför allt 'Mitt lif' från 1834, en starkt upprörd dikt, som talar om tröstlös otillfredsställelse och tätnande skuggors mörker öfver alla förhoppningar: «Strid på brädden af en graf — segling på ett vredgadt haf, — sträfvan på en stiglös stig, — o mitt lif, jag nämner dig!» — denna första strof upprepas med verkningsfull konst i diktens midt. Hjärtats frid från forna dar är svunnen, hoppets guldkust nås aldrig, fastän den ständigt skymtar förledande för sinnet, purpurskyn, bakom hvilken seglaren skönjt högre syner, döljer sig i fjärran för hans blick.

En dissonans af denna styrka har ännu icke förnummits ur Runebergs dikt, och jämförlig med 'Mitt lif' är i detta afseende blott 'Fåfäng önskan', skrifven några år senare. Vi föreställa oss gärna, att Runebergs väsen tidigt nått en fulländad helhet, ett nästan monumentalt lugn; detta är ju i hufvudsak rätt, och jag har tidigare talat om den öfverlägsna manlighet, det medvetande af hvad han ville

och var, som intet kunde rubba. Dock, växlande stämningars inflytande kan ingen undgå. Och Runebergs ande försjönk ingalunda i självtillfredsställelsens ro. Den sträfvade och sökte, den forskade och frågade, den längtade att bruka sina vingars kraft. Men flykten kunde stäckas och rymden skymmas; då kände den tröstlös sin egen begränsning eller lifvets hårda tag, och såg mörker omkring sig. Ur sådana modfällda stunders tankar har dikten 'Mitt lif' ytterst omedelbart sprungit fram.

I några stycken, hvilka senare publiceras i Morgonbladet, märkes ett liknande om ock mildare vemod. Så hälsar skalden lyckan som den makt, hvilken kan försona människan med «grusets lott» och anropar henne att någon gång le mot honom också, ty med allt hvad han äger, ljus, fred, glädje, hopp och kärlek, har han dock ständigt sett henne försvinna. Bland dessa den senare Helsingfors-tidens lyriska utgjutelser äro en del mycket obetydliga till sitt poetiska värde, några däremot räknas bland skaldens bästa: så 'Tanken', 'Hjertats morgon' och i synnerhet 'Den gamle'. Det är en i all sin korthet och enkelhet storstilad hyllning till ålderdomen. Hur öfverlägset är icke uppslaget: «En konung syns den gamle mig» o. s. v. genomfördt. Man påminne sig de två sista stroferna:

Hans folk en fridsam skara är
Af milda slumrande begär,
Af minnen, som förblifvit qvar
Från fordna ljuft förflutna dar.

Hans spira är hans vandringsstaf
Hans borg, hans fasta borg en graf,
Hans kungaglans af lugn består,
Och krona är hans silfverhår.

»Hans kungaglans af lugn består» — man lägge märke till, hur ofta detta ord lugn i Runebergs diktning är användt för att beteckna den högsta grad af lycka och harmoni!

Helheten i idé och form är i detta stycke beundransvärd, bildens plastiska åskådlighet göres ännu mera lefvande genom värmen som bär den, och dikten har därför en af de allra främsta platserna i Runebergs lyrik. Jämförelsen med 'Till den ålderstegne', hvilken ju ligger nära till hands, synes mig utfalla till 'Den gamle's förmån, just på grund af den större konstnärliga helheten.

*

Huru de episka böjelserna hos Runeberg tränga sig fram också i hans lyrik, hafva vi sett; småningom skjuta de helt och hållet undan de lyriska förnimmelserna eller smälta samman med dem i olika former. Den andra diktsamlingen har redan några lyriska berättelser, af hvilka dock blott en, den vackra barnsagan 'Julqvällen', innehåller ett öfvervägande lyriskt element, medan de två andra, främst Grafven i Perho men också 'Zigenaren', hafva en starkare episk hållning.

För första gången ger Runeberg i Grafven i Perho ett stoff från krigets tid hufvudplatsen i sin dikt. Striden bildar visserligen icke samma etiska bakgrund som senare utan tjänar mera som ett medel för brödrakärlekens förhärligande. Men den gamle Hanes fråga till sina söner, om någon ville «gå glad för fosterland och hem i döden» angifver dock, att skalden vill framställa fosterlandskärleken som den drifvande kraften. Det är för öfrigt icke någon kamp i allmänhet: lokalen angifves noggrant, om också ej tiden; och det råder naturligtvis icke något tvifvel om hvem som är fienden.

Sättet att berätta är knappt, det har ännu icke de större dikternas bredd. Det är ytterst lifligt, ja dramatiskt: man ihågkomme blott en scen som den, när sönerna om

natten i tur stiga upp och gå in till fadern för att ange sig själfva, eller när de skynda att ladda sina bössor vid mötet med fienden, eller striden. Skildringen betjänar sig icke af några stora ord. Bilderna äro få; af de rent målande i Svartsjukans nätter återstår knappast annat än den fyndiga metaforen om morgonrodnaden, som flugit upp ur sjön och satt högt i skogen, samt bilden af den unge Thomas Hane, »skön som stjernan mellan rifna skyar». Annars hämtas de friskt och omedelbart ur naturlifvet, liksom senare i andra samlingens lyriska dikter. Bröderna tala om att spridas som tjäderungar i skogen, hvilka »den mordbetänkta skytten jagar»; de vänta vid vägen knappast så länge, som jägaren i granskjulet väntar på den spelande orren; fadern önskar, att Thomas må irra fredlös i skogen, skrämd af aspens skälfvande löf och järpen, som »med dånfull vinge» (man märke adjektivet!) flyger upp från spången; Thomas förföljer fienden som hunden den blödande björnen. Realismen är för öfrigt i hög grad orädd; aldrig förut eller efteråt har Runeberg så kärft skildrat grymheter, som då han beskrifver hur hufvudena afhöggos, hur Thomas slet upp struparna på sina motståndare och knäckte ryggen på höfdingen, så att han dubbelviken föll till golfvet — hvarvid han visserligen, såsom tidigare framhållits, anslutit sig till förebilder i den serbiska poesin.

Versbehandlingen är fulländad; i det trokeiska måttet hade ju skalden så flitigt öfvat sig genom öfversättningen af de serbiska sångerna. En enda gång förekommer ett mindre väl betonadt ord. Allitterationens målande hjälpmedel är mycket flitigt anlitadt; man finner nästan på hvarje rad ett par ord med samma anljud, men ofta flera. Formen är, kort sagdt, utan vank.

Från en viss stilisering kan dikten emellertid icke frikallas: man ihågkomme de tre tvillingparen, deras hela

dagen utan mat och hvila fortsatta arbete på åkern, deras vandring, en om en, till fadern. Ett stänk af romantik kan falla in, såsom öfver den nattliga scenen vid milan, då de »onda sönernas» fader plötsligt som ett spöke står framför gamle Hane, eller då Thomas ser synen af sina slagna bröder, eller då fadern går omkring bland liken. Men med fin takt har skalden undvikit att af flickan i skogstorpet göra mera än ett medel för handlingen; personligt är hon alldeles skymd.

Såsom helhet har Grafven i Perho en oklanderlig konstnärlig hållning, så mycket mer anmärkningsvärd, som dikten ju skrefs på alldeles kort tid och under vidriga yttre omständigheter. Om den än icke är fylld af det lefvande lif, som skalden förstått inblåsa i sina senare alster af samma slag — jag tänker närmast på 'Molnets broder' — så är den dock genomträngd af en ursprunglig, kraftig anda och lyftad af en hög idé, i hvilken mannamodet, kärleken till fosterjorden och känslan af familjebanden ingå en ädel förening. Och viktig är denna berättelse ej mindre för sin enstaka plats i den samtida nordiska litteraturen än såsom ett förebud till Runebergs senare, visserligen af ett djupare patos besjälade och i än mer utvecklade konstnärliga former klädda, fosterländska krigsdiktning.

Till Grafven i Perho ansluter sig mycket nära i verstekniken, i afseende å både meter, diktion och bildspråk, den mindre berättelsen 'Zigenaren'. Den bygger enligt skaldens egen uppgift på en tradition: en fångförare öfverfalles på den ensliga mon af sin fånge, hycklar vänskap med honom för att rädda sig, förråder honom och pliktar med sitt lif. Ett gammalt legendmotiv är inblandadt med episoden, när fångens hustru låter den slagne föraren dia sitt bröst för att återge honom krafter. Skaldens medkänsla

skänkes fullständigt åt den store banditen, zigenaren, hvilken han idealiserar nästan på samma sätt som folkföreställningen gör det med starka och modiga brottslingar. Hans ändamål är blott att gissla trolösheten och otacksamheten, likgiltigt hvem som är föremål för dem. Han går så långt i sin sympati, att han låter zigenaren erfara de djupaste intryck af färden öfver Kangasalas ås och säga de vackraste ord om den finska naturens skönhet. Detta halft tendensiösa drag förlänar det kraftiga stycket dess största intresse.

Ännu närmare Grafven i Perho står genom sitt innehåll 'Molnets broder', offentliggjord i Morgonbladet 1835, den första af Runebergs fosterländska romanser, skrifven således omkring ett dussin år före de flesta af dem; bland Fänrik Ståls Sägner intar den därför ock en särskild plats.

Liksom i Grafven i Perho är skådeplatsen förlagd till de stora ödeskogarnas bygd, dit fienden hunnit på sitt härjande tåg. Liksom där är diktens hufvudperson en ung hjälte; bredvid honom står en gammal man, där fadern, här fosterfadern; han följer med oro den unges spår, när han gått mot ovännen, och återser honom, när han segrat, men själf fått banesåren; där som här fördröjer sig hjälten hos sin flicka, men hon har i 'Molnets broder' en vida viktigare uppgift. Lika litet som i den större episka dikten är här någon antydan gjord om krigets datum; att dess skiften «rådde sen hösten» stämmer icke öfverens med det krig, som Sägnerna hafva till bakgrund.

Men afståndet mellan de båda dikterna är för öfrigt stort. Striden för fosterland och hembygd, såsom sådan endast antydd i Grafven i Perho, har nu vuxit ut till den bärande idén i 'Molnets broder', och fosterlandskärleken gifver stycket dess djupa etiska bakgrund. Gamle Hane dör af glädje, emedan hans son hämnats sina bröder —

«molnets broders» brud är lycklig i sin sorg, emedan hennes hjälte låtit sitt lif för fosterlandets räddning. Och skillnaden ligger vidare i framställningen, som i denna senare dikt når en utomordentlig skönhet.

Kompositionen har den genomskinligt klara och tillika grundfasta karaktär, som är utmärkande för Runeberg redan i ett tidigare skede. Scenen i torpet utgör inledningen: en stämning af ro och oro tillika, de ungas uppgående i sorglös och ordlös njutning af stundens kärlekslycka, den gamles missnöje, hvilket är som en reflex af händelserna långt utanför torpets dörr, trängande hit blott i form af aningsfull fruktan. Handlingen stiger med att «molnets broder» lämnar stugan: gubbens oro växer liksom flickans, slutligen bryter han upp för att se, hvar fostersonen dröjer — och hon, som suttit tyst, smyger snart i hans spår. Sedan, med en mästerlig konst, hjältens bragder, framförda blott i relationer af människor, som dröja kvar bland ruinerna, där fienden sköflat och slagits af räddarens hand. Tre-stegringen är tydlig, kanhända till och med litet skematisk: först den unga gårdsvärdinnan, som förtäljer, hur hennes mans fjättrar lösts och hon själf frälsts ur fiendernas lystna händer; därpå uppträdet i prästgården, där kyrkoherden bundits mellan ystra hästar men i sista ögonblicket befriats af «molnets broder», som bröt fram lik en ljungeld — skildringen antar en allt lifligare ton; sedan ännu den sårade ynglingen, som hänfördt i dödsminuten skildrar, hur hjälten ropade folket samman och förde det till seger. Och slutligen som epilog den andaktsfulla scenen på kyrkogården i söndagskvällens tysta, ljusa frid, där allt klingar ut i vemodig och lyftad harmoni.

Störst är idealiseringen i hjältens gestalt. Redan namnet anger den, och han karaktäriseras jämt i bilder: en

otamd, vilsefaren fågel, snö på nattens fötter, vindens son, född som en fläkt på heden och ljungeld vorden, tiggarsonen med kungapannan. Själf synes han för oss endast i början, i torpets skymning, men icke ens där talar han; sedan personifieras han blott i sina bragder — ett drag, genom hvilket han växer i våra ögon — och vi återfinna honom först som död på kyrkogården. Vida mer konkret är den unga flickan, ehuru icke heller hon saknar starkt idealiserande drag, där hon af skalden gjorts till språkrör för hvad han velat säga om kärleken, den mellan mänskliga varelser och den till fosterlandet. I hennes första, sjungna monolog skildras den jordiska kärlekens härliga lif, dess tjusning och bindande makt i de allra vackraste bilder; när hennes älskare stupat, går det upp för henne, att kärleken är mindre värd än en död som hans. I hennes ord: »mer än lefva fann jag var att älska, — mer än älska är att dö som denne» inrymmes hela diktens mening. Hon vill sörja honom så, som fosterlandet skall sörja honom, glädjande sig åt att han funnits och bevarande lika ljust som junikvällen minnet af hans bragd, ett järtecken för kommande tider. Det är icke den finska torpflickan, som talar i allt detta. Men hon saknar dock ingalunda verklighetslif; huru naturligt och innerligt är det icke, när hon »utan gråt och jämmer — framgick stilla till den fallnes sida, — böjde knä och tog sin duk och täckte — tyst och lätt hans genomskjutna panna», när hon vänder sig till de kringstående och ber, att någon skulle hämta vatten för att hon må få tvätta hans ansikte, se hans öga och visa honom för alla. — I fadern har Runeberg i alla fall tecknat en mera realistisk typ: den gamle sångkunnige ödemarkstorparen, sådan han kanske själf sett honom eller hört honom af Lönnrot skildras; sina tysta tankar ger han luft i bildrika ord, som han sjun-

ger på någon traditionell runomelodi, sin klagan uttalar han likaledes i bilder, som kunde återfinnas i den finska folksången, och han förmår naturligtvis icke se ut öfver den närmaste förlusten — hvarigenom också dotterns ädla resignation belyses än starkare.

Det poetiska uttryckssättet har samma dubbla färg af stilisering och realism. Det betjänar sig rikligt af bilder, hämtade ur naturens omedelbara åskådning, i sig själfva alltid vackert tänkta men stundom icke alldeles egnade att göra begreppet klarare. Så, när byn liknas vid ett af skyar härjadt stjärnehvalf, där kyrkan tindrar som en stjärna mellan molnen, medan tystnaden ligger öfver nejden «som ett månsken öfver kala hösten». Men hur mäktigt åskådliggöres däremot icke i början ödemarkens vildhet i rofdjurens gestalter, hur lefvande den unga moderns rädsla, när hon spritter upp som fågeln vid skottet, hur målande kämpaskaran vid ynglingens lik, där den står «hemsk och tigande» som en skog, hvarest ingen fläkt rör sig, och hur uttrycksfull är icke skillnaden mellan dess hållning och kvinnornas, «komna dit att skåda och att sörja». Och slutligen, när skarans tystnad efter gubbens ord löst sig i jämmer och tårar, hur underbart vackert stiga icke mot denna högljudda klagan flickans sista ord! Den syn, som så ofta står för Runebergs inre öga, när hans hjärta sväller af ingifvelser från den högsta skönhets värld, synen af sommarnatten med sitt milda ljus, fylld af lycka och sång och af intet mörker skild från solens strålande uppgång, med denna syn förliknar han också här fosterlandets sorg, när dess stolthet fallit. Diktens sista sex rader stiga till en bred hymn, som i oändligt lugna, förhoppningsljusa harmonier tolkar, hur det är ljuft att dö för fosterlandet, och midt i den högsta nöd bådar en gryning för detsamma genom dess

söners uppoffrande hjältemod. Här klingar denna tanke första gången i Runebergs dikt, och aldrig har han gifvit den en skönare form:

Ej med klagan skall ditt minne firas,
Ej likt dens, som går och snart skall glömmas;
Så skall fosterlandet dig begråta,
Som en afton gråter dagg om sommarn,
Full af glädje, ljus och lugn och sånger,
Och med famnen sträckt mot morgonrodnan.

Jag har dröjt så länge vid denna dikt, emedan den betecknar höjdpunkten af Runebergs lyriska och lyrisk-episka produktion ända till flyttningen från Helsingfors. Efter den skrifver han 1836 ännu ett stycke, som sedan ingår i FänrikStåls Sägner, 'Den döende krigaren', men det är såväl till upprinnelse som utförande vida svagare och tål ingen jämförelse med 'Molnets broder'. Det har sin betydelse såsom ett nytt bevis på hans vaknade intresse för krigsdiktningen och som ett högsint uttryck för den respekt han vill egna en tapper fiende — en idé, som sedermera på ett helt annat sätt återupptages i 'Kulneff'.

* * *

Det återstår att nämna några ord om Runebergs talrika lyriska och lyrisk-episka öfversättningar, offentliggjorda i Morgonbladet, i samlingen af Serbiska folksånger och i de båda första dikthäftena.

Folkpoesin är den diktart, som mest lockat Runeberg till öfversättningar; endast ett fåtal alster af lyrisk konstdiktning har han tolkat och därvid företrädesvis valt sådana, som hafva någonting af folkvisans ton, exempelvis Uhlands

'S:t Georgs Ritter'. Hans flesta original äro tyska, en stor del, på samma sätt som de serbiska folksångerna hos Goetze, själfva öfversättningar från dikternas originalspråk. Detta tillvägagående kunde synas egnadt att minska troheten i förhållande till de ursprungliga originalen, och naturligtvis är det gifvet, att om Goetze, Herder eller någon annan af de tyska tolkarena misstagit sig, gör Runeberg det också. Men sina egna förebilder återger han med en nästan ordagrann trohet; och han tillegnar sig dessutom originalens ton tvärs igenom öfversättningarna, så att, såsom Estlander fint ådagalagt, hans tolkning af den mäktiga balladen 'The Chevy Chase' i vissa delar återger den fornengelska dikten, som Runeberg icke kände, bättre än Herders öfversättning.

Hvad särskildt de serbiska sångerna beträffar, kan man mot ordagrannheten endast göra några få anmärkningar. Det är för Runeberg karaktäristiskt, att han så ofta med adjektivet «god» ersätter flera af den tyska textens varmare ord: «trauter», «lieber», «Seelchen»; detta adjektiv innehöll i allmänhet för honom det bästa och ömmaste man kan säga. På ett par ställen har han missförstått Goetze: «stösst mein Garten doch an deine Wiese» återger han med «stötte endast till din äng min trädgård», hvilket ju ger en alldeles motsatt betydelse; «von lauterm Golde» öfversätter han «af idel guld», «Das Mädchen im Stadtthor» med «Flickan i dörren», «wie gereigte Schlangen zischen» med «som ormen krossad hväser» och «mag» med «må», där det betyder «kan» — några ännu mindre oegentligheter att förtiga.

Språket i Runebergs öfversättningar är hans eget poetiska språk. Det passar förträffligt till de realistiska och kärfvare folksångerna liksom till den ypperliga tolkningen

af Ossians 'Darthulas grafsång'.[1]) I andra vekare stycken, som t. ex. Uhlands 'Serenad', har han kanske för litet begagnat sig af den mjukhet, som ingalunda heller var främmande för hans diktion. I 'Den trogna flickan', en «skottländsk visa», har han förträffligt besegrat en teknisk svårighet: dubbelrim i hvarje udda rad af de aderton åttaradiga stroferna.

Runebergs talrika öfversättningar af finska runor bära samma kännetecken som de öfriga: troheten, det vårdade uttrycket, den fasta versformen. Han röjer en kännedom ej blott af originalets anda utan ock dess språk, hvilka motsäga hans egen uppgift, att han icke alls kunde finska.[2]) Han uppoffrar allitterationen för att kunna bevara den ordagranna troheten vers för vers men bibehåller däremot lyckligt parallellismen.[3])

[1]) Idmans öfversättning af samma stycke i Mnemosynes första årgång är trogen och rätt vacker men underlägsen Runebergs i poetisk flykt och styrka. Till jämförelse må de två första stroferna citeras:

Flicka från Kola du slumrar!
Kring dig tystna Selmas blåa böljor!
De sörja Dig, Du sista gren
Af Thrutils stam!

När uppstår du åter i din skönhet?
Du skönsta af flickorna i Erin!
Du slumrar i grafven länge,
Din morgonrodnad är fjerran!

'Darthulas grafsång' finnes äfven tolkad i Kalender för Damer 1819 s. 70. Öfversättningen, också den efter Herder, är icke oäfven.

[2]) Jfr de intressanta bevis för Runebergs kännedom af finskan, som O. Grotenfelt i ofvan citerade uppsats ger. Här karaktäriseras äfven dessa öfversättningar vidlyftigare. — Beaktansvärdt i detta afseende är ock ett manuskript till Runebergs öfversättning af Paavo Korhonens sång om det finska språkets orättvisa behandling i det offentliga lifvet. Keckman (man får väl antaga att det är han) har först gjort en ordagrann öfversättning till prosa och Runeberg sedan omsatt den i vers. — I och för sig är ju det faktum anmärkningsvärdt, att Runeberg intresserade sig för denna sång (en öfversättning af annan hand är jämte en annan version af originalet införd i H. M. 1835).

[3]) Om Runebergs öfversättningar från antiken se F. Gustafsson, Sv. Litt.skpts FU. 6, s. 71 ff., 97 f. — Några dittills okända fragment har jag meddelat i Anteckningar s. 66 f.

XVI.

Vida självständigare än Runebergs ungdomslyrik är från början hans episka diktning. Visserligen gör sig äfven här gällande en mycket stark formell påverkan utifrån, men behandlingen af stoffet är så mycket mera egenartad. Redan det första försöket, Vargen, vimlar af skarpa iakttagelser från verkligheten. Samma impressionistiska prägel bibehålles, när skalden sedermera i en vidare ram koncipierar Elgjagten. Och den kuriösa blandningen af klassisk lyftning och fullkomligt realistiskt hvardagsmåleri blir kvar ännu i Elgskyttarne, där utkastets gestalter fördjupats och dess etnografiska beskrifning fått en bakgrund, som höjer dikten till en sedeskildring af lika hög fosterländsk betydelse som konstnärlig rang.

Med föregående poesi af besläktad art har denna dikt ett och annat gemensamt men står dock i ett fullt självständigt förhållande till den.

Idyllens begrepp, sådant man är van att förstå det i litteraturhistorien, är mindre omfattande; Elgskyttarne kunde

nästan sägas bilda en rad af idyller. Såsom detta diktslag formades af sin egentlige stamfar Theokritos, gaf det visserligen folklifsbilder, men folket bestod nästan uteslutande af herdar, och dess känslolif hade utan tvifvel förfinats under den sirlige alexandriske konstnärens händer. Dock synes det mig, som om det icke vore en fullt riktig karaktäristik af Theokritos att, såsom Schück,[1]) göra honom till en rokoko-diktare med drag af 1700-tals konstens onatur och lillgamla barnslighet. Han är i sanning kärf och realistisk tillräckligt för att jäfva ett alltför summariskt omdöme i denna anda: man må endast läsa den tjugufemte idyllen med dess bloddrypande skildring af striden mellan Herakles och lejonet! Men i alla fall finnes i hans herdedialoger och epyllier en lätt graciös och litet konventionell gestaltning, som i följande tiders idylldiktning blir det allena öfvervägande. Redan i Virgilius' ekloger framträder denna konventionalitet ytterst starkt på bekostnad af natursanningen, och den präglar fullständigt sjuttonhundratalets idylliska poesi, såväl den franska som den tyska. Från den förra omsättes den i skandinavisk diktning: till och med ett så förtjusande och innerligt poem som Creutz' Atis och Camilla bär den oförtydbart på sitt änne.

När man sedan lärt sig att se naturen icke i en mer eller mindre bortkrånglad traditionell uppfattnings ljus utan i all dess omedelbarhet, så växte där upp en ny naturpoesi, som gick tillbaka till de friska källsprången, till naturen själf och till folkpoesin, ösande ur dem ett kraftigare innehåll och klädande det i en manligare form. För denna använde man öfvervägande hexametern, men icke sådan den fanns i några af Theokritos' idyller, blöd, musikalisk

---

[1]) Världslitteraturens historia I, 275 ff.

och fördelad i strofer med refräng, utan snarare den homeriska, hvilken också den alexandrinske idylldiktaren delvis begagnat. I Tyskland äro vid adertonde århundradets slut representanter för denna riktning Goethe med Hermann und Dorothea, Voss med sina skildringar af de lifegna och sina borgerliga idyller samt Hebel med sina allemanniska byhistorier.[1])

Det är tydligt, att Runebergs idyll-epik ingenting har att skaffa med rokokons diktning. Men icke heller kan man i någon af länkarna i utvecklingskedjan Vargen-Elgjagten-Elgskyttarne se en direkt afläggare af den senare arten.

Visserligen är karaktären af idylliskt epos densamma, och det kan ej nekas, att uppräkningen af detaljer — t. ex. husgerådssaker — i synnerhet i de tidigare utkasten visar en slående öfverensstämmelse med Voss' tillvägagående, sådant Runeberg lärt känna det i Franzéns bearbetning af Der siebenzigste Geburtstag. Men Runebergs dikt, framför allt i den form den slutligen fick, har en kärnfullare realism, en så att säga rustikare hållning än alla de nämnda tyska dikterna och saknar hvarje spår af sentimentalitet eller tendens, hvilka i dem ej sällan skönjas. Än mindre stöder den sig på något föregående i svensk litteratur, där allmogens verklighetslif blir föremål för skildring först i Almqvists folkliga noveller från 1830-talet.

Redan Cygnæus framhöll i sin tidigare i detta arbete nämnda uppsats om Elgskyttarne, att denna dikt stod på fullt själfständig grund, var oberoende af både Voss och Goethe och till förebilder hade endast antikens mästare, Homeros och Virgilius, och detta är den gängse, äfven af

[1]) En analys af allmogeskildringarna i den tyska litteraturen gifves i E. Aspelins arbete Kansa Saksan kertomarunoudessa 1750—1850.

Estlander återgifna samt naturligtvis i hufvudsak riktiga uppfattningen. Man kunde till och med abstrahera från den latinske skalden. Visserligen är hans andel i Runebergs klassiska uppfostran af tidigare datum än Homeros', men hvad som i stilbehandlingen kan påminna om honom, har han själf lånat från denne sin mästare; någon anslutning till Virgilius' ekloger eller stora landtliga dikt Georgica förråder Elgskyttarne icke.

Med allt detta synes det dock icke öfverflödigt att ännu dröja ett ögonblick vid Theokritos och anteckna ett par ställen hos honom, hvilka leda tanken på en möjlig efterbildning. Man ihågkommer i slutet af Elgskyttarnes andra sång den scen, då svågrarna Petrus och Mathias, anlända till herrgården och mötas af hundskall:

Men då de trädde der in, igenom det öppnade ledet,
Mötte dem hundarne först, den modige Jäger och Backus,
Öfvade båda att skälla på vildt och vakta vid boden.
Strax med ett vredgadt skall mot den raske Mathias de sprungo,
Djerfve och färdige snart att bita den främmande skytten,
Hade ej Petrus i hast tilltalt dem och hotat med käppen;
Men då de hörde hans röst och sågo hans lyftade skidkäpp,
Tego de stilla och kröpo, med smidigt viftande svansar
Ödmjukt nära hans knän och smekte den gamle bekante.

I Theokritos' tjugufemte idyll finnes ett fullkomligt liknande ställe: Herakles vandrar, åtföljd af gubben, «den åkervaktande plöjaren», till Augeias, och de mottagas af hundarna, som skälla på den främmande men hälsa den «gamle bekante» med tecken af förnöjelse:

Men när de nalkades fjerran, med ens dem hundarne märkte
både af vädret de fingo på dem och af fötternas buller.
Skällande rysligt de nu anföllo från sidorna alla
Herakles strax, Amfitryons son, men gubben de åter

helsade, vilda af fröjd, och viftade vänligt med svansen.
Denne dem genast med stenar, som blott han lyfte från marken,
skrämde tillbaka på flykt, och med bistert rytande stämma
hotade alla han hårdt och fick dem att sluta med skallet,
glad i sitt sinne likväl för att de vaktade gården...

Öfverensstämmelsen är slående. Någon visshet om att Runeberg sysslat med Theokritos vid den tid han nedskref scenen — den står redan i Elgjagten — finnes icke; men i stället vet man, att Sjöström egnat denne skald ett lifligt intresse samt öfversatt hans idyller i disputationer 1830—33. Denna sysselsättning kan möjligen hafva börjat redan efter det Sjöström slutfört sin tolkning af Anakreon 1826, och Runeberg, som då var hans elev, kan sålunda af honom fått impulsen. I alla händelser ligger antagandet af en reminiscens ytterst nära. — Andra lika tydliga paralleller kunna knappast påvisas; men man värjer sig icke för en tanke på de reflexioner, Runeberg så ofta lägger i sina personers mun, när man hos Theokritos strax efter det anförda stället läser följande ord af «gubben»:

Tänk hur underligt dock af de herskande gudarne detta
djuret är skapadt till menskornas hjelp, påpassligt i sanning.
Egde det också dertill motsvarande vett i sitt inre,
så att det visste mot hvem det skulle förgrymmas och icke,
funnes det icke ett djur, som täflade med det om priset,
Men stridslystet det är af naturen och argt uti otid.[1])

Hur väl kunde man icke tänka sig, att någondera af de båda svågrarna skulle anställt dylika betraktelser, om de hunnit därmed, innan välaktade herr kommissarien syntes på trappan!

*

[1]) Dessa utdrag äro citerade efter Erland Lagerlöfs förträffliga tolkning.

Knappast något stycke i Runebergs alstring tillåter oss att så intimt följa med det konstnärliga arbetets utveckling som Elgskyttarne. Huru den första redaktionen — från 1826—27 — ännu har mycket kvar af Vargens käcka men omogna ungdomlighet,[1]) huru dess fyra sånger utvidgades till nio, dock annorlunda fördelade än nu, huru ännu efter publikationen af vissa partier en omarbetning verkställdes — för allt detta har Estlander ingående redogjort, med stöd af Strömborgs tidigare meddelanden och handskrifternas upplysningar. Den som vill egna ett noggrant detaljstudium åt den Runebergska konceptionens och framför allt stilens utvecklingshistoria, skall dock ännu finna tillfälle till många intressanta iakttagelser.[2]) Här kan endast bli fråga om att kompletteringsvis framhålla ett par belysande drag, hämtade ur de olika bearbetningarna.

Bland det som i Elgjagten ströks, hänför sig det mesta till ett alltför ymnigt ordflöde i skaldens egna beskrifningar eller i personernas tal. En ändring är dock af psykologisk innebörd. Uppmärksamma läsare hafva utan tvifvel fäst sig vid, hurusom Mathias, ifrån att med Petrus och Anna hafva, som en god släkting och vän, utan att spara på ord talat om sina innersta angelägenheter, så fort han kommit till herrgården iakttager den främmandes finkänsliga tillbakadragenhet. Tyst tillmötesgår han pigornas begäran om presenter, tyst skänker han kammen åt Hedda. Med fem rader svarar han på Zacharias' smicker, tre använder han för att tillrättavisa Petrus och lika många för att begära Heddas hand af fadern. Endast när kommissarien uppmanar honom att berätta och vid frieriet är han vidlyftigare, för att sedan

[1]) Detta stycke är, efter det Kurténska manuskriptet, behandladt i en särskild studie af Estlander: En skolpojksdikt af Runeberg, i Sv. Litt.skpts FU. 4

[2]) V. Vasenius, Runeberg som konstnär I, har gjort ingående studier öfver skaldens versteknik.

åter förstummas. I Elgjagten är detta fina drag icke iakttaget. När både Petrus och Zacharias där talat om Mathias' skicklighet, svarar denne:

Ej jag klandrar ert tal och föga det skulle sig skicka
Men förståndige Petrus att mycket vänta är oftast
Långt från att mycket få och säkrare bidar på rågen
Den som ett mindre mått vill bruka än den som ett större
Likasom svalan svingar så snabbt och skyndar med glädje
Hem till sitt bo då en örn får kämpa med stormar i höjden
Så upphinner ock lätt det ringare hoppet sitt syfte
Därför hoppas ej mycket och tala ej så då du börjar
Som om du slutat ren; men du Zacharias beröm ej
Obeskådadt ett ax fast åkern stod herrlig för ögat...

Ännu i de manuskript till början af första och slutet af sista sången, hvilka representera omarbetningen i Helsingfors, kan man — likasom i de 1831 publicerade fragmenten — se, huru konstnärsblicken allt mera klarnat och handen blifvit lättare. Rikedomen på detaljer måste uppoffras, så kärt det än varit att skapa en lefvande åskådning genom trogna iakttagelser i det lilla — såsom skalden gjort både i Vargen och Midsommarfesten. Ett betecknande exempel förekommer i anordningarna till måltiden i första sången: hvad senare behöft fyra rader, är beskrifvet dubbelt vidlyftigare och mycket tyngre:

Snart uppläste hon då den beslagna kistan, som präcktigt
Målad med eldröd grund och med mörkare blommor beskuggad
Stod afsides och gömd men sken som en låga i dunklet
Derur tog hon en duk af lärft väl tvättad och manglad
Jemte en reflad pokal och en krusad flaska med brenvin
Duken vek hon ihop och bredde på ändan af bordet
Nära till broderns plats men silfverpokalen och flaskan
Gaf hon Petrus i handen som strax välkomnade gästen
Sedan bröt hon det mjukaste bröd från spettet och frambar...

Jämförelsen med den nya versionen är verkligen lärorik:

Kistan låste hon opp, den beslagna, som lyste i stugvrån,
Målad med eldröd grund och med mörkare blommor beskuggad,
Framtog bränvinsflaskan och glaspokalen med trädfot,
Dukade, bröt det mjukaste bröd från spettet och frambar . . .

Ett annat mycket karaktäristiskt exempel finnes bland de i Helsingfors Tidningar publicerade fragmenten (9 juli 1831). När Aron slutat sin berättelse för Anna, heter det i en kostlig skildring:

Sådant berättade der den ärlige Aron, och honom
Hörde med tårar och ljudande gråt den förståndiga Anna.
Men då han slutat slog hon sig starkt på det fylliga benet,
Skakade hufvudet, snyftade, snöt sig och sprang till sin boda
Hemtade kött in, hemtade smör och mujkor och kalja
Rågande bordet med mat; men Aron den gamle i nacken
Tog hon, och nödgade fram att, fast mätt tillförene, äta.
Denne åt i sitt anletes svett; då nalkades Petrus . . .

Bilder af det tidigare utkastets art (såsom i Mathias' nyss citerade svar) finnas ännu kvar i omarbetningen från 1831 men aflägsnas senare. När Petrus vill öfvertyga Anna om hur man måste lyda sin herre, säger han:

Såg du väl ofta att båten blef hel, som ej lydde sin styrman
Nej bland stenar och grund der sönderslogs den i spillror
Och så hinner ej heller den man oskadad till målet
Hvilken att lyda är ställd och följer sitt tycke allenast.

Ett alltför rakt på saken gående ord har senare undvikits. Petrus säger i den tidigare versionen uttryckligt, att «elgen får ej skjutas så läses i lag», och Anna påminner om att befallningsman är «god och oändligt höflig», blott man

bringar honom litet mutor. Poemets första rader hafva gjorts lättare. De lydde:

Aftonvarden var nyss fulländad dess tarfliga lämning
Låg på det rymliga bordet, ännu en stäfve med spisöl
Stycken af hålkaksbröd, kringspridda der gästerna suttit
Och i betydliga koppar af.... poteter och mujkor.

Man fäster sig vid att ordet «spisöl» senare utbytts mot det finska «kalja» och att antydan om «gästerna» fallit.

Den djupast ingripande förändringen består i att två hela sånger, i hvilka jaktens förlopp skildrades, utelämnats. Otvifvelaktigt hade de förstört diktens ekonomi; likafullt beklagar man förlusten af de friska och fängslande bilder från jägarlifvet i skogen, hvilka de säkerligen innehöllo — manuskripten finnas nämligen icke heller kvar. Den nya anordningen fordrade emellertid utvidgningar åt andra håll, och sålunda omredigerades också slutet: där insköts hela den för sederna på landsbygden lika mycket som för Runebergs vänliga uppfattning af människorna så karaktäristiska episoden, i hvilken kommissarien ber tiggaren Aron stanna på herrgården för hans återstående lif. I stället uteslöts en annan, helt sirlig men alldeles betydelselös scen. Såvidt det i behåll varande manuskriptfragmentet upplyser, hade den följande innehåll: Ontrus skänker Hedda ett pärlband till brudgåfva; hon vet ej, om hon skall mottaga det eller icke, men Mathias knyter det om hennes hals och ger Ontrus till återskänk sin «slipade täljknif med sitt hölster af skin, skomakarns präktiga konstverk»; Ontrus tar den glad ur hans hand — «och berömde den, tackande vänligt». Därpå afslutas dikten med sex rader, liknande den definitiva redaktionens. Dock icke alldeles; det är betecknande, att Rune-

berg ännu då kunde tänka sig hela dikten löpande ut i två så klena verser som dessa: «Medan de firade änn på den välbemedlade herrgåln — Heddas förlofning med den raske Mathias från Keuru».

*

Det som öfverraskar, när man från den nordiska litteraturens tidigare beskrifvande dikter kommer till Elgskyttarne, är icke blott själfva ämnet utan lika mycket skildringens friska natursanning. Någonting så omedelbart sundt, så fullkomligt direkte ur naturen omsatt i konst hafva de öfver hufvud icke tidigare.

Elgskyttarnes realism är på sätt och vis dold bakom en slöja, som det antikiserande behandlingssättet dragit öfver den. Trovärdigheten af de från naturen hämtade dragen kan tyckas lida, på samma sätt som ett flor, huru tunt som helst, slätar ut ojämnheterna i ett ansiktes detaljer, döljer hyns skavanker och mildrar en uppnäsas groteska linjer. Det är nog sant, att formen lägger någonting främmande öfver dikten: hexameterns rytm är för pompös, dess värdighet fordrar bilder och ordställningar, hvilkas klang icke tyckes stå i full harmoni med skildringens enkla ämnen eller med den på andra ställen helt hvardagliga diktionen, och i synnerhet verka de rikligt använda epiteten — som, ehuru icke saknande sin motsvarighet i finsk folkpoesi, äro bildade i ren efterlikning af Homeros — såsom hemma i en annan värld. Men det behöfves icke stor ansträngning för att tränga igenom detta omhölje, och då framstå bildens enskilda drag utomordentligt väl träffade.

Man kan icke nog beundra denna iakttagelses skärpa. Den är icke större hos våra allmogeförfattare — och man kan räkna Alexis Kivi med — hvilka födts och uppfödts i

den miljö de skildra. Hos Runeberg beror den naturligtvis icke på en lika intim förtrogenhet med allmogens förhållanden utan på konstnärsblickens förmåga att fånga det karaktäristiska genom blott tillfälliga och flyktiga observationer. Men hvad personligheterna beträffar, beror den också på en viss naturlig sympati. Redan från Runebergs barndom hade ju, såsom han omtalar i Saarijärvi-uppsatsen, några starka intryck stannat kvar i hans minne af allmogemän, komna från inlandet till kusten; de egenskaper, hvilka Runeberg hos dem framhåller, det tysta modet, bottenärligheten, den lugna rådigheten, tilltalade hans eget väsen alldeles särskildt, emedan det hos honom fanns någonting därmed besläktadt.[1])

En mängd egendomligheter i den finska bondens skick och sätt har han i Elgskyttarne lika mästerligt uppfattat som lefvande återgifvit. När Petrus vaknar och «blåser ut» ur kroppen den besvärande sömnen, när han infinner sig hos herrgårdspigan Hedda för att framföra sin svågers frieri men först sysslar med pipan, «tände den långsamt, rökte och teg», — när tiggaren Aron på samma sätt «bereder sig» att svara värdinnan Anna genom att mödosamt tända «hvad i bottenaskan af stjelkar — sprakade än och lönte med rök den arbetande munnen», — när inhysingen Paavo somnar «i blinken, kringångad af hettan på ugnen», och sedan stannar där «sträckande ett ben och ett annat» hellre än att följa med till herrgården, — när svågrarna komma in i herrgårdsstugan, där tigande hälsningar utbytas och tystnaden fortfar en lång stund — så är allt detta, bland mycket annat, fullkomligt typiskt, det igenkännes ögonblick-

[1]) Med all önskvärd tydlighet har Runeberg framhållit sin sympati för den finska bonden i det bekanta bref till Grot, däri han skildrar Elgskyttarnes uppkomst och hvilket tidigare citerats.

ligen af hvar och en, som är förtrogen med den finska bondens sätt att vara, och återgifves, som sagdt, icke mer träffande i en Päivärintas eller Kauppis-Heikkis moderna fotograferade bilder från bondens lif. Men denna iakttagelseförmåga underordnas i Elgskyttarne den konstnärliga helheten i vida högre grad än hos de nämnda författarne. Dessas realism står, kan man säga, hufvudsakligen på samma punkt som Runebergs i hans ungdoms episka utkast, där ännu så stor vikt lades vid en stark anhopning af, låt vara, friska och naturtrogna verklighetsdrag.

På detta sätt frigjord från allt själfändamål är i hvarje fall detaljskildringen i Elgskyttarne det, hvari skalden utvecklat den största styrka. Med tillhjälp af den får han äfven öfver bredare situationer ett ytterst åskådligt, dramatiskt lif: liksom de enskilda gestalternas åthäfvor i vissa ögonblick te sig fullkomligt konkreta för oss, se vi ock utomordentligt tydligt inför våra ögon situationer som rörelsen i torpet om morgonen, när dess inbyggare, människor och djur, vakna, arkangeliternas tummel i ruset, dansen vid förlofningsfesten — scener, gifna med en impressionistisk kraft, som påminner om Bellman. En räcka af sådana ypperliga genrebilder utgör hela denna dikt. Hade en målare i stället för en skald skapat dem, så hade han varit en finsk Jan Steen eller David Teniers.

Men Runeberg håller dem samman mot en bestämd bakgrund: de äro blott detaljer i en stor tafla af folkets yttre och inre lif, som dikten söker att med möjlig fullständighet upprulla. I själfva verket rör ju skildringen vid många olika förhållanden. Allmogens alla klasser äro företrädda, från den förmögne hemmansägaren och den sorgfritt lefvande herrgårdstorparen till inhysingen och tiggaren; som en motvikt till de ljusa färgerna i skildringen af de först-

nämndas lott belyses allmogens lif från dess mörkaste sida genom Arons berättelse om hungersnöden, som tvang honom att gå från hus och hem; kommissarien är en typ för herremannen, som lefvat sig in i böndernas uppfattning och står i ett humant jämnlikhetsförhållande till dem; ett slags kontrast till idyllen på landet bilda Arons motgångar i staden; allmogens gästfrihet liksom ock en sida af dess sociala och ekonomiska förhållanden illustreras af arkangeliterna; vid sidan af sysselsättningarna inomhus står idrotten, främst i den särskilda formen af en, visserligen otillåten, högdjursjakt — äfven detta lagbrott betecknande för uppfattningen — men äfven i den vanligare af björnjakten — Mathias' skildring af en sådan är synbarligen tillkommen i mycket medveten afsikt; såsom en påminnelse om att den djupa freden icke härskat beständigt, tjänar historien om geväret, tillika dock äfven antydande, att bonden bakom sin hvardagstankegång har plats för stolta och lyftande hågkomster från fädrens strider; och slutligen ges genom Petrus' frieri och Zacharias' festtal en inblick i bondens sätt att uppfatta äktenskapet, det gemensamma arbetet för hemmet, hustruns och mannens ställning till hvarandra och ömsesidiga plikter.

Sannolikt beror denna fullständighet på en medveten sträfvan, som dock knappast stod fullt klar för skalden, innan den sista omarbetningen verkställdes. Men i hvarje fall kan den icke obetingadt sägas hafva nått sitt mål. Den ursprungliga afsikten att i dikten blott skildra älgjaktens förlopp med alla dess episoder, dess förberedelse och dess — att döma af manuskripten, redan här med litet kurtis uppblandade — afslutning, har, fastän jaktbeskrifningen ströks och utvidgningar af annat slag sattes i stället, icke undgått att lämna spår efter sig. Diktens hållning har onekligen

förblifvit öfvervägande genre-artad. Så länge icke handlingen fördjupades, kunde icke heller annat blifva möjligt, äfven om episoderna huru skickligt som helst flätades in i hvarandra. Icke ens Arons tragiska historia verkar särdeles djupt, knappt så djupt som bonden Paavos i Idyll och Epigram, och dess intryck förflyktigas snart i skenet af dansstugans lustigt fladdrande pärtbloss. Arons andra berättelse, om besöket i staden, har, oafsedt skildringens egen förträfflighet, ännu mera karaktären af en episod; för kompositionen var det måhända ej heller välbetänkt att låta tvenne berättelser ur tiggarens mun följa på hvarandra. [1])

Hufvudfigurerna har Runeberg behandlat mera allmänt, utan sådana drag, som kunna med ögat ses; deras utseende tecknas sålunda aldrig, endast Heddas röda kinder och blomstrande behag framhållas mer än en gång. Runeberg skildrar dem blott på Homeriskt sätt, med epitet: men dessa säga oss icke synnerligen mycket, hvarken detta «förståndige» om Petrus — det användes för öfrigt både om Anna och Aron och Hedda — eller «den ärlige gubben» om Zacharias, eller «den raske» om Mathias. Och icke heller i deras tal komma vi några väsentligare individuella olikheter på spåren. Petrus' frieri för Mathias ger mindre ett uttryck åt hvad han själf tänker än en bild af seden, att «talmannen» uppräknar giftermålskandidatens förtjänster och förespeglar flickan hennes kommande lycka; och Zacharias' stora oration om fördragsamheten, tålamodet och gudsfruktan såsom det äktenskapliga lifvets grundvalar afspeglar blott helt allmänt den finska bondens uppfattning — eller den föreställning, Rune-

---

[1]) Ett yttrande, som Aron fäller om sig själf, ansåg Runeberg mest träffande af allt, hvad han i Elgskyttarne sagt till den finska bondens karaktäristik: «men själf med törnöjsamt — sinne begär jag mitt bröd och spelar min giga, som syrsan — sitter, fast solen är knapp, på det vissnade bladet och sjunger».

berg vunnit om densamma.[1]) En individuell karaktäristik af Zacharias ligger blott i Petrus' yttrande, att han för sin hetsighets skull plägar förfela villebrådet — detta koleriska drag märker man icke i hans eget uppträdande — samt i hans behof af en ansenlig mängd öl för att lossa sin tungas band.

I sin analys af karaktärsskildringen i Elgskyttarne anmärker Estlander ej utan skäl, att man hos tiggaren Aron, den forne storbonden, «kungen på Kangas», varsnar föga eller intet mer af det kungliga draget: en så stor naivitet och oerfarenhet som hans stå ej i samklang med hans tidigare ställning. Till Runebergs försvar kunde dock sägas, att den gamle mannen genom motgångarna kunnat blifva så förslappad som han är — man ihågkomme därtill hans ställning som efterslagen rymmare. Äfven mot teckningen af Anna göres den invändning, att hon först framställes såsom «något af en argbigga» för att sedan blott blifva «den människovänliga, värdiga matronan».[2]) Denna anmärkning är dock kanske mindre berättigad. En värdinna som Anna kan gärna uppträda litet amper och grälig, när det gäller ordningen i hemmet, utan att det behöfver vara så illa menadt; i alla fall lägger hon naturligtvis dessa egenskaper å sido, när hon visar sig vid broderns förlofningskalas. Men icke allenast det; skalden tyckes mig ha gifvit henne ett hufvuddrag, som hon bibehåller mycket följdriktigt: den lilla själfmedvetenheten, för att ej säga fåfängan. Är det icke en ganska synbar belåtenhet, som skiner ur hela hennes uppenbarelse, när hon klädt sig för att resa

---

[1]) De tre «språk» Zacharias med särskildt eftertryck framsäger, betonande att de ärfts af fädren, återfinnas icke i samlingarna af finska ordstäf men äro fullständigt formade i deras anda.

[2]) Estlander, a. a. s. 289 f., 283.

till herrgården: «storståtlig och grann, i sin grönrödrandiga helkjol, — halsen beprydd med en duk af cattun, mångrosig och färgrik, — trädde hon fram, lik sommarn i prakt...». Påminner icke detta — mutatis mutandis — om den litet ironiska högtidlighet, med hvilken Bellman stundom plägar presentera sina kvinnliga figurer? Och med samma medvetna air, gifven af helgdagsstassen och värdigheten af fästmannens äldre syster, rör Anna sig sedan i «minetten», vördig och välansenlig, framskridande i spetsen för det öfriga sällskapet, «som det gungande skeppet i hamnen», mätande noga sin takt och utbredande sin randiga kjol «med fingren». — Hennes utfall mot herremannaklassen i första sången är knappast annat än en yttring af hennes stundom knarriga och kanske litet afundsamma lynne och tyckes mig icke så mycket störa diktens fridsälla stämning;[1]) det framkallas helt naturligt af samtalet: man kan ej förtänka Anna, att hon med förargelse erinrar sig de ständiga besöken med mutor hos befallningsmannen; och det kan för öfrigt vara tillkommet med afsikt, just för att ge en antydan, att det goda samförståndet stundom kunde fördunklas, och för att icke heller i detta afseende brista i fullständighet.

Det är, som skulle Runeberg hafva sparat sin största realistiska träffsäkerhet i personkaraktäristiken för två bifigurer, vid hvilka han i stället användt den med lust och fröjd — Ontrus och Rebecka. Huru kostligt skildrad är icke den brunskäggyfvige, varubeprisande arkangeliten, lika väldig pratmakare som dryckeskämpe, flödande af rent lyrisk vältalighet, när han för Hedda lofsjunger sin broder, vildt skrytande med sina kringflygande sedlar och ömt plockande

---

[1]) Estlander bedömer detta utfall ganska strängt.

upp och kyssande dem, när ärendet är fullfördt, uthållig vid ölstånkan från morgongryningen till sena kvällen, medan bröderna en efter annan redlösa stupa, sväfvande i rusets alla stämningar, från yr glädje till sentimental och ljuflig saknad. Det är en figur, sedd och tecknad med högst originell styrka, och i vår litteratur har den icke senare någon motsvarighet. Men ännu bestämdare i linjerna och rent utmärkt som typ synes mig den «skröpliga, halta Rebecka»: ett sådant inventarium, som icke kan saknas i herrgårdsstugan, en gammal piga och gammalpiga, som hvar och en smått retas med, som därför är skygg, misstänksam och argsint, gärna kältar på de unga och beklagar sig själf. Ingenting är mera karaktäristiskt än hennes murrande förebråelser från ugnsvrån mot Hedda och Mathias, eller när hon fräser till och förbannar Ontrus som en okristlig hedning och slänger katten i ansiktet på honom, därför att han vill lägga «en blomstrande gosse» — den dödfulle Tobias — bredvid henne på bädden vid muren. Annars sitter hon och gungar stilla vid ugnen, «håhhåande» öfver världens jämmer eller glömmande den för kommissariens vänlighet och då «tyst välsignande gamla och unga». Hon har väl i diktens ekonomi ingen annan betydelse än den kompletterande staffage-figurens, kanske dock äfven den af en viss kontrast mot de pratande pigornas ungdomliga lefnadsglädje och främlingarnas bullersamma uppträdande; till slut blir också hon fattad af den varma frids- och försonlighetsstämningen, som famnar hvar och en. Men i all sin knappa teckning är denna gestalt ypperlig.

Undersöker man nu, hvilka konstnärliga medel skalden användt för sin målning, så skall man äfven här finna, att han nått en desto större verkan ju omedelbarare realistisk

han varit. De stilmedel han hämtat från sina homeriska källor, gifva mindre lif än de, han tagit ur egna förråd. Jag har redan antydt, att de stående episka attributen icke förmå kraftigare framhålla karaktärerna. Jämte dem har Runeberg — oafsedt det några gånger använda direkta apostroferandet af personerna och ett enstaka anrop: sång, låt höra o. s. v. — framför allt begagnat sig af den antika diktens bildspråk. Metaforerna äro mer eller mindre utförliga, några rätt långa och detaljerade. Om många gäller hvad som tidigare sagts om Runebergs bilder i de lyriska och mindre episka dikterna, att de icke alltid stegra åskådligheten, så vackra de än äro i sig själfva. Hur poetisk och sedd framstår icke bilden af åskmolnet, som hotfullt stannar på fästet men gjuter sig ut i en välgörande regnskur — eller af vårmolnet, som ur sitt sköte sänder en fläkt, hvilken bringar björkarnas löf att skälfva af vällust. Men är icke den förra ett grand för mäktig och vacker för att skildra Zacharias, där han, stimulerad af det flitiga öldrickandet, slutligen stiger fram och håller sitt tal — och behöfves det icke en stark ansträngning af fantasin för att indentifiera Hedda med vårmolnet och hennes intryck på ynglingarne med den vällustskälfning, i hvilken molnets fläkt försätter björkarna? Så är också bilden af den i sjön kastade noten, hvarigenom vågorna småningom bringas i rörelse, icke alldeles egnad att låta oss tydligare skönja öfvergången i Mathias' anlete från lugn till vrede (femte sången); och det, att «rodnaden flyger af flickans yppigt blomstrande kind som en färgrik fjäril af rosen», hör sannerligen icke till det mest lyckade i Runebergs bildspråk.

Sådant och annat mer kan tjäna som prof på en stilisering, från hvilken skalden ännu icke gjort sig fri. När metaforerna sammansättas af mera konkreta beståndsdelar,

uppnås en större verkan i fråga om både originalitet och åskådlighet: — jag citerar blott Annas jämförelse i första sången mellan mannen och hästen, som drar lasset, hustrun och föraren, som hjälper till vid fimmelstången. Men lifligast föras dock föremål och situationer inför våra ögon af den allra omedelbaraste skildringen. Runeberg nöjer sig emellertid icke med att därvid gifva sakerna deras rätta namn;[1]) han eftersträfvar äfven att låta diktionen rytmiskt och måleriskt förstärka intrycket. Ett ypperligt exempel är Ontrus' friartal med dess hastiga fart; man lägge märke till, huru få af daktylerna som ersatts med spondéer, trokéer eller jamber, till hopandet, i synnerhet i början, af uttrycksfulla konsonanter och till växlingen i vokalljuden — för att icke tala om den med ständigt stigande kraft fem gånger upprepade refrängen: «herrlig är gossen, herrlig den stolte Archangelske gossen . .». Ljudmålningen kulminerar i de ofta citerade verserna:

Allt vid hans dans är fullkomligt, båd' armarnes svängning
och benens,
Sjunger han, sparkar han, knäpper han, stampar han,
hvisslar han, ler han . . .

Men ytterst uttrycksfull blir den ock i dansscenen, när Aron spelat upp:

. . . på en gång
Klingade bas, qvint, alt och tenor: vid hans sida förstummad
Gapade grannen och sänkte fioln; men till stormande ifver

[1]) Som en egendomlighet i språket kan antecknas det ofta återkommande utropet Hej! i början af en sats. Det är visserligen finskt men torde, enligt hvad dr K. J. Hagfors meddelat mig, i Pargas-målet typiskt användas på det sätt, Runeberg här brukat det.

Växte de dansandes lust. Svett lyste på parenas pannor,
Pertorna flögo ur klykorna, stolar och bänkar förströddes,
Fallandes rop, taktstampningar, gapskrattsalfvor och rökmoln
Hvirflade om hvartannat, och svigtande brakade golfvet.

Hvilken målning af bonddansens ansträngning och hejdlösa fart, hvilket stoj, hvilken glädje! Det brusar i öronen som vore man med, man ser paren hvirfla i de slocknande pärtblossens skimmer och rök, fnittrande flickor och alltmera upprymda ynglingar, stötande mot hvarandra och törnande mot bord och bänkar, medan Aron går på för brinnkära lifvet och åskådarna, halfrusiga, stampa takten och egga de dansande med ljudliga tillrop. Den som sett en bondstuga vid ett sådant tillfälle, har bilden ytterst liflig för sig. Men för det litterära minnet dyker åter Bellman upp, när man läser de fyra sista, beundransvärdt lefvande raderna. Sannerligen — intet annat liknar dem än den odödliga beskrifningen af 'Balen på Gröna lund'!

*

I Elgskyttarne fullföljes det folkeliga uppslag, som Idyll och Epigram samt Grafven i Perho redan gifvit. Den terräng, Runeberg i dem beträdt, eröfrades nu fullständigt åt inhemsk konstdiktning. Det låg i tidsförhållandena, att den första stora skildringen af allmogelif i finsk poesi skulle vara skrifven på svenska. Och man kan icke förtänka Runeberg, att han för sin dikt använde hexameterns föga folkliga men traditionella form. När Ljunggren frågar, om folket upptagit denna dikt som sin, om den — i den finska öfversättningen — «trängt ned till alla klasser af folket samt förstås och älskas af alla såsom en, i hvilken sjelfva folkanden rörer sig och talar», så måste man väl svara, att

den främmande omklädnaden hindrat detta, så mycket än folkanden talar igenom den. Runebergs många på finska skrifvande efterföljare på detta område — särskildt det stora snillet bland dem, Alexis Kivi — hafva fullföljt hans uppslag genom att göra omkretsen bredare och framför allt genom att fördjupa bondens psykologi, rycka honom ännu närmare verkligheten och teckna honom från olika sidor; äfven i formen hafva de tagit steget ut och betjänat sig af en realistisk framställning i enkel och genuin prosastil samt därigenom gjort folklifsskildringen fullt tillgänglig för folket självt. Men Kivi själf var den förste att erkänna, att Runeberg brutit vägen, och han ensam kan som skald nämnas vid sidan af denne.

Elgskyttarne betecknas gärna — jämte Sägnerna — såsom den företrädesvis «nationella» af Runebergs dikter, emedan den ger en så bred och sympatisk bild af allmogens lif. Törhända har man blifvit van att tillmäta ämnet i och för sig en alltför stor betydelse, och kanske har Elgskyttarne i viss grad bidragit till den idealisering af bonden, som ända till senare tider legat till grund för vårt folkbildningsarbete och våra demokratiska sträfvanden i allmänhet. Det kan väl icke nekas, att andra samhällsskikt utgöra fullkomligt lika väsentliga beståndsdelar af «nationen», att kännedomen af dem är lika viktig för ett folks kulturella konsolidering och att de tillföra dess poesi lika nationella ämnen. Det borgerliga dramats och den borgerliga romanens uppträdande i särskilda europeiska folks vitterhet var för dessa en ingalunda mindre epokgörande händelse än upptäckten af allmogen såsom tacksamt poetiskt stoff. Och skulle i poesins form ett folks högsta kulturbärare skildras, deras arbete att lösa mäktiga idéproblem, deras sträfvan till sanning, klarhet och skönhet, deras tankelifs brinnande

strider, så skänktes därigenom förvisso icke ett ringare bidrag till nationens kunskap om sig själf än i hvarje dikt om bondens arbete vid plogen och hans brottning med nöden.

Men klart är ju, att den spegel af hennes eget väsen, hvilken en nation besitter i sin poesi, icke är pålitlig, om den ej återger äfven detta väsens innersta sammansättningsdelar och nationens lif, sådant det i sin ursprunglighet lefves närmast naturen lika väl som på afstånd ifrån den. Och af särskild vikt är detta naturligtvis i ett land som vårt, där bonden i alla tider varit förposten mot alla slags fientliga makter och hela folkets existens i så mycket beror af den framgång, med hvilken han uthärdar kampen. Bondens uppträdande i litteraturen har för öfrigt i kulturländerna gått hand i hand med utvecklingen mot frihet, demokrati, fastare nationell sammanslutning — dels varit en följd af sådana strömningar, dels gifvit påstöt till dem. Hvilken betydelse Elgskyttarne i detta afseende äger, har jag förut antydt: dikten framträdde i en tid, som fordrade kännedom om de djupa leden, om deras förmåga att gifva frisk näring åt den samhällskropp, man gick att skapa, om deras betingelser att själfva mottaga bildning, att stå på egna fötter, att gå framtiden till mötes såsom en nation. Den väckte samhörighetens anda; den är det första vackra uttryck i vår konst för en sant demokratisk åskådning, hvilken vår bildade klass med berättigad stolthet kan anse som en af sina bästa egenskaper.

Dock — en sådan dikts bärvidd beror ju sist och slutligen af sättet, hvarpå ämnet är fattadt, och af den grad af känslostyrka och konstnärlig kraft, som genomtränger det. Och hvilka allmänna faktorer än kunna hafva sin del i dess uppkomst, så är den naturligtvis främst det ban-

brytande geniets personliga verk. Runeberg står i Elgskyttarne på fullkomligt egen botten, icke blott i fråga om ämnet utan ock som konstnär, oberoende af att han ännu icke fullt frigjort sig från ett visst traditionellt tvång. Stoffet var ett självständigt och ypperligt fynd, ingifvet honom af ingenting annat än hans egen sunda poetiska intuition och hans värme för de gestalter, han ville skildra; behandlingen blef också i det allra väsentligaste originell. Och skaldens personlighet trycker sin prägel på verket icke minst i den glada, blida, harmoniska ton, som genomgår det, gifvande en så stark förnimmelse af en redan färdig ljus lifsåskådning och klingande som en egendomlig sammansmältning af ungdomens optimism med den vises mildt försonliga och kärleksfullt öfverlägsna syn på världens gång.

XVII.

Med Hanna träder Runeberg in i den krets, som i Tyskland gjorts till den episka idyllens egentliga: medelklassens lif. Detta lif har, och hade i synnerhet tidigare, på landet sin samlingspunkt i prästgårdarna. Såsom i Voss' Luise försiggår i Hanna hela handlingen på en prästgård. Det har tidigare nämnts, att Runeberg stödde sig på ungdomsupplefvelser. Någon lokalfärg har han dock icke gifvit. Det landskap, som i sin fagra inlandsskönhet breder sig kring Hannas hem, har han icke sett i Österbotten, snarare i Saarijärvi, Ruovesi eller Kangasala.

Förhållandet mellan det episka fragmentet Midsommarafton eller Midsommarfesten och Hanna erbjuder starka jämförelsepunkter med det mellan Vargen och Elgskyttarne. De båda ungdomsutkasten likna hvarandra i omogenhet, i rikedomen på detaljer, i den direkta iakttagelsen af naturen samt i det, att enskilda reflexioner låta vissa personliga ansatser här och där bryta fram. Afståndet mellan den fullbordade dikten

och dess första stomme är också lika långt, kanske i det senare fallet ännu längre, emedan detaljbeskrifningen i Hanna till största delen uppoffrats för skildringen af inre rörelser och för ramen, i hvilken de så vackert infattats, sommarnaturen.

Af Midsommarfesten hafva blott några yttre drag bibehållits: skådeplatsen, färgen öfver hemmet, midsommarstämningen, pastorn, hans son studenten, som väntas hem och hvars kärlek och frieri till kapellansänkans dotter Maria — namnet öfverflyttades på den främmande studentens syster i Hanna — säkert voro afsedda att bilda en episod i ungdomsdikten. Här säges, att sonen vistats fem år vid «högskolan i Åbo»; Hanna är också uttryckligen förlagd till den tid, då universitetet ännu icke flyttats till Helsingfors, och där talas om studentens examen på ett sätt, som snarast låter förmoda, att den icke gällt lyran utan graden.[1]) Kanhända hade skalden tänkt sig Marias gestalt lik den, han sedan skapade i Hanna. Han låter pastorskan Agander säga om henne: «vacker som blomman på ängen och god som en himmelens engel». Ytterligare kan påpekas, att konvaljen är med redan i detta utkast, om också ej som den vårliga kärlekens symbol: det är pastorskan, som med blommorna fägnar sin man, där han sitter vid sin bibel:

Utan att märkas steg den förträffliga bakom hans länstol,
Lutade armen på den och tittade öfver hans skuldra
Än hon ej varseblefs men skälmsk som den smilande Flickan
När hon försåtligt för älskarens blick afslöjar behagen (!)
Smög hon Convaljerna nu helt nära hans bibel på bordet.

---

[1]) I manuskriptet till Hanna finnas tre rader, i hvilka uttryckligen är fråga om studentexamen. De hafva strukits, sannolikt emedan det föreföll skalden, som om förlofningen lämpade sig mindre väl för en nybakad student.

Citatet kan tjäna som prof på ungdomsdiktens stil. Den något omotiverade metaforen för tanken på Runebergs samtidiga erotiska lyrik. — Jag kan ej afhålla mig från att ge ett annat exempel på den unge diktarens litet otympliga episka bildspråk. Pastorn framställes med brinnande andakt läsande i sin folio-bibel, som ligger uppslagen på bordet:

Sådan sågs på sin färd till Egypten den åldrige Joseph
Tyngd af mödor och år, en flykting ur fäderneslandet
Söka sin tröst hos det himmelska barn som följde hans vandring.
Ja som han i den stund han sänker sin grånande hjessa
Öfver den helige ned och hugsvalar sitt bröst med hans åsyn
Sådan syntes du mig högvördige pastor . . .

Vida intressantare är i alla fall hvad Runeberg några rader senare genom pastorns mun uttalar om skaparens uppenbarelse i naturen. Pastorskan uppmanar sin man:

Kom derföre en stund att förströ dig och andas den friska
Midsommaraftonens luft, i salen stå fönsterna öppna
Likså i kamrarne med och allt hvad qvällen har ypperst
Blommornas dofter och fåglarnas ljud och herdarnas sånger
Sväfva med vindarnes gång i de genomfläcktade rummen.
Kom! ej endast den efviges ord är förnöjelsens källa
Äfven hans härliga verk kan fylla vårt hjerta med glädje.

Därtill svarar pastor Agander:

Goda af allt hvad du sagt fins icke ett ord som må tadlas
Nej tvärtom med beröm jag kallar det klokt och förståndigt
Föga jag aktar den man, det är sant, som berusad af jordens
Snabt förgängliga glans blott lefver och sträfvar för henne
Medan han glömmer sitt ädlare mål eller sällan allenast
Öpnar sitt hjerta för den som alt kan verka i allom.

Ringare köper jag honom likväl som förkastar naturens
Härliga andaktsbok och en tyngd för sig sjelf och för andra
Mättar sitt glädjebegär med en tom, en vanskelig bokstaf.
Sådan är skrymtarens sed, den fromma och redliga menskan
Njuter med måtta och prisar den glada gifvarn med glädje.
Och hvad kunde väl njutas som mer än naturen förnöjer,
Helst då i skönhetens skrud den firar sin midsommarhögtid
Eller hvem kunde väl mera än han mot himmelen locka
Menniskans blick och röja den gode som tronar der oppe
Likasom anletet röjer den inneboende själen. —

Här ligger ju redan — alltså 1827 — den «naturreligion» färdig uttryckt, som sedan fick en mognare form, bland annat i legenderna.

I Vargen hade Runeberg gjort några, visserligen litet snusförnuftiga men träffande reflexioner om kvinnornas mottaglighet för intryck. Här talar han i motsatt riktning om den älskade kvinnans inflytande på mannen. Pastorn säger vid minnet af en obetydlig händelse för länge sedan:

Ja vi felade båda deri men engång alenast
Mindre var skulden dock min, ty en önskan att göra din vilja
Kärleken var det som manade mig; hvem kan väl emotstå,
Wore den hvilken som helst, sin älskarinnas begäran
Eva bedrog ju Adam och hennes tusende likar
Öfva sin konst som hon och med samma framgång beständigt
Wäl var jag trettio år och bar prestkragen på halsen
Men vid din sida jag stod som ett barn, . . .
. . . Jag följde som dagen
Följer den strålande sol.

Vackrare och ideellare talar pastorskan en annan gång om kärleken, och hon framhåller samma kännetecken, som Runeberg i sina idyllepigram ständigt ger den — tystnaden:

O hur litet i sen med seende ögon i männer!
Menar du älskade gubbe att hjertat sig yppar i ordpråI?
Tror du att ynglingakärleken röjs i joller och upptåg? . . .
Ingen är mer än kärleken tyst; som qvällen då dagens
Stormar lagt sig i ro är ljuf för den heliges andakt
Så är tystnaden kär för det innerligt älskande hjertat.

Det är icke alls omöjligt, att Runeberg med denna karaktäristik af den rätta kärleken velat urskulda sig själf för att han icke visade sig mera galant mot Fredrika — hvilken naturligtvis fick del af dikten. Pastorskans yttrande står nämligen i sammanhang med en karaktäristik af hennes son, hvilken synes passa på poeten själf:

Huru vår kära Johannes med sin alvarliga djuphet
Föga kan komma sig till att välja så hastigt en maka.
Sällan såg du ju honom som andra ynglingar pläga,
Smickra med artigt skick och med prydliga fraser förnöja
Någon af damerna här; men var han i sällskap så satt han
Oftast tankfull och tyst, och talade knapt till Maria
Som han dock aktade mäst, ett ord och ett annat i timmen.

Man kan ännu såsom eget för Runeberg nämna, att pastorn framställes som en erfaren jägare. Ett minne från skaldens brottningar med hebreiskan äro de ringaktande ord, han låter pastorskan säga om detta språk och dess bokstäfver, hvilka alla «likna hvarandra». Om Vargen påminna åtskilliga uttryck, om Elgjagten namnen Anna och Rebecka, hvilka alternativt gifvas åt prästgårdens hushållerska, med epitetet «den beskäftiga» eller «den förståndiga».

Slutligen kan jag ej underlåta att citera följande teckning som bevis på den rent moderna realismen hos Runeberg:

Äfven åt spanmålsbodens bedagade väktare Niger
Hade på skämt man bundit en krans af väppling och kattfot
Lugn fördrog han dock löjet och bar på den grånande nacken
Tärnornas listiga skänk. Nu låg han vid skåpet i solbad
Stolt som gammal i huset och snabt med glafsande keftar
Snappade flugor och mygg som surrade snåla omkring en
Först då han såg sin herre som stod förvånad vid dörren
Steg han förtrytsam opp och ref sin prydnad med tassen
Medan med viftande svans han skamfull nalkades honom.

*

Jag har tidigare nämnt Voss-Franzéns Den sjuttionde födelsedagen såsom förebild för vissa drag i Runebergs ungdomsepik. Midsommarfesten har från denna dikt rätt mycket: födelsedagen, pastorn (där den gamle organisten), som sitter i sin karmstol lutad öfver sin bibel, sonen, som väntas hem, och dessutom en del smärre detaljer. I Hanna har häraf just intet annat blifvit kvar än situationen med den väntade gästen; men i stället återfinnes där namnet Susanna och en alldeles omedelbar motsvarighet i slutet. 'Den sjuttionde födelsedagen's två sista rader skildra, hur organistens fru med en kyss väcker honom ur hans slummer: «Förvånad — såg han upp och slöt sina barn i darrande armar.» Och i Hanna, där pastorn likaså inslumrat i sin länstol, går dottern fram till fadern och kysser hans hand, som hvilar på länstolskarmen: «. . . Gladt öppnande famnen — tog han de unga och slöt dem båda i älskande armar».

Scenen vid källan i Runebergs dikt har blifvit jämförd med den vid brunnen i Hermann und Dorothea, sjunde sången, där ju ock de ungas blickar mötas, när de spegla sina anleten i vattnet. Likheten i situationen är ju obestridlig, men om motivet stammar från Goethes dikt, så har Runebergs utförande dock gjort det alldeles själfständigt. Det

är egendomligt, hur nyktert Goethe tager saken; han anknyter ingenting vid denna tacksamma tillfällighet utan säger blott: «Und sie sahen gespiegelt ihr Bild in der Bläue des Himmels — schwanken und nickten sich zu und grüssten sich freundlich im Spiegel.» Detta ger icke Hermann någon anledning att tala om sin kärlek, ty Dorotheas öga «blickte nicht Liebe, — aber hellen Verstand und gebot, verständig zu reden». Och så framför han mycket förståndigt sitt frieri, och först efteråt heter det, att de kastade en blick tillbaka i källan — «und süsses Verlangen ergriff sie». Denna praktiska ton genomgår ju hela stycket och skiljer det så väsentligt från Hanna. Man jämföre blott, hvilken förtjusande utveckling Runeberg gifvit just det nyssnämnda motivet.

Detta är, tänker jag, allt hvad Runeberg från litteraturen mottagit för sin dikt. I närmare samband står den med en del af hans föregående lyrik;[1]) med en af sina allra vackraste kärleksdikter har han inledt den, och strofer ur en annan har han satt som motto för de skilda sångerna. I Hanna tager det innerligaste han sagt om kärleken lefvande gestalt — dess hastiga uppvaknande, dess ljuflighet, dess lyckointrycks släktskap med intryckena af en skön natur. Ett djupare psykologiskt skärskådande egnas icke denna känslas födelse i den unga kvinnans hjärta, utan endast de rörelser äro analyserade, hvilka hon erfar, när hon tvekar i valet mellan att gifta sig med befallningsmannen och att stanna i det älskade barndomshemmet. Visserligen gifver ju den gamle friarens uppträdande och Hannas samtal med Johanna förutsättningar för att tankarna på den verkliga kärleken skola bringas att vakna hos henne och söka i

[1]) Ljunggren, a. a. II, 22 ff.

hjärtats djup en lösning på skygga frågor. Men uppslaget utföres ej i denna riktning, och framställningen blir alltigenom mera lyrisk — hvilket ju också öfverensstämmer med diktens hela ton: kärleken tändes i en blink och växer nästan ännu snabbare till en låga, nog stark att kunna värma hemmets härd för ett helt lif.

Granskare hafva klandrat denna snabba utveckling, andra åter tagit den i försvar. Mot Cygnæus och Sondén uppträdde först Dietrichson, som fann, att diktens tyngdpunkt just låg i detta kärlekens hastiga uppvaknande och att det under utvecklingen hade tillräckligt motiverats. Det kan vara af intresse att veta, att Runeberg själf ansåg Dietrichsons utläggning liksom hela hans analys af Hanna som en «kärlekens höga visa» fullt riktigt träffa hvad han själf med sin dikt afsett.[1]) Sedermera hafva både Ljunggren och Estlander utfört samma tanke, särskildt påpekande hurusom Runeberg här betonat kärlekens hastiga födelse på samma sätt som t. ex. i 'Den enda stunden' och gjort det för att antyda, att ensamt en så omedelbar inspirerad känsla gaf någonting att bygga på för framtiden. Men äfven om den estetiska granskningen kan uppleta en tillfredsställande motivering och visa skaldens tydliga omsorg att möta alla kommande inkast, så värjer sig läsaren dock icke för en känsla af att diktens slut är alltför «klappadt och klart». Vi må minnas, att tiden från den främmandes ankomst till förlofningens fullbordan icke är längre än, som Ljunggren säger, från tédags till kvällsvard; huru bra allt än är arrangeradt på förhand, bör väl dock en öfverenskommelse för lifvet mellan två människor, hvilka ej känna hvarandra, tarfva en något längre förberedelse för att icke synas brådstörtad.

---

[1]) Strömborgs handskrifna anteckningar.

Men denna behändiga afslutning står i harmoni med styckets hela stämning, och detta var för skalden hufvudsaken. Vi se ock, i ett annat afseende, huru väl goda makter ställt det hela: pastorn igenkänner ju i sin unge gäst sonen till en högt älskad ungdomsvän, och denne åter kommer med ett testamente från sin far, hvilket ålägger honom att »länka sin bana hän till den ädle», som varit fadern lika kär som hustru och barn. Sådan dikten är, åsyftar den helt visst icke att fästa någon särskild vikt vid förlofningen utan endast att anlita den som ett godt slut. Hufvudsaken är att skildra den unga flickan och hennes första kärleks vaknande, att gifva, såsom jag redan sagt, en förkroppsligad bild af de unga känslornas utomordentliga skärhet och deras höga betydelse för hjärtat och människans hela väsen så, som allt detta är sammanfattadt i den härliga hymn till den första kärleken, hvilken står framför dikten. Kanhända hade det behöfts litet mera fördjupning för att få fram allt hvad denna hymn säger, och kanhända gör hela dikten snarare intrycket att vara en ljus och fridfull sommaridyll, skrifven för att bevara lyckliga hågkomster med naturens skönhet och glad ungdomskärlek som bakgrund, än en utförd illustration till inledningsdiktens mening; men i hvarje fall är själfva handlingen icke det viktigaste.

Den unga flickan, hvars namn dikten bär, är en af Runebergs vackraste gestalter. Stadd i sina sysslor eller lydigt förnimmande sin faders planer för hennes framtid, lyssnande till den jämnåriga Johannas erfarnare tal, som väcker hennes eftertanke, reflekterande öfver sin ensamhet, när studenterna engång äro borta och vintern kommen, blottande sitt människovänliga hjärta genom berättelsen om den gamle fiskarens död, brydd af främlingens broderkyss eller yppande för honom sin kärlek — alltid strålar hennes väsen

af vän och renhjärtad, glad och naturlig kvinnlighet, och hela hennes uppenbarelse talar om att hon vuxit upp i den fria landsbygdens sköte. Runeberg karaktäriserar hennes yttre och inre förträffligt i några få rader, då hon först presenteras för läsaren vid sin väfstol i hushållskammaren: «frisk och röd som ett smultron vuxet i skuggan» ... «barmen i snören ej spänd, med ett maskfritt hjerta inunder» ... «men som en spegel klart var ögat och lyste af glädje». Detta visar redan, hur hon är lifsvarmt tecknad. Några rader nedanför tillägges ett uttrycksfullt realistiskt drag: Hanna upphörde att trampa sin väf och «strök ur pannan den svettiga locken» — man förnimmer sommarvärmen och det flitiga arbetets möda. Och i «nöjet att tänka på kindens — rosiga hy och sitt mörknande hår och sin blick och sin ungdom», liksom i reflexionerna om väfven och klädningen, hon redan önskar bära på midsommardagen vid kyrkan — där hon «röd af värmen och grann och nättare mycket än alla» skall imponera på själfva befallningsmannen — framträder en liten älskvärd fåfänga, som blott förhöjer det verklighetstrogna intrycket. Allt hvad den unga flickan säger, är lika litet idealiseradt: icke ett ord ligger utom hennes ålders, förstånds och hjärtas räckvidd. Men om ock denna vackra blomma sålunda har fasta rötter i verklighetens jord, så är hon dock ett utvaldt exemplar af sin art med dess bästa egenskaper utvecklade på det lyckosammaste sätt. Det skära och tillika sunda, som karaktäriserar Hanna, motsvarar den första kärlekens väsen, sådant Runeberg fattade det, och gör henne till en personifikation däraf.[1])

---

[1]) Lika litet som Estlander förmår jag i Hanna finna den dragning till sentimentalitet, som Sylwan i olika repriser påpekar.

Som så ofta i sin lyrik, låter skalden äfven här kärleken inramas af den finska sommarkvällens skönhet. Det är rätt betecknande, att han valt inlandsnaturen «fjärran i norden» och ställer den uttryckligt i motsats till den trakt långt ute i skärgården, där den främmande studentens fader varit präst. Han låter Hannas bror jämföra sin hembygd med vännens: den «rodnande sjön» är så olik hafvet, som där slår mot den klippiga stranden; otaliga holmar bjuda roddaren skugga, vida rymder af vatten öppnas bakom udden, trefliga byar skymta på stränderna och kyrkan lyser i fjärran, medan på andra sidan sträcka sig bördiga fält, betäckta af grönskande brodd och omgifna af skogiga höjder. Det är en hel finsk landskapsbild, kännspak och karaktäristisk. Gång på gång kallas naturstämningen fram i knappa men säkra och vackra drag. Starkast verkar den i den scen, där Hanna går fram till fönstret, ser den strålande nejden med sina ängar, skogar och fjärdar ligga framför sig i kvällens milda glans och känner, hur hon vuxit fast vid allt detta. Dikten är icke blott en lofsång öfver den första kärleken utan lika mycket öfver den finska sommarnaturens skönhet. Liksom så ofta förr, i 'Sommarnatten', 'Färd från Åbo', 'Svanen', 'Molnets broder', förhärligar Runeberg här årets ljusaste och därför lyckligaste tid, juni, och dess kvällars och nätters underbara, förklarade stämning, hvilken bäst står i harmoni med de vackraste känslor, som lefva i nordiska hjärtan.

Någon karaktäristisk och fullständig teckning af en landtprästgård har Runeberg väl icke åsyftat, och idén skulle ju, såsom redan antydts, varit föga ny. Alltsedan Oliver Goldsmiths Vicar of Wakefield öppnat denna miljö för litteraturen, var den ju välkänd och hade äfven trängt in i svensk vitterhet; ett alster af genren, Ödmanns novell Ett

presthus i Småland, fanns i Runebergs boksamling redan i Helsingfors. Men dragen samla sig dock till en trogen bild ej blott af lifvet i prästgården utan af lifvet på landet kring den. Hanna påminner i sina reflexioner om helgdagsförmiddagarna på kyrkbacken och om de långa vinterkvällarnas ensamhet och deras kontrast till sommarens glädje; detta ger en fläkt af lifvet sådant det lefves i dylika förhållanden, rörligt och vaket blott om sommaren, enformigt och dödt om vintern likt den vida naturen rundt omkring, och i och för sällskapligt utbyte inskränkt till den, som råkar vara närmaste grannen. Det är befallningsmannen Hanna tänker på, och han bildar just i detta landtlif ett förträffligt staffage. Med synbar förnöjelse är han tecknad och påminner i sina skarpa konturer och sin småsatiriska belysning om de bästa bifigurerna i Elgskyttarne. Hvem känner icke från tider, som ännu ej äro långt aflägsna, denna myndiga typ, den »runda herrn», som kuskar kring socknen i sin schäs »för många bestyr och förargliga rester», hvilka han med stor energi drifver in, sträng mot bönderna och hotande dem med käppen på kyrkbacken men bland socknens herrskap den självskrifne och ständige epouseuren, belefvad och »prydlig i later och gång» och icke ogärna skrytande med sina timliga ägodelar. Den scen, där han gör sig grön för Hanna, är ypperligt iakttagen och i sitt slag ett motstycke till situationsteckningarna i Runebergs stora allmogedikt; den, i hvilken han och pastorn sitta vid bolmande pipor och »orda om jordens ans och göra till byggnader utkast», är i en annan stil lika lefvande.

Åt de öfriga figurerna har skalden icke egnat någon nämnvärd omsorg, hvilket icke heller varit nödvändigt. Estlander har med rätta framhållit, att studenten August har drag af Runeberg själf. Hans vän, den unge fästman-

nen, står måhända ett grand för mycket i skuggan. Med all deras flyktiga skizzering får man dock godt korn på både Susannna och Johanna, och det är ett fint drag, att deras olika typer reflekteras i de alldeles olika sätt, på hvilka Hanna talar med dem båda. Hvad den vördige pastorn själf beträffar, så skymtar ock han blott otydligt ur tobaksmolnen, hvilka hans lättrökta pipa sänder i rummet; men man känner godt igen den patriarkaliska, blida typen. Såsom betecknande för pastorns generation låter Runeberg honom citera Franzén. När han berättar för den främmande ynglingen: «O, då vi skildes sen — som han sjunger den älsklige skalden — for han för evigt dit, jag hit» — så är detta en hänsyftning på Franzéns dikt 'Vårlängtan', tidigare kallad 'Saknaden'.

Idyllens konstnärliga hållning visar i flera afseenden ett framsteg från Elgskyttarne. Kompositionen är i synnerhet i den första sången förträfflig, versen och språket hafva en fastare och framför allt mera välljudande klang än i den tidigare dikten. Bildspråket har blifvit lättare och frigjort sig ej blott från de obekvämt formade epitetiska adjektiven men ock från de vidlyftigt utförda metaforerna. Bilder äro öfver hufvud icke talrika; när de förekomma, gå de naturligtvis tillbaka på omedelbar åskådning och täcka i allmänhet saken, som de vilja framhålla, bättre än förr. En detalj, som man ju icke lätt glömmer, är den, när Hanna, efter att hafva lyssnat på befallningsmannens artigheter, med lättadt hjärta går ut: «svalan den glädtiga lik, som kommen af våda i rummen — bäfvat en stund och finner den öppnade dörren och flyktar». Lika träffande förliknar Johanna lifvet hos befallningsmannen vid den åldriga häggen, rik som intet annat träd men gömmande mask under sina blad, liksom i den gamles praktfulla gård «gömmer sig

ledsnaden skygg för dagen, och krämpor och olust — fästa sig under håfvornas glans och smitta det goda.» Hvem minnes slutligen icke den vackra bilden af Hannas tankar efter mötet med den främmande: — «i ord ej mycket, det mesta en blomdoft — liknande flög med suckarna bort och kunde ej fångas».

I denna bild är hela intrycket af den vackra sommaridyllen utsagdt. Man läser den alltid, såsom man gjorde det första gången, med förnimmelse af syren- och häggdofter, som strömma förbi, med längtan att åter stå inför en härlig juninatts skönhet och med sinnet värmdt af de unga känslorna, hvilka likt sommarens blom spirat i Hannas hjärta.

XVIII.

Såsom afläggare af Runebergs episka diktning under denna tid kunna ock hans små berättelser anses. Fem af dem har han upptagit i sina samlade arbeten; några längre fragment och några kortare prosabitar äro publicerade i Efterlemnade skrifter. Med undantag af novellen Fästningsfångarne, skrifven efter flyttningen till Borgå, inskränker sig hela hans alstring i prosaberättelsens form härtill.

I konstnärligt afseende äro endast de af Runeberg godkända berättelserna representantiva. Med allt hvad dem brister uppträda de i hvarje fall såsom de första realistiska noveller i svensk litteratur och bereda Runeberg äran af föregångarskapet för en modern riktning äfven här. Den svenska prosan hade efter frihetstidens romaner under en längre tid upphört att kläda sig i vitter form, tills fosforisterna i sina kalendrar införde den romantiska novellen, odlad efter Tiecks och andras mönster af Hammarsköld, Palmblad, Livijn, och den historiska romanen och novellen

begynte med Gumælius och finnen G. H. Mellin. Samma år som Gumælius' första roman Thord Bonde utkom, 1828, hade Fredrika Bremer utgifvit sina första Teckningar ur hvardagslifvet och fortsatt dem 1830; dock bryter icke ännu i dem verklighetsskildringen igenom, utan det romantiska inflytandet spåras ganska märkbart. I Finland hade tidningarna, både i Åbo och Helsingfors, ingen brist på novellistiskt material, men detta bestod till allra största delen af öfversättningar från tyskan och engelskan, någon gång äfven från franskan och ryskan; stundom kunde man däribland påträffa en liten anekdotisk originalberättelse, byggd på en «sannfärdig händelse» och naturligtvis utan allt värde.

Ännu i Runebergs första novell, En julqväll i lotskojan, som ingick i Morgonbladet nyårsaftonen 1832, finnes ett drag med romantiskt tycke: det, att ett barn gått förloradt under en stormig julnatt och sedermera plötsligt uppdyker i gestalten af en vidtbefaren, händelsevis till orten anländ sjökapten, som igenkännes af sin mor på en prydnad, hvilken han bär om halsen. Det är ju ett rent Preciosa-stoff, och äfven i mycket annat gör berättelsen intryck af att vara bestämd till tidningsföljetong. Men den har en ypperlig figur — den gamla kvinnan i lotskojan — och många partier af kraftfull realism. Man fäster sig här, som i de större episka dikterna, vid Runebergs förmåga att för åskådningen framkalla detaljer i situationerna, något som i berättelserna ännu mer än i dikterna för tanken framåt till våra dagars realistiska novellistik: «man började räta ut de styfva lemmarna, man gäspade och röt kölden ur kroppen» — heter det, när seglarne efter den oangenäma färden ändtligen komma i land; stugans inredning och rörelsen vid de oväntade gästernas ankomst är förträffligt iakttagen, särskildt, som sagdt, gumman, som «lade sin bok på bordet, tog af sig glasögonen och

fixerade oss skarpt» ... «spottade på de rynkiga fingren, nappade branden af det ena ljuset, steg upp och lyste oss starkt i synen».

Om denna berättelse, oberoende af svagheterna, i alla fall har en självständig och kraftig hållning, så är det dock en helt annan fläkt öfver den följande, Lurendrejaren, hvilken trycktes i tre nummer af Morgonbladet i maj 1833. Bakgrunden, som något skymdes af situationsteckningen och det litet skizzerade i En julqväll i lotskojan, reser sig här med gripande mäktighet öfver händelserna. Den bildas af kustbefolkningens hårda och farliga lif under det olagliga förvärf, som den tiden i stora delar af Österbotten var dess förnämsta: lurendrejeriet. Den gamle smugglarens bittraste minne, hans sons död under en sådan färd, som han nu själf är stadd på, ger från början en stark relief åt faran i hans eget företag, och med en ständig, välberäknad stegring höjer sig det dramatiska elementet under berättelsens fortgång, tills det kulminerar i tvenne punkter: när tullbåtens löjtnant faller för lurendrejarens kula och hämnd är tagen för mordet på sonen, och när slutligen jakten klarerar bränningarna och blindskären och räddad styr in i det lugna sundet. Öfver allt detta liksom öfver självfva seglingen i natten och natursceneriet ligger någonting storslaget, hvars verkan icke kan förtagas af det tunga i självfva framställningen eller af de oändligt många och vidlyftigt beskrifna topografiska detaljerna. Det är det sedda och kända i allt, som tränger igenom med makt och kvarblir i minnet. Ingalunda som vore berättandets konst utesluten, tvärtom. Den framträder redan i skickligheten att med undvikande af all enformighet växelvis fästa läsarens uppmärksamhet än vid den förföljande, än vid den förföljda båten. Vissa detaljer äro alldeles beundransvärda, och framför allt är självfva tonen

helt och hållet i jämnhöjd med ämnet, utan ett enda afsteg i annat än i de för tiden traditionella hänvändningarna till läsaren. En situationsbild som den följande kan i utförandet likställas med det högt uppdrifna moderna berättelsesättets pregnans: «En änterhake föll tungt ned bredvid honom, följde skrapande ut med relingen ett ögonblick och tog tag. I samma stund föll en annan längre förut, jakten stannade med en våldsam knyck, och ett spel af lefvande segel fyllde luften». Ännu uttrycksfullare och känsligare är afslutningen, som så väl sammanfattar både farans spänning och räddningens lättnad: «Nu störtade jakten ned från sin höjd. En stark stöt och en uthållen rifning mot sidan hejdade dess fart, och tillkännagaf dess våda. Det ädla fartyget, öfverhöljdt af fradga, skälfde som en träffad hind under inflytelsen af det vredgade elementet, och en rik stråle vatten bröt in genom remnan i dess bog. Då svällde det darrande seglet igen, en fin och blixtsnäll böjning väjde unnan närmaste hällkant, en lätt rispning blott ännu, och vid nästa våg, som svällde under fartygets köl, steg det åter segrande upp, med refvet akterut och sin trygga kurs sträckt mot mynningen af det djupa, lugna sundet». — Äfven i denna berättelse har Runeberg med förkärlek koncentrerat personskildringen kring en figur, den gamle smugglarens. Högst når han, när han beskrifver dennes stämning och uppsyn, då han, styrande båten mot refven, med förklaradt anlete långsamt för sin blick öfver rymden, tjust af faran och för sista gången hälsande barndomsvännerna, holmarna, hafvet och stormen, för att sedan, lugn och stridsfärdig, segla mot död eller frälsning.

Skolpojkshistorien Eldsvådan, hvilken Runeberg själf betecknar som «sannfärdig», har sin betydelse såsom ett dokumentärt vittnesbörd om skolsederna under skaldens

ungdom och ett prof på hans förmåga af humoristisk framställning. Äfven i detta sistnämnda afseende saknar han i den svenska litteraturen föregångare, om ock ej efterföljare — den förste är väl von Braun med sina kalenderhistorier från kadettåren o. a. Lätt och lekande kan man knappast kalla Runebergs skämt i denna berättelse, men det är ganska roande och förfelar icke sin verkan på samma sätt som i många af hans mindre bidrag af denna art till Morgonbladet. En räcka af ypperligt iakttagna detaljer, följdriktighet, variation och lif äro egenskaper i berättelsen, som låta stoffet komma till sin rätt. Bagaren Gyllendegs gestalt har i många generationer betraktats såsom typen för den art af borgare, hvilken skolpojkar anse enkom skapade till föremål för sin drift; och mången har kanske fått lida för det exempels skull, hvarmed Gyllendeg lockat en företagsam skolungdom till alltför öfverdådiga och våldsamma bedrifter. Icke mindre frestande har det kunnat vara att forma sitt skolpojksideal i öfverensstämmelse med sådana utmärkta män som «genralen» eller «trumslagaren».

En skrupulös moralkänsla är väl icke tillfredsställd med att skolpojkarne bli ostraffade och den stackars Gyllendeg ända till det sista får lida deras hån. Från konstnärlig synpunkt hade afslutningen kanske också fordrat en antydan om att saken blef föremål för räfst och rannsakning. Men meningen med berättelsen var ingen annan än att skildra upptåget. För öfrigt är det ju karaktäristiskt för Runeberg, att han helt och hållet ställer sig på skolpojkarnes sida — oafsedt den lilla medömkan med Gyllendeg i slutet. På samma sätt — om ock jämförelsen icke är slående — hade han i 'Zigenaren' ju icke haft någon tanke för att den person, hvilken han skänkte sin oinskränkta sympati, var en brottsling; i Lurendrejaren fäste han sig heller icke vid, att

hans hjältes sysselsättning var lagvidrig. Modet och duktigheten gällde för honom mera — och i Eldsvådan tillkom den naturliga sympatin för skolpojksstrecken, ökad genom att han försatte sig tillbaka till sitt deltagande i dem.

Eldsvådan publicerades på vintern 1834. De tvenne återstående berättelserna, Den väntande och Processmakaren, härstamma från 1836. Båda äro tämligen skizz-artade men hafva intresse för en del detaljers skull. Öfver den förra ligger en god lokalfärg af småstadslif vid kusten, dock icke gifven med någon större intensitet eller bredare påläggning. Mera originellt skildrad än den unga fruns väntan och hennes makes plötsliga ankomst är Flygerman, stadens beskäftiga faktotum, som för sitt bestyr med stadsbornas angelägenheter icke ens hinner äta, en typ, hvilken enligt trovärdiga traditioner har till mönster Runebergs svåger bergmästaren. Påminner Flygerman om Fredrik Tengström däri, att han är allas högra hand och af naturlig godsinthet icke nekar någon sitt praktiska förstånds hjälp, så synes han å andra sidan i det ständiga talet om hur mycket han har att göra peka på en litterär förebild — Holbergs Den Stundeslöse.

Af de båda berättelserna står dock Processmakaren högre som typskildring. Såväl den processlystne öfversten och possessionaten Tingkors som i synnerhet hans nådehjon och sekreterare, den förkomne, grånade studenten Gåsevinge, hafva helt visst några landsortsoriginal att tacka för sin tillkomst. Sällan har Runeberg gifvit en så direkt personbild som den han ger af öfversten: »För öfrigt låg öfver hela hans väsende ett flegmatiskt lugn, och i hans stora fylliga anlete upptäcktes lätt en viss enformig dryghet, förenad med en godtrogen enfald, som dock stundom uppeggades till ett kolossalt utryck af glädje öfver någon liten

slugt påhittad fint». Och Gåsevinge är förträffligt karaktäriserad i dessa öfverstens ord: «Det är en förunderlig indolens, som måste vara er medfödd och som gör att allt i verlden är er likgiltigt, utom mat och dricka och sömn. Derför har också verlden vändt ryggen åt er, min vän, ehuru ni af naturen icke är hvad man egentligen kan kalla vanlottad hvarken på förståndsgåfvor eller utseende, om jag undantar er alltför mörka skäggbotten, ert sträfva svarta hår och kanske äfven er mage, som är för trind för en så liten figur. Eljest har ert öga, då ni är rätt mornad förstås, en viss pigghet, som jag tycker om, och er mun ständigt ett drag af en så oförarglig belåtenhet, att man ej länge kan vara förtörnad på er...»

Medan öfversten emellertid icke visar oss några andra drag än de yttre, som härflyta af hans böjelse för processer och hans öfvertygelse, att han egentligen är född till lagkarl, röjer Gåsevinge sitt goda hjärta i en människovänlig handling. Då han, upptinad af tingsbiträdenas punsch, går ut bland drifvorna på isen, börjar han att reflektera öfver Gud och kommer till den slutsats, att eftersom Gud varit god mot honom, bör han också vara det mot andra samt kastar en revers, hvilken öfversten just skall indrifva, långt ut på isen. Följande dag råkar han i en svår klämma men räddas, när bonden, som öfversten stämt in, själfmant medger sin skuld. Jämte Gåsevinges samtal med sig själf på isen och bryderi på morgonen är detta bondens erkännande berättelsens bästa episod: det kommer fram så enkelt och naturligt, som kunde där aldrig blifva fråga om någonting annat, och dessa ord: «hvartill behöfs här papper; nog vet jag utan sådant att jag är i skuld hos öfversten» teckna den finska ärligheten bättre än månget mera dramatiskt exempel. — I öfverstens vidlyftiga samtal med Gåsevinge

och imitationerna af den juridiska stilen har den afsedda komiken icke rätt velat komma fram.

Dessa berättelser besväras alla mer eller mindre af formens tyngd. Runebergs prosa kan ställvis vara synnerligen saftig och uttrycksfull och i manlig och ärlig hållning spegla hans väsen förträffligt. Men den är ohjälpligt tung. Den har mycket af den akademiska stilens cirklade later, dess in i hvarandra fogade meningar, dess omskrifningar och dess vidlyftighet;[1]) men mest tyckes den mig dock vara influerad af Runebergs bekantskap med den romerska prosan, och på mer än ett ställe förefalla hans satskonstruktioner såsom direkta efterbildningar af latinets. Man jämföre blott hans egna latinska afhandlingar med hans svenska uppsatser i obunden form af ett eller annat slag, och släkttycket skall frappera.

Annars störes framställningen ock af den ständiga appellen till läsaren och växlingen mellan hans ståndpunkt och författarens. Huru tungt detta gör sig, kan man se af början till Lurendrejaren;[2]) som ett annat bevis må ur samma berättelse citeras: «Och nu då läsaren skyndar hem tillbaka, i afsikt att, med förvärfvad åskådning af lokalen, invänta berättelsen om de händelser, som inom den utveckla sig, torde en teckning af några biomständigheter, såvida de med hufvudsaken äga en icke obetydlig beröring, upptagas såsom ett slags afbrott i återresans enformighet.» Man måste medge, att dylika utvikningar icke bidraga att lifva läsarens intresse.

---

[1]) Strömborg har framhållit likheten mellan Runebergs tidigare prosastil och Franzéns, exempelvis i företalet till Choræus' dikter.

[2]) Estlander har med anledning af denna början hänvisat till Walter Scotts manér.

Bland allt, hvad Runeberg under denna tid skrifvit på prosa, synas mig hans förtjänster i denna stil bäst komma till sin rätt i uppsatsen Några ord om nejderna, folklynnet och lefnadssättet i Saarijärvi socken. Med hela innehållet i denna vackra skildring står hans form i fullständig samklang, och på en del ställen, särskildt i naturbeskrifningarna, har denna prosa en djup och mörk musikalisk ton, som stämmer med furususet den skildrar.

Både i de små parablerna och reflexionerna, hvilka läsas i Efterlemnade skrifter, gör sig det plastiska och fulltonande i Runebergs prosa förträffligt gällande.

*

Uttänjda och nära nog formlösa — sådana de föreligga — äro de Fragment ur en roman från 1808 års krig, som 1836 och 1837 publicerades i Morgonbladet. De bildas egentligen af tvenne grupper, löst sammanbundna med hvarandra: en inledande skildring af examensväsende och pluggarlif, koncentrerad kring en typ, studentkandidaten Roman, och några episoder från kriget, i hvilka major A-sköld åter är medelpunkten. Fastän det är svårt att veta, om och huru skalden tänkt sig närmare in i denna «romans» komposition — den första delen är otvifvelaktigt skrifven mycket tidigare än den senare — så hafva de utarbetade episoderna dock sin betydelse, framför allt den med majoren. I hans gestalt ger Runeberg sin första bild af den finska officeren,[1]) sådan han sedermera flera gånger skulle framställa honom, denna patriarkaliska typ, i kriget «en husbonde för sitt kompani» och under freden «en kapten för sitt husfolk», hvilken i striden

---

[1]) Jag frånser öfverste Tingkors, som är typisk blott i en enda egenskap.

är densamme som »på eget hemman» och kommenderar bataljen såsom han leder arbetet på åkern: .»I hvardera förhållandet var också hans befäl detsamma; icke öfverherrens, som kommer som en främling och blott kan ge allmänna befallningar, utan öfverherrens, som för gamla, kända, förtrogna underhafvande i striden. . .» »För honom var verlden icke, hvad den för så många af oss är, ett virrvarr af krafter, en oupplöst gåta af motsägelser. Den gestaltade sig för honom i former, i två stora, enkla, klara former, i den ena såsom armé, i den andra såsom boställe. Öfver dem båda erkände han en Gud, hvilken han dyrkade hvarje söndag, öfver hvardera särskildt en halfgud: äran och penningen. Äran hade armén under sig och hade föga att säga på bostället; penningen styrde bostället, men var blott ärans vederlike vid armén.»

Det finnes, såsom redan ett par gånger anmärkts,[1] i denne majors gestalt flera element till officerstyper i Fänrik Ståls sägner, såsom von Törne, von Essen och von Fieandt. Mest påminner han om den förstnämnde: i dikten, som bär hans namn, förekomma till och med några fraser, hvilka blott utgöra en lätt omarbetning af major A-skölds. Men denne hör i alla fall till en annan kategori: han har på gamla dagar blifvit sniken och ställer äran så mycket i andra rummet, att han uppmanar sin son att lämna armén för att komma hem och göra ett rikt gifte. Och skillnaden märkes i en detalj som den följande: major A-sköld skrifver till sonen, att Bengt Dragon måste få stryk, därför att han i onödan och på skryt anstränger sin häst; det är uppslaget till Matts Kusks mandat i 'Von Essen', men dennes försvar

---

[1]) Jfr min uppsats Från Runebergs värld i Ord och Bild 1897, Estlander, a. a. s. 363.

och hans herres stolthet däröfver hafva tillkommit senare. Allt hvad vi i dessa fragment få se af kriget, saknar för öfrigt lyftning och är alldeles anekdotmässigt framställdt. Ännu tycktes för Runeberg stoffet låta behandla sig på detta sätt.

Ej blott de antydda fröna till Fänrikens skildringar finna vi här. «För Roman», heter det, «bar det dock tyvärr . . ofta af till venster, då han bordt svänga till höger» — han är en lärd Sven Dufva. Döbeln och hans vän Bjerkén finnas nämnda. Bengt Dragon sitter efter kriget i majorens stuga och knyter not — som Fänrik Stål. Detta omtalas i den i sammanhang med fragmenten skrifna fingerade polemiken mot deras författare. Där förekommer äfven en vink om Sandels' böjelse för ett godt bord: «hvarför också Sandels skall hafva yttrat, att vid hela vestra armén icke fanns någon annan än unga B-sköld, som förstod att arrangera en god frukost.»

Jag har tidigare nämnt, att A-skölds bref till sin son påminna om Runebergs fars till honom. Majoren frågar efter priset på hö som kapten Runeberg efter priset på smör i Saarijärvi, och i bådas bref talas om jakthundar.

Ett otryckt berättelsefragment bör ännu i detta sammanhang nämnas. Det är början till en saga, kallad Burrenborg, hvilket är namnet på en jätte. Den lille Lasse Frimodig har sökt upp jätten för att gå i hans tjänst och förvärfva medel att uppehålla mor och syskon. Han ställer sig väl med jätten, försöker att arrangera parti mellan honom och jätteflickan Sossa, som icke vill ha Burrenborg, emedan hon påstår, att han är begifven på starka drycker — en orättvis beskyllning, ty Burrenborg är sträng absolutist och har aldrig sett skymten af alkohol. Ehuru fragmentet är ganska

långt,[1]) kommer dock handligen just ingen hvart; det barnsliga i sagans ton är icke synnerligen väl träffadt, och situationerna äro långt ifrån roliga. Man kunde tycka, att det långa fragmentet borde vara ett ungdomsverk, tillkommet för eleverna i Pargas; men handstil och papper tyda afgjordt på en senare tid. Och i början finnes en teckning af Lasse Frimodigs far, som erinrar om fragmenten af krigsromanen: «Det sägs om gamle Frimodig att han i alla sina dagar varit en tapper man och bestått sig tvenne bussar en på hvardera sidan så ofta han gick i strid samt sednare äfven i hvardagslag allt ifrån den stund då han blef gjord till korpral.» Man igenkänner på tuggbussarna von Konows trätobroder och gode vän.[2])

* * *

[1]) Det upptar i min afskrift aderton tätt skrifna foliosidor.

[2]) Modern tillhåller sina barn att bli lika duktiga karlar, som deras far varit. Denna förmaning bjödo de till att följa, «hvarföre den äldsta bland gossarna, en som nyss fyllt tolf år, gerna viste sig så hemma som ute med två pappers eller brödbussar i munnen och såg då ut riktigt som en liten korpral».

Såsom ett prof må ur själfva sagan meddelas följande skildring af jättinnan Sossa, när hon kommer till Burrenborgs grotta:

För sorgens skuld (hon trodde Burrenborg död) var hon nu klädd i svart. Till klädning hade äfven hon såsom herr Burrenborg skin, men icke af oxar såsom han, dertill var hon mycket för sedesam, utan af kor och rättast sagdt af en enda. Af denna hade hon tagit huden så skickligt att den icke fordrade en enda sömm utan var hel ända fram till nosen. Hon hade allenast bortskurit bakbenen och jemnat fällen, dock så att ryggskinnet fått behålla sin fulla längd. Ty emedan hon räknade sig att höra till de förnäma, ville hon nyttja släp och hade ansett sig värdig att bära det så långt, att hon till och med lemnat svansen qvarsittande. För att taga denna drägt uppå sig behöfde hon blott sticka armarne genom frambenlingarne och jemka anletet ut der hvarest kons nos sutit, så var hon skyld från hufvudet till fotabjellet, såsom nu. Af smycken och klenoder, som hon eljest både ägde och älskade, bar hon vid detta sorgeliga tillfälle inga, om man undantager kohornen, dem hon behållit qvar på skinnet, emedan hon hört af sin korp att bättre fruntimmer brukade hornkammar på hufvudet och trott att de voro af sådan beskaffenhet. Hon var sålunda i sin bedröfvelse klädd utan all flärd och som man säger enkelt men snyggt.»

Runebergs första dramatiska lärospån gjordes, berättas det, då han som skolpojke med framgång uppträdde vid små amatörspektakel och själf improviserade åtskilligt i sin roll. Dialogiserade dikter skref han sedermera då och då — 'Himlakropparnas uppvaktning' och några fragment bland handskrifterna höra, såsom tidigare påpekats, till dem.[1]) Af mera utpräglad dramatisk hållning är det lilla och obetydliga nyårsskämt, Den olycklige nyårsgratulanten, som ingick i Morgonbladets första nummer 1833.[2]) Det innehåller en satir öfver nyårsbesöken: en gratulant är själf så öfverlupen af lyckönskande, att han ej i tid kommer i väg och därför går miste om ett godt parti.

Sedan Runeberg öfvat sig i versdialog och replikskifte genom att öfversätta Heibergs menlösa men af tidens smak gouterade enaktare Speglen Er!, skref han själf i flygande fläng 1834 komedin Friaren från landet, publicerade den i september i sin tidning och utgaf den särskildt från trycket ännu samma år. Detta lustspel är, som Heibergs stycke, hvarmed det också har det fria rimmade versmåttet gemensamt, en familjeinteriör med förväxlingar och missförstånd. Men det har också en annan, och kanske direktare, litterär källa: Holbergs Jean de France. Intrigen är något sökt: onkeln skall afhållas från att tillfredsställa sin lust att flytta till landet, emedan hans nièce fruktar att då bli bortgift med arrendatorn; upptåg och förklädnader ställas till, genom hvilka onkeln fås att tro, att hela bygden är franciserad; det är älskaren, studenten August, och kammarjungfrun, hvilka

---

[1]) Dialogiserade skämt äro Röster utanför mitt fönster, hörda och upptecknade en Junii-afton (Morgonbladet 1832; af Strömborg betecknadt som skrifvet af Runeberg, men i tidningen angifvet som tyskt original) samt ett otryckt: Vetenskapernas strid, i hvilket olika lärdomsgrenar tvista om rätten till vetenskapens namn.

[2]) Sedermera tryckt i Efterl. skrifter.

dirigera allt detta, de styra ut arrendatorn som en bramarbaserande och fransktalande officer och förmå onkeln själf att maskera sig som Tatar Khan; upplösningen blir på grund af ömsesidig motvilja lätt och behändig. — Både älskaren och arrendatorn ha ett starkt tycke af nämnda figur hos Holberg, medan onkelns utpyntande för tanken till Molières Le bourgeois gentilhomme, som Runeberg kunde hafva känt i Envallsons öfversättning, och kammarjungfrun Katrin med sin komplott och sina påhitt är en Holbergsk Pernille eller Molièresk Toinette.[1]) — Skrifvet med liflighet och fart och ej utan en viss uppsluppenhet är stycket jämförelsevis underhållande men saknar förebildernas djupare komik. Det har någon gång uppförts både som sällskapsspektakel och af yrkesskådespelare å Helsingfors teater; första gången 1845.

[1]) I en scen, där Katrin klädt ut sig till modehandlerska, räknar hon upp några detaljer, som väl äro hämtade ur tidens bruk i toalettväg. — En lokal påminnelse är det, när onkeln, beklagande sig öfver stadens buller, säger: »det heter blott ur väg, ur väg, *padi, padi!*»

XIX.

Grunddragen af Runebergs åskådningssätt i litterära frågor voro utan tvifvel, såsom jag tidigare antydt, gifna redan i Åbo. Dem hade han framför allt fått af antikens studium. Men huru det klassiska idealet skulle omsmältas i modern diktning, därom vann han full klarhet först sedan han gjort békantskap med de serbiska sångerna och den folkpoesi, som Herder öfversatt i Stimmen der Völker. Det blef, kan man säga, folkdiktningen, som gaf honom det slutliga lösenordet ej blott för hans egen poesi utan ock för hans åsikt om poesins väsen i allmänhet. I den fann han den fullaste motsvarighet till sin egen andes fordran på enkelhet, klarhet och natursanning. Det poetiska sinnet, säger han i det fragment jag tidigare meddelat,[1]) röjer sig i desto skönare skapelser, ju mera öppet det ligger för naturoändlighetens inverkan. Därför äro natur-

---

[1]) Ofvan, s. 192.

människornas litterära alster de, som andas den skäraste poesi. Och för sanningen häraf äro de serbiska sångerna sköna och odödliga bevis. Senare uttalar han sig lika bestämdt om den finska folkdiktningen. Och tvenne mindre uppsatser af Herder, om folkpoesin och om visan, hvilka han inför i Morgonbladet och hvilka skärskåda och upphöja dessa litteraturprodukter, representera naturligtvis hans egen åsikt.

Under sådana förhållanden måste ju hans sympati allt mer dragas till skalder, hvilka i de nämnda egenskaperna stodo folkdiktningen närmast. Främst Franzén, som han från sin barndom älskat. Han återkommer i de litterära uppsatserna alltjämt till honom. På tal om fru Lenngren kallar han Franzén och Bellman — det är ej enda gången, han sammanställer dem — «utan likar» och «oefterhärmliga genier», hvilkas toner ingen tid skall finna öfverträffade. I sin blick på Sveriges «gällande» litteratur 1832 beklagar han, att den «sublime skaldens ursprungliga originalitet» ej mer framlyser i hans senare dikter. I recensionen af Sveriges Anor framhåller han Franzéns 'Den gamle knekten' såsom ett exempel på en «ren skapelse», på lifssanna bilder, på enkel innerlighet, på inspiration: en «oändlig grad af ljus från höjden» erfordras för att frambringa något sådant. En reflexion, ett par år senare, uttalar, att i Franzéns smärre dikter framträda «de fria, idealiska åsigter af verlden, den oemotståndligt utbrytande och hänförande känsla, den intagande, lefvande, gestalt skapande fantasi, som utgöra den äkta skaldens utmärkande egenskaper». Det harmoniska, skönheten, framkallar det eljest oförklarligt njutningsrika och hänförande i Franzéns dikter.[1]) I sin anmälan af femte

[1]) Efterl. skr. I, 246 f.

bandet af Franzéns samlade skrifter ger Runeberg en hel trosbekännelse. Framför andra har han älskat Franzén. Kanske emedan under hans ungdom, då sinnet lättare anslogs och knöt band af kärlek och tillgifvenhet, «den höga skaldens» skönaste sånger diktades och spredos; men ännu senare har det händt, att en dikt verkat som om han hört den första gången, ehuru han väl hundrade gånger läst den med förtjusning. Franzén är, fortsätter han, den svenska skald, man har svårast att rätt utgrunda, rätt lära känna. «Att rätt genomskåda den himmelska oskuld och renhet, som ligger så på ytan som i djupet af hans sånger, dertill fordras, jemte ett barns oförderfvade själ, en lång lefnads samlade vishet . . . och en känsla, som från det öfverspända och affekterade med fördubblad kärlek återgår till den evigt lugna, friska och glada naturen.» Han tror, att det är med Franzéns visor som med gamla, äkta sagor, «som gläda barnet, lifva ynglingen och motsvara mannens djupsinnigaste åsigter af lifvet» — han vill blott i afseende å Franzén säga: «skönaste och renaste åsigter». En af änglar befolkad värld kallar han Franzéns diktning och upprepar detta uttryck i bref till Grot 1839. Där säger han ock, att Franzén blef honom tidigt kär och är honom lika dyrbar än. Jag har i det föregående citerat yttranden af Runeberg, hvilka bevisa, att han till dödedag bevarade sin åsikt om Franzéns storhet.

I grunden är ju allt detta detsamma, som Kellgren och andra tyckte, när Franzén först bröt väg för naturlighet och känsla i den svenska diktningen, och som litteraturhistorien sedermera fastslagit till hans karaktäristik och berömmelse. Men Runebergs superlativa uttryck äro för honom egna. De visa, huru den Franzénska sången gripit honom i de djupaste rötterna af hans väsen och hur den fortfor att för honom vara såsom en uppenbarelse och inkarnation

af den högsta konst. Till denna uppfattning bidrog utan tvifvel landsmanskapet icke litet. Man är ense om att i det finska draget hos Franzén se det plus, som framför allt skilde honom från tidigare ansatser åt hemdiktning och okonstlade ämnen, såsom hos fru Lenngren. Denna finska ton var det, som Runeberg sedan utvecklade i enlighet med sin egenart, och den, i hvilken han fann sig mest hemmastadd: dikter som 'Den fattiga flickan' och andra liknande, i hvilka kunde skönjas en släktskap med den finska folkvisan, blefvo för honom liksom trappsteg till högre grader i samma art, medan Franzéns lyrik i 'Menniskans anlete' och 'Champagnevisan' icke af honom nåddes. Det bästa bevis för hvilket stoff till diktning i finsk nationell anda som låg hos Franzén, lämnar dock 'Den gamle knekten'. Men utom det gemensamma nationella lynnesdraget, fanns där naturligtvis ock släktskap i det personliga temperamentet — så olika hvarandra de båda männen än i många afseenden voro.

Men hur väl Runebergs beundran för landsmannen än kan förklaras, så innehålla dock hans uttalanden om honom en del kategoriska ord, hvilka vinna än större betydelse, när man jämför dem med hvad Runeberg sagt om andra stora skalder eller med de åsikter man vet att han om några hyst. Och det skall väl icke kunna förnekas, att det gränslösa upphöjandet af Franzén jämsides med till exempel ringaktningen för Tegnér mera vittnar om en starkt utpräglad individuell smak än om en vid litterär horisont.

Näst Franzén finnes ingen, hvilken Runeberg egnar så starka loford som dennes föregångerska i idyllisk familjediktning — hos henne visserligen öfverdragen med rokokons färg — Anna Maria Lenngren: hon är »oupphinnelig

i sitt slag», hon har en lefvande sanning, en spelande, oskyldig naivitet liknande naturens egen, därtill gedigenhet, klarhet och hållning, vidare en inre godhet, full af glädje och lefnadslust; hennes små bilder äro det intressantaste uttryck af ren mänsklighet och «skönt adlade i det obetydliga» samt förläna den djupaste blick i människohjärtat och lifvets förhållanden. — Äfven hos E. V. Ruda berömmer han såsom företräden den rena andan och den «oerfarna, barnsligt ädla enfalden», som hvilar öfver alla hans taflor. Likaså anbefaller han på det högsta G. H. Mellins Flickorna i Askersund, emedan berättelsen gifver «den känsla af trefnad och hjertlighet, som en glad och harmlös blick på verkligheten i lifvets små, ofta förvända scener skänker». Och åt Euphrosyne rekommenderar han i sin recension af hennes dikter «små, lätta och osökta ämnen», hvilka genom sin inneboende oskuld och helgd kunde bevara henne för fosforisternas fel.

Om Runeberg jämsides med denna förkärlek för det lilla, det naiva, «enfalden», beundrade Lidner, så var det, emedan hos honom naturliga känslor i starka utbrott springa fram, brytande de konventionella band, som akademikernas franska smak lagt på uttrycket. När han åter ställer Bellman vid sidan af Franzén såsom det «oefterhärmliga» geniet och den «höga» skalden, så är det naturligtvis därför, att i Bellmans dikter det verkliga lifvets pulsslag hördes. Hos honom fann han hvad han fordrade af konsten, «den åskådningslika uppfattningen af lifvet och naturen» och «den åskådnings-förmåga af det hela», som «utgör konstnärens vishet vid val och behandling af detaljer». «Bellmans storhet», yttrade Runeberg en gång på sin ålderdom, «är den, att han framställt svenska folket sådant det är och i synnerhet sådant det var under Gustaf III:s tid. I Bellmans sånger

skola svenskarna alltid igenkänna sig själfva, därför skola de lefva och alltid bli omtyckta».[1]) Det är anmärkningsvärdt för den rena konstnärsblick, hvarmed Runeberg såg på litteraturens alster, att han, sammanställande Franzén och Bellman, icke gör någon skillnad på deras ämnen.

Ännu mera frigjordt ter sig hans omdöme om Almqvist. Med skäl kan man ju undra, huru det lät sig förenas med Runebergs ständigt upprepade fordran på enkelhet, klarhet, förnuftig motivering, sund naturlighet, att Almqvists teckningar med sina romantiska motiv, sina sväfvande och bizarra linjer, sin godtyckligt lösa komposition så förtjuste honom. Han har själf gifvit svaret på denna gåta. Han döljer icke, att Almqvists konst i hans ögon har stora fel, han klandrar hans ojämnhet, hans benägenhet att blanda ihop det tillfälliga med det väsentliga, att icke ställa de strödda idéerna under en kufvande och ordnande andes lagar, att låta diktens inre organiska lif förvridas och uppoffras för reflexioner, som icke hafva annan betydelse än «deras inåt slutna, möjliga sanning.» Men: «man må rycka an med tusende fel, finns blott en enda väsentlig skönhet att ställas emot dem, så falla de till obetydenhet.» Så är det med Törnrosens bok. Almqvists ojämnhet är, säger Runeberg, af det slag, som skiftar mellan skönhet och fel, icke mellan platthet och medelmåtta; och han vill här taga ordet skönhet med sitt «fulla innehåll af helgd och sanning». Begagnande Almqvists egen bild om målaren, hvars kamp är fåfäng, om ej skönheten själfmant kysser hans pensel, säger han: «Det finns målare, hvilkas händer man skulle

[1]) Strömborgs handskrifna anteckningar. Yttrandet fälldes på tal om Gunnar Wennerberg, hvars Gluntarne Runeberg betecknade såsom endast ägande ett lokalt intresse och karaktäriserande blott en viss tid i jämförelse med Bellman.

tro skönheten själf hafva ledt till öfverallt jemna och ljufva drag; vid vår författares sida tycks gudinnan blott gerna dröja, betraktande med mildhet hans inre, manliga strid, och stundom till belöning kyssande hans varma och raska pensel.» Men dessa ögonblick, då hon sålunda gifvit sin välsignelse åt hans verk, bestråla det, så att de «tusende» felen uppvägas. Då har den verkliga inspirationen tryckt sitt insegel på hans alstring, det poetiska sinnet har ofvanefter mottagit det, som konstens och tankens besvärjelseformel aldrig kan nedkalla, den förmälning mellan inspirationen och skaldens personlighet har skett, som annars aldrig kan försiggå, — begreppet må kläda sig i en än så vacker brudgumsdräkt af rim och meter.[1]) Och därför blir intrycket af Almqvist, såsom Runeberg så vackert säger i sin recension af Törnrosens bok, som af en vandring i en djup, aningsfull skog, med ofta besvärad gång, men öfverallt liksom omgifven af osynliga andar: «man störs, man väcks, man ler; men i nästa minut är man gripen åter och väntar med klappande hjerta en uppenbarelse. Det är denna djupa, mystiska, åt naturens innersta syftande tendens, som fyller äfven de tre första delarna af Törnrosens Bok med behag, och som i den fjerde visar sig med lika styrka, men med än högre ljus och reda.»

Det, som Runeberg beundrade hos Almqvist, var den äkta skaldesjälens inspiration, den rena gåfvan ofvanefter, hvilken intet har att göra med sökande, ansträngning eller reflexion, denna melodi, som vår Herre själf — såsom Runeberg en gång senare yttrade, — spelade utan att fråga efter, hurudant instrumentet var, hvilket han valt. Den melodin hörde Runeberg tränga igenom Almqvists diktning och med

---

[1]) Se det citerade fragmentet ofvan, s. 193 n.

sin makt öfverljuda alla jordbundna toner, och det var därför Almqvist så helt kunde fånga och öfverväldiga honom.[1])

Spanar man hos denne skald efter andra särskilda egenskaper, som tilltalat Runebergs lynne, så kan otvifvelaktigt sagostämningen framhållas såsom en; dess idealiserande naivitet var ofta icke fjärran från det, Runeberg betraktade såsom det rena och ursprungliga i poesin. Andra låter Runeberg själf oss finna. I recensionen af Törnrosens bok säger han, på tal om Jagtslottet, att berättelsen innehåller «många sköna strålar af det ljus, författaren uppheintat ur lifvet och i de följande dikterna än rikare meddelar». Alltså verklighetsdraget. I Drottningens juvelsmycke framhåller han de mästerliga taflorna från den gustavianska tiden, hvilka, oaktadt det faktiska i utarbetningen närmar sig «fantasiens flyktigaste drömmar», dock antaga sannolikheten af att vara målade efter lifvet självft; såsom en detalj af «sällsynt sinnrikhet och sanning» nämner han teckningen af Gustaf III:s möte med Ankarström. Men högst synes honom Almqvist ändå nå, när han tecknar Tintomaras fantastiska gestalt. Dock, äfven här fäster Runeberg sig framför allt vid det drag af ursprungligt naturväsen, som är henne eget: «kanske», säger han, «har den dunkla, men harmoniska instinktens herrlighet aldrig klarare blifvit framställd och firad, än den firas i hennes natur». Hans sympati och förståelse ger sig till slut luft i följande tolkning af gestalten: «Hon är icke en menniska med ett blandadt mått af förstånd och oförstånd, vetande och okunnighet, rikedom och brist; hon är ett djur, men det fullkomligaste, som kan tänkas, ett djur, hvars minsta rörelse är grace,

---

[1]) «Almqvist skrifver dålig vers, men han uppslukar en, så man ger versen hin». (Strömborgs handskrifna anteckningar).

hvars minsta blick är clair voyante, omöjligt att fångas och omöjligt att tämjas. Med ett ord, allt hos henne är namnlöst, såsom hon sjelf, och hennes inre liknar en slumrande natt, full af hvad sommaren äger ljufvast, och väntande blott en stråle af solen, för att öfvergå till den herrligaste dag. Sådan är denna Azouras, en bild af detta dunkla, mystiska, harmoniska, som är till och som varseblifves, men som flyr för all omfamning och som förstör den, som vill äga, icke blott beundra». Man lägge märke till liknelsen vid sommarnatten; för allt skönt och trolskt var den ju den vackraste symbol, som Runeberg visste.

Låt oss nu kasta en blick på de grunder, Runeberg framhåller för sitt bedömande af tidehvarfvets öfriga svenska skalder.

När han i uppsatsen om den gällande litteraturen i Sverige citerar fosforisternas häftiga angrepp i Polyfem på akademikerna, så sker det med ett sympatiskt instämmande. Fosforisternas hufvudsats, att den akademiska poesin ej var poesi, kunde icke kullkastas, säger han. Och en annan gång [1]) talar han om att i den gustavianska skolan man blott ser reflexion öfverallt; rubriken tänktes främst af skalderna, och utförandet var en analytisk utläggning af föreställningar, som lågo under dess begrepp; ett vårdadt språk och en metrisk diktion i förening med rationell didaktik och historiska exempel — detta ansågs för poesi. «Heliga lifspotenser», såsom dygden, sinnesstyrkan och redbarheten hängde som skyltar öfver ett kallt rimmeri, som med tomma begrepps-former vågade bjuda till att «framtrolla deras väsenden». Den inre ofullkomligheten motsvarades af en yttre:

---

[1]) I recensionen af Euphrosynes dikter.

den gamla skolans alster uppträdde «i poesiens styfkjortel, den breda, enformiga och stela alexandrinen», i hvars former allt, glädje och sorg, hastighet och hvila, styrka och vekhet, antar samma ton. Men i flera afseenden ger Runeberg dock akademikerna priset framom de nyare: de ägde en «genom öfning, flit och granskning mera mogen stil»; många af Sveriges nyare firade poemer äro, om än i mindre grad, likadana «skrala lappverk» i förhållande till de äldre, som t. ex. Hernani är jämfördt med Voltaires, Corneilles med fleras dramatiska arbeten. Fru Lenngrens gedigenhet och klarhet äro ett arf från akademikernas kraf på säkert beräknad plan, korrekthet i teckning och bestämdhet i tanken — egenskaper, hvilka ju af Runeberg betraktades som oeftergifliga villkor för en konstnärlig poesi.

De enskilda gustavianerna skärskådas i recensionen af Euphrosyne. Gyllenborg är en svag imitatör af Voltaire och Virgilius, tröttande slapp och godtyckligt uttänjande ämnen och tankar. Oxenstjernas naturpoem äro splittrade i små taflor och dessa åter i smärre; han har icke «åskådningsförmåga af det hela», kan icke med sitt ängsliga uppräknande af detaljer återge konturerna, i hvilka alla delar smälta ihop: men «det är hans storhet, att då och då lyckas lifva en liten grupp, och till och med denna förtjenst har han utöfver de flesta af hans samtida skalder». Kellgrens dramer voro för det mesta versifierade omskrifningar af Gustaf III:s, gjorda med talang, men företaget var i grunden behäftadt med svårigheter, som ingen konst kunde öfvervinna. Leopolds personer äro mindre tragiska karaktärer än oratoriska snillen, och hans tragedier mera lyriska än dramatiska.[1])

---

[1]) Här må ännu hänvisas till hvad Runeberg i det citerade fragmentet säger om Leopold, att hans «redbara dygd gör ej mer något furore». När han sedan

Dessa omdömen äro ju i det hela riktiga, och grunderna för desamma, sådana de stundom vidlyftigt utvecklas, äro okullkastliga. Men Runeberg går i alla fall något summariskt till väga. Hvad man i synnerhet fäster sig vid och som gör, att öfversikten blir bristfällig och kritiken därigenom på sätt och vis ensidig, är att han icke nämner ett ord om Kellgrens lyrik. Denna, sådan den i sitt senare skede blef ett starkt och omedelbart uttryck för känslan, har ju beröringspunkter med Franzéns diktning. Och oafsedt detta borde väl en skald som Runeberg ägt sinne för den idealiserade uppfattningen af kärleken och af naturen, som gör sig gällande i 'Den nya skapelsen eller inbildningens verld' och för den innerlighet, hvaraf en dikt som 'Till Christina' är genomströmmad. [1]) Om Runeberg i den fann en ändå för mycket reflekterande hållning och en diktion, som hade kvar någon bismak af akademisk stelhet eller sirlig rokoko, så borde han åtminstone i Kellgrens 'Vårvisa' hafva anslagits af en ton, nära nog alldeles lik den, som han älskade och efterbildade hos Franzén.

Det erkännande han ger nya skolan för det rättvisa i dess kamp mot den gamla, är nära nog det enda beröm, han öfver hufvud egnar fosforisterna. Annars äro hans omdömen om dem lika skarpa, som deras bittraste motståndares i Sverige. Det allra mesta af deras poesi är, säger han — här tager han uppenbart göterna med — «en sam-

---

talar om att det fanns en skald, i hvars dikter dygden verkligen lefde, så menar han Franzén: denna sats har han inryckt i recensionen af Euphrosyne. En annan sats har ur den opublicerade polemiken influtit i en anmälan af G. H. Mellins novell Flickorna i Askersund.

[1]) På tal om detta utmärkt vackra stycke kan ju med tvekan antydas, att äfven det möjligen haft sin del i uppkomsten af det litterära konglomeratet Svartsjukans nätter. Timons dolda boning i grottan och skildringen af sömnen kunde, jämte versmåttet, erbjuda beröringspunkter.

mangyttring af allt hvad känslohäfning och lättsinnighet har berserksmässigt och chaotiskt.» Han klandrar deras dunkla antydningar, som sattes i stället för tankar, hvaraf följde, «att då de gamla redigt sade mycket obetydligt, sade de yngre mycket obetydligt tillika mycket oredigt». I deras organ, Phosphoros, finnes idealet för osammanhängande utflykter: «man ser satser packade in i samma versrad, som med hvarandra ej hafva mer att göra, än den fluga, som spatserar här, med den flod, som rinner i Amerika, eller med gubben i mån».

Detta står att läsa i artikeln om Euphrosynes dikter, hvilka Runeberg hårdt går åt. Af de andra representanterna för riktningen nämner han på detta ställe blott Atterbom, medgifvande, att han har stycken, »i hvilka den poetiska skönheten hvilar ren och ogrumlad»; men han tillägger, att dessa stycken icke med skäl få föras till någon skola — såsom om Atterbom varit romantiker endast i sina utsväfningar. I uppsatsen om Sveriges litteratur erkänner han i Lycksalighetens ö «några blixtar af poetisk inspiration» men stämplar dikten som alltför sväfvande, oredig och ofulländad för att kunna skänka läsaren den «klara utsigt i naturen», som ett «verkligt poetiskt konststycke» öppnar. Mängden af hans små stycken äro ännu mera otydliga, excentriska och ofta falska.[1]) Lings arbeten äro sämre än

---

[1]) När Runeberg ännu nyårsaftonen 1874 läste Atterboms dikter, bad han Strömborg teckna under stycket 'Caprifolien' med hänvisning till första strofen: «En tok kan fråga mera än tio kloka kunna svara. Anmärkning af J. L. Runeberg», hvarvid han tillade: «det är mitt omdöme om Atterbom». (Strömborgs handskrifna anteckningar). Denna strof lyder:

Förstår du, hvarför mina kinder, de hvita,
Med rodnad den sjunkande solen förmärka?
Förstår du, hvad krafter i skymningen verka,
Att mäktigt, fast blygsamt mitt doft stiger opp?

den gamla skolans klenare och hans episka berättelser det mest sammangyttrade, stela, prosaiska och uttänjda, «som någonsin blifvit inskrufvadt i rim och meter».[1])

Göternas urkraftighet hånar Runeberg i den närmast mot Arwidsson riktade uppsatsen 'Projekt till en poetisk förening,' hvars versifierade stycken dock parodiera äfven Tegnér, von Beskow m. fl. När han i en af sina recensioner förklenande nämner, att «kraften, friheten och fosterlandskänslan nu utgöra våra författares utnötta thema», så hänför sig detta uttalande — som ju vid första ögonkastet kan öfverraska — just till göternas braverande med fosterländska minnen och fornsvenskt stoff. Man vill åtminstone gärna tolka det så; bristen på ett närmare preciserande tyckes låta äfven Tegnérs patriotiska dikter falla inom omdömet, men man har dock svårt att tro, att Runeberg ansåg fosterlandskärleken i 'Svea' hänga «såsom en skylt öfver ett kallt rimmeri». Tegnér hyste ju också för sin del en stark motvilja mot det fosterländska missbruket. — Den lustiga om ock något uttänjda recensionen af Dahlgrens poetiska kalender Freja blir en parodi på dennes klingklang och ytliga rimmeri och visar, jämte ett förträffligt humör hos författaren, en smidig förmåga att lämpa sin penna äfven efter denna stilarts krimskrams. Mindre rolig emedan

Förstår du, hvi detta ej dristar att lita
På dagen, som pladdrar och ärligt ej menar?
Förstår du, hvi bladen jag parvis förenar
Att växa ihop, till ett sköte för knopp?

[1]) Då Runeberg en gång (1875) råkat nämna Kalevala och Lings Asarne i samma andedrag och någon frågade, om de hade någonting gemensamt, svarade han skämtande: «Jo, det att Kalevala är så utmärkt som möjligt och Asarne så tokigt som möjligt!» I sina yngre dagar hade han aldrig orkat läsa detta stycke. Både vers och innehåll fann han hos Ling dåliga. (Strömborgs handskrifna anteckningar).

den är mindre godmodig och kanske ibland verkar litet sökt, är 'Försök till en natural-historisk beskrifning öfver den poetiska örnen'. Till Runebergs ur den svenska litteraturen från Spegel till Tegnér — och mest från fosforisterna — hopsamlade material skulle, anmärker Ljunggren, hafva kunnat fogas ett ställe ur hans egen dikt Svartsjukans nätter.

Den akademiska poesins svagheter hade Runeberg bedömt på samma sätt som fosforisterna; i sin kritik af den nya skolan sammanträffade han med akademikerna. I sitt utfall mot Tegnér var han icke heller originell: samma beskyllningar hade af fosforisterna riktats mot Frithiofs skald. Efter att först hafva upphöjt honom till skyarna, svalnade de småningom, och när Hammarsköld kritiserade 'Nore' — som Geijer under tårar uppläst i götiska förbundet — så betecknade han dikten som en «poetisk transparang», fråndömde Tegnér djuphet i idéer, sammanhang i motiverna och öfver hufvud all verklig poetisk begåfning; hans kritik är nästan till punkt och pricka densamma som Runebergs, då denne kallar Tegnér ytlig, en diletterande förmåga, «stor i en art, som är utom och mindre än den sanna poesin,» eller säger, att han har oersättliga brister som skald, att han saknar ideal och hans poesi djup och sanning.[1]) Det uppseendeväckande i Runebergs angrepp var sålunda icke att det var nytt och oerhördt, utan att det kom från

[1]) Runeberg förebrår fosforisterna, att de icke fullföljt sina tidigare omdömen om Tegnér. Han syftar väl på deras (bl. a. Hammarskölds) oreserveradt sympatiska mottagande af Frithiofs saga. Tre år efter H:s ofvan citerade kritik hade dock Palmblad med anledning af Tegnérs tal vid reformationens jubelfest begagnat tillfället att säga, att Tegnérs skaldeåder utrinner från hjärnan, icke från hjärtat och att för honom människosjälens innersta blifvit förborgadt. — Ännu 1850 förklarar Atterbom, att Runeberg är en skald af långt äktare och större slag än Tegnér.

en man, som själf ställt sig öfver de stridande partierna i Sveriges litteratur, en ännu icke trettioårig poet i ett annat land, som själf tycktes med detta angrepp vilja vindicera åt sin egen poesi eller åtminstone åt sina poetiska teorier ett rum framför den så högt uppburne skald, hvilken genom sina senare arbeten, främst Frithiofs saga, bragt hvarje opposition att tystna.

En flyktig betraktelse finner otvifvelaktigt mellan Tegnér och Runeberg åtskilliga paralleller. Frånsedt beröringspunkterna i deras ungdoms poetiska utveckling — gemensamma icke blott för dem — möter åtminstone ett öfvervägande drag, som kännetecknar dem båda: deras bildning och smak hade sina djupaste rötter i antiken. Däraf hos båda den bestämda fordran på plastisk enkelhet och klarhet i dikten; «det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta» var en sentens, som Runeberg af fullaste hjärta kunnat underskrifva. Klarheten var det, som Tegnér beundrade hos Franzén och hos Byron — och i sympatin för dessa skalder kom ju Runeberg, om ock i olika grad, honom nära. Motviljan mot braverandet med fosterländska ämnen, fosforisternas töcknighet och Lings kraftgenialiska regellöshet hade de båda gemensam. Och antecknas kan ju, att ingendera fullt uppskattat Goethes storhet.

Men i bredd härmed, hvilka grundolikheter! Skillnaden mellan Tegnérs och Runebergs innersta väsen är så stor som skillnaden mellan svenskt och finskt nationallynne och hvilar djupast kanske just på denna skillnad.

Ingen gestalt i svensk litteratur representerar så som Tegnér den svenska äran och ridderligheten med dess stolta men alltid medvetna attityd, dess minnen och dess illusioner, dess äkta nobless och dess ytliga ståt; ingen kan å andra

sidan tänkas så fri från bravur och skenets dyrkan som Runeberg. Tegnér är hänförd af allt, som bryter sig mot hvardagligheten, mot prosan i det lilla lifvet närmast omkring honom; Runeberg finner i detta den högsta poesi. För Tegnér är sången hälsa, friskhet, seger, en ständig jubelhymn med alla instrumentationens medel använda i starkaste fortissimo; intet ligger honom så fjärran som folkvisans vemodiga grundton, dess längtan och saknad, dess naivitet och enkelhet — just detta, som tjuste Runeberg och som han sökte omflytta i sin egen lyrik. Tegnérs största dikter äro tillfällighetsdikter och hafva dessas karaktär af improvisation; Runeberg lämnar ingenting ifrån sig, som ej är noga konstrueradt och afvägdt. Tegnér är kvick och epigrammatisk; Runebergs plastiska sinne har ingen fästepunkt för kvickhetens udd, och epigrammet mynnar gärna hos honom ut i en afrundad sentens. Tegnérs själs hela fruktbarhet öfverfördes, såsom G. Brandes icke utan öfverdrift säger, till formen; Runeberg lät sig aldrig lockas af den, huru strängt han än höll på dess höga betydelse för dikten. Tegnérs fantasi lefver i bilder, hans språk formar sig till sådana äfven i hans bref, hans vers kan icke taga ett steg utan hjälp af en metafor, oftast bländande och snillrik, stundom sökt och ansträngd; när Runeberg lämnat imitationsstadiet bakom sig, sträfvar han medvetet att förenkla sitt bildspråk, och där stilen fordrar ett rikare bruk däraf, använder han det i hvarje fall utan öfverlastning. Tegnér var icke, som Runeberg, naturdyrkare, och i hans poesi intar naturskildringen som sådan ett mycket ringa rum. Tegnérs ideal var framför allt humanistiskt: i mänsklighetens stora strider för framåtskridandet, i andens segrar såg han den högsta emanation af historiens lag; för Runeberg hade tankens brytningar och stordåd endast en underordnad bety-

delse i bredd med etiska makters roll i utvecklingen. Så var ock, huru mycket de än båda byggde på antiken, deras uppfattning af den väsentligt olika: Tegnér kan aldrig dölja, att antikens fria humanism äger hans kärlek vida mer än den kristna teologin; Runeberg, med all sin sympati för Hellas och Rom, ställer deras tid långt under den kristna. Slutligen: det ljus, som strålar öfver Tegnérs panna, är återskenet från ett bländande snilles flammor; det, som lyser ur Runebergs sångmös ögon, sprides lugnt och stilla från poesins klara, värmande låga; den ene är ovedersägligen större som geni och som tänkare, den andre är helare och djupare som skald.

Sådana temperament attraheras icke af hvarandra, det är ju tydligt. Olikheterna skulle dock, tycker man, kunnat tillåta Runeberg att ge mera erkännande åt Tegnérs stora egenskaper, hans lyriska glans, hans utomordentliga form och hans sinnrika tankar. Men Runeberg var lika radikal som envis. Betecknande för hans ensidiga måttstock är en anekdot, som Strömborg förtäljer.[1]) Då Lönnrot en gång gnolade en finsk folkvisa, utbrast Runeberg, som just talat om svenskarnas reflexionspoesi, att detta var verklig poesi, emedan där målades i bilder, icke skildrades med detaljer, samt lofvade en dukat åt den, som kunde uppvisa ett liknande ställe hos Tegnér. Aron Borg citerade då genast första strofen ur 'Ingeborgs klagan' och fick dukaten. Men detta var det enda, Runeberg godkände i hela Frithiofs saga. För öfrigt såg han i den väl blott en onaturligt moderniserad och komplicerad bearbetning af ett ursprungligen mycket mera poetiskt och verkningsfullt sagostoff. Man kunde tycka, att Runeberg i en idyll som Nattvardsbarnen bort finna sym-

---

[1]) BA. III, 166 f.

patiska beröringspunkter med sin egen diktning; men det öfvervägande didaktiska elementet skrämde honom där — han sade senare, att hela dikten var «en predikan».. Och en dikt som Karl XII var ej i hans smak redan för föremålets skull — «det stollet»![1])

Sin i mångt och mycket riktiga men genom öfverdrifterna orättvisa kritik af Tegnér har Runeberg efteråt på sätt och vis återtagit. I en not 1876 säger han, att han «senare, villigt och sjelfmant, erkänt Tegnérs storhet i många stycken». Tidigare har han medgifvit, att det var «för mycket» att kalla Tegnér dilettant; i början af 1870-talet säger han åt Strömborg, att «om han erinrat sig» yttrandet om Tegnér, hade han ändrat det (i den Nyblomska upplagan). Dock äro ju dessa medgifvanden, i synnerhet de två senare, rätt halfva och tyda icke på någon väsentlig förändring i Runebergs tankar om den svenske skalden.

Stagnelius och Vitalis (E. Sjöberg) kallar Runeberg de intressantaste af Sveriges nyare författare; men icke heller de hafva «öppnat oss en ny allmän åsigt af naturen, en ny verld» utan «blott förmått ge oss spridda idéer om deras egna sätt att se lifvet». Icke ens den utomordentlige och ytterst personlige skald, hos hvilken han tjänat så många af sina läroår, förmådde sålunda mildra hans radikalism. Dock ger han i recensionen af Euphrosyne Stagnelius ett visst erkännande. Kittlandet af inbillningens gröfre sinnlighet, säger han, som lämnar «uppfattningsförmågans alla ädlare fordringar otillfredsställda», tröttar till och med hos Stagnelius, «ehuru det hos honom ändå alltid äger en egentlighet och gedigenhet på sitt ställe, som tillika talar till det djupa hos läsaren». Och på gamla dagar gjorde han ett

[1]) Uttrycket är antecknadt af Strömborg såsom fälldt af fru Runeberg.

medgifvande, som betyder vida mer än hans höflighet mot Tegnér: han sade, att han höll Stagnelius «bland sina bästa».[1])

Det har tidigare varit fråga om det märkvärdiga i att Runeberg alls icke nämner Geijer. Ungefär samtidigt som uppsatsen om Sveriges litteratur skrifves, parodierar han Geijers 'Den sista kämpen' i den roliga examenssången till Cygnæus, men detta behöfver ju i och för sig icke utvisa ringaktning för Geijers poem. Ej heller Wallin får ett enda ord. Senare yttrade Runeberg om honom, att han var «stor psalmförfattare men kanske ej poet», och tadlade skarpt hans vers.[2])

Lika klart som Runebergs omdöme om Sveriges skalder står icke för oss hans bedömande af den nyare västeuropeiska litteraturens största gestalter.

Om Shakespere uttalar han sig under denna tid blott en gång, då han i recensionen af Victor Hugos Lucrezia Borgia med denna figur jämför lady Macbeths och framhåller henne såsom ett exempel på hur brottsliga karaktärer böra behandlas i dramat. I Morgonbladet 1835 ingår en uppsats, 'Shakespeares formlöshet', tagen ur en tysk tidning och innehållande mycket klander mot denne skalds «fullständiga» brist på form och hans «råhet» att behandla scenerna individuellt liksom karaktärerna. Till slutet af uppsatsen är fogad en anmärkning, osäkert om af Morgonbladets redaktion eller af någon svensk tidning, i hvilken

---

[1]) Strömborgs handskrifna anteckningar. — Dock ansåg han, att det var Stagnelius, som förledt Ling att skrifva dåliga hexametrar. Det var den tiden, han under de långa timmarna på sjukbädden i detalj studerade alla nya svenska skalders form. Från denna tid — och ej från hans första sysselsättning med Stagnelius, såsom Estlander tyckes tro, a. a. s. 209 — härröra de understrykningar, han gjort i sitt exemplar af dennes dikter för att markera dålig versbyggnad.

[2]) Strömborgs handskrifna anteckningar.

uppsatsen till äfventyrs ingått: «man kan anmärka, att med de äfven här erkända förtjensterna hos den odödlige skalden de fel, som omtalas, äro ringa eller inga.»

Runebergs utläggning af Macbeth som kristlig tragedi skall i ett annat kronologiskt sammanhang behandlas. Men här kan vara skäl att anföra hvad han sagt om Hamlet — visserligen mycket sent men under betonande, att det alltid varit hans åsikt om stycket. Meningen med Hamlet ansåg han vara att visa, «att då Gud vill straffa ett brott är det för honom likgiltigt med hvad för slags folk han har att göra». Fullständigt kontemplativ och icke alls någon handlingens man «arbetar Hamlet genom sina funderingar om rätta tiden blott mot Vår Herres plan att använda honom som redskap för sin bestraffning af kungen, tills han då plötsligt blir det». Stycket har flera «teaterdirektörsstreck», såsom bytet af floretterna och förväxlingen af giftdrycken. Drottningen är bra, men hufvudfiguren själf är underlägsen både Macbeth och Kung Lear.[1]) — Det måste medges, att Runebergs lösning på den gåta, som Shaksperes mystiske grubblare snart sagdt i århundraden ställt för hans uttolkare, är nästan alltför enkelt funnen och visar i sin mån, huru Runeberg i själfva verket saknade sinne för egentlig tankediktning.

Bland äldre dramatiker älskar han Holberg, bland berättare Cervantes, hvars Don Quixote han kallar «ett af de sannaste och ädlaste konststycken, verlden äger», «den renaste och mest storartade parodie».[2])

I den artikel om Goethe, som Runeberg aftrycker i Morgonbladet 1832 (n:o 98) och om hvilken han säger,

---

[1]) Strömborgs handskrifna anteckningar.

[2]) Uppsatsen Om parodien.

att den «ger i mån af sitt utrymme en särdeles träffande karaktäristik af den hängångne store skalden» och «uttalar i flere än ett afseende Red:s åsigter», heter det bl. a.: «Goethes poesi är en morgonrodnad, som förebådar den äkta konstens och den rena skönhetens nya födelse . . .» Den filosofiska hållning, den karaktäristiska sanning, som utmärker hans senare verk, kan jämföras med Shaksperes outtömliga rikedom. I visst afseende öfverträffar Faust Hamlet: hvad hos den senare är tillfälligheter, svaghet, är hos den förre handling, kraft. — Shakespere, «den maniererade engländaren», kommer dock alltid att behålla företrädet «i den karaktäristiska poesin». Goethe — och här berör omdömet väl närmast Runebergs egen åsikt — «förälskar sig ibland i det obetydligaste ämne, som här och der är så tunt och likgiltigt, som om han allvarsamt umgicks med den idén, att frambringa absolut rena poemer, utan allt ämne och innehåll. I dessa verk är skönhetsdriften nästan overksam; de äro en ren produkt endast och allenast af framställningsdriften . . . Han är i det glädtiga, som i det patetiska, alltid intagande; så ofta han vill, skön; deremot sällan sublim. Hans patetiska kraft gränsar understundom, af obändig häftighet, till det bittra och gräsliga, eller, af mildrande försvagning, till det matta . . . . Hvarest han är helt och hållet sig sjelf, der är andan af hans intagande diktningar — förtjusande rikdom och hänförande behag». — I 1833 års Morgonblad ingår en uppsats af A. W. Schlegel öfver Goethe; där framställes Faust såsom ett fragment och ett «labyrintiskt och gränslöst verk».

Beklagligtvis har man i Runebergs skrifter icke något direkt uttalande om Goethe och måste, för det lilla som finnes, äfven här hålla sig till sagesmän, hvilkas meddelanden möjligen kunna bero på någon misstolkning eller åtminstone äro lösta ur sitt sammanhang. Grot refererar ett yttrande

af Runeberg, som förefaller rätt egendomligt: «Hos Goethe äro gestalterna fulla af lif, men hans pensel är grof; alla hans taflor tillhöra den flamländska skolans art.» Man måste tänka sig, att Runeberg härvid menat något enskildt verk; [1]) annars skulle omdömet vara alltför skriande. Tager man i betraktande Runebergs vana att döma efter en enda begränsad synpunkt, så kan man förstå att han, såsom Ahlstubbe skrifver till Cygnæus, ställde Manfred öfver Faust, just i betraktande af det förra styckets klarare byggnad och det senares «labyrintiska och gränslösa» beskaffenhet. Och han kunde ju hysa samma åsikt som Tegnér en gång uttalade, att Goethe har den allra högsta klarhet och genomskinlighet i uttrycket men är ofta, som andra tyskar, i totalidén «full af nebulism». Tegnér frågar efter den egentliga meningen med Wilhelm Meister och tillägger: «När hufvudidén af en dikt ej genast klart framträder för läsaren . . . så är dikten just derigenom misslyckad; ty poesin är till sitt innersta väsen en populär konst.» [2]) Det är, som skulle man höra Runeberg. Men i alla fall må man ha rätt att förvånas, att Goethes lyrik, den renaste och mest äkta i modern litteratur, den som bäst borde ha motsvarat Runebergs fordringar på inspiration, naturlighet, enkelhet och klarhet, aldrig föranledt honom ens till ett omnämnande. Och personliga traditioner veta, att han i själfva verket ej var någon synnerlig beundrare af nyare tiders största skald.

Af Schiller meddelade Runeberg i Morgonbladet en del epigram både i öfversättning och efterbildning, hvarjämte öfversättningar såväl ur Die Jungfrau von Orleans som ur Maria Stuart ingå. Ett bref af Wallensteins för-

---

[1]) Sylwan, Svensk litteratur s. 257 n., hänvisar till Götz eller Faust.

[2]) Efterl. Skr. Ny samling. II, 468.

fattare om detta hans stycke aftryckes, och ett omdöme af A. W. Schlegel intages, där Schiller kallas «en sedlig konstnär, som med ett rent sinne hyllar det sanna och sköna«. Att Runeberg häri instämde, är sannolikt nog; själf har han, så vidt jag erinrar mig hafva sett, icke uttalat sig om Schillers diktning.

Z. Topelius har en gång antecknat: «Runeberg och Nervander anse Friedrich Rückert för den störste nu lefvande skald».[1]) Om detta verkligen var Runebergs åsikt, så bevisar det än en gång, huru en enda synpunkt, ett enda intryck kunde bringa honom att glömma allt annat. Det var väl Rückerts ytterst enkla begrepp och karaktärer, som anslogo honom, därtill några efterbildningar af folkvisan och några få kärlekssånger, i hvilka han verkligen lyckats utmärkt, ämnena från barnlifvet och andra trånga områden, kanske stämningen i en del af de orientaliska sångerna. Han förbisåg då alldeles denne skalds bristande säkerhet i formen och andra af en flödande och kritiklös produktivitet framkallade svagheter samt hans oändligt omdömes- och perspektivlösa didaktiska poem Weisheit der Bramanen. Det är sant, Runeberg höll ju för, att ett enda äkta drag uppvägde tusen fel, men hos Rückert voro felen icke tillfälliga utan väsentliga, och det lyckade var endast en glimt här och där, som omöjligt kunde göra honom till den största skald ens på den tid, då yttrandet fälldes. — Man förstår bättre Runebergs förkärlek för Uhland, hvars poetiska naturell var mycket besläktadt med hans eget. Det karaktäriseras främst af harmonin, af den genomskinliga klarheten i allt hvad Uhland skref, en följd af hans nästan pinsamma omsorg om formen; i hans ballader är ju folkvistonen dessutom förträffligt efter-

---

[1]) Strömborg, III, 354 n.

liknad, hans ämneskrets är inskränkt och går, med undantag af de historiska omdiktningarna, knappast utom hemlifvets och hembygdens gränser; och han har samma sinne för olika versmåtts poetiska innebörd — «das Ethos jedes Metrums» kallar en tysk litteraturhistoriker det — som jag tidigare påpekat hos Runeberg. I en uppsats, 'Beranger och Uhland, Frankrikes och Tysklands största nu lefvande folkskalder', som från fransk källa intogs i Morgonbladet, prisas Uhland ofantligt, och säkert har Runeberg af fullt hjärta instämt i författarens ord, att hans lyras strängar likna julisolens förgyllande och värmande strålar och att det tyska språket i hans dikter blifvit klädnaden för den mest glänsande fantasi och utgjutelsen af det ädlaste hjärta.

Fransk litteratur låg ej för Runebergs sinne. Det hade för mycket af germansk och finsk innerlighet för att kunna göra alla de medgifvanden åt konventionella och vackra former, som den franska dikten af oss fordrar. Och därtill kom, att just nu romantiken med Victor Hugo i spetsen behärskade vitterheten äfven i Frankrike. Runeberg har icke om någon enskild författare yttrat sig så skarpt som om denne. Hans recension af Lucrezia Borgia lämnar ingenting kvar af dramat: det bryter enligt hans åsikt emot ett konstverks första villkor, natur och konsekvens, och därmed är domen öfver det gifven. Och Runeberg ledes af Victor Hugo till att tala ej blott om de «franska litterära koryfeernas obundna håg för det gräsliga» utan också om «den ringa aktning de nyare författarna i allmänhet röja för verklighet, natur och konsekvens i sina målningar.» I förbigående snärtar han mer än en gång till Hugo. Och i den uppsats om nyare fransk litteratur, han inför i sitt Morgonblad kort innan han lämnar det, uttrycker han sin sympati

för ett omdöme (baron de Barantes), som afviker från det allmänna i Frankrike; det heter i uppsatsen bland annat om romantiken: «det ohyggliga, det otäcka, det osedliga, se der de trenne nya domkrafter, hvarmed det gamla goda skulle störtas» — och i författarens spådom, att denna oordning snart skall sluta, förenar sig Runeberg i förordet af allt hjärta. — För det nya och välgörande romantiken här liksom annorstädes bragte in, hade han icke någon blick; i Victor Hugos lyrik tycker man att han kunnat tilltalas af ett och hvarje, det osammansatta, ämnena från familjelifvet o. s. v.[1]) Men han fann icke där den enkla och naturliga poesin. Den enda franska skald, som syntes honom erkännansvärd, var den borgerlige visdiktaren Béranger. Lamartine var honom icke i smaken. Med tillfredsställelse omtalade han ett kvickt men styggt yttrande af sin hustru: Lamartine är nog gudfruktig, men föremålet är han själf.

Bland nyare berättare ställde Runeberg Walter Scott högst. Han kallar i en recension hans arbeten «odödliga mästerstycken» och talar i det enskilda lifvet ofta om honom. Om han ock någon gång kunde göra en reservation emot hans romantisering, så skänkte han dock sin oförställda beundran åt Walter Scotts utomordentliga individualiseringskonst och lefvande karaktärsteckning, och ett af de drag i hans diktning, som vann Runebergs sympati, var utan tvifvel den trohjärtenhet, med hvilken han utbreder sig öfver det borgerliga lifvets enskildheter. — I det närmaste samma egenskaper drogo honom till Jean Paul, den tyska borgerlighetens och skolmästarvärldens något konfyse men sym-

---

[1]) Feuilles d'automne och Chants du crépuscule hade utkommit, då Runeberg skref sin recension.

patiske och djupsinnige diktare: detaljmåleriet, humorn, vikten, som lades vid personlighetens framlyftande i stark relief, oberoende af om den i sig sjålf var tilldragande eller icke.

* * *

Genom Runebergs litterära kritik går som en flammande röd tråd hans hänförelse för poesins helgd och höga uppgift. Den ensam föranleder hans häftiga anfall. Än uttrycker han den i de vackraste poetiska ord, än i indignerad skärpa mot medelmåttans anspråk. Om konstnären engång kan framställa skönheten af en idé, en naturens uppenbarelseform, «så svara tusende sinom tusende hjertan på den ton han angifvit, och han blir för dem en Columbus i andligt afseende, och menskligheten har genom honom upptäckt en ny verld, som väl fanns inom dess område förut, men låg insvept i natt». Hade man någon aning om, säger han en annan gång, hvilken oändlig grad af ljus från höjden erfordras för att frambringa något sådant som skapelser af Franzén och Bellman, «så skulle man förarga sig i stället för att lyckönska sig öfver dagens slagdängor, så sant som Moses, då han skådat Gud, slog lagens taflor sönder af förtrytelse vid anblicken af den gyllene kalfvens dyrkan». I Runebergs uppsatser visar hvarje ord, hur han besjälas af sitt ämne; han går till botten med allt, gifver skäl för hvarje bedömande, grundar det på sin innersta uppfattning af sakens väsen och låter oss se, på hvilken klarnad och genomarbetad öfvertygelse hans omdömen hvila.

Men han visar oss ock, hvilken absolut måttstock han anlagt på poesin och huru han efter den går sin raka men smala kritiska väg fram, utan att tillåta sig ett enda medgifvande, där ej hans stränga fordringar äro fyllda. De lyda,

kort sagdt, på verklig inspiration, natursanning, harmoni och följdriktighet; dessa egenskaper återfinner han närmast i den i Schillers mening «naiva» poesin; hans fordringar kunna förlika sig med en romantisk spänning endast hos Almqvist, där den poetiska ingifvelsen är så stor och rik, att den uppväger allt, som Runeberg annars skulle strängt fördömt — dock är det att märka, att han i recensionen af Törnrosens bok tager sin tillflykt till rätt subtila utläggningar för att få sin teori att passa in. Men dessa fordringar tillfredsställas under inga villkor af en diktning, som i stället för den omedelbara åskådningen sätter reflexionen som grund för sin konception. I detta afseende är Runeberg ytterst sträng och alltför trång: det hade varit intressant att veta, om en bekantskap med Dante föranledt honom att vidga gränserna för sina teorier eller om han ställt äfven denne som skald under Franzén!

Att ingå på allt, som Runeberg i Morgonblads-uppsatserna eller i sina disputationer uttalat om poesins väsen, skulle här föra för långt. Hans estetiska åsikter äro i en fullständig, öfverskådlig och lätt tillgänglig form sammanställda af Estlander, och jag får ännu tillfälle att i detta arbetes senare del beröra dem. Endast ett par saker må här framhållas.

Det viktigaste är naturligtvis, hvad Runeberg sagt om konstnärens förhållande till naturen. Ingenstädes synes han mig hafva formulerat det så bestämdt, som i den lilla uppsatsen 'En anmärkning' i Morgonbladet 1833: «Långt ifrån att kunna förädla verkligheten, har konstnären sin adel genom den och är dess mera stor, ju klarare han ser och kan återge dess skönhet» .... «Att förädla är omöjligt, att förklara är konstens yttersta och högsta uppgift. Men att förklara vill säga detsamma, som att låta det rent verkliga

framstå, befriadt från det oväsentliga, det icke nödvändiga». [1]) Här är icke blott hans konstnärliga naturdyrkan, hans realism skarpt betonad, utan ock dess inskränkning tydligt angifven, det vill säga yrkandet på abstraktion från det oväsentliga eller, som det annars kallas, det tillfälliga. På olika ställen varierar han detta ämne: i fråga om idealiserandet, hvilket för honom är detsamma som motsatsernas upplösning i harmoni, söker han exempel ur kärlekens syn på det älskade föremålet, hos hvilket den älskande icke vill hafva någonting annorlunda, eller — kanske mera träffande — i bilden af äpplet med dess söta och sura beståndsdelar, lika nödvändiga för smaken. Sådan är naturen, en blandning af godt och ondt; konstnären skall blott se dessa motsatsers förening och kasta sitt ljus öfver den; konsten måste vara som den idealiserande kärleken, producera en full harmoni, som verkar skönhet: «i lag- och öfverträdelsemomentets förmälning ligger allt ädelt, godt och skönt uppenbaradt». Detta starka betonande af harmonin, motsatsernas upplösning och tillfälligheternas aflägsnande synes kunna föra till en större stilisering och en mera idealiserande typ-skildring, än hvad Runeberg med sitt sinne för det individuellt karaktäristiska själf varit böjd för. Man tycker sig stundom höra ett eko af Hegels lära om konstens uppgift att «framställa existensen i dess sanning eller i dess öfverensstämmelse med dess sanna begrepp», afskilja och bortkasta allt det tillfälliga, som icke öfverensstämmer med begreppet, och rena det. Men Runebergs tankegång har i alla fall en annan utgångspunkt, och hvad han menar, visar hans diktning bäst.

---

[1]) Estlander har gjort mycket troligt, att denna «anmärkning» nedskrefs på grund af hvad Tegnér i sitt inträdestal i Svenska Akademin sagt om konstnärens naturförädlande verksamhet. J. L. Runebergs förhållande till Thorild. Akad. inbjudningsskrift 1889, s. 32.

Någon gång kan spekulerandet föra honom ännu längre i abstraktion, såsom då han vill bevisa, att det tillfälliga är förkastligt.[1]) Almqvist förbehåller sig frihet att skildra en girig äfven bland ett i allmänhet gästfritt folk. Runeberg resonnerar sålunda: om den girige ej hålles i motsats till sin nation, får man ingen föreställning om dennas gästfrihet; det invändes, att man då får en bild af en girig, hvilket varit ändamålet; men det finns väl ingen girig, hos hvilken icke några afvikande drag kunna träffas, och kastar sig konstnären nu åter in i dem, så tecknar han ju icke den girige; «konseqvent kan sålunda ingen bild gifvas, utan allt blir ett förvirrande in i tillfälligheter och deras tillfälligheter».

Ännu ett ord om dessa teoriers förhållande till de gällande filosofiska konstlärorna. Estlander har i en särskild uppsats ådagalagt Runebergs beroende af Thorild, framför allt i fråga om uppfattningen af harmonin.[2]) Han har ock framhållit, att den definition, Runeberg i sin afhandling om koren i det grekiska sorgespelet ger af skaldekonsten: «ett i öfverensstämmelse med naturen troget och harmoniskt förhärligande af det eviga väsendet» ansluter sig tämligen noga till Solger, men betviflar, att Runeberg läst något annat af honom än inledningen till hans tyska öfversättning af Sofokles, hvilken citeras i den nämnda disputationen.[3]) Det förefaller mig dock icke osannolikt, att Runeberg känt denne betydelsefulle estetiker närmare. Solger sätter verkligheten såsom det första och säger, att fantasins verksamhet afser att framställa verkligheten i idéns ljus, och han tager Sofokles och Shakespere till exempel på huru karaktärer och händelser i dikten kunna vara rent mänskliga och

---

[1]) Recensionen af Törnrosens bok, Normaluppl. s. 230 f.

[2]) Nyss citerade inbjudningsskrift.

[3]) J. L. Runebergs estetiska åsigter s. 13.

dock den gudomliga idén genom dem framstå i sin fulla klarhet. Med all olikhet i uppfattningen af skönhetens egentliga hemvist — Solger förlägger den i en fantasivärld — är här dock i grundlinjerna mycket gemensamt. Solger säger vidare, att den didaktiska poesin ej är sant poetisk och den rent beskrifvande ett oting, emedan allt skall vara i rörelse och allt lefva. Lyriken framställer han — i motsats till Hegel, som starkt betonar dess subjektiva sida, — såsom en förening af tvenne moment, en sträfvan från allmänt till särskildt eller tvärtom, hvari ett visst objektiverande är medgifvet. Runeberg säger i sin afhandling om koren: «den lyriska diktningen är ett förhärligande af den allmänliga idén, som i försoning med sig upptager individen».[1] Äfven Runebergs starka betonande af motsatsupplösningen leder tanken till den romantiska filosofin och estetiken. Någon egentlig påverkan af Hegels estetik synes Runeberg knappast hafva mottagit. Endast då han, på tal om Almqvist, säger sin åsikt om fantasins rätt och framhåller, att «hvart och ett fenomen, som diktas med inneboende sanning, faktiskt funnits till» eller «allt hvad som diktas harmoniskt och naturligt är faktiskt och historiskt sant, det vill säga, har varit eller skall blifva», tycker man sig förnimma ett eko från Hegels spekulationer om den metafysiska verkligheten. Alldeles Hegelskt är däremot det resonnemang, som Snellman i en uppsats «Öfver skön konst — Till Runeberg» för, synbarligen polemiserande mot sin vän. Det sköna i konsten, heter det där bland annat, utgör normen för bedömandet af naturskönheten. «Derföre bör all naturmålning vara ett Idealiserande af densamma, d. ä. i det naturliga, såsom endast utgörande det ena Momentet

[1]) F. Gustafssons öfversättning.

af den Identitet, som utgör det sköna, bör det andliga elementet uppsökas.»

När Runeberg bedref sina första studier i filosofi, skedde det, då han skulle skaffa sig ett approbatur i detta ämne i kandidatexamen. För ändamålet pluggade han ordentligt en lärobok vid namn «Grundriss der Fundamental-philosophie von Gottlob Wilhelm Gerlach». Författaren, professor i Halle, var representant för en realistisk opposition mot Kants idealism och ansluter sig häri till Jacobi och Christian Wolff.[1]) Det finnes ett och annat hos honom, som kunde hafva kommit Runebergs naturliga böjelser till mötes. Han erkänner den sinnliga, objektiva åskådningens realistiska element såsom något mycket väsentligt för föreställningen, lär, att det allmänna utvecklas ur det enskilda och att föreställningen genom begrepp ej är ursprunglig; men denna åskådning är blott såtillvida sann, som den icke strider mot förståndets mera omfattande blick: genom åskådningen te sig tingen blott som föränderliga och tillfälliga, genom förståndet ikläda de sig en laglig och ordnad existens. Här är, som man ser, alls icke fråga om poesin, och för konsten finnes i Gerlachs fundamentalfilosofi öfver hufvud ej någon plats. Ett egentligt inflytande på formningen af Runebergs estetiska teorier har denna examensbok därför näppeligen utöfvat.[2])

Mot Kant polemiserar Runeberg — väl omedvetet — då han i sin uppsats om Svenska Akademins valspråk «snille och smak» bestämdt håller på, att snillet innesluter smaken. Det är i grunden mest en strid om ord. Det, som Runeberg menar med smak, den omedelbara konstnärliga

---

[1]) Prantl i Allgemeine Deutsche Biographie.

[2]) Jag har prof. V. Vasenius att tacka för hänvisningen till den.

formgifningen, hör självfallet till snillet, men väl kunde han själf någon gång gifva bevis för att smak i inskränktare mening icke alltid behöfver vara geniets medfödda gåfva.

Liksom Schiller nedskref Runeberg sina tankar i estetiska ting närmast för att reda ut för sig sin egen diktnings regler och väsen. Sin egentliga betydelse få de ock först, när de skärskådas jämsides med hans poetiska alstring. Uppsatsen om den samtida svenska litteraturen bör belysas af Grafven i Perho, Elgskyttarne och 1832—1833 års dikter. Något system har Runeberg aldrig tänkt sig i dessa mer eller mindre tillfälligt och vanligen i anslutning till litterär kritik framställda åsikter. Men hans tankar äro — såsom Estlander anmärker — «så enständiga och samstämmande, att de självmant tyckas bygga sig till ett system». Åtminstone äro de uttryck för ett sällsynt följdriktigt åskådningssätt, och därför hafva ock uttalandena i ungdomsåren en grundläggande vikt.

Det nya i Runebergs teorier liksom det väsentligast nya i hans diktning — litterärt taget — är den högt förkunnade fordran på natursanning. I detta afseende innehålla de ett program, ur hvilket konsekvenserna först senare dragits. Från den moderna realismen afvek han genom sin yrkan på det allmängiltigas rätt att ensamt upptagas i konsten, på denna motsatsernas försoning, som är det ideella moment, han så starkt betonar. Men det finnes i hans läror åtskilliga satser, hvilka den realistiska riktningens radikalaste målsmän utan tvekan skulle underskrifvit — såsom då han senare proklamerar, att det gifves en enda regel i konsten och den lyder: se! Ingenting visar bättre, hvilken utpräglad realist han i själfva verket var. Hans fordran på idealitet i konsten är egentligen intet annat än fordran på en bakgrund af

djupare mening och allmännare innehåll, tillkommen genom konstnärens förmåga att lyfta fram det, som i företeelserna har bärvidd och betydelse utöfver det ögonblickliga. I dikten ville han se naturen afbildad troget men så, att tingens själ stod klar — på samma sätt, som hvarje efter världsordningens ändamål spörjande ande älskar att skåda lifvets fenomen i sammanhangets och en högre lagbundenhets ljus.

Rättelser:

S. 11 r. 4 uppifr. *står* 1793 *läs* 1783
» » » 5 nedifr. » Flygermans » rådmannens
» 61 » 10 uppifr. » 1828 » 1823
» 70 » 9 nedifr. » 1828 » 1823
» 91 » 12 » » i brefvet till Grot *läs:* i ett bref till Grot 1839
» 139 » 5 » *tillägg efter* Jakobstad: (den 1 sept. 1807)
» 188 » 2 » : Heimdall *kan ej betecknas såsom* akademins organ.
» 259 » 13 » *står* folkpoesin *läs* visan
» 348 » 9 » » tomma » tama